

**MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**V. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Sborník referátů z kolokvia pořádaného v návaznosti na řešení
výzkumného záměru 145600001 „Faktory efektivity rozvoje regionů ČR“
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně
ve spolupráci s Asociací regionalistiky a veřejné správy a Výzkumným
centrem regionálního rozvoje

**MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**V. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Sborník referátů z kolokvia pořádaného v návaznosti na řešení
výzkumného záměru 145600001 „Faktory efektivity rozvoje regionů ČR“
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně
ve spolupráci s Asociací regionalistiky a veřejné správy a Výzkumným
centrem regionálního rozvoje

Pavlov, 26. až 28. června 2002

V. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH

**Sborník referátů z kolokvia pořádaného v návaznosti na řešení
výzkumného záměru 145600001
„Faktory efektivity rozvoje regionů ČR“
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně
ve spolupráci s Asociací regionalistiky a veřejné správy a
Výzkumným centrem regionálního rozvoje**

Editor: doc. RNDr. Milan Víturka, CSc.
RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.

Recenzoval: doc. RNDr. Stanislav Řehák, CSc.

Obsah

Účinnost investičních pobídek v ČR pro snižování regionálních disparit <u>Mgr. Jiří Daneš</u>	7
Průmyslové zóny a nezaměstnanost <u>Ing. Petr Hlaváček</u>	19
Obec a strategické plánování <u>PhDr. Miloš Charburský, CSc.</u>	25
Regionální management jako nový přístup k regionálnímu rozvoji <u>Doc. RNDr. Jiří Ježek, CSc.</u>	37
Vývoj porodnosti v okrese Ústí nad Labem 1996-2000 <u>Ing. Petr Kačírek</u>	49
Rozvojové aktivity na mikroregionální úrovni <u>PhDr. Jaroslava Kadeřábková, CSc.; Ing. Zuzana Trhlínová</u>	57
Elektrotechnika a regionální rozvoj <u>Mgr. Pavel Kostlán</u>	65
Ex-post hodnocení programů a projektů spolufinancovaných Evropskou unií <u>Ing. Zdeněk Lukáš, PhD.</u>	75
Přínos SEA pro regionální politiku <u>Doc. Ing. Jaroslav Macháček, CSc.</u>	79
Globalizační výzvy regionům a městům v ČR <u>RNDr. Osvald Milerski, CSc.</u>	85
Podpora správy malých vodních toků v ČR <u>Mgr. Nataša Násadová</u>	95
Rozvoj kraje Pardubice <u>Doc. Ing. Jaroslav Pilný, CSc.</u>	107
Industry clusters – Odvětvová seskupení firem v rozvoji Moravskoslezského kraje <u>Ing. Karel Skokan, PhD.</u>	145
Populační názory mládeže 2001-maturanti v Ústí nad Labem, Brně a Varšavě <u>RNDr. Miloslav Šašek, CSc.</u>	163

Regionální rozdíly v rámci Ústeckého kraje z hlediska rozvojových šancí RNDr. Miloslav Šášek, CSc.	169
Modelování regionálních procesů Ing. Stanislava Šimonová	179
Praktické aspekty financování regionálního rozvoje ze zdrojů EU Ing. Markéta Šumpíková, PhD.; Ing. Oto Potluka	183
Šance a riziká vstupu Slovenska do EU z hlediska adaptácie regionálnej štruktúry Doc. Ing. Jozef Tvrdoň, CSc.	191
Klasifikace regionálních trhů práce Ing. Lubor Tvrdý	205
Demografická analýza Královéhradeckého kraje PhDr. Jana Veselá, CSc.	219
Postavení oborů hi-tech ve zpracovatelském průmyslu ČR Doc. RNDr. Milan Viturka, CSc.	235
Sektorový operační program Cestovní ruch a lázeňství a jeho význam pro rozvoj regionů a národního hospodářství Doc. RNDr. René Wokoun, CSc.; RNDr. Jana Kouřilová; RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.	247
Příprava projektů pro předvstupní programy EU a program Leader + Ing. Petr Halánek	265
Diferenciace v ekonomickém postavení administrativních mikroregionálních center Ing. Simona Hrabalová	273
Úspěšnost realizace aktivní politiky zaměstnanosti (regionální komparace) Ing. Vladimír Žítek; Ing. Svatava Nunvářová	289
Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj Mgr. Petr Tonev; RNDr. Václav Toušek, CSc.	301
Regionální diference podnikatelské aktivity fyzických osob v pohostinství a ubytování RNDr. Jaroslav Marváš, CSc.	317

ÚČINNOST INVESTIČNÍCH POBÍDEK V ČR PRO SNIŽOVÁNÍ REGIONÁLNÍCH DISPARIT

Mgr. Jiří DANEŠ

*Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Sekce regionální politiky
Staroměstské nám. 6, 110 15 Praha 1, Česká republika
tel:+420 2 2486 1111, fax:+420 2 2486 1333, e-mail: jiri.danes@mmr.cz*

1 ÚVOD

Význam přímých zahraničních investic jako vhodného nástroje pro realizaci celé řady ekonomických, společenských a politických cílů celosvětově neustále roste. Přímé zahraniční investice zvyšují příjmy státního rozpočtu, podílejí se na rozvoji průmyslu hospodářsky zaostalých oblastí, tvorbě nových pracovních míst, růstu produktivity práce i devizových příjmů a mají pozitivní vliv na platební bilanci země. Objem přímých zahraničních investic roste v posledních letech rychleji než světový obchod a v roce 1996 představovaly souhrnně částku 349 mld. USD¹.

V praxi se vyskytují tři základní formy přímých zahraničních investic – fúze a akvizice, joint venture a investice na zelené louce. Ty se dále rozdělují podle charakteru výroby na High-Tech a Lower Tech (tzv. koloniální typ). Zejména High-Tech investice mohou významně přispívat k ekonomickému růstu hostitelských zemí a z tohoto důvodu poptávka po nich výrazně převažuje nad nabídkou. Lower-Tech investice se pak vyznačují zejména vysokou závislostí na dostupnosti surovin nebo vysokým podílem lidské práce na nákladech a často také zvýšenou zátěží pro životní prostředí.

Zavedením systému investičních pobídek došlo ke zvýšení konkurenceschopnosti ČR – v oblasti přílivu zahraničních investic – vůči ekonomikám dalších středoevropských států. Jako hlavní motivy poskytování investičních pobídek jsou vládou uváděny zejména tyto faktory: oživení hospodářství, zvýšení růstu HDP, snižování nezaměstnanosti a restrukturalizace, zejména s ohledem na rozvoj regionů. Celkový příliv přímých zahraničních investic dosáhl v roce 1997 1,3 mld. USD a od té doby neustále stoupal, v roce 1998 na 2,5 mld. USD, v roce 1999 5,1 mld. USD².

¹ Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2000

² Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2000

2 VÝVOJ POSKYTOVÁNÍ INVESTIČNÍCH POBÍDEK

Investiční pobídky začaly být v České republice poprvé uplatňovány na základě usnesení vlády č. 298 ze dne 29.4.1998. Tímto usnesením bylo současně uloženo členům vlády zpracovat zákony nezbytné pro zajištění investičních pobídek. V příloze tohoto usnesení jsou pak uvedeny možné formy, respektive seznam investičních pobídek pro investory v České republice:

- Posečkání platby daně z příjmu právnických osob za prvních pět let. Při splnění předem stanovených podmínek následné prominutí daňového dluhu a poskytnutí daňového bonusu ve výši prominuté částky, která bude odpočitatelná od daňové povinnosti v příštích obdobích.
- Zrychlení daňových odpisů u strojů a zařízení, které jsou součástí vybraného seznamu OECD na 25 % ročně a u výrobních budov na 4 % ročně.
- Umístění výroby ve stávajícím svobodném celním pásmu, jeho případné rozšíření, nebo vytvoření nového svobodného celního pásma tak, aby pozemek vybraný investorem byl jeho součástí.
- Nulová celní sazba na stroje a zařízení, které jsou součástí vybraného seznamu OECD. Posečkání s platbou DPH za stroje a zařízení, které jsou součástí vybraného seznamu OECD po dobu 90 dní tak, aby platba byla vrácena finančním úřadem dříve, než vznikne povinnost uhradit DPH u celního úřadu, případně převedena přímo na úhradu celního dluhu.
- Poskytnutí bezúročných půjček na zřízení nového pracovního místa pro občany ČR až do výše 80 000 Kč na osobu. Po splnění stanovených požadavků bude půjčka převedena na dotaci.
- Poskytnutí bezúročných půjček na školení a rekvalifikace až do výše 50 % celkových nákladů. Po splnění stanovených požadavků bude půjčka převedena na dotaci.
- Poskytnutí investičně připraveného území za symbolickou cenu. K tomu stát obci poskytne bezúročnou půjčku, v souladu s principy regionálního rozvoje, do výše 60 % nákladů spojených s vybudováním průmyslové infrastruktury, případně prodá vhodné pozemky z Pozemkového fondu ČR a Fondu národního majetku ČR obcím za symbolickou cenu.

Podle tohoto usnesení mohly být investiční pobídky poskytnuty pouze na investice na zelené louce a joint ventures do všech oborů zpracovatelského průmyslu podle seznamu OECD „OECD Classification of High-Technology Products and Industries“. Současně musela být tato investice šetrná z hlediska dopadů na životní prostředí a během stanoveného období měla dosáhnout minimální výše 25 mil. USD.

K částečné změně tohoto systému došlo s využitím získaných zkušeností, po provedení analýzy dosavadního vývoje usnesením vlády č. 844 ze dne 16.12.1998. Nejpodstatnější změnou bylo snížení požadované minimální výše investice pro

možnost získání investiční pobídky na 10 mil. USD, vedle toho se zvýšila maximální částka na zřízení nového pracovního místa na 100 000 Kč. Na základě tohoto usnesení se rovněž začaly připravovat možné varianty dalšího zdokonalení systému investičních pobídek: např. rozšířením podporovaných odvětví o vědu a výzkum, systémy řízení šetrné k životnímu prostředí, zavedením programu podpory subdodavatelů atd.

Schvalování investičních pobídek v předzákonném režimu bylo ukončeno k 30. dubnu 2000. V současné době jsou investiční pobídky v České republice poskytovány na základě zákona č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách, kterým však nebyla zásadním způsobem změněna pravidla ani filozofie poskytování investičních pobídek oproti předchozímu stavu (i když např. výše příspěvku na nově vytvořené pracovní místo se zvýšila až na 200 000 Kč v okresech s mírou nezaměstnanosti přesahující 50% oproti průměrné míře nezaměstnanosti v ČR; při zavádění nové výroby se prodloužila doba nároku na daňové úlevy na 10 let). Celý mechanismus byl lépe propracován a znamená zejména větší jistotu pro investory: v případě splnění zákonem stanovených podmínek je firmě investiční pobídka přiznána. Naopak před přijetím tohoto zákona byl nezbytný souhlas vlády pro každý jednotlivý projekt, současně tím docházelo rovněž k značnému prodlužování celého procesu udělení pobídky, jelikož před rozhodnutím vlády o přiznání investiční pobídky musel celý projekt absolvovat proceduru meziresortního připomínkového řízení.

V zákoně o investičních pobídkách jsou vymezeny možnosti daňových úlev, podpory obcím při přípravě pozemků pro potenciální investory, podpory na tvorbu pracovních míst a pro rekvalifikaci pracovníků a dále také obory a minimální výše a druhy investic, u kterých je možné investiční pobídku poskytnout. Systém je doplněn vyhláškou č. 313/1998 Sb., o osvobození strojů, strojních zařízení, přístrojů a nástrojů od dovozního cla, ve které je upravena problematika úlev na clu. Investiční pobídky jako forma veřejné podpory pak podléhají režimu zákona č. 59/2000 Sb., o veřejné podpoře, dle kterého je udělováno povolení výjimky ze zákazu veřejné podpory Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže.

Do 30. listopadu 2001 byly v České republice schváleny investiční pobídky pro 90 projektů, v rámci nichž by mělo být do roku 2005 proinvestováno téměř 4 mld. Kč a vytvořeno více než 30 000 nových pracovních míst. V roce 2000 byl podíl pobídkových investic na celkovém přílivu přímých zahraničních investic 11,3 %, ve zpracovatelském průmyslu se pak jednalo o více než jednu třetinu³.

3 DOPADY INVESTIČNÍCH POBÍDEK NA STÁTNÍ ROZPOČET

Vytvoření systému investičních pobídek bylo z hlediska nároků na státní rozpočet poměrně nákladné. Jedná se zejména o přímé výdaje rozpočtu poskytované Ministerstvem práce a sociálních věcí. Významné jsou také nepřímé dopady na

³ Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2001

státní rozpočet prostřednictvím daňových úlev. Efektivnost takovýchto pobídek je ovšem velmi těžké posoudit, poněvadž některé investice by se bez systému investičních pobídek v České republice nerealizovaly. Při podpoře investorů vznikají veřejným rozpočtů i další náklady, jejichž přesné vyčíslení není prozatím k dispozici (např. náklady na zainvestování průmyslových zón).

Tab. 1: Dopady investičních pobídek na státní rozpočet (k 30.11.2001)

Druh podpory	Celková částka (v mil. Kč)
Daňové úlevy ⁴	17 933,8
Dotace na vytváření pracovních míst	1 734,6
Dotace na rekvalifikace	455,8
Celkem	20 124,2

Akcelerace přílivu přímých zahraničních investic se již začíná reálně projevovat v rámci českého hospodářství, které procházelo a prochází výraznou strukturální proměnou, a napomáhá snižovat sociální dopady této restrukturalizace. Pobídkové projekty mají a v budoucnosti budou mít ještě větší roli při růstu investic do strojního zařízení a stavebnictví, které jsou důležitým faktorem zvyšujícího se růstu HDP. Vzhledem k většímu časovému odstupe od počátku realizace mnoha schválených pobídkových projektů lze zaznamenat určitý vliv těchto investic na některé ekonomické ukazatele. Schválené investiční projekty do jisté míry ovlivnily (a mají značný potenciál v budoucnu stále více ovlivňovat) růst průmyslové produkce a pokles míry registrované nezaměstnanosti, pozitivně působí také na tvorbu nepřímých pracovních míst a na zvyšování kvalifikace pracovních sil (např. u subdodavatelských firem a v navazujících službách).

Typickým průvodním znakem přímých zahraničních investic je jejich dominantní orientace na zahraniční trhy, čímž může být ve střednědobém horizontu výrazně snížen deficit běžného účtu platební bilance, přestože krátkodobě je dopad na platební bilanci právě opačný. Tento efekt je dále zesilován zapojením domácích subdodavatelů, zejména malých a středních firem, a to jak počtem, tak i celkovým objemem subdodávek. Je však obtížné střednědobě a zejména dlouhodobě předpovědět chování investorů po vyčerpání výhod plynoucích z investičních pobídek, zvláště s ohledem na současný hospodářský vývoj, vyznačující se rychlými přesuny kapitálu po celém světě v závislosti na okamžité situaci v jednotlivých zemích nebo regionech, kdy se většina států snaží vyjít investorům co nejvíce vstříc poskytnutými podmínkami a nejrůznějšími zvýhodněními.

⁴ Předpokládaná výše daňových úlev v období 1999-2003

4 ANALÝZA INVESTIČNÍCH POBÍDEK Z TERITORIÁLNÍHO A ODVĚTVOVÉHO POHLEDU⁵

Pobídkové projekty lze analyzovat z více pohledů, např. odkud investice přichází, do kterého konkrétního regionu nebo odvětví v ČR směřuje a kolik činí její výše.

Rozdělení pobídkových investičních projektů podle země původu investora je poměrně rovnoměrné, v České republice se na nich podílí 15 zemí, využívají je i domácí firmy. Nejvíce investorů pochází z Německa (26 firem, tj. téměř 30 %), což je dáno i tím, že Německo je naším největším obchodním partnerem. Další v pořadí jsou domácí firmy (12), deset investorů má jako zemi původu Japonsko, devět investorů je z Nizozemí, šest z Francie, po pěti investorech je z Itálie a Belgie, další investoři přicházejí z USA, Lucemburska (4), Velké Británie atd. Vzhledem k rovnoměrnému zastoupení dalších evropských států lze usoudit, že se ČR nestává závislou na investicích pocházejících pouze z jednoho regionu.

Tab. 2: Rozdělení investičních pobídkových projektů dle země původu (k 30.11.2001)

Země	Počet projektů	Výše investic (v mil. USD)
Německo	26	1 315,7
Česká republika	12	588,4
Japonsko	10	388,8
Nizozemí	9	663,1
Francie	6	189,6
Itálie	5	89,8
Belgie	5	71,9
Lucembursko	4	86,6
USA	4	107,5
Velká Británie	3	66,1
Ostatní ⁶	6	105,3
Celkem	90	3 672,8

Zdroj: MPO, 2001

Rovněž strukturální rozdělení investic je relativně vyvážené, neboť investice směřují do různých odvětví zpracovatelského průmyslu. Nejvíce investic směřovalo do odvětví s vysokou přidanou hodnotou (výroba elektrických a optických přístrojů, výroba strojů a zařízení, výroba dopravních prostředků) a do průmyslu skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot a do gumárenského a plastikařského průmyslu. Pokračování této tendence lze očekávat i v následujících letech. Na druhé straně směřovaly investice i do některých tradičních odvětví (např. textilní, dřevozpracující a potravinářský průmysl).

⁵ V rámci této kapitoly jsou veškeré údaje uváděny k 30.11.2001

⁶ Po jedné investici realizovali v ČR společnosti z Kanady, Kypru, Norska, Rakouska, Švýcarska a Španělska.

Při hodnocení jednotlivých odvětví podle počtu vytvořených pracovních míst je na prvním místě výroba elektrických a optických přístrojů (15 734). Více než 1 000 nových pracovních míst bylo vytvořeno i v průmyslu textilním, gumárenském a plastikařském, ve výrobě dopravních prostředků a ve výrobě strojů a zařízení.

Tab. 3: Rozdělení investičních pobídkových projektů dle odvětví (k 30.11.2001)

Odvětví	Počet projektů	Vytvořená prac. místa
Výroba elektrických a optických přístrojů	23	15 734
Výroba dopravních prostředků	14	3 924
Výroba strojů a zařízení	10	4 529
Průmysl skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot	8	756
Výroba kovů a kovodělných výrobků	7	999
Textilní a oděvní průmysl	6	1 046
Gumárenský a plastikařský průmysl	5	2 131
Průmysl potravinářský a tabákový	4	680
Dřevozpracující průmysl	4	420
Papírenský a polygrafický průmysl, vydavatelské činnosti	3	209
Chemický průmysl	3	95
Zpracovatelský průmysl jinde neuvedený	2	251
Rafinérské zpracování ropy	1	
Celkem	90	30 774

Zdroj: MPO, 2001

5 ANALÝZA INVESTIČNÍCH POBÍDEK DLE MÍSTA REALIZACE INVESTICE⁷

Rozložení lokalit, do kterých projekty směřují, odpovídá úrovni dopravní obslužnosti regionu a dostupnosti kvalifikované pracovní síly. Zejména v roce 2000 se začal zvyšovat počet projektů směřujících do postižených regionů. Z 90 schválených projektů je největší počet (dohromady více než jedna třetina) lokalizováno v kraji Ústeckém (18) a Středočeském (15), dále jedenáct v Královohradeckém kraji, deset v Olomouckém kraji a osm v Jihomoravském kraji.

Z pohledu počtu nově vytvořených pracovních míst jich bude nejvíce vytvořeno, pokud budou naplněna očekávání firem, v Olomouckém kraji (6 247), přestože je v pořadí počtu schválených pobídek mezi kraji až na 4. místě. Je to především zásluhou projektu firmy Philips v Hranicích na Moravě. Vytvoření více než 2 000 pracovních míst se předpokládá ještě v dalších pěti krajích, v pořadí: Středočeský, Pardubický, Jihomoravský, Královohradecký a Vysočina.

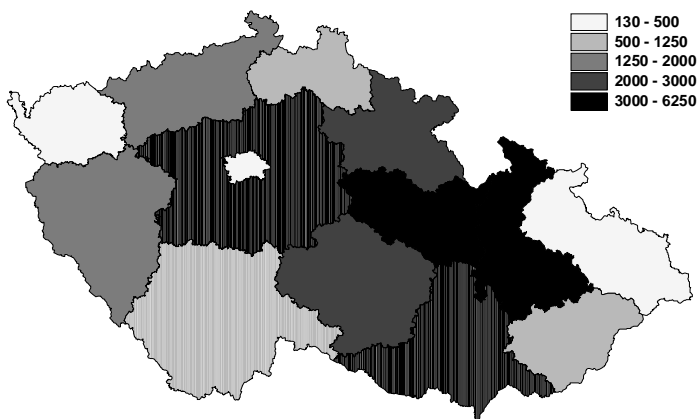
⁷ V rámci této kapitoly jsou veškeré údaje uváděny k 30.11.2001

Tab. 4: Rozdělení investičních pobídkových projektů dle krajů (k 30.11.2001)

Kraj	Počet projektů	Vytvořená prac. místa	Míra nezaměstnanosti (v %)
Ústecký	18	1 983	15,3
Středočeský	15	4 959	6,4
Královehradecký	11	2 567	6,0
Olomoucký	10	6 247	10,9
Jihomoravský	8	3 035	9,1
Plzeňský	5	1 935	6,1
Pardubický	5	4 399	7,3
Zlínský	4	1 222	8,1
Jihočeský	4	918	5,5
Vysočina	3	2 047	6,5
Moravskoslezský	3	443	14,6
Liberecký	3	669	7,0
Karlovarský	1	130	8,3
Praha ⁸		220	3,4
Celkem ČR	90	30 774	8,5

Zdroj: MPO, MPSV, 2001

Obr. 1: Počet nově vytvořených pracovních míst podle krajů.

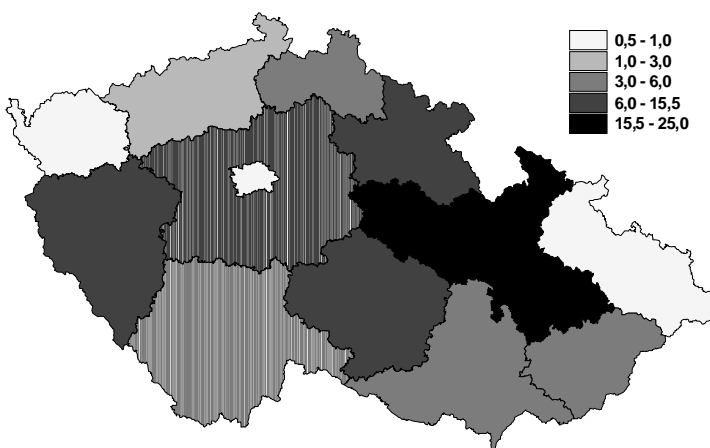

Zdroj: MPO

⁸ V Praze není žádný celý pobídkový projekt, jedna společnost zde však předpokládá vytvoření 220 pracovních míst.

Z hlediska tvorby nových pracovních míst v jednotlivých krajích a poměru počtu nezaměstnaných jsou investiční pobídky největším přínosem pro Pardubický kraj, kde by bylo možné téměř čtvrtinu uchazečů o zaměstnání umístit na takto vytvořená nová pracovní místa. V tomto ohledu je dalším v pořadí Olomoucký kraj s více než 18% nových pracovních míst na počet nezaměstnaných, přes 10% dosahují hodnoty ještě v Královéhradeckém a Středočeském kraji a na Vysočině. Nejméně přispěl systém investičních pobídek pro řešení nezaměstnanosti v kraji Ústeckém (cca 3%), Karlovarském a Moravskoslezském a v Praze (méně než 1%); kromě Prahy jde o oba regiony NUTS 2 považované vládou za strukturálně postižené.

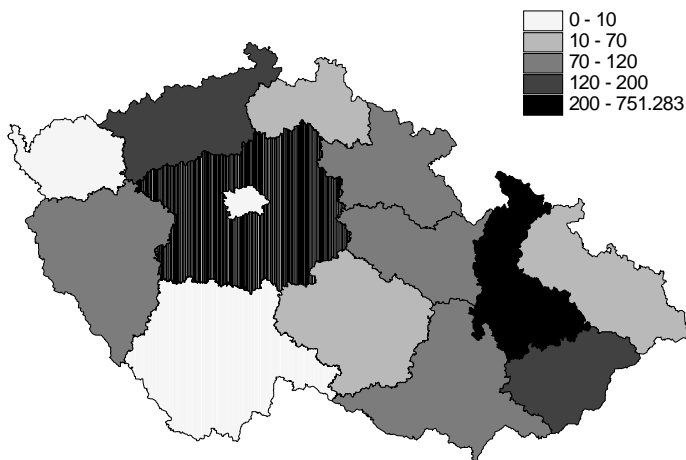
Obr. 2: Relativní počet nově vytvořených pracovních míst na počet uchazečů o zaměstnání podle krajů (v %).

Zdroj: MPO, MPSV

Při srovnání výše investic do jednotlivých krajů byl k 30.11.2000 na prvním místě Středočeský kraj s investicemi v hodnotě 751 283 tis. USD, druhým v pořadí Olomoucký kraj s celkovým objemem investic 751 283 tis. USD (zde je údaj pravděpodobně opět ovlivněn velikostí investice firmy Philips). V žádném dalším kraji nepřevýšily ke konci listopadu 2000 investice realizované v rámci pobídkového systému 200 000 tis. USD.

Obr. 3: Výše objemu investic k 30.11.2000 v rozdělení podle jednotlivých krajů (v mil. USD).

Zdroj: MPO

6 ZÁVĚR

Jako jeden z hlavních deklarovaných cílů vytvoření systému investičních pobídek bylo označováno zlepšování situace postižených regionů a boj s restrukturalizací. Ovšem právě pro zlepšování postavení strukturálně postižených regionů vymezených vládou (Moravskoslezský, Ústecký a Karlovarský kraj) nejsou investiční pobídky pro příliv kapitálu a vytváření nových pracovních míst nijak významným přínosem. V relativním vyjádření nově vytvořených pracovních míst na počet nezaměstnaných jsou tyto tři kraje (společně s Prahou, kde nebyly žádné projekty v rámci investičních pobídek realizovány) v rámci České republiky na posledních místech. Při absolutním vyjádření lze zaznamenat částečně lepší výsledky u údajů za Ústecký kraj, Moravskoslezský a Karlovarský kraj jsou však i v tomto ohledu v rámci celorepublikového srovnání na posledních místech. Naopak největší příliv investic je možné vysledovat ve Středočeském kraji, tj. regionu, který leží okolo Prahy.

Důvodem může být zejména skutečnost, že přestože objektivně existuje zájem na posilování situace nejhůře postavených regionů, jediným kritériem ovlivňujícím zvýšení atraktivnosti takto zasažených regionů pro přiznávání investičních pobídek je výše míry nezaměstnanosti sledovaná na úrovni okresů. Na základě tohoto

ukazatele Ministerstvo práce a sociálních věcí poskytuje na nově vytvořené pracovní místo investorovi podporu, ve výši odstupňované podle míry nezaměstnanosti. Toto kritérium se ukazuje jako nepostačující, neboť:

- Pouze míra nezaměstnanosti není dostatečným ukazatelem pro vymezení hospodářsky a strukturálně postiženého regionu. Jedná se pouze o jeden z většího komplexu faktorů, na základě kterých je možné takto postižené regiony definovat.
- Sledování výše míry nezaměstnanosti pouze na úrovni okresů není dostatečné a vhodné, pokud se investoři rozhodují o umístění své investice do postiženého území, aby získali nárok na maximální výši podpory, ale současně se snaží být co nejbližší nějakému místu, které je z jejich pohledu atraktivnější.

V praxi půjde nejčastěji o kombinaci těchto důvodů. Nezaměstnanost je v tomto případě pouze nejzřetelnějším indikátorem hospodářských problémů postiženého území, ovšem ani zvýšení subvencí a dostatek volných pracovních sil nevynahrazuje nízkou investiční atraktivitu dotčených regionů. Tu je zřejmě třeba zajistit i jinak než pouhou subvencí na vytvořené pracovní místo. Uvedenému závěru nasvědčuje především fakt, že se investoři snaží nejčastěji umístit svoji výrobu v okolí Prahy; zajišťují si současně atraktivní lokalitu i pokud možno maximální státní podporu. Ukazuje se tak, že státní podpora se v tomto ohledu částečně májí účinkem a i přes značné náklady se nedaří zajistit jeden z hlavních cílů investičních pobídek, zvýšení investiční atraktivitu ve strukturálně postižených území.

Obecně lze říci, že v současné době je při uplatňování systému investičních pobídek dáována přednost národohospodářskému přínosu - přílivu zahraničních investic kamkoli na území ČR, ve snaze odlákat potenciální investory od nabízených lokalit v okolních zemích. Regionální usměrňování zahraničních investic, které je nyní z tohoto pohledu spíše druhořadé, by mělo postupně nabývat na významu mimo jiné i v důsledku předpokládaného zpřísnění kritérií pro uplatňování investičních, návazně na blížící se datum očekávaného vstupu České republiky do EU.

Shrnutí:

Investiční pobídky jsou v České republice nabízeny od roku 1998. V roce 2000 byl přijat zákon o investičních pobídkách, na jehož základě jsou pobídky poskytovány i v současnosti. Přestože je jedním z proklamovaných důvodů vytvoření systému investičních pobídek snižování regionálních disparit, nedaří se tento cíl zcela naplnit a postižené regiony se umísťují z pohledu přílivu investic a tvorby nových pracovních míst prostřednictvím pobídkových aktivit v rámci republiky na nejnižších místech. Důvodem může být zejména skutečnost, že jako jediné regionální hledisko pro přiznávání investičních pobídek je stanovena výše míry nezaměstnanosti na okresní úrovni, což lze označit z hlediska regionální politiky jako ukazatel nepostačující. Při uplatňování systému investičních pobídek tak v současnosti převažuje hledisko národohospodářského přínosu a snaha přilákat kamkoli na území ČR investory na úkor okolních zemí.

Summary:

Investment incentives are offered in the Czech Republic since 1998. In 2000 the new act on investment incentives, on the basis of which the incentives are provided nowadays, was adopted. Reduction of the regional disparities is one of the investment incentives system's proclaimed goals, however this goal has not been fully accomplished and the deprived regions actually rank lowest in the Czech Republic in terms of investments inflow and job creation from the investment incentives activities. The reason might be that the only regional indicator for the investment incentives used is unemployment rate on the district level which, from the regional policy viewpoint, can be considered as insufficient indicator. Considerations of the macroeconomic benefit and efforts to attract investors to any locality in the Czech Republic to the detriment of neighbouring countries have been predominating in granting investment incentives recently.

LITERATURA

- [1] BAUTZOVÁ, L.: *Léčba investorem?*, Ekonom, str. 20, 24.8.2000.
- [2] Ministerstvo průmyslu a obchodu, *Vyhodnocení účinnosti investičních pobídek*, Praha 2000.
- [3] Ministerstvo průmyslu a obchodu, *Vyhodnocení systému investičních pobídek*, Praha prosinec 2001.
- [4] Usnesení vlády České republiky ze dne 29. dubna 1998 č. 298, k návrhu investičních pobídek pro investory v České republice.
- [5] Usnesení vlády České republiky ze dne 16. prosince 1998 č. 844, k investičním pobídkám pro investory v České republice.
- [6] Usnesení vlády České republiky ze dne 7. dubna 1999 č. 293, k urychlení příprav legislativních změn souvisejících s realizací investičních pobídek.
- [7] Usnesení vlády České republiky ze dne 11. prosince 2000 č. 1259, k vyhodnocení účinnosti investičních pobídek.
- [8] Zákon č. 59/2000 Sb., o veřejné podpoře.
- [9] Zákon č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách.

PRŮMYSLOVÉ ZÓNY A NEZAMĚŠTNANOST

Ing. Petr HLAVÁČEK

Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta sociálně ekonomická,

Katedra regionálního a lokálního rozvoje,

Moskevská 54, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika

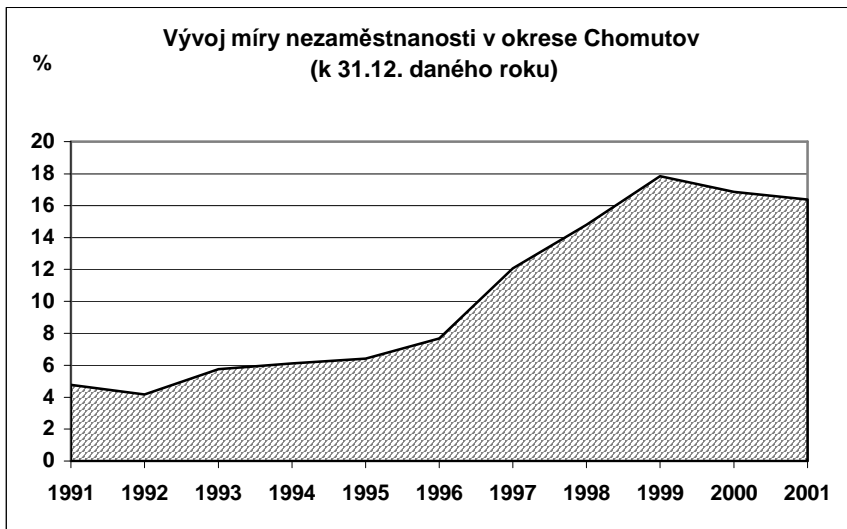
tel.: +420 47 5201373, 5201380, e-mail: hlavacek@fce.ujep.cz

1 POPIS OKRESU CHOMUTOV

Okres Chomutov patří mezi strukturálně postižené okresy ČR, charakteristické vysokým podílem průmyslu a urbanizace, kde průmyslová základna prochází hlubokou restrukturalizací a poklesem s významným dopadem na vývoj nezaměstnanosti, jejíž míra dosahuje v okrese nadprůměrné hodnoty vzhledem k průměrné míře nezaměstnanosti České republiky.

Růst celkové míry nezaměstnanosti v okrese do roku 1996 vykazoval nízké přírůstky, od roku 1996 dochází k růstu míry nezaměstnanosti až do roku 2000, kdy překračuje míru 18-ti procent, v únoru 2000 kulminuje na 18,4 procenta. Tento vývoj byl způsoben trendem vývoje ekonomiky České republiky, znásobeným v okrese Chomutov vysokým podílem průmyslu zaměřeného na energetiku a těžbu hnědého uhlí, což se odrazilo v nutnosti intenzivní restrukturalizace této regionální ekonomiky. Proces této restrukturalizace je patný například v poklesu zaměstnanosti v energetickém průmyslu o 21,3 procenta do roku 2001. Negativním impulsem pro úroveň lokální míry nezaměstnanosti je také zvyšující se diference mezi jednotlivými mikroregiony, kde zhoršující se situace v příhraničních lokalitách způsobená ukončením činnosti některých subjektů způsobila růst nezaměstnanosti nad 20 procent, což sektor služeb zejména cestovního ruchu dosud nedokázal v dostatečné míře absorbovat.

Graf č. 1

Pramen: Vlastním výpočtem na základě dat ÚP Chomutov

Z dlouhodobého hlediska lze přesto současnou obtížnou situaci považovat za jev, snižující význam tradičních odvětví a s lokalizací nových typů výrob zvyšující diverzifikaci této ekonomiky a tím její konkurenceschopnost.

2 VÝZNAM PRŮMYSLOVÝCH ZÓN

Novým jevem v České republice posledních let, který ovlivňuje restrukturalizaci ekonomiky, jsou průmyslové zóny zakládáné v rámci programu poskytování dotací ze státního rozpočtu za účelem podpory jejich rozvoje, což je spojené s očekáváním vyvolávání pozitivních změn v odvětvové struktuře průmyslu, zaměstnanosti a zastavení růstu nezaměstnanosti.

Průmyslové zóny začaly vznikat v České republice od roku 1998, kdy byly schváleny dotace na přípravu průmyslových zón měst Karviná a Bystřice nad Pernštejnem dotací ve výši 55,5 milionu Kč a výměře 52,5 ha. V roce 1999 bylo v rozpočtu vyčleněno celkem 158,5 milionu Kč na přípravu 381,5 ha pro vznik průmyslových zón, v následujícím roce bylo pro založení a rozšíření průmyslových zón vyčleněno celkem 800 milionu Kč s rozlohou 819 ha. V roce 2001 se pro podporu rozvoje průmyslových zón vyčlenilo ve státním rozpočtu celkem 800 milionu korun. Podpora vzniku nových zón a rozšiřování existujících by měla směřovat k podpoře opatření s cílem:

- připravit průmyslové zóny k realizaci investičních záměrů z oblasti zpracovatelského průmyslu, popřípadě strategických služeb za účelem vzniku nových pracovních příležitostí v moderních odvětvích s velkým inovativním potenciálem zvyšujícím konkurenceschopnost zaostávajících území,
- regenerovat zanedbaná průmyslová území pro realizaci nových investičních záměrů, což přispěje k rekultivaci životního prostředí, tvorbě nových pracovních příležitostí a procesu restrukturalizace průmyslu v České republice,
- stimulovat výstavbu a rekonstrukci výrobních hal v průmyslových zónách za účelem jejich pronájmu, což způsobí vytvoření nových pracovních příležitostí, rozšíří nedostatečnou nabídku volných objektů využitelných pro moderní průmyslová odvětví a zvýšit možnost realizace přímých investic do odvětví závislých na možnosti okamžitého zahájení výrobní činnosti,
- zabezpečení profesionální správy průmyslových zón připravovaných se státní podporou, s cílem aby průmyslové zóny odpovídaly podmínkám, které jsou zahraničními investory požadovány například na přípravě technické a dopravní infrastruktury, což v konečném důsledku efektivněji zhodnotí finanční prostředky státního rozpočtu.

3 PRŮMYSLOVÉ ZÓNY V OKRESE CHOMUTOV

Definovaná opatření pro vznik a rozvoj průmyslových zón se podpořila v okrese Chomutov vznikem dvou průmyslových zón (greenfields) – u města Chomutov vznikla zóna Severní pole a u města Klášterec nad Ohří zóna nazvaná Průmyslový park Verne.

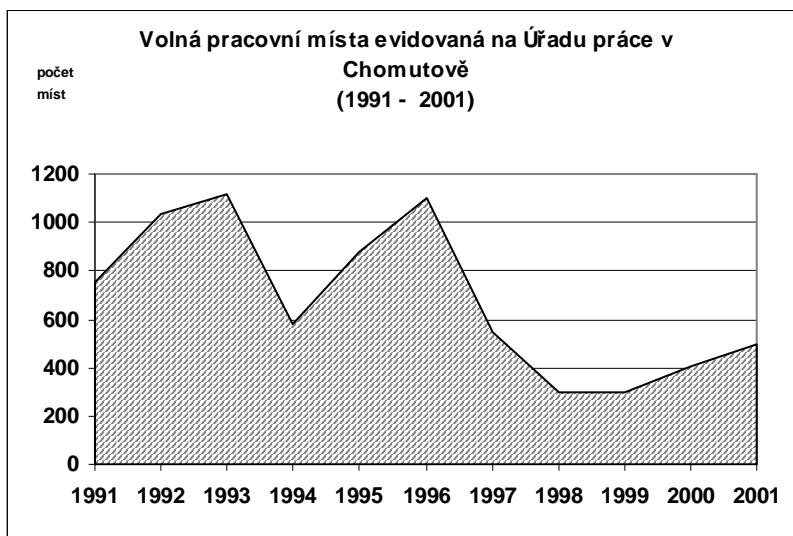
Průmyslová zóna Severní pole o rozloze 18 ha je lokalizována u mezinárodního silničního tahu Praha – Chomutov při okraji zmíněného města. Lokalizovalo se zde celkem sedm investorů a od prosince 1999 do února 2002 vzniklo celkem 1.055 nových pracovních příležitostí. Investoři vyjma jednoho z České republiky pocházejí ze SRN. Působí v elektrotechnickém, strojírenském průmyslu a zejména v oblasti výroby komponentů pro automobilový průmysl.

Průmyslový park Verne u Klášterce nad Ohří s dopravním napojením na mezinárodní silniční tah mezi městy Chomutov a Klášterec nad Ohří je při rozloze 142 ha druhou největší průmyslovou zónou v České republice. K roku 2002 se zde lokalizovalo 10 investorů včetně dvou zahraničních subjektů přímo v městě Klášterci nad Ohří, kteří také získali dotace ze státního rozpočtu na podporu zaměstnanosti. Nejvíce investorů pochází se SRN, následují investoři z České republiky, Belgie a jeden investor z Japonska. Celkem vzniklo v průmyslové zóně 733 pracovních míst, další jednání s investory pokračují a to s cílem zajistit nové investice a zvýšit nabídku nových pracovních příležitostí. Převaha pozitivních efektů z lokalizace v Průmyslovém parku Verne vede také na zvyšování přímých zahraničních investic u realizovaných investičních záměrů, například pro zmíněnou

průmyslovou zónu je potvrzeno u jednoho investora navýšení rozpočtu investice na celkem 1,25 miliardy korun při vytvoření celkového počtu 700 pracovních příležitostí.

Zkušenosti se vznikem a rozvojem obou průmyslových zón podnítily přípravu průmyslové zóny Nové Spořice u města Chomutov o celkové výměře 22,7 ha. Při posuzování žádostí obcí o dotace na výstavbu průmyslových zón došlo ke změně hodnocení, kdy jsou zvýhodněny žádosti pro průmyslové zóny se zajištěným investorem před žádostmi pro zóny bez investora. Průmyslová zóna Nové Spořice dosud nemá investora zajištěného a její vznik je ohrožen respektive pozastaven do doby zajištění investora, což může zpomalit restrukturalizaci ekonomicky, a tím i strukturu zaměstnanosti, míru nezaměstnanosti a celkový sociální a ekonomický rozvoj zmíněného okresu. Získání nových investic se vzhledem k intenzivnějšímu zakládání průmyslových zón je složitější, neboť vzrůstá konkurence mezi všemi průmyslovými zónami v České republice a lze oprávněně předpokládat, že se všechny průmyslové zóny nepodaří plně zainvestovat.

Graf č. 2

Pramen: Vlastním výpočtem na základě dat ÚP Chomutov

4 TRENDRY VÝVOJE STRUKTURY ZAMĚŠTNANOSTI A MÍRY NEZAMĚŠTNANOSTI

Míra nezaměstnanosti se v okrese Chomutov ke konci roku 2001 při komparaci se stejným obdobím roku 2000 snížila o 0,5 procenta na hodnotu 16,38 %, zatímco průměrná míra nezaměstnanosti České republiky vzrostla za stejné období o 0,1 procenta. Pozitivní vývoj ukazatele je způsoben realizací programu Aktivní politiky zaměstnanosti, kdy v roce 2001 vzniklo 2.077 nových pracovních příležitostí a lokalizací investorů v průmyslových zónách, kteří do konce roku 2001 vytvořili celkem 1.788 pracovních příležitostí s vzrůstem podílu na celkové zaměstnanosti ekonomicky aktivních obyvatel o 14 procent za rok 2001.

Proces restrukturalizace ekonomických odvětví je intenzivní, snižuje se podíl zaměstnanosti v odvětvích těžby hnědého uhlí, energetiky a hutnictví se zvyšováním zaměstnanosti v automobilovém, elektrotechnickém a lehkém strojírenském průmyslu. Zmíněné pozitivní signály vzhledem ke své intenzitě postrádají sílu absorbovat veškerou uvolněnou pracovní sílu z tradičních odvětví, neboť snižování zaměstnanosti ve zmíněných odvětvích probíhá rychlejším způsobem, než vznik nových pracovních míst v odvětvích s dlouhodobě růstovým potenciálem. Důležitou roli zde má vliv rekvalifikace ovlivňující nabídku pracovní síly z časového hlediska. Negativním jevem je také problém lokální nezaměstnanosti v příhraničních mikroregionech, kde nevzniká poptávka po pracovní síle a sektor služeb a zejména cestovního ruchu dosud v současnosti nemá výraznější sílu vytvářet nová pracovní místa.

Uvedené trendy ve vývoji struktury zaměstnanosti ovlivňují velikost celkové míry nezaměstnanosti, přičemž lze očekávat její pokračující restrukturalizaci, z krátkodobého hlediska pokračující ve stagnaci nebo zvyšování velikosti míry nezaměstnanosti. Pozitivní ovlivňování vývoje struktury zaměstnanosti s dopadem na míru nezaměstnanosti prostřednictvím podpory rozvoje průmyslových zón musí být jedním z cílů zainteresovaných institucí při koncipování strategie regionálního rozvoje Ústeckého kraje a všech regionů České republiky.

Řešeno v rámci grantu GAČR No. 403/00/0319 „Regionální zájmy v Ústeckém kraji a jejich nositelé“.

LITERATURA

- [1] HAMPL, M.: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. PřF UK. Praha, 1996.
- [2] MAIER, K.: *Ekonomika územního rozvoje*. Grada, Praha 2000.
- [3] MATOUŠKOVÁ, Z. a kol.: *Úvod do prostorové ekonomiky*. Fakulta národohospodářská, VŠE, Praha 1993.
- [4] Zpráva o situaci na trhu práce v roce 2001. Úřad práce Chomutov, Chomutov, 2002.

OBEC A STRATEGICKÉ PLÁNOVÁNÍ

PhDr. Miloš CHARBUSKÝ, CSc.

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní
Ústav veřejné správy a práva
Studentská 84, 532 01 Pardubice, Česká republika
tel.: +420 466036165, fax: +420 466036010, e-mail: milos.charbusky@upce.cz*

Abstract: *Strategic planning on the municipality level. From the analysis results that strategic development plan is dealt on the best level by municipalities having 10 000 – 50 000 of inhabitants. The worst dealt strategic plan is by the municipalities having 500 of inhabitants.*

According to respondents, recruited from municipality representatives, 85 % of plans contain medium to long term development priorities. The housing construction is meant as the most serious priority.

Abstrakt: *Z provedené analýzy vyplývá, že strategický plan rozvoje mají nejvíce zpracovány obce s 10 000 – 50 000 obyvatel. Nejméně je zpracován v obcích pod 500 obyvatel.*

Podle výpovědí respondentů, kteří se rekrutovali ze členů obecních zastupitelstev, z 85% schválené plány obsahují středně – I dlouhodobé priority rozvoje jejich obce. Za nejzávažnější prioritu je chápána bytová výstavba.

Key words: *municipality strategic planning, well-informed inhabitants, inhabitants participation on the plan creation, respondent.*

Klíčová slova: *strategické plánování, obec, informovanost občanů, podíl občanů na tvorbě plánů, respondent*

1 ÚVOD

Strategické plánování je v současné době velmi skloňovaným pojmem, který nabývá na důležitosti a tomuto pojmu je přikládán stále větší a větší důraz. V době, kdy se Česká republika připravuje na vstup do Evropské unie, přibývá municipalit, které se rozhodly vytvořit svůj strategický plán na další období.

Vzhledem k tomu se Fakulta ekonomicko-správní Univerzity Pardubice za spolupráce posluchačů 2. ročníku provedla v průběhu měsíce března a dubna 2001 dotazníkové šetření s cílem získat konkrétní údaje o dané problematice v jednotlivých obcích.

Získaná data jsme roztrídili podle velikosti obce. Tuto velikost udávali respondenti jako jednu z doplňujících otázek (zaokrouhlení na tisíce, slouží pouze k orientačnímu členění). Pro jednoduchost ve zpracování bylo použito demografického členění obcí dle velikosti. Každé velikostní skupině obcí byl přidělen kód (viz tabulka č. 1).

Celkový počet odevzdaných správně vyplněných dotazníků je 160.

Tabulka č. 1

Kód přidělený obci	Počet obyvatel (rozsah)	Počet řádně vyplněných dotazníků
1	obce o velikosti do 500 obyvatel	26
2	obce o velikosti 501 – 1000 obyvatel	31
3	obce o velikosti 1001 – 2000 obyvatel	24
4	obce o velikosti 2001 – 5000 obyvatel	11
5	obce o velikosti 5001 – 10 000 obyvatel	11
6	obce o velikosti 10 001 – 50 000 obyvatel	42
7	obce o velikosti nad 50 001 obyvatel	15

Na vypracovaný dotazník odpovídali respondenti rekrutující se z členů obecních zastupitelstev, pracovníků obecních úřadů a oslovení občané. Pro konfrontaci názorů na strategické plánování ve větších městech, v nich bylo dáno k vypracování odpovědí více dotazníků (maximálně 4 dotazníky na jednu obec).

2 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ DLE VELIKOSTI OBCÍ

Obce do 500 obyvatel

Plán územního rozvoje má vypracováno asi 65% obcí (ve stádiu příprav je asi 11%). Vyplývá tedy, že víc jak 3/4 uvažovaných obcí má svůj územní plán a to zejména z ekonomických důvodů (víc jak 60%). Zajímavé je, že asi 65% obcí si nechalo plán zpracovat poradenskou agenturou. Důvodem je pravděpodobně nízký počet zaměstnanců obecních úřadů, kteří mají dostatečnou odbornost ke zpracování takto závažného plánu.

Spolupráci s poradenskou agenturou hodnotí 70% dotázaných jako „dobrou“ (nabízená škála: spíše pozitivní, pozitivní, velmi pozitivní; dobré, spíše dobré, zcela negativní). Mohu jen předpokládat, že hodnocení respondentů se odvíjelo zejména od finanční náročnosti a výsledků práce poradenské agentury.

Obce s 501 – 1000 obyvateli

V této skupině má plán územního rozvoje zpracováno asi 61% obcí. Je zde vidět drobné snížení poměru oproti předchozí kategorii. Bylo zjištěno, že plán nemá pouze 11% obcí. Respondenti se také domnívají, že plán odráží zejména střednědobé a

dlouhodobé priority obce. Z nabídnutých aktivit dotázaní vybrali tyto priority: výstavba bytů (34%), vybudování kanalizace (27%), zavedení plynofikace (22%). Priority této skupiny obcí se v podstatě neobjevují v žádné další skupině. Myslím, že je to způsobeno právě velikostí obce a skutečnými potřebami obyvatel.

I v této skupině obcí je 54% plánů zpracováno specializovanou agenturou. Zajímavé je, že 46% obcí nabízených služeb nevyužilo z finančních důvodů. Projekty předložené agenturami jsou hodnoceny ze 45% spíše pozitivně, žádný negativně. Důležité je, že se na přípravě plánů podíleli i místní podnikatelé. Jejich účast je hodnocena kladně, ovšem s připomenutím, že se chtějí podílet zejména na rozvoji sportu a kultury a to v zájmu vlastní publicity.

Obce s 1001 – 2000 obyvateli

V této skupině je opět patrné zvýšení počtu obcí se zpracovaným plánem rozvoje (84% má zpracováno, 13% na něm pracuje). S přibývajícím počtem obyvatel se však logicky snižuje poměr povědomí obyvatel o prioritách obce (pouze 52% a to jen částečně). O celkovém dění jsou občané informováni zejména místním tiskem (90%). Celých 58% dotázaných se domnívá, že plnění plánu rozvoje přispěje k vytvoření partnerských vztahů mezi volenými představiteli obce a jejími obyvateli. V naprosté většině se obce při zpracování plánů rozhodli obrátit na specializované agentury. Jejich práci hodnotí respondenti z 84% kladně. Hodnocení zbývající části respondentů je opět ovlivněno finanční náročností agentur. I v této skupině byly k vypracování plánu přizváni místní podnikatelé. Ovšem i zde se vyskytly pochybnosti o prosazování zájmech podnikatelů.

Obce s 2001 – 5000 obyvateli

Dle očekávání i v této kategorii má přes 91% obcí zpracován svůj plán rozvoje. K přijetí rozvojového plánu vedly zejména ekonomické (64%) a sociální (36%) důvody. Oslovení se domnívají, že vytvořený plán odráží dlouhodobé priority obce (91%). Zajímavý je přehled priorit obcí: zavedení kanalizace (25%), plynofikace (25%), rozvoj bytové výstavby (21%). Překvapivé je, že až v této kategorii se poprvé objevuje prioritou vybudování průmyslové zóny (16%). Priority jsou podle respondentů vyvážené a téměř rovnocenně pokrývají oblast ekologickou, dopravní, sociální a ekonomickou.

I v této skupině mnoho obcí využilo nabídky specializovaných agentur (64%). S jejich prací byly dotázaní 100% spokojeni.

Obce s 5001 – 10000 obyvateli

V této skupině bylo osloveno 11 respondentů, 91% z nich se vyjádřilo, že jejich obec se řídí plánem rozvoje. Dále se téměř stejný počet (89%) domnívá, že plán odráží priority obcí. Překvapivé se všichni vyslovili, že ke kvalitě přijatého plánu přispělo zapojení do jeho příprav též místních podnikatelů.

Byla potvrzena hypotéza, že roste povědomí o důležitosti vybudování průmyslových zón. Toto potvrzuje 25% oslovených (nárůst o 6% od předchozí skupiny). Poprvé se

v této skupině respondentů objevuje názor o důležitosti zohlednění životního prostředí v plánu rozvoje. V této skupině se poprvé objevuje vysoká soběstačnost obcí v otázce zpracování plánů. Asi polovina obcí si plán zpracovala vlastními silami (za přispění zaměstnanců s příslušnou odborností). Ale pokud se obce obrátily na agentury, hodnotí jejich práci vesměs pozitivně. V případě agentur se vedle jejich finanční náročnosti (78%) jako záporný jev začíná projevovat názor, že jejich výsledky jsou příliš obecné (22%).

Mezi oslovenými ze 70% převládá názor, že naplňování schválených priorit zlepší celkovou atmosféru i podmínky života v jednotlivých obcích. Zároveň je však třeba upozornit na zcela opačný názor – hodnotící plnění plánu negativně.

Obce s 10001 – 50000 obyvateli

Jak již bylo poznamenáno, tak tato skupina je nejpočetnější (42). Je to však také v souladu s celkovou strukturou obcí České republiky.

V této skupině se objevila pouze jedna obec, která nemá zpracován plán rozvoje. Toto zjištění potvrzuje předpoklad, který byl vysloven před zahájením průzkumu. Překvapivé je, že se jedenadvacet (52%) respondentů vyslovilo, že byli přímo přizváni k diskusi o stanovení dlouhodobých priorit obcí. Na konečné podobě plánu se také podíleli místní podnikatelé.

Ve 66% případech si obce pozvaly specializovanou agenturu ke zpracování plánu rozvoje. Toto zjištění je v souladu s vysloveným závěrem uvedeným v předchozí skupině. Ani v jednom případě nebyl postup agentury hodnocen negativně, byť ve 23% případů se respondentům navržená řešení zdála příliš obecná. Nicméně se však 83% respondentů domnívá, že konečná verze plánu je dostatečně vyvážená a v praxi proveditelná.

Obce s více jak 50000 obyvateli

Bylo by velmi překvapivé, kdyby se některý respondent v této skupině vyslovil, že jeho obec nemá zpracovaný plán územního rozvoje. Při zpracování plánů a přiřazování rozvojových priorit se klade důraz na jejich dlouhodobost. Vychází se z předpokladu, že takto velké obce mají již delší dobu vyřešeny otázky kanalizace, plynofikace a dalších základních otázek fungování obce. Jako nejaktuálnější se proto jeví rozvoj bytové výstavby (40%), budování průmyslové zóny (36%) a provádění investiční činnosti (24%). V daných prioritách je dle 44% respondentů zohledněna potřeba ochrany životního prostředí.

Potvrdilo se však, že v takto velkých obcích nejsou dostatečně v plné šíři známy priority obce. Dokonce 7% z respondentů o prioritách obce neví nic. Ostatní získali informace z místního tisku a z Internetu.

Závěrečnou podobu plánu sestavila obec ve spolupráci s odbornou agenturou (53%). Z nich 40% hodnotí spolupráci jako velmi pozitivní, 50% spíše pozitivní a 10% „pouze“ dobře.

Dle respondentů zcela mimořádný význam na zpracování plánu měl přínos místních středních podnikatelů. I přes veškerá pozitiva územních plánů se však až 40% respondentů domnívá, že nic pozitivního ve prospěch obce nepřinesou.

Závěr analýzy výsledků šetření dle velikosti obcí

- ze stanovených kategorií obcí nejvíce obcí má strategický plán zpracováno v kategorii od 10 do 50 tisíc obyvatel. Nejméně je strategický plán rozvoje zpracován v kategorii obcí pod 500 obyvatel. Další specifickou kategorií obcí jsou obce nad 100 tisíc obyvatel, které zpravidla svůj strategický plán rozvoje chápou jako otevřený a systematicky ho konkretizují.
- Respondenti se z 87,92% domnívají, že schválené strategické plány rozvoje odrážejí střednědobé i dlouhodobé priority v jejich obci.
- Z priorit obcí je jako nejzávažnější respondenty chápána bytová výstavba, byt jim byly nabízeny priority typu: budování kanalizace, plynofikace atd. Dalším příznačným rysem je skutečnost, že s narůstajícím počtem obyvatel vystupuje v obcích nutnost budování průmyslové zóny. Od výchozího stavu v nejmenších obcích (0,00%) až po 42,86% v obcích od 10 do 50 tisíc obyvatel. Ve většině obcí (87,77%) pojmají respondenti stanovené priority jako vyvážené (ekonomické, sociální). Respondentům se však zdá, že stanovené priority pouze z 25% zohledňují potřeby ochrany životního prostředí.
- Z provedené analýzy dále vyplývá, že pouze menší část obyvatel (40,92%) má informace o naformulování dlouhodobějších priorit své obce. Tato skutečnost podmiňuje zapojení obyvatel do realizace priorit. S narůstajícím počtem obyvatel se zlepšuje dostupnost informací, které o strategických plánech rozvoje obce podávají na svých www stránkách. Jinak převažují informace získávané z tisku (81,14%).
- Pozitivním rysem je, že z oslovených respondentů se asi 65% zapojilo do tvorby plánu rozvoje a to zejména v obcích do 10 tisíc obyvatel.
- Z oslovených respondentů se pouze 62,97% domnívá, že realizace dlouhodobého plánu rozvoje přispěje k lepším vztahům mezi volenými představiteli, občany, úředníky obecního úřadu a podnikatelskou veřejností.
- Při zpracovávání vlastního plánu rozvoje se téměř polovina obcí obrací na služby specializovaných agentur. Při přebírání výsledků se jim však poskytnutá studie zdá příliš pro ně finančně nákladná a závěry v ní obsažené hodnotí jako příliš obecné.

3 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ KONKRÉTNĚ VYBRANÝCH OBČÍ

Na současnou poptávku po vyhotovení strategického plánu obce zareagovalo mnoho poradenských firem, které se začaly specializovat na tuto problematiku a velmi úspěšně pomáhají plány tvořit. Jednou z velmi významných firem na našem trhu je i Berman Group, která dodala konkrétní poznatky z určitého výběru obcí, které se vyskytují ve výzkumném šetření.

Z provedeného průzkumu vyplynulo, že asi 60% všech obcí využilo při sestavování územního plánu rozvoje služeb profesionálních poradenských agentur. Z našeho vzorku 134 obcí bylo vybráno 9, kde působila poradenská agentura Berman Group z Prahy. Konkrétně to jsou: Pardubice, Hradec Králové, Jihlava, Kladno, Velké Meziříčí, Slaný, M. Boleslav, Jablonné nad Orlicí a Lázně Bohdaneč (viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2

Město	Počet dotazníků	Orientační velikost	Kód skupiny
Hradec Králové	3	100 000	7
Pardubice	5	100 000	7
Kladno	1	74 500	7
Jihlava	4	52 000	7
Mladá Boleslav	1	50 000	7
Slaný	1	15 600	6
Velké Meziříčí	1	11 000	6
Lázně Bohdaneč	1	3 150	4
Jablonné nad Orlicí	1	3 100	4
Celkem	18	x	x

Priority vybraných obcí

Základní zjišťovanou informací v šetření jsou priority rozvoje obcí ve vybraných subjektech. Respondenti ve výběru (výběr označujeme zkratkou „BGr“) uvádí, že prioritami jsou bytová výstavba (38,24%) a výstavba průmyslové zóny (29,41%).

Okrajovými prioritami zůstává výstavba kanalizace (6%), plynofikace (8,8%) a investiční činnost (17,7%). Toto zjištění je naprosto pochopitelné, protože ve výběru se jedná o obce, které jsou převážně počtem nad 10 000 obyvatel a u těchto obcí se předpokládá, že mají již vyřešeny základní existenční problémy (zejména inženýrských sítí).

Respondenti měli možnost nezaškrtnout žádnou z uvedených priorit a dopsat vlastní. Nabízíme výčet častých doplňujících odpovědí: starostové, členové zastupitelstev (vytváření nových pracovních míst, výstavba cenově dostupných bytů, dořešení silničních dálkových tahů, zachování přirozených biokoridorů a posílení jejich role v krajině, atd.); občané (vytváření pracovních míst, výstavba bytů, silnic, obchvatů, koupališť, atd.).

V otázce, zda jsou občanům známy priority rozvoje jejich obce, je výsledek očekávatelný. Více jak polovina je obeznámena zcela, asi 30% pouze částečně. V součtu je tento stav naprosto dostatečný, v úplném šetření jsou tyto hodnoty považovány za vyšší standard. Občané jsou seznamováni s prioritami zejména

prostřednictvím tisku, který je ve vybraných městech velmi rozšířen. V této skupině obcí se však občané také seznamují s různými záležitostmi a problémy svých měst prostřednictvím Internetu.

Respondenti se vyjádřili, že z dlouhodobého hlediska považují za prvotní ekonomické priority (31%), dále pak priority směřované k zlepšení dopravní obslužnosti (26%) a sociální politiky (23%). Navíc 88% z dotázaných si myslí, že dlouhodobý plán je vyvážen dostatečně.

Velmi zvláštním zjištěním však je, že 65% z vybraných respondentů bylo přizváno k diskusi o stanovování priorit obce. Obecně platí, že procento respondentů přizvaných k diskusi je vyšší u měst a obcí s méně obyvateli. Platí zde tedy nepřímá úměrnost, která pravděpodobně pramení z technické náročnosti při pořádání těchto akcí. Samozřejmě je třeba vzít na zřetel, že procentní podíl je možné velmi zkreslit subjektivním a možná na příliš pravdivým tvrzením respondentů.

Vypracování plánů za pomoci agentur a hodnocení jejich práce

Firma Berman Group pracovala v 9 vybraných obcích. Bylo ale zjištěno, že pouze 59% respondentů odpovědělo kladně na otázku, zda za město zpracovává plán specializovaná agentura. Dalších 41% odpovědělo záporně. Z níže uvedené tabulky (č.3) vyplývá, že zpracované výsledky nemají dostatečnou vypovídací schopnost. Velmi záleží na tom, kdo odpovídal (zda zastupitel či občan)

Samozřejmě je možné uvažovat nad tím, že občané asi nejsou dostatečně informováni o přípravě a tvorbě plánů měst. Myslím, že k téměř každému občanovi dorazila informace, že plán už existuje nebo je ve stádiu příprav. Občan však asi příliš nezajímá, kdo plán zpracoval, ale zda firma zpracovala plán realisticky. S podrobnými výsledky práce firem pravděpodobně nejsou občané dostatečně seznámeni vůbec.

Tabulka č. 3: Citace z dotazníků ke zpracování plánů agenturou

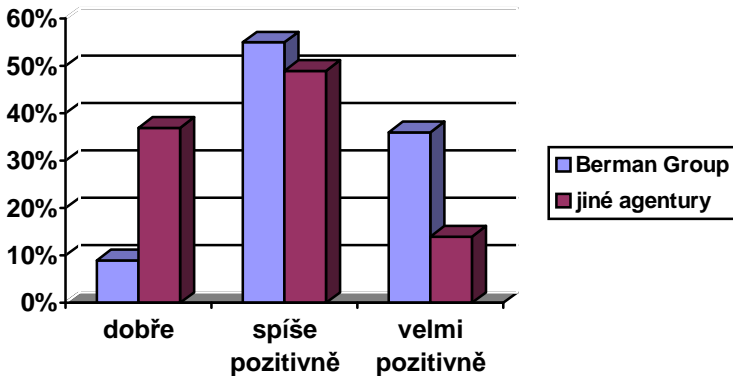
Město	Agentura (ANO/NE)	Hodnocení	Poznámka
Pardubice	1 / 4	velmi pozitivní	dotazování byli ve 4 případech zastupitelé městských částí ⁹ ; v jednom případě primátor Pardubic
Hradec Králové	3 / 0	velmi pozitivní	
Jihlava	4 / 0	velmi pozitivní	
Kladno	0 / 1	X	Kladno má dostatečný počet kvalifikovaných pracovníků, kteří jsou schopni tyto plány zpracovat samostatně

⁹ Polabiny, Rosice, Dolany, Svítkov

Valašské Meziříčí	1 / 0	velmi pozitivní	
Slaný	1 / 0	dobře	
Mladá Boleslav	1 / 0	X	Hodnocení nemůže být uvedeno, protože zatím firma Berman Group neodevzdala výsledky své práce (úkol zadán 12/00, šetření probíhalo 03/01)
Jablunné nad Orlicí	0 / 1	X	Odpovídal občan (studentka)
Lázně Bohdaneč	1 / 0	velmi pozitivní	

Ovšem velmi potěšitelné je zjištění, že 55% občanů hodnotí spíše pozitivně práci provedenou speciálními agenturami, které zpracovávají rozvojové plány. Z 37% je hodnotili velmi pozitivně. Vyplývá tedy, že 17 z 18 je spokojeno s prací agentur, což je jistě velmi dobré zjištění pro poradenské agentury (viz graf č. 1).

Graf č. 1

Hodnocení jiných poradenských agentur než Berman Group

Ze zkoumaného vzorku byly odfiltrovány odpovědi z 18 vybraných dotazníků firmy Berman Group (soubor BGr.). Dále uvažujeme, že pokud je v dotazníku odpověď na otázku 10 (hodnocení práce a přínosu agentury), tak v obcích pravděpodobně pracovala jiná agentura na zpracování plánů.

Z provedeného šetření vyplývá, že ostatní agentury jsou hodnoceny pouze „dobře“, což znamená, že respondenti nejsou dostatečně spokojeni s prací agentur (viz tabulka č. 4).

Tato zjištěná informace může být způsobena například:

- nízkou odborností pracovníků poradenských agentur,
- nedostatečnou znalostí místních podmínek a poměrů,
- velmi obecnými konstatováními a zpracovanými materiály,
- nabídkami možností, které jsou pro obec nepřijatelné (příkladně pro snížení nezaměstnanosti vystavět v obci uprchlický tábor aj.)

Tabulka č. 4

Otázka č. 10: V případě, že plán rozvoje zpracovala agentura, jak hodnotíte její práci?			
Odpověď		Absolutní četnost	Relativní četnost
a)	spíše kladně	30	37%
b)	velmi dobře	12	15%
c)	dobře	40	48%
d)	spíše negativně	0	0%
e)	velmi negativně	0	0%

Důvody hodnocení práce agentur nevyplývají jen z výše uvedeného, ale zejména z finanční náročnosti agentury a výsledků, ke kterým dochází v závěru a které doporučuje. Dle názorů respondentů se v 18% jedná o příliš obecné závěry a ve zbylé části o přílišnou finanční náročnost firmy (82%). Stejně se vyjádřili i respondenti z výběrového souboru Bgr (viz tabulka č. 5).

Tabulka č. 5

Otázka č. 11: Uveďte důvod hodnocení práce a přínosu agentury:				
Odpověď	Základní soubor		Výběrový soubor	
	Absolutně	Relativně	Absolutně	Relativně
a) příliš obecné závěry	9	17,65%	2	33,33%
b) finančně náročné	42	82,35%	4	66,67%

Poznámka: základním souborem je v tabulce míněn celý základní soubor výzkumného šetření. Výběrový soubor se rovná souboru BGr.

4 ZÁVĚR

V současné době se zdá, že strategické plánování má prioritu číslo jedna. Je to proto, že si mnozí představitelé municipalit začali uvědomovat, že plánování může přispět ke zlepšení životních podmínek občanů, ke sjednocení pohledů a názorů na řešení problémů a k případné eliminaci budoucích ztrát díky chybnému rozhodnutí. Z výsledků vyplývá, že převážná část obcí (81%) má zpracovaný plán rozvoje a

snaží se jej naplňovat.

Uskutečňování jednotlivých částí plánů sebou přináší:

- nové investiční akce,
- zvyšování pracovních příležitostí (snižování nezaměstnanosti),
- zvyšování komfortu života občanů,
- zohledňování životního prostředí a zamezování jeho znečišťování.

Šetření potvrdilo domněnku, že velikostně stejné kategorie obcí řeší podobné problémy a trend jejich rozvoje má stejné tempo. Menší obce (do 10 tisíc obyvatel) se zaměřují na zajišťování základních životních standardů svých občanů (inženýrské sítě); větší obce (od 10 do 50 tisíc obyvatel) tyto základní problémy dořešují a vyhodnocují jejich přínos a dále se zaměřují na investiční příležitosti a přitahování cizích investorů a kapitálu do měst. Velká města (nad 50 tisíc obyvatel) stále řeší investiční příležitosti (ve větším rozsahu) a dále se zaměřují na zvyšování komfortu občanů (dopravní systémy města, obchodní zóny, mezinárodní styky a kontakty, partnerská města, projekty „Zdravá města“) a na provádění svých akcí požadují dotace ze státního rozpočtu ČR a fondů EU (Phare, Kohezní fond, Strukturální fondy, Sapard).

Na současnou poptávku po vyhotovení strategických plánů obcí zareagovalo mnoho poradenských firem, které se začaly specializovat na tuto problematiku a velmi úspěšně pomáhají plány tvořit. Jednou z velmi významných firem na našem trhu je i Berman Group. Z výsledků šetření vyplývá, že poradenské firmy přispívají k výraznému zkvalitnění zpracovávaných plánů a za jejich přispění dochází ke zvyšování efektu, který plán přináší.

Poradenské agentury se zaměřují dle zjištění na:

- vyhledávání a pojmenování problémů, které města trápí (zejména určují SWOT analýzou dobré a špatné stránky města a snaží se, aby si představitelé obce udělali představu o budoucím vývoji a rozvoji obce);
- nacházení řešení a možností měst (tyto také vyčíslují);
- doporučují nové (dosud nepracované) možnosti a osvědčené zkušenosti z jiných projektů;
- informují o nových projektech a nabídkách, kterých by se města mohla zúčastnit;
- zúčastňují se aktivně jednání příslušných komisí měst a zodpovídají dotazy;
- zpracovávají výchozí studii a závěrečný návrh, který předkládají ke schválení zastupitelstvu města (obce);

Provedené šetření však také vyvolalo mnoho dalších otázek. Proto jsme se rozhodli, že v letošním roce uskutečníme další dotazníkové šetření se zaměřením na konkrétní nezodpovězené otázky. V šetření nám opět pomohou posluchači II. ročníku FES UPa a poradenská agentura Berman Group, která opět dodá skutečná fakta k porovnání a rozšířené analýze výsledků.

Věříme, že se nám úspěšným provedením letošního šetření povede odhalit případné problémy a zodpovědět další otázky, které mohou napomoci municipalitám k jejich úspěšnému řešení.

LITERATURA

- [1] CHARBUSKÝ, M. *Řízení měst v historickém vývoji*. Pardubice: FES UP. 2000.
- [2] VESELÁ, J. *Sociologie obcí a regionů*. Pardubice: FES UP. 1998.
- [3] NEUBAUEROVÁ, E. a kol.: *Teórie vo verejných financiách*. Bratislava: EU Bratislava, 2001.
- [4] BELIČKOVÁ, K. a kol.: *Verejné rozpočty*. Bratislava: EU Bratislava, 2000.

REGIONÁLNÍ MANAGEMENT JAKO NOVÝ PŘÍSTUP K REGIONÁLNÍMU ROZVOJI

Doc. RNDr. Jiří JEŽEK, CSc.¹⁰

*Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická,
Středisko pro výzkum regionálního rozvoje,
Husova 11, 306 14 Plzeň, Česká republika
tel.: + 420 37 7491 1:137, 638, 655, 656, fax: e-mail: Jiri.Jezek@fek.zcu.cz*

Abstrakt: *Regionální management a model učícího se regionu se staly v posledních letech velmi diskutovanými tématy. Přenesení manažerského a marketingového myšlení a jednání z podnikové praxe na regionální problematiku úzce souvisí s limity správy věcí veřejných. V souvislosti s problematikou řízení v moderních společnostech je regionální management chápán jako filozofie a také jako nástroj, který díky své akceschopnosti má za cíl zefektivnit regionální politiku a podpořit tak rozvojový proces nejenom v problémových regionech. Při realizaci regionálního managementu hraje velmi významnou roli také regionální marketing, který umožňuje vymezit pozici regionu jako tržního produktu.*

Klíčová slova: *regionální management a marketing, regionální politika, učící se region, regionální kreativní milieu, regionální rozvojové agentury.*

Abstract: *Regional management and a model of learning region have become rather popular topics lately. Transferring the managerial and marketing way of thinking and negotiating from business experience to regional level is closely related to public administration limitations. In association with the problems of the modern companies management the regional management is often regarded as a philosophy and a tool which manifests its will to act and to make regional politics more efficient and thus to support the process of development not only in controversial regions. In the process of the implementation of the regional management an important role is also played by the regional marketing which enables to specify the position of a region as a market product.*

Key words: *regional management and marketing, regional politics, learning region, regional creative environment, regional development agencies.*

¹⁰ Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení grantu GA ČR „Implementace managementu a marketingu do oblasti regionálního rozvoje“.

1 TEORETICKÝ ÚVOD

1.1. Nejnovější teoretické přístupy k regionálnímu rozvoji: teorie kreativního milieu a učícího se regionu

V 90. letech 20. století se objevila řada prací, zaměřených na studium regionálních podmínek tvorby inovací a na výzkum mechanismů dynamické konkurenční výhody regionu založené na zvláštní schopnosti regionálních aktérů učit se. Tento nový směr regionálního výzkumu čerpá z diskuse o flexibilní specializaci a navazuje na tradici švédské a kalifornské regionálně-ekonomické školy. Klíčovým prvkem těchto přístupů je přesvědčení, že hlavním faktorem regionální konkurenceschopnosti, resp. zvládnání strukturálních změn a regionálního rozvoje je schopnost učit se a že učení a inovací nejsou pouze záležitostí osamocených jednotlivců (firem), ale celé sítě regionálních aktérů (ekonomických, politických a sociálních aktérů). Tento směr regionálního výzkumu bývá označován za teorii učících se regionů (learning regions) nebo též jako koncept regionálního kreativního milieu.

Koncept kreativního milieu byl vytvořen v polovině 80. let 20. století zásluhou GREMI (Groupe de Recherche Européen sur les Milieux Innovateurs). Kreativní milieu můžeme definovat jako „komplexní prostorový systém formálních a neformálních sítí regionálních aktérů, které jsou schopné iniciovat synergické a inovační procesy“ (Lecoq 1992). Tento přístup se zabývá zvláště významem regionálního okolí pro regionální rozvoj. Prostor není v protikladu ke klasické ekonomii chápán jako exogenní (omezující) podmínka, nýbrž jako hlavní „spojující faktor“ důležitý pro vznik regionálních inovací. Úspěšnost regionálního rozvoje je tak závislá především na sociálních interakcích, synergických efektech a kolektivních procesech učení regionálních aktérů; to vše obsahuje pojem „milieu“. Toto milieu má pak zásadní vliv na inovační schopnost regionálních aktérů. Charakteristickou formou organizace je síť aktérů. Síťová forma organizace se vyznačuje spoluprací regionálních aktérů, kteří sledují stejné cíle a jejichž kooperace je určována atmosférou důvěry. Tyto sítě jsou posilovány existencí nemateriálních součástí milieu, jako je důvěra, znalosti (vědomosti) a společně sdílené hodnoty (podnikatelství). Kreativní milieu může redukovat nejistoty při rozhodování a generovat synergické efekty učení a může vést až k formování regionálně-specifického know-how.

1.2. Od regionálního plánování k regionálnímu managementu a marketingu

Nejenom v České republice, ale také v západoevropských zemích bylo v poválečném období bylo regionální plánování považováno za efektivní nástroj řízení regionálního rozvoje. Po fázi plánovací euforie došli západoevropští plánovatelé již koncem 70. let 20. století k poznání, že většina problémů regionálního rozvoje nebyla vyřešena a že naděje vkládané do regionálního

plánování nebyly naplněny. Plány se stávaly čím dál složitějšími a náročnějšími a politické je začali pouze „brát na vědomí“. Vytýkali jim, že jsou velmi obecné a že mají malou prosazovací sílu a tím také malou šanci na realizaci. Proto od 80. let 20. století začíná regionální plánování získávat stále více na akčním a projektovém charakteru. Od začátku 90. let 20. století se v této souvislosti začíná hovořit o **regionálním managementu, který vedle tradičního plánování zahrnuje také další manažerské funkce, k nimž patří především organizování, vedení lidí (regionálních aktérů) a kontrola.** Diskuse o pojmovém vymezení regionálního managementu má tedy svůj počátek v úvahách o obsahu a účinnosti rozvojových konceptů a nástrojů a ve snahách a potřebách „skutečně řešit“ regionální problémy. **Regionální management představuje cestu k akčnímu a projektově orientovanému regionálnímu rozvoji a regionální politice.**

Z výše naznačených nových teoretických přístupů k regionálnímu rozvoji a paradigmatického posunu v oblasti regionálního plánování vyplývá potřeba hledání nových modelů řízení (managementu) regionálního rozvoje. V podmínkách neustálých dynamických změn jak v regionálním makroprostředí tak i mikroprostředí, je regionální rozvoj stále více závislý na jednání regionálních aktérů, na jejich schopnosti učit se a inovovat. Z důvodu komplexního působení tohoto prostředí se musí jednat o reaktivní nebo proaktivní přístupy. Do budoucna se již regionální rozvoj nemůže opírat o tradiční model „dělat dobře dané věci“, nýbrž o explorativní „dělat dobré věci“.

Permanentní změny, učení se a inovační schopnost se institucionalizují. Nejdůležitějším momentem této institucionalizace je participace, tzn. systematicky podporovaná a využívaná schopnost regionálních aktérů řešit problémy (kolektivní řešení problémů). Snahou je, aby všichni spolupracující byli vzájemně informačně spojeni, a to nejenom v krizové situaci. Strategickým potenciálem jakéhokoli snažení se stávají kompetence (schopnosti) spolupracovníků (jednotlivých regionálních aktérů). V novém chápání vedení regionu jsou tyto kompetence decentralizovány a přenášeny na osobně zodpovědné týmy tvůrců hodnot (nositele projektů). Velký význam přitom mají „interní promotori“, tzn. osoby, které iniciují proces učení svojí podnikavostí, vlastní zodpovědností a přímou komunikací (face-to-face kontakty).

Tato nová kreativní kultura učícího se regionu se vyznačuje třemi organizačními novinkami:

- vertikální hierarchické struktury rozhodování se decentralizují a zeštlhlují
- fordistickou dělbu práce (resortní myšlení) nahrazuje horizontální týmová organizace (průřezové myšlení)
- statická organizace v izolovaných odděleních a funkčních jednotkách je vystřídána dynamickou týmovou spoluprací.

1.3. Instituce regionálního rozvoje v procesu decentralizace veřejné správy a přípravy ČR na vstup do EU

Transformace naší ekonomiky z centrálně plánované na tržní ekonomiku a přípravy České republiky na vstup do Evropské unie s sebou přinášejí zánik starých a vznik řady nových institucí. Ne jinak je tomu s institucemi v oblasti regionálního rozvoje.

V posledních několika letech se zintenzívnila diskuse o rozvoji obcí, měst a regionů, která byla vyvolána jednak decentralizací veřejné správy (zřízením krajů) a s tím souvisejícím přenesením zodpovědnosti a kompetencí za regionální a lokální rozvoj na obce, města a kraje, jednak přípravami České republiky na vstup do Evropské unie a s tím souvisejícími možnostmi čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů, a v neposlední řadě prohlubujícími se meziregionálními rozdíly v regionálně ekonomické výkonnosti.

V souvislosti s decentralizací veřejné správy a zaváděním manažerských přístupů do veřejné správy (tzv. new public management) dochází nejenom v České republice, ale také v zemích Evropské unie k situaci, kdy řadu těchto kompetencí přebírají regiony. Řada regionů se chopila vlastní iniciativy a sami realizují aktivní podporu hospodářství na bázi regionálního a městského managementu a marketingu a zaměřují se buď na mobilizaci vlastních zdrojů (hovoříme o tzv. endogenní strategii regionálního rozvoje) nebo se snaží přilákat pomocí různých pobídek potenciální investory (externí strategie regionálního rozvoje).

V souvislosti s decentralizací veřejné správy a zaváděním manažerských přístupů do veřejné správy souvisí také trend, kdy postupně mizí striktní rozlišování mezi veřejným a soukromým sektorem; úlohu veřejného sektoru do určité míry přebírají různí polostátní nebo soukromí aktéři. K těmto aktérům patří různé rozvojové fondy a regionální rozvojové agentury. Jejich velký počet všeobecně zvyšuje požadavky na koordinaci a vede k rostoucí konkurenci mezi jednotlivými aktéry.

Ve výše uvedených souvislostech v poslední době vznikly nejrůznější instituce (většinou ze zdola), jejichž cílem je regionální rozvoj a které jsou produktem decentralizace veřejné správy a zaváděním manažerských přístupů do veřejné správy a regionálního rozvoje. Patří k nim nejrůznější regionální sdružení obcí a měst či podnikatelů, mikroregiony, euroregiony, ale také regionální rozvojové agentury a řada dalších soukromých i neziskových organizací.

1.4. Vymezení pojmu regionální management

Opatření k podpoře regionálního rozvoje, jak již bylo výše naznačeno, se již neomezují pouze na popis plánů, rozvojových koncepcí a programů, nýbrž rozšiřují pole působnosti směrem k prosazování představ (vizí) formou konkrétních projektů. Tento trend je dále podpořen přesouváním rozhodovacích kompetencí o konkrétní podobě regionálního rozvoje na regionální správní úroveň. V této souvislosti se hovoří také o regionalizaci regionální politiky.

Regionální management v této souvislosti neznamená řízení (lépe spíše vedení) regionu a jeho aktérů v hierarchickém smyslu top-managementu. Pod označením regionální management je naopak myšlena procesní spolupráce regionálních aktérů, která umožňuje prosazení rozvojových konceptů, generuje nové projektové myšlenky a vytváří úspěšnou pozici „podnikajícího regionu“ a jeho produktů v meziregionální konkurenci. Podstatná je přítom koordinace jinak nezávislých regionálních aktérů (obcí, měst, soukromých aktérů a jejich zájmových sdružení, intermediálních institucí typu regionálních rozvojových agentur atd.).

Regionálně manažerské myšlení klade důraz na kreativitu, komunikační schopnosti, bohatost myšlenek, angažovanost, věcné kompetence, snahu řešit problémy, flexibilitu, přesvědčovací schopnosti a přirozenou autoritu. V obecné rovině se jedná o implementaci manažerských znalostí a dovedností do institucí veřejné správy v duchu „podnikající správy“.

Co se obsahového vymezení regionálního managementu týká, tak jeho cílem a úkolem je vedení, utváření a řízení regionu prostřednictvím tržně-ekonomických, plánovacích a politických nástrojů. Regionální management přitom vychází z principů regionálního propojení aktérů (tzv. regionálních sítí) a regionální kooperace.

1.5. Úkoly a cíle regionálního managementu

- zpracování vizí, scénářů a rozvojových strategií na regionální a komunální úrovni,
- iniciování a řízení rozvojových impulsů a procesů v regionu,
- vytváření regionálního konsensu vedoucímu k posílení regionální identity a konkurenceschopnosti regionu vzhledem k ostatním regionům,
- spojování a koordinování regionální zdrojů z věcného, personálního a organizačního hlediska a přispívání k vytváření synergických efektů,
- aktivizování regionálního lidského kapitálu a s ním spojeného kreativního prostředí, jeho posilování a zhodnocování ve prospěch regionálního a lokálního rozvoje,
- mobilizování regionálního, lokálního a sektorového inovačního potenciálu,
- napomáhání přenosu informací o lokálním a regionálním rozvoji a jejich využívání podle adresátů (cílových skupin), přispívání k větší transparentnosti a dostupnosti těchto informací,
- poradenská pomoc a pomoc při rozhodovací (doporučení pro jednání regionálních a lokálních politických aktérů; odborné expertízy, variantní řešení atd.),

- přinášení mechanismů a přístupů, které vedou k urovnávání konfliktů a vytváření konsensu na regionální i lokální úrovni (management konfliktů),
- realizace konkrétních plánů, opatření a projektů prostřednictvím projektového managementu a přispívání k vytváření inovativního a kreativního regionálního a lokálního rozvoje,
- kontinuální evaluace a nepřetržitý controlling jako prostředek vedoucí k zodpovědnosti a sebeřízení.

Regionální management se tak stává institucionálním modelem regionálního rozvoje, jehož těžiště leží v utvářecí, akční (jednací) a projektové orientaci. Regionální management představuje regionální model vedení, utváření a jednání, stavějící na rozvojových faktorech, jako jsou lidský kapitál, kreativní prostředí, propojení (koncept sítě), konsensus a kooperace; chce podnítit koncepční, projektově a realizačně zaměřený rozvoj regionu.

1.6. Zahraniční zkušenosti s regionálním managementem

Abychom si dostatečně uvědomili význam regionálně manažerského přístupu k regionálnímu a lokálnímu rozvoji, je vhodné se na tuto problematiku podívat v delším časovém horizontu a nastínit vývoj, který vedl v formování tohoto přístupu. Již v 50. a 60. letech se v řadě vyspělých zemích můžeme setkat se snahou vytvářet a realizovat inkrementální regionální projekty. Konkretizace regionálního managementu se objevuje až v 80. letech, a to především ve Švýcarsku, Rakousku, Německu a ve Velké Británii. Úspěšnost těchto přístupů byla závislá především na místních společenských a politických podmínkách. Z pohledu možností implementace regionálního managementu do oblastí regionálního rozvoje a plánování můžeme zkušenosti s fungováním regionálního managementu rozdělit do tří následujících oblastí:

- filozofie a modelové přístupy k regionálnímu managementu v různých zemích,
- materiální a organizační vymezení regionálního managementu,
- zkušenosti a účinnost regionálního managementu.

Jak ukazují příklady především ze Švýcarska a Rakouska, tak regionální management má svůj původ v modelu endogenního regionálního rozvoje jako regionálně-politická strategie vedoucí ke zhodnocení periferních a horských regionů. Ve Velké Británii byl naproti tomu důvod zcela odlišný: vzhledem ke krizi starých průmyslových regionů a regionálně politickým koncepcím thatcherismu byla snaha použít regionální a komunální management především jako nástroj regionální a komunální hospodářské politiky, přičemž na rozdíl od Švýcarska a Rakouska byl tento přístup realizován paralelně s deregulací a privatizací veřejného sektoru. Podstatné rozdíly mezi výše uvedenými zeměmi neleží v oblasti filozofické či koncepční, ale v prostorové vymezení: zatímco regionální management v Rakousku a Švýcarsku se zaměřuje na malé územní jednotky, části regionů, resp. okresů, tak

ve Velké Británii (v Anglii nebo ve Skotsku) se jedná na jedné straně o velké jednotky jako je např. celý Wales či Skotsko anebo na druhé straně o jednotlivé obce (města), resp. jejich části jako např. Docklands v Londýně nebo některé části v Glasgow (blíže viz např. J. Ježek 1998).

2 VÝZKUM IMPLEMENTACE MANAŽERSKÝCH PŘÍSTUPŮ DO PRAXE A FORMULACE INTERAKTIVNÍHO REGIONÁLNÍHO VÝZKUMU

V této souvislosti byl předložen projekt Grantové agentury České republiky „Implementace managementu a marketingu v oblasti regionálního rozvoje“. V rámci tohoto výzkumného projektu, který bude řešen v letech 2002-2004, by měla být pozornost soustředěna na následující otázky:

- empiricky doložit příklady implementace manažerských a marketingových přístupů do oblasti regionálního rozvoje ve vybraných zemích, resp. regionech Evropské unie. To vše formou případových studií¹¹.
- na základě zahraničních zkušeností z modelových regionů Evropské unie induktivním způsobem a empirickou cestou vytvořit model regionálního managementu (pomocí takových výzkumných technik, jako jsou interview a interaktivní workshopy).
- zkoumat implementaci tohoto manažerského modelu do praxe využitím metody tzv. participativního¹² pozorování.

Pilotními regiony, pro něž bychom chtěli takové modely regionálního managementu navrhnout a pokusit se implementovat v praxi, jsou Karlovarský a Ostravský kraj.

Interaktivní přístup při řešení implementace regionálně-manažerského modelu vytváří komunikační mosty mezi vědou, regionálními aktéry (klíčovými osobami, občany a praxí). Implementace modelu nakonec vždy při vši vědecké prozíravosti rozhoduje o konečné formě, jak bude v praxi fungovat.

Volnost interaktivního postupu při spolupůsobení vědy a praxe otevírá aplikovanému regionálnímu výzkumu zcela nové možnosti prosazení jeho výsledků do praxe a současně snaze formulovat „teorii praxe“. Regionální výzkum se tak ocitá v roli politického poradenství (Boesch 1989, s. 156). Ve smyslu Anne Buttimerové

¹¹ Hlavním problémem případových studií je její teoretická konstrukce a především její teoretická zevšeobecnitelnost, tedy to, jak a do jaké míry mohou být poznatky získané ze studia jednoho případu označeny jako všeobecně platné. Vzhledem k tomuto problému bývá případovým studiím přiznávána často pouze heuristická metoda. Chceme ji použít především jako explorativní studie, ve kterých jsou zkoumané případy popsány pomocí mnoha parametrů a proměnných pokud možno co nejpřesněji. Obecně slouží případové studie spíše k tomu, aby objevily a nastolily otázky, než aby otázky zodpovídaly. Úlohou případových studií je tedy především v tom, aby generovaly hypotézy, resp. aby pomohly, vzhledem ke stavu výzkumu, získat dodatečně podrobné poznatky.

¹² Participativní (zúčastněné) pozorování jako “systematizace průběhu každodenních jevů” představuje významnou výzkumnou metodu v empirickém sociálním výzkumu. V regionálních vědách zůstává participativní pozorování omezeno především na ty výzkumníky, kteří se věnují bezprostředním úkolům politického?? poradenství. S touto technikou pracují také ti, kteří mají na základě své činnosti v politické administrativě nebo jako politici přístup k jednotlivým konkrétním oblastem politiky.

se nejedná o zabývání se (pozorováním) reality, nýbrž o účast na realitě, kterou se aplikační proces vyznačuje (Buttimer 1984, s. 20). Vytváří se tak nový interaktivní a do značné míry experimentální přístup k regionálnímu výzkumu, který je zapotřebí dále rozpracovat. To je také dalším úkolem již zmíněného grantového úkolu.

Tab. č. 1: Nástin okruhů otázek v souvislosti s výzkumem implementace managementu a marketingu do oblasti regionálního rozvoje

<i>Tematický okruh otázek</i>	otázky
Iniciování regionálního managementu a marketingu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kdo je iniciátorem a jaké existují zkušenosti s iniciováním regionálního managementu a marketingu? ▪ jaký význam pro iniciování regionálního managementu a marketingu má závažnost regionálních problémů či jiné podněty? ▪ jak mohou různí regionální aktéři (obce, města, sdružení obcí a měst, krajské úřady, podnikatelé aj.) podpořit vznik regionálních manažerských a marketingových iniciativ?
Prostorový dosah (prostorová působnost) regionálního managementu a marketingu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podle jakých kritérií (problémových, funkčních, administrativních) je nejučinnější vymezovat manažerské a marketingové regiony? ▪ jaká je „optimální“ velikost prostorového dosahu různých organizačních forem regionálního managementu a marketingu v souvislosti s evropskou představou o regionální konkurenceschopnosti? Jaká je optimální velikost těchto manažerských a marketingových regionů?
Flexibilita v závislosti na měnícím se makroprostředí	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jaké existují možnosti implementace konceptu učícího se regionu do praxe (jaké existují formy a zkušenosti s nimi)? ▪ jak může být toto „učení se“ podpořeno? ▪ jaké existují potřeby regionálních aktérů na další vzdělávání?
Organizační otázky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jakým způsobem takové organizace vznikají a jak fungují? Jakou mohou mít právní formu. V oblasti organizace se jedná především o následující otázky: ▪ jakou právní formu lze doporučit pro organizace regionálního managementu a marketingu? ▪ kteří regionální aktéři jsou z pohledu akceptace a akční schopnosti (schopnosti jednání) regionálního managementu

	<p>nositeli organizačních vazeb?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ jaké existují vazby mezi klasickými institucemi veřejnou správou (Obecní úřad/ Městský úřad, odbor regionálního rozvoje na Krajském úřadu atd.) a institucemi/ organizacemi regionálního managementu a marketingu? ▪ jaká je vnitřní organizační struktura institucí/ organizací regionálního managementu a marketingu s souvislostí s požadavky na flexibilní přizpůsobování se měnícím se podmínkám makroprostředí. ▪ jaké existují faktory úspěšnosti? ▪ jak se nechá efektivně spojit operativní flexibilita se strategickou cílovou orientací?
Úkoly a funkce regionálního managementu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ které úkoly a funkce plní instituce/ organizace regionálního managementu a marketingu? ▪ jak mohou být koordinována možná překrývání aktivit s jinými aktéry? ▪ je smysluplné, že regionální management vystupuje jako nositel projektů?
Financování	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jaké existují zkušenosti s ohledem na různé formy financování (státní, regionálně-komunální, státně-regionální, soukromé) ▪ jaké existují možnosti vlastního financování a jaký význam má samofinancování? ▪ jak se osvědčují integrované regionální programy jako nástroje financování? (v zahraničí)

LITERATURA

- [1] WATT, H. L. (1994): *Kooperative regionale Industriepolitik*. In: Beiträge zur Politikwissenschaft, Band 57. Peter Lang Verlag, Frankfurt a.M.
- [2] BOESCH, M. (1989): *Engagierte Geographie*. Erkundliches Wissen H. 98. Stuttgart.
- [3] BOYER, R. (1986): *La théorie de la régulation: une analyse critique*. La Decouverte, Paris.
- [4] BRANDL, T., WEBER, M.: *Regionale Kooperationen für Standortentwicklung und Standortmarketing*. Projektbericht der ÖAR – Regionalberatung Ges.mbH, Wien 1996.
- [5] Bundeskanzleramt Abt. IV/4: *Regionalmanagement: Aufgabenprofil und Organisationsvorschlag*, Wien 1997.
- [6] BUTTIMER, A. (1984): *Ideal und Wirklichkeit in der angewandten Geographie*. MGH 51/1984.
- [7] CAMAGNI, R (1991): *Innovation Networks*. Belhaven Press, London.
- [8] CAMAGNI, R. (1991): *Space, Network and Technical Change: An Evolutionary Approach*. GREMI, Belhaven, London.
- [9] DĚDINA, J. (1996): *Podnikové organizační struktury. Teorie a praxe*. Victoria Publishing, Praha.
- [10] GOPPEL, K. et al.: *Experimentelle Geographie und Planung: Theorie – Management – Praxis*. Universität Augsburg 1997.
- [11] GREISINGER, M., PÖTSCHER, F. (1998): *Edelhof. 125 Jahre Landwirtschaftliches Bildungs- und Innovationszentrum im Herzen des Waldviertels*. Waldviertel Project Management, Edition Stoareich, Zwettl.
- [12] GUGISCH, I.: *Neue Wege der Regionalplanung in Bayern*. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung, Heft 175, Bayreuth 1998.
- [13] HAHNE, U. (1985): *Regionalentwicklung durch Aktivierung intraregionaler Potentiale*. Verlag Florentz, München.
- [14] HOFMAN, J., JEŽEK, J. (1998): *Regionální marketing, jeho nástroje a užití v regionálním managementu*. In: Marketing a komunikace 2/98, s. 7-8.
- [15] JEŽEK, J. (1998): *Regionální management*. Západočeská univerzita, Plzeň, 50s. (nepublikovaná výzkumná zpráva).

- [16] JEŽEK, J., HOFMAN, J.: *Regionální a městský management a marketing*. C.H. Beck, Praha (v přípravě).
- [17] KELLER, J. (1996): *Sociologie byrokracie a organizace*. Sociologické nakladatelství, Praha.
- [18] MAIER, G., TÖDTLING, F. (1992, 1996): *Regional- und Stadtökonomik 1.-2.* Springer, Wien.
- [19] MAIER, J. (1990): *Marketing in der räumlichen Planung*. ARL, Band 117, Hannover.
- [20] MAIER, J. (1994): *Raumordnung, Landes- und Regionalplanung. Strategien, Konzepte und Methoden*. IRB, Stuttgart.
- [21] Regionalmanagement und regionale Entwicklungsorganisationen in Europa. Instrumente und Modelle zur Verankerung und Unterstützung der EU-Strukturpolitik. Wien 1996.
- [22] RUDY, J. (1997): *Manažment a teória chaosu alebo nový model organizácie*. Faber, Bratislava.
- [23] SENGE, P.M. (1990): *The Fifth Discipline: The art and practice of learning organization*. Doubleday, New York.
- [24] SCOTT, A. J. (1988): *New Industrial Spaces: Flexible Production Organization and Regional Development*. Pion, London.
- [25] TICKELL, A., PECK, J. A. (1992): *Accumulation, Regulation and the Geographies of Post-Fordism: Missing Links in Regulationist Research*. Progress in Human Geography, roc. 16, s. 190-218.
- [26] TÖDTLING, F.: *Neue Formen industrieller Organisation und ihre Wirkungen im Raum*. Zeitschrift f. Raumplanung und Regionalpolitik 21/96, Wien.
- [27] WOLKENSTOFER, T. (1992): *Kommunales Marketing als Ansatz für eine zukunftsorientierte Stadtentwicklungspolitik*. Arbeitsmaterialien zur Raumforschung und Regionalplanung, Heft 109, Bayreuth.

VÝVOJ PORODNOSTI V OKRESE ÚSTÍ NAD LABEM 1996 – 2000

Ing. Petr KACÍREK

*Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta sociálně-ekonomická
Katedra regionálního a lokálního rozvoje*

Moskevská 54, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika

tel.: +420 47 5201373, 520138 l: 208, fax: 475 600 659, e-mail: kacirek@fse.ujep.cz

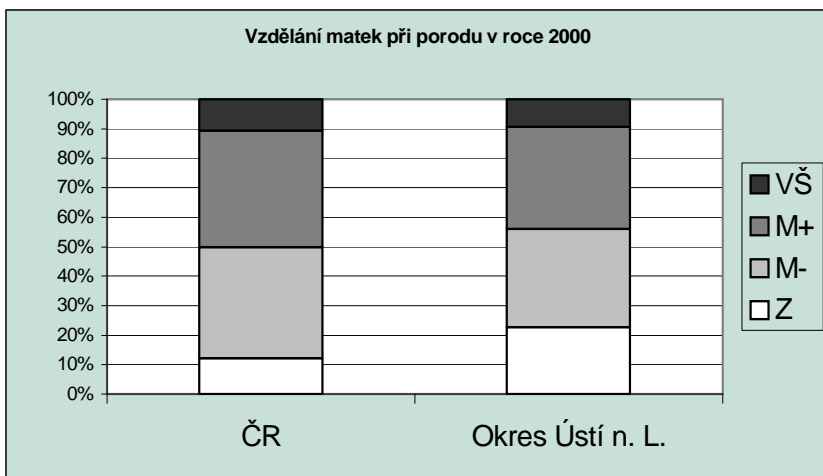
1 ÚVOD

Úroveň porodnosti, měřená hrubou mírou porodnosti (dále jen hmp), je v okrese Ústí nad Labem v devadesátých letech vždy nad úrovní ČR a vyjma období 1996 – 98 také nad úrovní Ústeckého kraje. Věková struktura obyvatelstva okresu je oproti ČR mladší, věkové strukturu obyvatelstva kraje se však velmi blíží, a to nejvíce ze všech okresů kraje. Přes podobnou věkovou strukturu okresu a kraje byla v okrese na počátku 90. let vyšší úroveň hmp. Spolu s poklesem porodnosti, který de facto kopíroval trendy v ČR, docházelo do poloviny 90. let k postupnému přibližování intenzity porodnosti obou územních jednotek a v letech 1996 – 1998 jsou rozdíly mezi okresem a krajem minimální. V následujícím období, tedy v letech 1999 a 2000, kdy ČR a kraj pokračují v nastoupeném trendu stagnace porodnosti v okrese náhle vzrostla až na 10, 8 promile v roce 2000 (z minima 9,3 promile v roce 1996) a okres je opět výrazněji nad úrovní kraje. Zde se nabízí několik otázek, z nichž na některé by měla dát odpověď následující analýza. Čím byl způsoben růst porodnosti v okrese? Jaká skupina obyvatel se na růstu nejvíce podílela? Je vyšší intenzita porodnosti doprovázena změnami ve struktuře porodnosti?

2 VZDĚLÁNÍ MATEK PŘI PORODU

Okres Ústí nad Labem je oproti ČR charakteristický vyšším podílem méně vzdělaných matek při porodu, podíl matek se základním vzděláním a bez vzdělání je v okrese přibližně dvojnásobný.

Graf č. 1

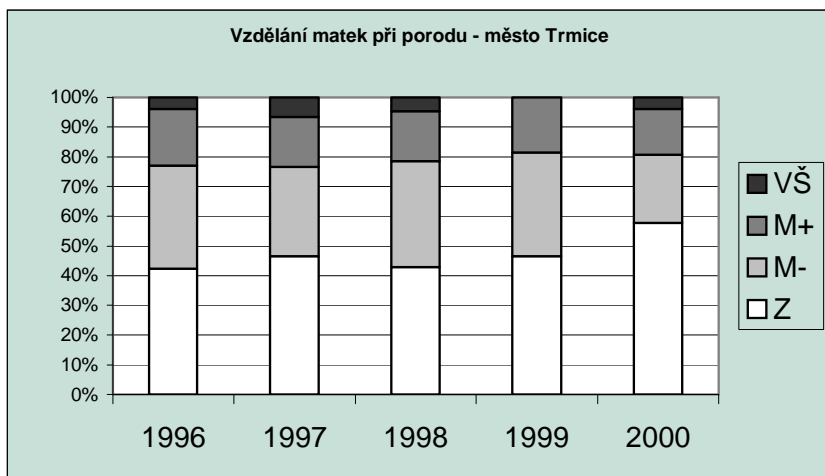

Pramen: Vlastním výpočtem na základě dat ČSÚ

Zvýšení porodnosti v okrese v období 1996 – 2000 znamenalo nárůst absolutního počtu narozených celkem za rok z 1119 na 1285. Přes nepříznivou strukturu vzdělání matek při porodu je možno ve sledovaném období zaznamenat pozitivní jev zvyšování podílu vzdělanějších matek (vysokoškolské vzdělání a středoškolské vzdělání s maturitou) v okrese Ústí nad Labem. Růst porodnosti zde tedy není „tažen“ matkami s nízkým vzděláním, např. v roce 1996 mělo při porodu 299 matek základní a 69 vysokoškolské vzdělání, v roce 2000 mělo základní vzdělání 292 matek a vysokoškolské 118.

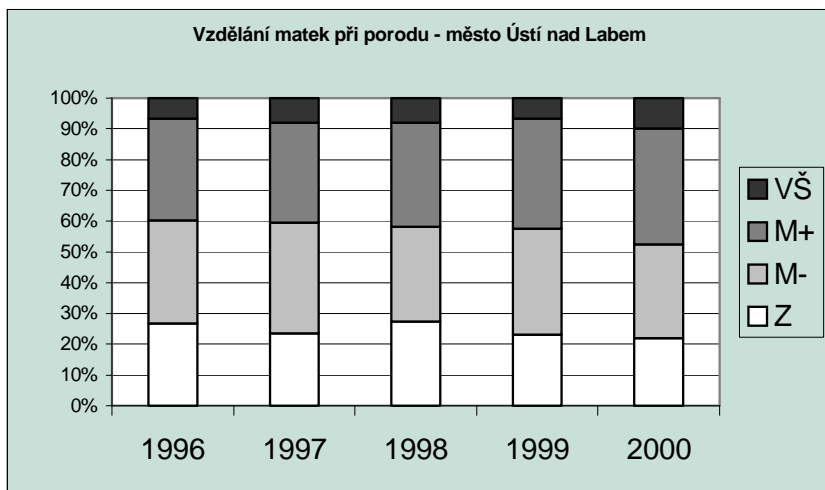
Vývoj struktury vzdělání matek při porodu při srovnání okresu a města Ústí nad Labem je téměř totožný (skoro 81 % obyvatel okresu žije ve městě Ústí nad Labem) s tím, že podíly vzdělanějších matek jsou ve městě o málo vyšší. Situace ve dvou dalších městech okresu je však zcela odlišná. V roce 1996 se ve třítisícovém městě Trmice narodilo celkem 26 dětí, v roce 2000 pak 52. Dvojnásobný nárůst počtu narozených připadá na vrub zejména ženám, které měly při porodu základní vzdělání a jak je zřejmé z níže uvedeného grafu, činil v roce 2000 podíl žen se základním vzděláním a bez vzdělání skoro 60 % všech rodičích žen.

Graf č. 2

Pramen: Vlastním výpočtem na základě dat ČSÚ

Graf č. 3

Pramen: Vlastním výpočtem na základě dat ČSÚ

Vzhledem k vysokému podílu romské populace na populaci města a uvažované nízké vzdělanostní úrovni romské populace lze předpokládat, že zaznamenaný růst porodnosti byl z převážné části způsoben realizací romských žen. Nezanedbatelnou skutečností je pozvolný nárůst počtu žen se základním vzděláním při porodu, na druhou stranu jde o velmi malé absolutní hodnoty primárních dat. Časová řada těchto hodnot měla v období 1996 – 2000 následující podobu: 11, 14, 18, 20, 30. U dvoutisícového města Chabařovice zůstávají absolutní hodnoty počtu žen se základním vzděláním při porodu ve sledovaném období prakticky na stejné úrovni a pohybují se ročně v intervalu 8-10 žen. Při porovnání počtu žen s nižším a vyšším vzděláním převažují v Chabařovicích jednoznačně ženy, které měly při porodu nejméně střední vzdělání bez maturity.

3 POŘADÍ NAROZENÍ, VZDĚLANOSTNÍ A VĚKOVÁ STRUKTURA MATEK

Dle pořadí narození došlo ve sledovaném období v okrese Ústí n. L. k nejvýznamnějšímu nárůstu dětí narozených v prvním pořadí (+107). Přestože se zvýšil také počet narozených dětí ve druhém a vyšším pořadí, byl absolutní růst těchto pořadí celkem +58, tedy oproti prvním pořadí přibližně poloviční.

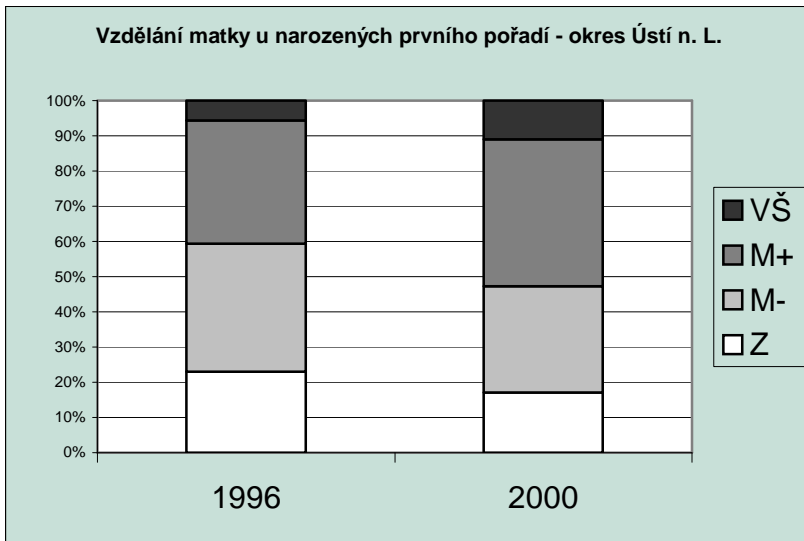
Z hlediska vzdělanostní a věkové struktury matek a pořadí porodu se na růstu porodnosti nejvíce podílel segment narozených prvního pořadí ženám se středoškolským vzděláním ve věkové skupině 25-29 let, druhým nejvýznamnějším segmentem byli narození prvního pořadí ženám s vysokoškolským vzděláním ve věku 25-29 let. Následují děti druhého a prvního pořadí narozené ženám se středoškolským vzděláním bez maturity ve věkové skupině 25-29 let. Naopak snížení počtu narozených se nejvíce projevilo u dětí druhého pořadí narozených ženám ve věkové skupině 20-24 let, a to ženám všech vzdělanostních skupin vyjma vysokoškolského (v této věkové skupině jsou počty narozených dětí ženám s vysokoškolským vzděláním pochopitelně zanedbatelné).

Tabulka č. 1: Narozené děti podle pořadí a vzdělání matky – okres Ústí nad Labem

Vzdělání	Z		M-		M+		VŠ	
	1996	2000	1996	2000	1996	2000	1996	2000
Pořadí								
1.	123	109	194	193	187	267	30	70
2.	91	70	137	158	144	155	32	38
3.	33	46	50	47	20	19	6	10
4.	29	28	9	20	5	5	1	0
5.	11	19	2	6	1	1	0	0
6. a vyšší	13	20	1	2	1	1	0	0

Pramen: Vlastním výpočtem na základě dat ČSU

Graf č. 3

Pramen: Vlastním výpočtem na základě dat ČSÚ

4 NAROZENÍ PODLE RODINNÉHO STAVU MATKY A VZDĚLÁNÍ MATKY A OTCE

V kontextu s celorepublikovým trendem je pokles podílu narozených vdaným a růst podílu narozených svobodným matkám v okrese Ústí n. L. ve druhé polovině 90. let. Při pohledu na počty narozených podle stavu matky a jejich dosaženého vzdělání je zřejmá naprosto odlišná vzdělanostní struktura svobodných a rozvedených matek na straně jedné a vdaných matek na straně druhé. Zatímco svobodné a rozvedené matky mají v okrese silné zastoupení v nižším dosaženém vzdělání (základní a středoškolské bez maturity), převažují u vdaných matek na konci 90. let ženy s vyšším dosaženým vzděláním (vysokoškolské a středoškolské bez maturity). V průběhu druhé poloviny 90. let došlo ke zlepšení vzdělanostní struktury svobodných a vdaných matek, vzdělanostní struktura rozvedených matek zůstala téměř beze změn. Podíl nižšího vzdělání se u svobodných matek snížil přibližně z 85 % na 80 % a u vdaných matek z 55 % na 42 %. U narozených v manželství došlo také ke zlepšení vzdělanostní struktury otců, přesto je vzdělanostní struktura otců horší než vzdělanostní struktura matek, a to přibližně o 10 % ve prospěch nižšího vzdělání.

5 ZÁVĚRY

Druhá polovina 90. let znamenala v okrese Ústí nad Labem zvýšení hodnot hmp z 9,3 na 10,8 promile. Dvě ze tří měst okresu Ústí nad Labem – Trmice a Chabařovice – patří mezi města s nejvyšší porodností v ČR. Jedná se o dvě bývalé městské části v rámci okresu dominantního města Ústí nad Labem, které je s hodnotou hmp 10,5 promile v roce 2000 výrazně nad hodnotou 8,8 promile velikostní skupiny obcí 50.000-99.999. U okresu a města Ústí nad Labem je možno pozorovat pozitivní změnu ve struktuře vzdělání žen v době porodu, a to růst podílu i počtu žen se středoškolským a vysokoškolským vzděláním. Města Trmice a Chabařovice mají při srovnání s okresem a městem Ústí n. L. velmi odlišnou strukturu vzdělání žen při porodu s výraznou převahou žen se základním vzděláním a středoškolským vzděláním bez maturity.

Zvýšení úrovně plodnosti v samotném okrese se projevilo zejména v růstu počtu dětí narozených v prvním pořadí ženám ve věkové skupině 25-29 let, což svědčí o realizaci části zadržované plodnosti početně silných ročníků 70. let. Počet narozených dětí ve druhém pořadí ve věkové skupině 20-24 let naopak nejvýrazněji poklesl. Přestože je zřejmé, že proces porodnosti je obecně více diferencován dle věkových skupin a méně dle úrovně dosaženého vzdělání, může úroveň vzdělání hrát velmi významnou roli při analýze procesu porodnosti u národnostně výrazněji diferencovaných územních jednotek

Řešeno v rámci grantu GAČR No. 403/00/0319 „Regionální zájmy v Ústeckém kraji a jejich nositelé“.

LITERATURA

- [1] ČSÚ: Demografická ročenka Ústeckého kraje a okresů 1960–2000. Krajská reprezentace Ústí nad Labem, 2001.
- [2] ČSÚ: Pohyb obyvatelstva v roce 2000, Praha, 2001.
- [3] ČSÚ: Statistická ročenka Ústeckého kraje. Krajská reprezentace Ústí nad Labem, 2001.
- [4] Kol.: Populační vývoj České republiky 1999. Katedra demografie a geodemografie PřF UK Praha, 2000.
- [5] Kol.: Populační vývoj České republiky 2000. Katedra demografie a geodemografie PřF UK Praha, 2001.
- [6] LANGHAMROVÁ, J.: Porodnost romské populace na českém území. 2nd Czech-Polish Seminar, Changes of Fertility in Countries with Transitive Economy, Department of Demography, University of Economics Prague, 2001.
- [7] ŠAŠEK, M.: Population Structure and Regional Development. In Proceedings of the International Workshop: Regional Interests in the Ústí nad Labem Region and their holders. Faculty of Social and Economic Studies UJEP Ústí nad Labem, 2001, p. 9-14.
- [8] ŠAŠEK, M.: Views of Young People on Population Development in Ústí nad Labem, Brno and Warsaw. In Proceedings of the International Workshop: Regional Interests in the Ústí nad Labem Region and their holders. Faculty of Social and Economic Studies UJEP Ústí nad Labem, 2001, p. 79-84.

ROZVOJOVÉ AKTIVITY NA MIKROREGIONÁLNÍ ÚROVNI

PhDr. Jaroslava KADERÁBKOVÁ, CSc.
Ing. Zuzana TRHLÍNOVÁ

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta národohospodářská,
Katedra veřejné správy a regionálního rozvoje
Černá 13, 110 01 Praha 1, Česká republika
tel : +420 2 24930739, fax : +420 2 34934623, e-mail : kaderj@vse.cz, trhlinz@vse.cz*

V našem příspěvku uvedeme některé poznatky, které jsme získaly v průběhu realizace výzkumů v různých lokalitách a mikroregionech ČR¹³. Ve sledovaných lokalitách a mikroregionech byly tyto výzkumy zaměřeny především na oblast ochrany a využívání kulturního a přírodního dědictví. Dalším cílem výzkumů bylo postížení podílu lokálních nebo mikroregionálních komunit na rozvojových aktivitách v souvislosti s využíváním kulturního a přírodního dědictví.

Dosavadní výzkumy venkovských regionů jsou stále zaměřeny více na poznání specifického spojení venkovského obyvatelstva se zemědělstvím. Jedním z významných charakteristických znaků českého venkova je, že již od konce 19. století nebyl obydlen pouze zemědělským obyvatelstvem. Z těchto důvodů je zkoumání venkovských komunit, jejich sociální integrace i desintegrace v důsledku měnících ekonomických a sociálních poměrů, především majetkové vztahy významné. Pro zachování českých venkovských regionů a jejich sídelní stability je zkoumání těchto otázek důležité pro řízení sociálních i ekonomických procesů těchto oblastí.

V průběhu výzkumů jsme věnovali pozornost zejména:

- právní stránce vzniku a fungování mikroregionů,
- geografické poloze,
- ekonomickým charakteristikám mikroregionů,
- sociálnímu a kulturnímu prostředí,
- integračním a identifikačním charakteristikám lokalit mikroregionů.

Při výběru zkoumaných lokalit a mikroregionů byl brán ohled na zadání objednavatele výzkumu - nadace Open Society Fund Praha. Realizaci výzkumu provázeli mnohé problémy, které vyplývaly z:

¹³ Výsledky výzkumů jsme získaly řešením projektu "Kulturní dědictví lokálních společenství", který byl zpracován katedrou veřejné správy a regionálního rozvoje a finančně podpořen nadací OSF Praha. Dokumentace a výsledky výzkumů jsou k dispozici na KREG VŠE Praha.

- časových omezení,
- výše finanční podpory,
- cílů výzkumu,
- teoretických a metodologických východisek¹⁴.

Přes tato úskalí výzkum **zaměřený na úlohu kulturního dědictví ve venkovských komunitách** a ve srovnávacím pohledu také v městských komunitách, přinesl mnoho cenných poznatků o vývoji současné společnosti. Z tohoto pohledu se velmi aktuální objevily otázky ochrany kulturního dědictví a podílu občanů na jejich zachování i dalším využívání, vztahu obyvatel ke svým lokalitám a další. Mimo jiné byla také zkoumána **intenzita komunikace** mezi občanem a místní samosprávou. Takto zaměřené výzkumy naznačily nové trendy a tendence v dynamizaci rozvoje venkovských regionů, které mají výhodnou geografickou polohu, dostupné dopravní spojení a malou vzdálenost od větších měst. K dynamizaci těchto oblastí přispívají kromě jiného také tendence zejména mladých a vzdělanějších obyvatel měst odcházet do těchto venkovských sídel bydlet a trávit volný čas.

Sídelní struktura České republiky má specifickou podobu, která je charakterizována velkým množstvím malých obcí. Jejich rozvojový potenciál je závislý na mnoha faktorech, z nichž zejména geografická poloha se ukazuje jako velice významný činitel. Rozvojové možnosti většiny malých obcí naráží nejen na nedostatek finančních prostředků, na nevýhodnou demografickou a socio-profesní strukturu, na nedostatečně rozvinutou občanskou i technickou infrastrukturu, ale také na další omezení, která hrají roli při jejich rozvoji.

Charakteristickým rysem obyvatelstva venkovských mikroregionů je malá nebo žádná chuť migrovat do oblastí s výhodnějšími životními podmínkami. Pro budoucnost i stabilitu venkovského osídlení u nás má význam skutečnost, že mnozí občané z venkovských sídel si začínají uvědomovat, že bez vlastního podílu na rozvojových aktivitách lokalit se jejich životní podmínky nezmění. Tyto tendence však nejsou plně postřehnutelné u všech sociálních skupin žijících v těchto venkovských lokalitách.

K problémům, které provázejí **vznik i fungování mikroregionů** patří především výchozí podněty pro jejich založení, neboť mnohdy vznikají a vznikly mikroregionální sdružení sice účelově, avšak s krátkodobým ekonomickým efektem. Existence mikroregionů a společné aktivity obcí přes některá úskalí přispívají v každém případě k **stabilizaci venkovských regionů**. Výsledky našich výzkumů ukázaly, že podíl komunit na zachování a obnově kulturního i přírodního dědictví jsou dokladem velmi intenzivního vztahu k venkovským regionům. Pro vyvážený rozvoj těchto venkovských území hraje významnou roli jejich vzájemná spolupráce, schopnost komunikace a koordinace nejen společných rozvojových aktivit, ale i

¹⁴ Blíže viz J. Kadefábková a Z. Trhlíňová - komunikace v městských a venkovských regionech, Lidé města 2001

schopnost rozdělit si rozvojové aktivity a vzájemně se podporovat.

Zakládání a fungování mikroregionů zvyšuje možnosti řešení problémů, se kterými se především malé obce potýkají. Snaha obcí vstupovat do mikroregionů a dalších typů zájmových sdružení, které zakládají zejména venkovské obce je realistickým zhodnocením **jejich rozvojových možností**. Projekty a aktivity již existujících mikroregionů potvrzují účelnost a nutnost společných postupů a různých forem spolupráce při řešení rozvojových problémů. Tato spolupráce se zaměřuje zejména na oblast:

- budování občanské a technické infrastruktury,
- rozvoje malého a středního podnikání,
- řešení nezaměstnanosti,
- rozvoje kulturních a sociálně integračních projektů,
- rozvoje cestovního ruchu,
- a další.

Ve sledovaných oblastech se aktivity mikroregionálních sdružení zaměřují nejvíce na řešení problémů spojených s technickou infrastrukturou. V některých lokalitách sledovaných mikroregionů se začínají rozvíjet také společné vzdělávací projekty, sociální a kulturní aktivity aj. (např. Sdružení mikroregionů Křivoklátsko, Pelhřimovsko, Broumovsko).

Spolupráce obcí v rámci mikroregionálních sdružení významně přispívá zejména ke stabilizaci území, ovlivňuje také **zachování kulturní krajiny** v našich podmínkách, pozitivně vstupuje do **procesu identifikace obyvatel s jejich územím**. Tento proces se také odráží v participaci občanů na rozvojových aktivitách. Jedná se o fenomén, který je dosud málo doceňován. V minulosti se občan také mohl podílet na dění v obci v závislosti na společenských a politických strukturách. Společenské změny a integrační procesy budou stále více vyžadovat větší podíl občanů na řídicích a rozhodovacích procesech.

Participace začíná již projeveným zájmem o veřejné dění. Participovat znamená také vytváření tlaku na rozhodovací procesy a na pojmenování konkrétních problémů. Svou roli hraje také fakt, že občan dané lokality nebo mikroregionu se začíná cítit zodpovědný za jejich řešení. Tento vývoj je také spojen s politickou kulturou, která je odrazem schopnosti veřejné správy a zejména samosprávy **získat občana pro rozvojový záměr, projekt a další formy rozvojových aktivit**. Pro tyto kroky je důležité, aby zejména samospráva dokázala pojmenovat problém, nabídnout řešení a také ho na základě intenzivní komunikace zdůvodnit občanovi.

Výzkumy zejména na Křivoklátsku i Broumovsku naznačily, že participace občanů na rozvojových projektech je závislá na vztazích uvnitř lokality a na schopnosti samosprávy si komunitu pro programy získat (Křivoklátsko, Broumovsko, mikroregion Růže).

Zapojování veřejnosti a sociálních aktérů do rozvojových programů je ovlivněno kvalitou i množstvím informačních zdrojů a **schopností vytvořit komunikační strategii**. V našich výzkumech bylo patrné, že tam, kde vytvoření této koncepce a pochopení zákonitostí procesů komunikace bylo silnou stránkou, odrazila se tato skutečnost v dynamičnosti rozvoje lokalit i mikroregionů. V lokalitách, kde proces komunikace místních vlád s občany byl ještě na počátku, nebylo pro občany prioritou jejich zájmu podílet se na komunitních projektech a dalších typech rozvojových aktivit.

Výzkum také ukázal, že komunikace není pouze závislá na vztahu místních vlád k občanovi, ale že se jedná o komplexnější problém, do kterého vstupují další faktory. Proces komunikace a získání občanů pro rozvojové aktivity byl závislý na pěti základních okruzích:

- na komunikaci mezi samosprávou a občany,
- na komunikaci a konsensu mezi reprezentanty místních vlád,
- na komunikaci mezi samosprávou a institucemi veřejné správy,
- na komunikaci s odbornou veřejností,
- na komunikaci s neziskovým sektorem a dalšími významnými aktéry.

K nejobtížnějším komunikačním strategiím patřila **schopnost oslovit nejrůznější sociální skupiny**. V souvislosti s vývojem české společnosti se ukazuje nezbytné zapojovat problémové skupiny - **např. nezaměstnané a další skupiny ohrožené sociální exkluzí**. Právě tyto problémové skupiny (ve venkovských regionech mnohdy velmi početné) představovaly obyvatele s malou zkušeností podílu na veřejných aktivitách a vykazovaly malý a mnohdy žádný zájem o veřejné dění. V tomto smyslu mají sociální aktéři významnou roli, neboť mohou neformálními cestami zprostředkovat větší informovanost všech sociálních skupin v lokalitách mikroregionů.

Zkušenosti z výzkumů potvrdily, že většina obyvatel se chová pasivně k dění v obcích a spíše očekává impulsy od samospráv nebo lokálních nositelů změny. Obdobnou roli hrají sociální aktéři, kteří jsou schopni vytvářet podmínky pro zapojování všech sociálních skupin stratifikovaných lokalit do veřejného dění. Některé skupiny obyvatel prokazovaly větší porozumění pro aktivity spojené s ochranou a zachováním kulturního dědictví, což se projevovalo zejména v jejich **větší ochotě participovat na projektech** spojených se záchranou a využíváním kulturních památek.

Hlubší analýza ukázala, že existují určité **rozdíly v intenzitě vztahů ke kulturnímu dědictví**. Z jednotlivých sociálních, socio-profesních nebo věkových skupin se nejpozitivněji k památkám staví spíše vzdělanější vrstvy (zejména středoškoláci a vysokoškoláci), kterých je však ve venkovských obcích minimální počet. Jejich

význam spočívá především v jejich postojích a mnohdy entuziasmu podílet se také aktivně na ekonomických, sociálních i kulturních změnách života komunit. Musíme však konstatovat, že vztah ke kulturnímu dědictví není jednoznačně závislý na vzdělanějších vrstvách venkovských obcí. Do těchto vztahů vstupují také další lokální aktéři, kteří představují přirozené autority v komunitě a nemusí mít vždy nejvyšší vzdělání (např. řemeslníci, úspěšní podnikatelé, soukromí zemědělci atd.).

O vztahu obyvatel ke zkoumaným sídlům vypovídají otázky týkající se **názorů na obnovu a způsoby využívání kulturních památek nebo významných objektů spojených s historií obce** a mikroregionu. Z odpovědí respondentů je patrný intenzivní vztah k těmto objektům, který byl především dán sociálním a socio-profesním složením obcí. Respondenti v našich výzkumech potvrdili hluboký vztah a pozitivně se vyjadřovali k rozhodnutím samospráv památky a historické stavby udržovat, rekonstruovat a využívat. Mnozí také souhlasili s finanční podporou ze strany samospráv a sami uvažovali o finanční i časové pomoci při těchto aktivitách, i když v konkrétních případech byli na rozpacích ohledně svého přímého zapojení.

Mezi hlavní priority rozvojových projektů a strategií zkoumaných mikroregionů patřil rozvoj cestovního ruchu, který je úzce spojen právě s využíváním kulturního a přírodního dědictví. Naše výsledky ukázaly, že **rozvoj cestovního ruchu** je proces dlouhodobý a neobejde se bez aktivního přístupu obyvatel a profesionálního přístupu samospráv. V odpovědích respondentů se objevovaly rozporuplné postoje. Na jedné straně si většina z nich uvědomovala, že kulturní dědictví v obcích nebo v mikroregionu hraje roli pro rozvoj cestovního ruchu, avšak jen málo respondentů by se rozhodlo pro podnikání v této oblasti. Ve volných otázkách a v řízených rozhovorech se objevovaly "naivní" představy dotazovaných, které se blížily předpokladu, že turisté sami budou vyhledávat obce a mikroregion: "Vždyť u nás je tak krásně".

Priority ekonomického rozvoje jsou do značné míry závislé na schopnostech lokálních vlád, politické kultuře, tvůrčí atmosféře, skloubení zájmů místních sociálních aktérů a nositelů kulturních a sociálních změn. Možnosti i zaměření rozvojových aktivit mikroregionů je determinováno socio-kulturním charakterem lokalit, tvůrčím prostředím i schopností soukromé sféry reflektovat, využívat a podporovat tvůrčí potenciál komunit, resp. mikroregionů na jejichž území působí.

V obcích, kde samospráva přistupuje **konceptněji k využívání kulturního potenciálu** a aktivit občanů se daří pozvolna rozvíjet některé další aktivity, které se již orientují na pořádání akcí, které jsou lukrativní nejen pro místní obyvatelstvo, ale jsou vyhledávány také návštěvníky z jiných oblastí (některé obce Sdružení mikroregionů Křivoklátska, Broumovska). V této souvislosti je třeba zdůraznit, že ve zmíněných oblastech sehrál pozitivní roli neziskový sektor (zejména aktivity nadace Open Society Fund Praha), který odbornými konzultacemi a finanční podporou usnadnil realizaci těchto kulturních akcí. Ty pak vstupovaly do historie obcí a pomáhaly spoluvytvářet pozitivní obraz lokalit a mikroregionů, který se začal následně promítat ve zvýšeném turistickém ruchu.

Z pohledu integračních procesů České republiky do evropským struktur je **lokální a mikroregionální rozvojový potenciál** do značné míry závislý na lidském kapitálu, jehož potenciál je závislý na vzdělanostních, profesních a dalších kvalitách. V rámci různých typů projektů a programů, včetně projektů a programů EU je lidský kapitál důležitým rozvojovým faktorem. Při poskytování finanční podpory jsou v této souvislosti preferovány ty projekty, ve kterých jsou uplatňovány **principy partnerství, participace, komunikace** atd. Tyto principy také souvisí s demokratizačními procesy a s vytvářením vyspělé občanské společnosti. Naplňování těchto principů přispívá k posilování podílu obyvatelstva daných území na rozvojových aktivitách. Principy jsou nezbytnou součástí komplexního pojetí místního rozvoje i hledání nových metod řešení problémů v oblasti ekonomického rozvoje, ochrany životního prostředí, vzdělávání, sociálních problémů a koncepčnosti kulturní politiky.

Naplňování konceptu místního rozvoje je do značné míry závislé také na institucionálním zázemí, na schopnosti státní správy a samosprávy podílet se na přípravě i na realizaci rozvojových projektů. Pro přípravu i řízení těchto projektů je významná **znalost efektivního řízení průběhu realizace projektu, schopnost marketingové reflexe, komunikačních dovedností** a dalších nástrojů řízení, které jsou nezbytné pro úspěšné vedení a dokončení projektů. Zkušenosti nejen z členských zemí EU, ale také z ČR ukazují, že veřejná správa a zejména samospráva hraje při řízení těchto projektů významnou roli. Místní vlády mají největší přehled o socio-kulturních charakteristikách obyvatel, znají preference a zájmy podnikatelské sféry, neziskového sektoru a také se mohou podílet na spolupráci s dalšími aktéry, kteří vstupují nebo chtějí vstoupit do rozvojových aktivit.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Typologie komunitních projektů, CPSI - OSF Praha, 2001.
- [2] Vybrané úmluvy a základní dokumenty Rady Evropy a Evropské unie, Masarykova univerzita Brno 1998.
- [3] HORVÁTH, T. M.: Decentralization-Experiments and Reforms. LGI - OSI Budapešť 2000.
- [4] CLARK, G., DOSTÁL, P. a THISSEN F.: Rural research and planning - the Netherlands and Great Britain. Amsterdam 1987.
- [5] Neziskové organizace šestkrát jinak – sborník případových studií. CPSI - OSF Praha 2001.
- [6] Local development and socio-spatial organization. LGI - OSI Budapešť 2000.

ELEKTROTECHNIKA A REGIONÁLNÍ ROZVOJ

Mgr. Pavel KOSTLÁN

*Masarykova Univerzita v Brně, Přírodovědecká fakulta, Katedra geografie
Kotlářská 2, 611 37 Brno, Česká republika
e-mail: kostlan@portbos.geogr.muni.cz*

1 ÚVOD

Průběh transformace naší elektrotechniky v devadesátých letech byl zcela odlišný než průběh transformace ostatních průmyslových odvětví. Transformace elektrotechnického průmyslu se vyznačovala zejména hlubokým propadem výroby a zaměstnanosti v roce 1990 a prudkým růstem výroby od roku 1993. Silný vliv na zmiňovaný nárůst výroby měl zahraniční kapitál, který do elektrotechniky vstupoval ve velké míře ještě před zavedením pobídkového systému v roce 1998.

Hlavní rysy a zaměstnavatelé v elektrotechnickém průmyslu na počátku 90. let

silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none">- dlouholetá tradice elektrotechnické výroby- dobrá kvalifikační úroveň	<ul style="list-style-type: none">- technologická zaostalost- výrobová zaostalost- obchod v rámci RVHP- nepružná organizační struktura- staré neperspektivní výrobní objekty
možnosti	ohrožení
<ul style="list-style-type: none">- otevření západních trhů- vstup soukromého (zahraničního i tuzemského) kapitálu	<ul style="list-style-type: none">- silná konkurence západoevropských a asijských výrobců kvalitou i cenou výrobků

Tab. 1: Největší zaměstnavatelé v elektrotechnickém průmyslu na území České republiky v roce 1989.

poř.	subjekt	počet pracovníků
1.	Tesla Rožnov	8504
2.	Tesla Pardubice	5572
3.	Metra Blansko	4488
4.	Tesla Lanškroun	3961
5.	Meopta Přerov	3933
6.	MEZ Mohelnice	3519
7.	MEZ Vsetín	2840
8.	Tesla Přelouč	2812
9.	Tesla Kolín	2770
10.	ČKD Praha závod Elektrotechnika	2369

Pramen: databáze Výzkumného centra regionálního rozvoje MÚ v Brně, 2001

Na konci roku 1989 bylo v elektrotechnické průmyslu zaměstnáno na území dnešní České republiky 152072 pracovníků, což činilo 8,2% z celkového počtu osob zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu (Tonev, Toušek, 2002). Výrazný podíl zaměstnaných v elektrotechnickém průmyslu měly okresy Vsetín, Pardubice, Ústí nad Orlicí, Přerov, Blansko, Kolín a Plzeň-Sever.

Hlavní rysy a zaměstnavatelé v elektrotechnickém průmyslu na konci 90. let

silné stránky	slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> - nepřerušovaná elektrotechnická výroba v tradičních centrech elektrotechniky (východní Čechy, Brněnsko) - vznik nových elektrotechnických oblastí (Plzeňsko, Hranice) - vysoký podíl zahraničního kapitálu - vysoký podíl exportu výrobků - nízká surovinová a energetická náročnost výroby - výhodná poloha vzhledem k trhu západní Evropy 	<ul style="list-style-type: none"> - převažující subdodavatelský a kompletační charakter výroby (Flextronics, Foxconn) - malé nároky na kvalifikační úroveň - nízký podíl hi-tech v oboru - nízká podíl pracovníků pracujících ve výzkumu
možnosti	ohrožení
- příchod investorů v oborech hi-	- odchod zahraničních investorů

tech - využití systému investičních pobídek - úzká spolupráce mezi hi-tech podniky a středním a vysokým školstvím	za levnější pracovní silou zejména v případě kompletační výroby (Flextronics) - výkyvy na celosvětovém trhu s elektrotechnikou - nízká míra diverzifikace samotné elektrotechnické výroby v jednotlivých regionech (Lanškroun, Brno)
---	--

Tab. 2: Největší zaměstnavatelé v elektrotechnickém průmyslu na území České republiky v roce 2000.

poř.	subjekt, místo	počet pracovníků
1.	AVX Czech Republic, závod Lanškroun	4532
2.	Flextronics, Brno	2512
3.	Delphi Packard, Bakov nad Jizerou	2406
4.	Siemens Automobil. tech., Stříbro	2274
5.	Siemens Elektromotory, záv. Mohelnice	2241
6.	Tyco Electronics Czech, Kuřim	1812
7.	AVX Czech Republic, závod St. Město	1525
8.	Metra Blansko	1565
9.	Tesla Sezam, Rožnov pod Radhoštěm	1441
10.	Matsushita T. C. E., Plzeň	1401

Pramen: databáze Výzkumného centra regionálního rozvoje MU v Brně, 2001

Na konci roku 1999 pracovalo v elektrotechnice v České republice 1149074 osob, což činilo 11,5% z celkového počtu osob zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu (Tonev, Toušek, 2002). Výrazný podíl zaměstnaných v elektrotechnickém průmyslu měly zejména okresy Ústí nad Orlicí, Tachov, Vsetín, Šumperka a Trutnov.

2 OBLASTI S VÝZNAMNOU KONCENTRACÍ ELEKTROTECHNICKÉHO PRŮMYSLU V ČESKÉ REPUBLICE

Vliv elektrotechniky na rozvoj regionů lze nejlépe pozorovat na jasně profilovaných elektronických centrech. Na území ČR lze v současnosti vymezit 4 oblasti s výrazným vlivem elektrotechnické výroby na jejich ekonomiku. Jedná se o oblasti Plzeňskou, Brněnskou, Středomoravskou a Východočeskou. Zatímco oblast Plzeňská vznikla v podstatě až v devadesátých letech díky investicím společností Siemens a Matsushita, Středomoravská oblast se formuje z tradičních center elektrotechniky (Frenštát, Rožnov, Mohelnice) a nově vzniklého centra v Hranicích

na Moravě (investice společnosti Philips), lze Východočeskou a Brněnskou považovat za tradiční oblasti výroby naší elektrotechniky.

Elektrotechnický průmysl na Plzeňsku se díky investicím společností Siemens a Matsushita stává jedním z nosných odvětví tamní ekonomiky. Perspektivnost elektrotechnické výroby na Plzeňsku je znásobena různým zaměřením elektrotechnických firem. Zvláště ve Střibře by bez investice společnosti Siemens těžko vznikl tak významný podnik, jakou je firma Siemens Automobilová technika. Společnosti založené firmou Siemens se orientují na výrobu kabelových svazků, zatímco další investor - společnost Matsushita Television Central Europe vyrábí v Plzni na Borských Polích od roku 1997 barevné televizory. Vzhledem k vysokým investicím obou zahraničních společností, k postupnému rozšiřování výroby a k dostatku pracovní síly v regionu lze předpokládat, že elektrotechnika na Plzeňsku bude i nadále tvořit významnou část tamní ekonomiky s výrazným podílem na zaměstnanosti v celém regionu. Přítomnost renomovaných zahraničních investorů jen posiluje perspektivy rozvoje oblasti i vzhledem k výhodné poloze vůči zemím Evropské unie a nadprůměrnému dopravnímu napojení. Tyto okolnosti by mohly být jedním z impulzů pro příchod dalších investorů.

V Brněnské oblasti působí v elektrotechnickém průmyslu významní zahraniční investoři, kteří se opírají o nadprůměrnou dopravní dostupnost centra regionu a dlouhodobou tradici elektrotechnické výroby. Zde lokalizované podniky se také vyznačují poměrně pestrou skladbou elektrotechnických oborů, ale zejména slaboproudá elektrotechnika má pouze kompletační subdodavatelský charakter, což se týká především podniků vzniklých na „zelené louce“ (Flextronics v Brně a Celestica (1045¹) v Ráječku u Blanska. Silnoproudá elektrotechnika je zastoupena společnostmi provázanými koncernem ABB, který již v roce 1991 privatizoval podnik EJF Brno a část První brněnské strojírny. Vznikly tak společnosti ABB EJF a ABB Energetické systémy. Drásovský závod bývalé společnosti MEZ zprivatizovala firma Siemens. Největším ohrožením elektrotechnické výroby v Brně a okolí je nedostatek pracovníků pro pásovou výrobu elektronických součástek, neboť mzdové podmínky ve firmách Flextronics a Celestica jsou málo atraktivní pro zde bydlící obyvatelstvo. Oblast je zapojena do projektu Evropské unie InterPRiSe, jehož náplní je tvorba a realizace regionální inovační strategie. Pilotní projekty projektu InterPRiSe jsou zaměřeny mimo jiné i na zlepšení kvalifikační struktury pracovníků v elektrotechnických oborech, což by mohlo do Brna přilákat investory s náročnější výrobou, popřípadě i s vývojovými a výzkumnými pracovišti. Charakter výroby elektrotechniky na Brněnsku a nedostatek pracovní síly pro tuto výrobu by mohly způsobit odchod některých investorů za pracovní silou do jiných regionů (východní Evropa - Flextronics, Celestica).

Také ve Středomoravské oblasti působí koncern Siemens (Siemens Elektromotory v Mohelnici s pobočným závodem ve Frenštátě pod Radhoštěm (1055¹) a Siemens Automobilové systémy ve Frenštátě pod Radhoštěm (1051¹)). Do dvou nástupnických organizací původně největšího elektrotechnického podniku v ČR Tesla v Rožnově pod Radhoštěm vstoupila americká Motorola (Tesla Sezam a

Terosil (313¹)). Všechna výše uvedená města tohoto regionu se řadila mezi významná centra našeho elektrotechnického průmyslu již na konci osmdesátých let, jejichž tradice díky investicím zahraničních firem zůstala zachována. Novým centrem elektrotechniky se však díky investici koncernu Philips stávají Hranice na Moravě. Po dokončení investičního záměru (21,5 mld. Kč) a naplnění projektované kapacity by mělo v hranickém závodě pracovat 3250 lidí. Společnost Philips zde plánuje vyrábět televizní obrazovky a vytvořit evropskou centrálu pro jejich vývoj. To jsou dostatečné záruky k tomu, abychom mohli elektrotechnickou výrobu považovat za jeden z hlavních impulsů k ekonomickému rozvoji regionu.

Tradičními středisky elektrotechniky je reprezentována také Východočeská oblast. Jedná se o zejména města Pardubice, Trutnov a Lanškroun, ale nelze opomenout Letohrad (OEZ) a Přelouč (dříve Tesla dnes Kiekert-CS). Transformace původních závodů probíhala v jednotlivých městech výrazně jiným způsobem. Také v tomto regionu byly postaveny nové výrobní kapacity za účasti zahraničního kapitálu.

Od roku 1990 působí v Lanškrounu americká AVX Corporation. Od svého založení až do konce roku 2000 firma AVX Czech Republic neustále zvyšovala počet pracovníků, který se blížil hranici 5 tis. osob. Pouze čtvrtina měla trvalé bydliště v Lanškrounu a zaměstnanci dojížděli z většiny obcí nejen okresu Ústí nad Orlicí, ale také z okresů Svitavy a Šumperk (také občany Slovenska). V důsledku celosvětové recese na trhu s tantalovými kondenzátory společnost snížila v roce 2001 počet zaměstnanců na polovinu. V případě zvýšené poptávky však vedení společnosti předpokládá s opětovným nárůstem zaměstnanosti. AVX vytváří velké množství nepřímých pracovních příležitostí. Na konci roku 2000 počet externích dodavatelů výrobků a služeb dosáhl 2950, z toho 250 bylo lokalizováno v okrese Ústí nad Orlicí. Z toho plyne, že AVX má podíl na tvorbě pracovních příležitostí nejen ve východních Čechách, ale také v jiných regionech v ČR.

Dalšími elektrotechnickými společnostmi v Lanškrounu jsou Tesla Lanškroun a Schott Elektronik Packaging. Tesla zaměstnávala na konci osmdesátých let v Lanškrounu téměř 4 tis. osob. Většina původních zaměstnanců přešla do AVX nebo do Schott Elektronik Packaging. Tato společnost byla v roce 1993 založena německou mateřskou Schott Glasswerke a vyrábí součástky pro automobilový průmysl. Na konci roku 2000 elektrotechnický průmysl zaměstnával v samotném Lanškrounu více pracovníků než v roce 1989. V okrese Ústí nad Orlicí působilo v roce 2000 v elektrotechnice 16 subjektů s 20 a více pracovníky, ve kterých pracovalo více než 8,4 tis. osob.

Trutnov má více jak sedmdesátiletou tradici elektrotechnické výroby. Zejména dlouholeté zkušenosti a kvalifikovaná pracovní síla přitáhly do města významné zahraniční investice a v současnosti poskytují trutnovské elektrotechnické firmy práci třem tisícům osob z regionu. V minulosti byly nejznámější firmou Závody průmyslové automatizace (ZPA). Na počátku roku 1993 při privatizaci byly rozděleny na tři společnosti. Výrobu relé odkoupil Siemens, zastaralou výrobu ochranných pro energetiku ABB a tzv. zbytkový podnik byl transformován na ZPA CZ.

Způsob privatizace lze považovat za zdařilý, neboť přispěl k udržení elektrotechnické výroby v Trutnově. Zaměstnanost v elektrotechnice v Trutnově v roce 2000 je o polovinu vyšší než v ZA na konci 80.let. Nárůst počtu pracovníků pomohl výrazně snížit míru nezaměstnanosti ve městě a jeho okolí.

Po privatizaci byla největším zaměstnavatelem v Trutnově firma Siemens Elektropřístroje s necelými 700 zaměstnanci. V druhé polovině devadesátých let došlo k rozšíření výroby a nárůstu počtu zaměstnanců. Ke konci roku 2000 vedení Siemensu rozhodlo o odprodeji divize optoprvků společnosti Infineon Technologies AG a divize na výrobu relé americké korporaci Tyco International Ltd. Prodeje jsou výsledkem celosvětové politiky koncernu Siemens, který se snaží opustit ty obory, v nichž panuje velká konkurence.

Mateřská společnost Infineon Technologies AG je největším producentem polovodičů a čipů v Evropě. Trutnov nebyl jedinou lokalitou, o které Infineon uvažoval - rozhodla přítomnost kvalifikované pracovní síly, dlouhodobá tradice elektrotechnické výroby ve městě a čtyřhodinová vzdálenost od vývojového a prodejního centra v Berlíně. Po výstavbě nové haly v Trutnově-Volanově se na konci roku 2000 počet pracovníků rozrostl na 1100 osob, v roce 2001 bylo s vytvořeno dalších 200 nových pracovních míst.

Také Pardubice patří mezi tradiční centra elektrotechnické výroby. První velká zahraniční investice do elektrotechniky po roce 1989 byla v Pardubicích realizována až v roce 2000. Tím se Pardubice nejvíce odlišují od Lanškrouna a Trutnova. Díky nevydařené privatizaci místní Tesly elektrotechnický průmysl v Pardubicích spíše skomíral. Mezi zájemci o státní podnik Tesla Pardubice byla její privatizaci také renomovaná zahraniční společnost - firma Thomson, uspěla však česká společnost HTT, která nebyla schopna restrukturalizovat výrobu. Podnik opustili zejména vývojoví pracovníci, z nichž mnozí začali v radiotechnice podnikat. Později byli propouštěni i pracovníci dělnických profesí a v průběhu roku 1999 počet pracovníků klesl pod hranici 300 osob. Vzhledem k poměrně dlouhodobému pozvolnému úpadku Tesly Pardubice a jejího nástupce společnosti HTT Tesla nebylo město zasazeno prudkou vlnou nárůstu nezaměstnanosti. Zaměstnanci opouštěli podnik v několika vlnách, které však trh práce dokázal pojmout a řada z propuštěných našla práci v nově vzniklých malých elektronických firmách či v jiných oborech. V květnu 2000 zakoupila Teslu společnost Foxconn, dceřiná společnost tchajwanské společnosti Foscon, která patří do skupiny výrobců počítačů Hon Hai. Tento investor zavedl v srpnu 2000 zkušební zakázkovou výrobu počítačů v areálu bývalé Tesly. První zakázkou byla montážní výroba pro společnost Apple, od počátku roku 2001 vyrábí Foxconn počítače pro společnost Compaq. V současnosti nedostatek volné pracovní síly na Pardubicku firma řeší jejím dovozem i z jiných okresů (Chrudim a západní části okresu Ústí nad Orlicí). Rozsah výroby přinutil tchajwanskou společnost expandovat i do dalších objektů v Pardubicích a okolí a vzhledem k předpokládanému rozsahu plánovaných zakázek bude společnost investovat i do nově vznikající pardubické průmyslové zóny. V tom případě by ve Foxconnu mohlo pracovat přes 6000 lidí. Nakolik je tento záměr reálný ukáží příští léta.

Ve druhé polovině roku 2000 zveřejnila japonská společnost Matsushita svůj nový podnikatelský záměr – výstavba závodu na výrobu mobilních telefonů v pardubické průmyslové zóně. V současnosti firma Matsushita Communication Industrial Czech zaměstnává asi 500 pracovníků, při plném provozu najde v podniku práci 1100 osob. Matsushita si výstavbou druhého evropského závodu na mobilní telefony chce vylepšit své postavení na evropském trhu s tímto zbožím. Matsushita počítá s Pardubicemi jako se svým hlavním evropským sídlem.

Zahraniční investory do Pardubic láká jejich solidní dopravní dostupnost. Městem prochází hlavní železniční koridor, je zde letiště s smíšeným provozem, koryto Labe se upravuje ke splavnění, počítá se s napojením Pardubic na dálnici Hradec Králové – Praha. Výhodou města je přítomnost vysoké školy s řadou zaměření a středních odborných škol včetně Střední průmyslové školy elektrotechnické.

3 DOPADY TRANSFORMACE ELEKTROTECHNIKY NA ROZVOJ REGIONŮ

Něsporně se prokázal pozitivní vliv elektrotechniky na zaměstnanost v regionech. V některých regionech se však výrobci potýkají s nedostatkem pracovní síly. Jedná se především o Brněnskou a Pardubickou oblast, kde charakter výroby nepožaduje kvalifikované pracovníky (tomu odpovídají mzdové podmínky), dále o Lanškrounsko, kde je více pracovních příležitostí než pracovní síly. Nedostatek pracovníků v místě výroby však může pomoci zlepšit situaci na trhu práce v okolních regionech.

Výraznější vliv na rozvoj regionů mají především společnosti, vzniklé v první polovině 90.let (skupina Siemens, ABB, aj.). Jejich investice jsou již pevně spojeny s ekonomikou regionu. Na druhé straně některé větší firmy (zejména investice po zavedení systému investičních pobídek) využívají pouze levnou pracovní sílu a k rozvoji regionu nijak výrazně nepřispívají (Flextronics, Foxconn). Takové výroby by měli vzhledem ke svým nároků na zaměstnance směřovat do strukturálně postižených oblastí (např. Ústecký kraj). Naše tradiční centra elektrotechniky již nepojmou velkého investora (kolem tisíce pracovních míst), a proto by se měla koncentrovat na doplnění stávajících výrob o elektrotechnický výzkum a vývoj.

4 ZÁVĚR

Průběh transformace a restrukturalizace elektrotechniky v jejích tradičních centrech v České republice ukázal, že dlouholetá tradice elektrotechnické výroby a přítomnost kvalifikované pracovní síly je velkou komparační výhodou při vstupu investora do regionu. Montážní charakter valné části elektrotechnické výroby však požaduje velké množství pracovníků bez větších nároků na kvalifikaci, čemuž

odpovídají také mzdové podmínky, které zpravidla nepřevyšují průměr regionu. Proto se někteří výrobci setkávají s nedostatkem místních pracovníků. Zahraniční „portfoliové“ investice do elektrotechniky na počátku transformačního období pomohly některým podnikům utlumit dopady hluboké krize českého elektrotechnického průmyslu a měly pozitivní vliv na rozvoj vybraných regionů. Přímé zahraniční investice do elektrotechniky realizované „na zelené louce“ v období po přijetí pobídkového systému často směřují do tradičních center tohoto odvětví, nicméně velké elektrotechnické firmy vznikají i v regionech s malou tradicí takové výroby. Prokázalo se, že oba druhy investic podstatně přispěly k zlepšení situace na regionálních trzích práce, a to nejen vytvářením nových pracovních míst přímých, ale také nepřímých v řadách svých dodavatelů z regionu. Mnohé firmy investovaly i nemalé finanční částky do zvyšování kvalifikační úrovně svých zaměstnanců a tím nepřímo napomohly zvýšení potenciálu regionů, ve kterých působí.

Shrnutí:

Autor se v článku zabývá transformací a restrukturalizací elektrotechnického průmyslu v České republice po roce 1989. Na území ČR vymezuje čtyři nejdůležitější oblasti koncentrace elektrotechnického průmyslu u nás – Plzeňsko, Brněnsko, Střední Morava a Východní Čechy. Vliv elektrotechniky na ekonomický rozvoj regionů autor demonstuje na příkladě zahraničních investic.

Summary:

The author deals with transformation and restructuring of manufacture of electrical and optical equipment in the Czech Republic after 1989. He defines four most important regions with high concentration of manufacture of electrical and optical equipment in the Czech Republic – region of Plzeň, region of Brno, Central Moravia and East Bohemia. The author demonstrates an influence of manufacture of electrical and optical equipment on the economic development of the regions, using an example of foreign investments.

LITERATURA

- [1] KOSTLÁN, P. (2002): Elektrotechnika a její vliv na ekonomický rozvoj vybraných regionů východních Čech. In: Regionální rozvoj / Regionalizace (ed. Martin Balej). XX. Jubilejní sjezd České geografické společnosti. Ústí nad Labem. str.78-84.
- [2] KUNC, J et al. (1998): Zahraniční investice do průmyslu a jejich vliv na regionální rozvoj. In: Zborník abstraktov referátov na 12. zjazde SGS, Prešov, str. 32.
- [3] KUNC, J., TOUŠEK, V. (1999): Průmyslová výroba a strategie rozvoje krajů v České republice. Katedra geografie PŘF MU, 16 str.
- [4] MAREK, D., TOUŠEK, V., VANČURA, M. (1997): Transformace průmyslové výroby. In: Kolejka, J. et al., Životní prostředí – Brno 1996, MMB, Brno, str. 31-35.
- [5] TONEV, P, TOUŠEK, V. (2002): Typologie okresů České republiky (podle struktury zaměstnaných s důrazem na odvětví zpracovatelského průmyslu). In: Regionální rozvoj / Regionalizace (ed. Martin Balej). XX. Jubilejní sjezd České geografické společnosti. Ústí nad Labem. str.67-77.
- [6] VITURKA, M. (2000): Zahraniční investice a strategie regionálního rozvoje. MU, Brno, 81str.
- [7] VITURKA, M. et. al. (1998): Investiční atraktivita vybraných měst České republiky. ESF MU, Brno, 119 str.

EX- POST HODNOCENÍ PROGRAMŮ A PROJEKTŮ SPOLUFINANCOVANÝCH EVROPSKOU UNIÍ

Ing. Zdeněk LUKÁŠ, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze

Ex-post hodnocení je nedílnou součástí celkového procesu hodnocení programových dokumentů, programů a jednotlivých projektů spolufinancovaných Evropskou unií. V podstatě završuje celý proces hodnocení, který začíná ex-ante hodnocením, na něž navazuje spuštění monitorovacího procesu v několika úrovních, pokračuje mid-term hodnocením a na závěr přichází již zmíněné ex-post hodnocení.

Tak jako ex-ante či mid-term hodnocení mají své příčiny a přínosy, tak je tomu i v případě ex-post hodnocení. Globálním cílem ex-post hodnocení je **provést závěrečné zhodnocení programu či konkrétních projektů na základě sady obecně používaných kritérií.**

Kritérium účinnosti programu/projektu – Pod pojmem účinnosti se rozumí, do jaké míry byly realizovány očekávané dopady realizace programu/projektu. V této souvislosti je ovšem nutné rozlišovat, zda-li skutečně realizované dopady byly realizovány plně v důsledku realizace hodnoceného programu/projektu a nebo pouze částečně a nebo vůbec. Některé původně plánované dopady totiž mohou být v daném prostředí realizovány, ale přitom to vůbec nemusí souviset s hodnoceným programem/projektem.

Navíc pro objektivní posouzení účinnosti programu je nezbytné zohlednit v celkovém hodnocení i otázku vzniku neočekávaných dopadů, které mohou být jak pozitivní, tak i negativní. V každém případě však ovlivňují celkovou účinnost programu. Na tomto místě je také potřeba zmínit, že identifikace neočekávaných dopadů, ať již pozitivních či negativních, vyžaduje podrobnou analýzu celého hodnoceného programu/projektu.

Pro přesnější identifikaci samotných dopadů je nejčastěji používáno jejich rozdělení do dvou základních skupin:

- Legislativně-administrativní dopady.
- Sociálně-ekonomické dopady.

Legislativně-administrativní dopady jsou takové, které ovlivňují legislativu či legislativní proces v dané zemi nebo mají dopady do administrativní úrovně, ať již na centrální, regionální či místní úrovni.

Sociálně-ekonomické dopady jsou takové, které mají přímý vliv na ekonomický vývoj v dané zemi, jednotlivé sociální či ekonomické ukazatele.

Nelze jednoznačně tvrdit, že druhá skupina dopadů je významnější než první a to minimálně z toho důvodu, že pozitivní dopady v rámci první skupiny jsou schopny následně vygenerovat pozitivní výsledky i v rámci druhé skupiny. Jestliže se například realizací konkrétního projektu podaří zlepšit fungování administrativy na všech jejích úrovních, potom lze nepochybně očekávat, že toto zlepšení se v budoucnosti odrazí i sociálně-ekonomické oblasti.

Při hodnocení účinnosti programu/projektu je navíc nutné mít na zřeteli skutečnost, že ne všechny programy/projekty musí mít nutně, jak legislativně-administrativní, tak i sociálně-ekonomické dopady. Většinou platí, že pokud byl program/projekt orientován především na legislativně-administrativní dopady, pak mezi nezamýšlenými dopady (viz výše) objevíme i dopady sociálně-ekonomické. Obráceně však již toto tvrzení platí pouze výjimečně.

Kritérium udržitelnosti výsledků programu/projektu – Pod pojmem udržitelnosti se rozumí, zda-li dosažené výsledky realizace programu/projektu jsou udržitelné z určitého časového hlediska. Nežřídká se totiž stává, že realizace programu/projektu vypadá na první pohled úspěšně, nicméně se skončením financování daného programu/projektu tato „úspěšnost“ končí.

Pro hodnocení udržitelnosti výsledků programu/projektu se používají různé kvantifikační ukazatele, které odpovídají samotnému zaměření programu/projektu. Jestliže je například program orientován na podporu rozvoje malého a středního podnikání, potom nejčastějším kvantifikačním ukazatelem bývá počet vytvořených existujících pracovních míst po dvou letech od skončení existence programu/projektu. Tento základní kvantifikační ukazatel může být doplněn o další, v závislosti na tom, jaké byly očekávané a skutečné dopady projektu. Doplnujícím kvantifikačním ukazatelem potom může například být velikost exportu firem, které získaly podporu v rámci programu/projektu. Opět po určitém časovém období, nejčastěji dvou let.

Časové období však nemusí být nezbytně dvouleté, obecně lze říci, že délka časového období vychází již ze základního programového dokumentu, který prošel procesem ex-ante hodnocení. Na tomto místě je názorně vidět propojenost celého hodnotícího procesu, tak jak to bylo naznačeno v úvodu tohoto příspěvku.

Při hodnocení udržitelnosti výsledků programu/projektu, který byl zaměřen a skutečně přinesl dopady především v legislativně-administrativní oblasti je celé hodnocení snazší v tom smyslu, že udržitelnost dopadů v podobě legislativních změn se předpokládá automaticky.

V této části hodnocení, tj. hodnocení udržitelnosti výsledků, je rovněž potřeba do

hodnocení zanést i odpověď na otázku, které faktory, ať již v pozitivním či negativním směru, mohou ovlivnit udržitelnost dosažených výsledků. Je totiž například zřejmé a praxí ověřené, že realizace dalších podobně zaměřených programů/projektů v dané oblasti či prostředí přispívá k posílení dopadů dosažených předcházejícími programy/projekty.

Kritérium efektivnosti programu/projektu – Pod pojmem efektivnosti se rozumí skutečnost, že každý program/projekt je realizován s vynaložením určitého množství finančních prostředků. Toto množství finančních prostředků je v rámci hodnocení nutné vztáhnout k dosaženým výsledkům a posoudit, zda-li tyto výsledky byly dosaženy skutečně efektivně či mohly být dosaženy i jinými způsoby a přitom efektivněji.

V praxi se totiž ukazuje, že mnohé programy/projekty splnily dvě výše uváděná kritéria, tj. lze je považovat za účinné a jejich výsledky za udržitelné, nicméně náklady se kterými toho bylo dosaženo byly neadekvátní, jinak řečeno nadměrné.

Kromě výše popsaného způsobu, kdy je efektivnost poměřována jako poměr vstupů (finančních) k dosaženým výstupům (dopadům), je možné efektivnost poměřovat i v určitém užším pojetí. V tomto případě se vychází z existence konkrétních dopadů realizace programu/projektu, které jsou sumarizovány a bez ohledu na vnitřní průběh realizace programu/projektu je k těmto finálním výstupům hledána finanční alternativa jejich realizace. Pokud je nalezena nižší, pak lze konstatovat, že program/projekt byl neefektivní a samozřejmě pokud nalezena nebyla, pak lze program hodnotit jako efektivní.

Kritérium vhodnosti programu/projektu – Pod pojmem vhodnosti se rozumí, vazba mezi cíly daného programu/projektu na straně jedné a potřebami kandidátských či členských zemí na straně druhé. V případě kandidátských zemí jsou tyto potřeby obecně definovány jako potřeba urychlení předvstupního procesu. V případě členských zemí bývají potřeby konkrétněji členěny, pokud ne, pak se obecně hovoří o potřebě posílení udržitelného ekonomického růstu.

Jak v případě kandidátských zemí, tak i členských zemí je vždy celková vhodnost programu/projektu posuzována jak ve vztahu k legislativně-administrativním dopadům, tak i sociálně-ekonomickým dopadům.

Z vlastní zkušenosti mohou říci (ex-ante hodnocení programů Phare realizovaných v letech 1997 a 1998), že provádění ex-post hodnocení programů/projektů podle pravidel Evropské unie není rozhodně snadnou záležitostí. Na tomto místě bych chtěl opět ukázat, jaký význam má propojení jednotlivých typů hodnocení a jejich kvalitní provedení.

Pokud je totiž ex-ante hodnocení programového dokumentu provedeno skutečně kvalitně, pak je i mnohem snazší provádění ex-post hodnocení. Jestliže ex-ante

hodnocení zabránil například použití v programovém nejasné, příliš obecné, definování jednotlivých cílů (globální, specifické, operační) a jejich kvantifikaci, pak je v rámci realizace ex-post hodnocení mnohem snazší a především přesnější možnost celý následně realizovaný program/projekt ohodnotit.

Za hlavní přínos realizace ex-ante hodnocení lze považovat skutečnost, že umožňuje vyhodnotit jednotlivé programy/projekty z hlediska klíčových kritérií a tím do budoucnosti zabezpečit efektivnější vynakládání prostředků daňových poplatníků. Což samozřejmě sehrává stále větší úlohu i v Evropské unii.

PŘÍNOS SEA PRO REGIONÁLNÍ POLITIKU

Doc. Ing. Jaroslav MACHÁČEK, CSc.

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta národohospodářská
Katedra veřejné správy a regionálního rozvoje, Černá 13, 110 01 Praha 1, Česká republika
tel.: +420 2 24930739, fax : +420 2 34934623, e-mail: machacek@kav.cas.cz*

I když "Strategická EIA", jak bývá vyhodnocovací systém Strategic Environmental Assessment (SEA) nazýván, byla zavedena do české legislativy již v roce 1992 jako součást zákona 244 o posuzování vlivů na životní prostředí (byť vyjádřena v rámci tohoto zákona pouze paragrafem 14 "Posuzování koncepcí"), četnost a rozsah její aplikace byly v uplynulých letech mnohem menší než by praxe i budování odborného a metodologického potenciálu pro tento systém vyžadovaly. Opomíjení možností, které SEA vytváří z hlediska koncipování regionálního rozvoje, se projevilo i v souvislosti s požadavkem příslušných orgánů Evropské Unie hodnotit v roce 1999 regionální a odvětvové rozvojové plány, zpracované pro potřeby EU podle její metodologie, prostřednictvím SEA.

SEA se neomezuje pouze na vztahy a procesy, týkající se prostředí, ale zahrnuje i další podstatné, s prostředím přímo či nepřímo související součásti vývoje území. Vedle vytváření dokumentace potřebné k posuzování koncepcí se užitek SEA projevuje i v tom, že se na bázi dlouhodobě orientovaného vyhodnocování slučují hlavní rozměry regionálního rozvoje. Právě z tohoto důvodu začíná být SEA v územních souvislostech považována za důležitější nástroj než projektově pojatá EIA, od níž není možno očekávat, že bude vztahy mezi prvky rozvojové strategie dostatečně postihovat. Rozvíjení SEA mnozí odborníci považují za nejvíce účinný prostředek k prosazování principů trvale udržitelného rozvoje (TUR) v oblasti strategií, plánů programů a koncepcí, a k zajišťování účasti veřejného sektoru a veřejnosti všeobecně na řešení environmentálních problémů.

Záměrné ovlivňování vývoje územních systémů různého rozměru, které chápeme jako regionální politiku, představuje v evropských i dalších zemích dnes již ztěží odmyslitelnou součást ekonomické praxe i mimoekonomických programů. V českém hospodářském prostředí se regionální politika (dále RP) začala reálně prosazovat zhruba v polovině 90tých let, především ve své kompenzační, podpůrné podobě, sledující jako hlavní cíl vyrovnávání rozdílů v ekonomickém vývoji jednotlivých regionů. Možnosti, které skýtá "aktivní" forma RP, spočívající ve využívání územních dispozic ke specifickým, endogenně i exogenně pojatým rozvojovým cílům, se v ČR dostává do popředí zájmu teprve v nedávné době.

Ať již v jakékoliv své podobě, RP se obvykle opírá o soubor programů a koncepcí, řada z nichž by měla být hodnocena podle SEA, nezávisle na RP, která však může

tato hodnocení následně využívat. ("Obor působnosti" SEA je v literatuře charakterizován jako "3P" - programmes, plans, projects.) Nepostradatelnost SEA ve sféře regionální politiky je však v současných evropských podmínkách dána tím, že využívání strukturálních fondů určených pro rozvoj regionů je nezdárka podmíněno tímto vyhodnocovacím procesem.

Na úrovni využívání strukturálních fondů se tedy vytváří nový přístup EU k posuzování vlivů na životní prostředí. Jiným významným rysem tohoto přístupu, který podmiňuje účinnou RP, je pochopení interakcí mezi rozvojem a životním prostředím, na základě odpovídajících informací. Vyváženost mezi ekonomickými, sociálními a environmentálními cíli je zahrnována do odpovědnosti konceptorů vyhodnocovacího procesu a projevuje se při výběru rozhodujících a "neopomenutelných" kritérií (fáze "scoping" v posuzovací proceduře). Současné pojetí RP se tedy má vyznačovat výrazným environmentálním rozměrem.

Vedle běžných kritérií, která se používají při aplikaci SEA v kontextu RP, je potřebné zaměřit zvláštní pozornost na některé specifické ekonomické a sociální součásti RP, které mohou podstatným způsobem ovlivnit environmentální strategii. Mezi tyto součásti mimo další patří: Vyhodnocení regionální politiky ve smyslu reakce na tendence k polarizaci v měřítku velkých územních celků; Zaměření pozornosti na takové územní dispozice, které způsobují trvalé zaostávání za ekonomicky vyspělými regiony; Identifikace předpokladů a následků mobility produkčních faktorů; Posuzování kapacit a strategií firem, které v daném území tvoří oporu RP; Hodnocení významu a vhodnosti kritérií regionálního růstu v konkrétních územních cílech.

Zejména problém polarizace je pro environmentální hodnocení programů RP trvalou výzvou. Polarizace sama o sobě, i její případné prohlubování, by neměly být podnětem k revidování či omezování environmentálních požadavků. Odlišnosti, pokud jde o vnitřní dispozice i vnější funkce územních celků, stejně jako o procesy utvářející nadregionální ekonomický potenciál, tuto polarizaci připouštějí. Polarizační důsledky, vyvolané prosazováním environmentálních kritérií a konceptu TUR činí regionální politiku, zejména aktivního typu, nanejvýš potřebnou. Cíle i nástroje RP jako reakce na polarizační účinky by měly být přizpůsobeny podpoře environmentálních hodnot v území.

Důležitou stránkou RP je její zaměření na konkrétní hospodářské subjekty v území. Při svém tradičním pojetí se RP orientuje na relativně velké, v daném území dlouhodobě působící firmy. Zkušenosti však ukazují, že menší, prostorově mobilní firmy, založené na inovačních aktivitách, často lépe vyhovují záměrům RP. V rámci SEA je proto účelné sledovat souvislosti mezi působením různých typů firem a strategií TUR v konkrétním území - s ohledem na zdrojové zátěže a kapacitu únosnosti daného územního celku, na výhody či nevýhody koncentrace nebo dekoncentrace aktivit a populace i na obecnou mobilitu v území a její důsledky.

Všeobecné prosazování principu TUR se přirozeně promítá i do pojetí SEA. Na

rozdíl od obecných diskusí zaměřených na TUR, je identifikace prvků trvale udržitelnosti v konkrétním území více přímočará a reálná, protože hodnoty, nejen environmentální, ale rovněž ekonomické, sociální a další, které vytvářejí územně specifickou strategii TUR a jež mají být zachovány a rozvíjeny, jsou definovatelné a zřetelné. Jak je však obvyklé při environmentálním vyhodnocování, zejména v rozměru SEA, stadiu výběru kritérií v rámci posuzovacího procesu (scoping), přináší značné nároky na srovnávací analýzu. Srovnávání změn v čase ozřejmuje trendy a tendence, které se považují za příznivé či nepříznivé z hlediska struktury TUR, specifické pro dané území, zatímco prostorová srovnávání upozorňují na analogie a na faktory, které tvoří společné pozadí pro vysvětlování zkoumaných změn.

Ponechme stranou obecnou diskusi ke konceptu TUR, ke které je již k dispozici velké množství podkladů. Pro účely SEA je vedle obecně aplikovaných, "rudimentárních" kritérií (emise hlavních škodlivin, nakládání s odpady, apod.) podstatná soustava specifických charakteristik, jejichž výběr je přizpůsoben povaze a postavení regionu. Výběr těchto charakteristik zahrnuje jak indikátory, které jsou vyjádřeny číselně - podíly, poměry, parametry - tak i taková kritéria, jež obvykle nejsou chápána jako prostředky environmentální či ekonomické analýzy, přičemž jevy, k nimž se vztahují, patří do kategorie "intangibles", tedy obtížně definovatelných, ztěžl měřitelných fenoménů. Pokud je to však možné, i tato kritéria jsou vyjádřena kvantitativně, byť nepřímou, zprostředkovanou.

Vedle indikátorů reprezentujících environmentální hodnoty či vyjadřujících narušování a zátěž prostředí, patří do zmíněného výběru i charakteristiky ekonomické, normativně etické, psychologické, kvalifikační a vzdělanostní, organizační, kritéria, týkající se životních podmínek a sociálně ekonomické podpory, materiálových zdrojů i vnějších závislostí a vztahů.

Pokud jde o environmentální charakteristiky, vedle běžně používaných indikátorů vlivů na prostředí do základního souboru, z něhož čerpá SEA, mimo jiné bezesporu patří například: Míra změny indexu ekologické diverzity; Míra využívání a reprodukce obnovitelných zdrojů (biomasa, lesy, půda, aquifery, zásoby lovných druhů atd.); Podíl ekonomického výstupu, teoreticky odpovídající kompenzaci negativních efektů, které přinášejí ekonomické i další aktivity; Index TUR pro územní celek (procentní podíl hrubého regionálního produktu pocházející z "trvale udržitelných" aktivit).

Podstatu charakteristik v dalších výše uvedených věcných oblastech možno ilustrativně přiblížit prostřednictvím následujících několika příkladů, pokud jde o indikátory, využitelné pro účely SEA: Výdaje na udržování základních fondů / hodnota základních fondů; Poměr státních a dalších vnějších dotací a subvencí k ekonomickému výkonu (hrubý produkt); Stupeň "etické správnosti" (fairness), pokud jde o regionální politické a ekonomické poměry (procentní podíl populace, která daný systém považuje za eticky velmi nesprávný); Index osobní prosperity (spokojenosti, štěstí) - podíl populace, která je "spokojená se svým životem"; Podíl populace, která by raději žila jinde z důvodu lepších možností osobního rozvoje,

seberealizace apod.; Index sociální spravedlnosti v oblasti vzdělávání (počet let vzdělávání nejvíce vzdělaných deseti procent populace/počet let vzdělávání nejméně vzdělaných deseti procent populace); Efektivita politické a společenské participace - podíl legislativních prostředků majících původ v aktivitě nejširších vrstev obyvatelstva.

Poměr ceny průměrného ("standardního") bytu ($12\text{m}^2/\text{ob.}$) a průměrného ročního příjmu; Podíl individuálního životního času potřebného k zajištění základních životních potřeb ve "standardním" rozsahu (počet hodin pro zajištění potřeb / celkový počet hodin); Polarizace příjmového rozdělení (10% nejvyšších příjmů/10% nejnižších příjmů); Míra nezaměstnanosti (jako podíl populace ve věku ekonomické aktivity, kteří chtějí, ale nemohou pracovat na celkové populaci v ekonomicky aktivním věku); Objem zpracovaných zdrojů (resource throughput) na obyvatele (energie, kovy, atd.); Procentní závislost nejdůležitějších dodávek (potraviny, energie, rozhodující materiálové vstupy, atd.) na externích zdrojích.

Míra rozmanitosti územních celků se projevuje i s ohledem na výběr vyhodnocovacích kritérií využitelných pro SEA. Okruh aplikovatelných kritérií je natolik široký, že vyhlídka na vytvoření výběrových modelů není příliš reálná. Tím větší význam má však poznávání konkrétní územní reality, podporující jak adekvátní přístup ke koncipování programů regionální politiky, tak i vhodnou volbu vyhodnocovacích charakteristik.

LITERATURA

- [1] ARMSTRONG, H. - TAYLOR, J.: Regional Economics and Policy, Philip Alan, Oxford 1986
- [2] BOSSEL, M.: Finding a Comprehensive Set of Indicators of Sustainable Development by Application of Orientation Theory. In: Moldan, B. – Billharz, S. ed.: Sustainability Indicators: A Report on the Project on Indicators of Sustainable Development, John Wiley and Sons, New York, 1997
- [3] EUROPE 's Environment (the Dobříš Assessment). Copenhagen, European Environment Agency 1995.
- [4] MACHÁČEK, J.: Hodnocení vlivů na prostředí ve městech (Assessment of Environmental Impacts in Urban Areas), IFEC, Praha, 2001
- [5] MACHÁČEK, J.: Místní rozvoj (Local Development) = "Politická ekonomie", XLVII, 5, 1999
- [6] MACHÁČEK, J.: Environmentální riziko v ekonomických souvislostech a EIA (Environmental Risks and EIA in Economic Context), Masarykova Universita, Brno, 1997

GLOBALIZAČNÍ VÝZVY REGIONŮM A MĚSTŮM V ČR

RNDr. Osvald MILERSKI, CSc.

*Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta
Katedra regionální ekonomiky, Sokolská 33, 701 21 Ostrava, Česká republika
tel.: +420 69 7322252, fax: +420 69 6110026, e-mail: Osvald.Milerski@vsb.cz*

Pojem „rozvojové výzvy“ vyjadřuje nejčastěji nutnost zaujmout postoje k čemusi co je nevyhnutelné a přináší pro rozvíjející se systém buď neopakovatelnou šanci anebo „smrtné“ ohrožení. Jsou pro daný systém přelomovými body, kterým se nemůžeme vyhnout. Nezávisle na jednotlivých interpretacích pojmu rozvojových výzev se jedná pokaždé o nutnost poskytnutí systémové odpovědi, nebo-li takové, na které je zaangažován celý potenciál systému.

Pokud můžeme přijmout, že rozvojové výzvy obsahují pouze určitou skupinu nejdůležitějších problémů, tak strategické výzvy je třeba brát jako podskupinu širěji chápaných rozvojových výzev. Strategickou výzvou je výzva neobvyklé síly působení – hrozivá, trvalá, anebo je to výzva, která žije v povědomí elit a je mimořádně uznávána elitami řídicí systém . Proto se domníváme, že výzvy globalizační je možno zařadit mezi strategické výzvy, které vystupují jako integrální součást východisek regionálních strategií a stávají se činitelem profilujícím strategická řešení v dalších fázích prací připravujících politiky regionálního rozvoje.

Na počátku 21. století svět již není stabilní a přitom jsme si stále málo vědomi rozsahu probíhajícího zvratu. Také regiony ČR musí zvládnout výzvy nových kvalitativních přeměn. Přikláním se k názoru , že v blízké budoucnosti budou rozhodující tři hlavní megatrendy formující rozvoj společnosti, hospodářství i státu:

1. globalizace, která je doprovázena procesem vzniku otevřeného prostoru, procesem vzniku inovačního prostoru, procesem vzniku konkurenčního prostoru,
2. udržitelný rozvoj, který bude znamenat prosazení nových hodnot, nové dlouhodobé strategické cíle a novou metodologii rozvoje určujíc následně ekologická kritéria přeměny prostoru,
3. demokracie, která bude určovat strukturální podmínky fungování otevřené společnosti obyvatel v prostoru otevřeném na svět, determinujíc decentralizaci a subsidiaritu jako konstituční znaky organizace státu.

Dnes ještě nemůžeme s určitostí říci, který z výše uvedených megatrendů bude mít v příštích desetiletích rozhodující vliv na vývoj společnosti a regionální rozvoj.

Pravděpodobně to budou překročené limity čerpání produkčních potenciálů planetárních ekosystémů, i když většina lidí tomu ještě nechce uvěřit.

Daleko více a viditelněji již dnes jsou vidět výsledky globalizace ekonomických procesů, i když závažnost těchto procesů si rovněž neuvědomujeme v jejich plném dosahu ani šíři jejich působení na rozvoj současné společnosti. Velká část politických, ekonomických a intelektuálních elit konstatuje, že od počátku komunistického hnutí neprobíhal na Zemi významnější, ale i nevypočitatelnější společenský proces, jakým je dnes ekonomická globalizace /ale nejen ekonomická/, která by měla být po pádu komunismu určujícím prvkem dalšího rozvoje světa. Zesilující globalizace světového hospodářství má rozhodující vliv na procesy v regionech.

Globalizace produkce a trhu, to je snaha vyrábět takovou produkci, která bude realizovatelná na globálním trhu. To je výzva z hlediska kvality výrobků a také šance k získání většího podílu na trhu /zejména globálním/ pro nejlepší výrobce.

Regionalizace je naproti tomu v jisté míře synonymem různých forem integrace, bere na sebe podobu více nebo méně těsných a zinstitutionalizovaných svazů /spolků/ a je charakterizována vzájemným propojováním hospodářské, obchodní, vědecké, technické a finanční spolupráce. V devadesátých letech vznikly výhodné podmínky pro urychlení procesů regionální hospodářské spolupráce. Na významu ztratilo dřívější dělení světa z hlediska ideologie a jedním z hlavních cílů regionálních integračních snah je usilování o zlepšení konkurenční schopnosti.

Oba procesy – globalizace i regionalizace se rozvíjí opírajíc se o mechanismy spojené s ekonomickým pojmem – výhody z rozsahu. Poněvadž chování korporací je podřízeno jejich vlastním cílům, kterým je nakonec maximalizace zisku, je také jejich hospodaření podřízeno zásadám mikroekonomie. Takové cíle, které jsou např. spojené s veřejným zájmem, se nenacházejí v odlišných zájmech korporací. Regionalizace je naopak svázána s makroekonomií, s tvořením dostatečné nabídky v oblasti veřejného zájmu, makroekonomickou stabilizací, pobídkami pro rozvoj infrastruktury atp. /4/.

Dosavadní vývoj potvrzuje, že globalizace urychluje hospodářský růst ve světovém měřítku, ale současně zvětšuje regionální nerovnosti. Lze očekávat, že tomu tak bude i do budoucna a tudíž cíle regionálního rozvoje mnohdy nebude možné naplnit. V této souvislosti je však třeba konstatovat, že cíle globalizace /korporací/ jsou shodné s regionálními tehdy, kdy státy tvořící regionální systémy, usnadňují korporacím přístup na daný trh.

Globalizace plní klíčovou roli v rozvoji Evropy a světa v 21. století. Uvědomění si tohoto samozřejmého faktu, však není tak všeobecné, jak by se zdálo. Dokonce ani u politické elity některých postkomunistických států střední Evropy, která se pokouší formulovat budoucnost svých států v odtržení od globálních systémů. Téměř všechna místa na Zemi jsou dnes nějakým způsobem globalizací ovlivněna.

Většina z nich je však pasivním příjemcem vlivů globalizace, nebo-li se ani nesnaží aktivně ovlivnit svůj podíl na výhodách globalizace. Je však již řada oblastí, které nejsou ani schopny dosáhnout na „kyselé hrozny“, nebo-li splnit stále náročnější kritéria globalizované ekonomiky. Nadnárodní společnosti přinášejí do zemí, ve kterých se rozhodly investovat, nejen přímé zahraniční investice, ale nemalou zásluhu mají na zvyšování konkurenceschopnosti výrobních podniků a zvyšování inovačnosti prostoru jako celku.

Hlavním organizátorem globálního prostoru jsou velké metropole, jako klíčová centra tvoření difuze rozhodování, informací, inovací, financí a zároveň úspěchů vědy a kultury. Při určování hierarchie globálních metropolí významnou roli hraje odpověď na otázku, jak velký počet megakorporací lokalizuje svoji centrálu v dané metropoli. Z tohoto pohledu čelní pozici v této hierarchii zaujímá N.York, Londýn, Tokio, Paříž..

Globalizace, jak potvrzuje současný vývoj, nezmenšuje význam /hlavně větších/ měst. Teoretický aspekt je spojen s analýzou doktríny tvoření a rozvoje globálního města. Když telekomunikace v osmdesátých letech byly zaváděny v širokém měřítku do hospodářství, v centrálních čtvrtích velkých měst nastal dvousměrný lokalizační pohyb. Z měst, v kterých byl koncentrován starý a málo konkurenceschopný průmysl, bylo vymístěno mnoho podniků tohoto sektoru, což vyvolalo vysokou nezaměstnanost. Současně do centrálních čtvrtí směřovaly nové firmy spojené hlavně s finančním sektorem a speciálními službami. Největší střediska mezinárodního obchodu /N.York, Los Angeles, Londýn/ dosáhly v těchto letech největšího zahuštění firem na svém území. Je to ovšem něco opačného, než co předpokládala koncepce informačního hospodářství /informační společnosti/ . Nabízí se téze, že transformace světového hospodářství v posledních dvaceti letech a provázející ji změny v hospodářské struktuře ve směru speciálních služeb a financí, vyvolaly obnovu významu velkých měst jako míst pro určité typy činností a funkcí. Ona jsou totiž místy, kde tyto nové činnosti a funkce mohou být efektivně vykonávány. Časem tato města získávají označení měst globálních. V současné době rozšiřují své funkce a jsou:

1. středisky řízení v organizacích světového hospodářství,
2. klíčovými místy lokalizování a trhy pro současné vedoucí /nosné/ hospodářské oblasti, tj. finance a specializované služby pro firmy,
3. hlavními středisky produkce v těchto oblastech, současně s tvořením inovací, díky kterým mohou plnit nové výzvy /1/.

Hnacími silami globalizace jsou: informační a telekomunikační revoluce a liberalizace ekonomických vztahů. Současně s nimi, v mezinárodní hře o získání nejatraktivnějších lokalizačních míst se stává nenahraditelnou konkurenceschopnost jak hospodářských jednotek, tak měst, regionů i celých národních států. Tržní mechanismy této hry „roztáčejí“ procesy polarizace prostoru. Jejím výrazem je z jedné strany koncentrace rozvoje ve střediscích, pólech rozvoje, lokalitách

s nejvýhodnějšími podmínkami umožňujícími získávání největších výhod /zisků/ z globalizace, z druhé strany zase marginalizace a periferizace těch prostorových struktur, které tyto možnosti neumožňují.

V boji o maximalizaci zisku vyhrávají místa /města, regiony/, které disponují historicky vytvořenými a potenciálními podmínkami získání konkurenceschopnosti vzhledem k:

1. výhodné poloze v globálním systému /geograficko-ekonomické, institucionální/,
2. všestranně rozvinutému uzlu komunikačnímu, informačnímu, logistickému,
3. společenským podmínkám vytváření inovací /způsobilost hospodářství, vlády a společnosti k vytváření inovací/, kvality lidského potenciálu / otevřenost na nové myšlenky, rychlost učení se atp./, koncentrace vědeckých a vzdělávacích institucí,
4. efektivnost a výkonnost fungování místa /standard infrastruktury, výkonnost řízení, předpovídání postojů a rozhodnutí, důvěra, atd./,
5. podmínky umožňující získání vysokého standardu kvality života a přírodního prostředí.

Státy, regiony a města mezi sebou v současné době „soutěží“ o přilákání a udržení co největšího množství kapitálu. Role centrálních vlád při ovlivňování toho, kde bude stavět zahraniční investor, je čím dál více ovlivňována přímým vyjednáváním s místními samosprávami, které se snaží zahraniční investory přilákat na své území a za tím účelem nabízejí nejatraktivnější podmínky.

V labilním konkurenčním prostředí jak korporace, tak i stát jsou v neustálém silném napětí v rámci systému lokálnost – globálnost. Vzájemné působení mezi mezinárodními korporacemi a národními státy vytváří zvláštní „spleteneček“ lokálních a globálních procesů.

Poměr moci mezi mezinárodními korporacemi a národními státy jsou nepochybně poměrem sil. Není pochyb o tom, že poměr sil se vychýlil na stranu korporací. Mnohem větší asymetrie sil je mezi nadnárodními korporacemi a lokálními samosprávami. Ty nemohou udělat o mnoho více, než vytvářet prostředí příznivé pro podnikání a stimulovat takové druhy činností, které mohou být v budoucnu zapojené do sítě organizované korporacemi.

Procesy globalizace vytváří naléhavé výzvy pro hospodářské systémy působící na území ČR. Především metropole Prahy a krajská města jsou nejcitlivějším bodem setkání českého prostoru a globálního prostoru. Globalizační výzvy ale kladou značné nároky na regionální a lokální samosprávy. Ve světové literatuře se objevil v této souvislosti pojem entrepreneurial city – města podnikatelského, které dokáže fungovat na globální scéně – je subjektem globálních procesů. Politické elity

regionálních a lokálních samospráv nesmí podcenit tento globální trend a vytvořit takovou strukturu řízení, která bude výkonná i racionální.

Dosud vypracovávané koncepční dokumenty regionálního a lokálního rozvoje jsou důležitým podkladem pro strategické rozhodování v této oblasti. Jsou to však dokumenty, které dosud opomíjejí velké dilema těchto územních systémů : jak využít šance současné globalizace ekonomických procesů a také jaká preventivní opatření připravit proti zvýšeným možnostem ohrožení! Naše regiony a města nemohou tvořit pasivní scénu a být předmětem globalizačních procesů. Takové regiony obyčejně nedokáží obhájit své zájmy v současné světové ekonomice. V kontextu nových podmínek a předpokladů tradiční regionální politika, její koncepční dokumenty, ztrácí svůj dosavadní význam. Nová doba vyžaduje nové strategie na všech úrovních až po regionální a lokální!

Regiony se musí připravit na zásadní globální změny na prahu 21. století. Především výzvy procesu globalizace jsou klíčovým problémem diskuse na téma budoucnosti regionů, jejich místa na mapě Evropy, ale i celého světa. Proces globalizace není jevem novým, ale vchází do kvalitativně jiné etapy /urychlené globalizace od počátku 90. let/. Nezávisle na naší vůli již dnes jsme a i v budoucnu budeme předmětem nebo subjektem tohoto procesu.

Pokud se od tohoto procesu nemůžeme izolovat, pak je pro nás lepší vědět jaké výhody bychom mohli z globalizace ekonomických procesů čerpat. Ještě důležitější je ale vědět jaká ohrožení globalizace přináší. Zvláště nálehavé je odpovědět si na tyto otázky ve státech o střední a malé velikosti a zejména v regionech se zastaralou výrobní strukturou!

Na mnohé otázky ještě dnes nemáme odpovědi a nebudeme je mohli brzy získat, ale o to více je nezbytné založit výzkumné projekty, které by zkoumaly vliv globalizace na hospodářské struktury v regionech a také účast hospodářských subjektů v tomto procesu. Bude to velmi náročné, protože metodologie, která je klíčovou záležitostí pro výzkum těchto procesů, je teprve v začátcích a získávání informací bude v této oblasti zvláště obtížné. Evropská unie tento problém zkoumá a výsledky výzkumů jsou již použity pro posílení konkurenceschopnosti členských států EU /8/.

Výsledky výzkumu by mohly pomoci především centrálním orgánům při posilování konkurenceschopnosti naší ekonomiky, při zpracování průmyslové a regionální politiky.

Pokusíme se nyní formulovat několik výzkumných témat, které by měly být přednostně zařazeny do výzkumných úkolů. Současně se také pokusíme přispět k zformulování pracovní hypotézy.

Jednou z prvních zajímavých výzkumných otázek by mohlo být **Jak globalizace ovlivňuje průmyslovou výrobu v jednotlivých státech, regionech?** Jak je třeba provádět adaptaci, aby nebyly ohroženy významné výrobní programy?

Je jasné, že největší zisky z procesu globalizace přijímají ty státy, které mají výrobní obory, jejichž výrobky jsou uplatnitelné na globálním trhu. Malé státy většinou takové obory nemají a je jen malá šance se na globálním trhu prosadit. Je to mnohem obtížnější než kdysi v rámci národního státu. Nejde totiž jen o originální technická řešení, ale především o ohromné náklady potřebné pro uvedení výrobku na globální trh.

Nicméně ani malé státy a regiony s malým zdrojovým potenciálem nemusí být zcela vyloučeny z čerpání výhod ze zapojování se do kooperace při výrobě globálních produktů, které prezentují nadnárodní korporace.

To ovšem znamená, že regiony by měly vědět, v kterých odvětvích a oborech jsou šance dosáhnout na globální produktivitu největší?!

Do výzkumu je třeba zahrnout nejen „globalizované“ podniky, které již kooperují s nadnárodními korporacemi, nýbrž i ty ostatní, které dosud svým podílem na území regionu hrají v současné době významnou úlohu. Podobně jak zahraniční i ony potřebují dobré klima pro investice a odpovídající podmínky pro svůj rozvoj.

Je pravděpodobné, že u řady regionů střední Evropy je ohrožení v důsledku globalizace mnohem větší, než šance získání výhod. Obory, které se nebudou moci uplatnit svými výrobky na globálním trhu, budou odsouvány na lokální úroveň a přitom podrobovány tvrdé konkurenci. Budou se potýkat s nízkou efektivností produkce a postupnou ztrátou pracovních míst. Proto výše uvedená výzkumná problematika bude mít pro region, ale i stát mimořádnou praktickou hodnotu.

Další zajímavá výzkumná otázka: „Jaký je rozsah vlivu zahraničních firem /nadnárodních společností/ na stabilitu lokálních a regionálních systémů?“

Toto téma bude třeba zkoumat nejen v územních jednotkách, které patří k úspěšným v současné době. Zajímavý pohled by nám mohly poskytnout i analýzy měst a regionů, které přilákaly kapitál na počátku 90. let. Tyto analýzy by již mohly poskytnout podklady o roli nadnárodních společností v rozvoji a prosperitě regionálních systémů za období 10 let.

Při výzkumech nadnárodních společností bude zajímavé zjistit příčiny a podmínky úspěchu, ale i neúspěchu těchto firem. Zjištění „technologie“ úspěchu může mít nejen teoretický, ale zejména praktický význam.

Z prováděných analýz by mělo vyplnout také:

- 1. Jaká je struktura a míra exportních vazeb podniků lokalizovaných v regionu?*
- 2. Rostou šance urychlení ekonomického rozvoje regionu v důsledku procesů globalizace a jak jsou využívány?*
- 3. Jak významný je podíl podniků regionu v evropských a světových aliancích?*

Dále bychom měli zkoumat „Jak globalizace bude ovlivňovat konkurenceschopnost jednotlivých regionů?“

Globalizace způsobuje enormní narůstání konkurence. Konkurence cenová se stále více bude přesouvat na konkurenci v inovačnosti. Je mylný názor z počátku 90. let, že urychlený rozvoj malého a středního podnikání je hlavním motorem formování konkurenčního prostoru. Ukazuje se, že v delší perspektivě sám rozvoj soukromého podnikání nevystačí k posílení konkurenceschopnosti regionu. Na počátku 21. století se dokončuje proces revolučního přechodu od uzavřeného prostoru k otevřenému. Nestane-li se tento prostor inovačním, stane se prostorem závislým a to nejen v oblasti hospodářské, ale i politické a vědecké. Proto otázka, zda se region stane prostorem inovačním, tj. schopným tvorby a také absorbování inovací, je nejzávažnějším problémem zvyšování konkurenceschopnosti regionu /5/.

Jak tyto tendence budou mít vliv na situaci malých států? Vypadá to, že menší státy nebudou mít v žádném případě šance na získání vysoké úrovně konkurenceschopnosti v celém rozsahu ekonomické činnosti. Vzroste potřeba větší specializace, ale většinou nepůjde o finální výrobky. Specializace by se ale měla týkat především takové kooperace, která by v daném oboru umožnila účastnit se výzkumu a podílet se na rozvoji technologií.

Problémem bude překonání tendencí ke konkurenci a vytvoření podmínek pro spolupráci, jak to ostatně již dnes praktikují nadnárodní společnosti. Přesvědčit korporace, aby lokalizovaly v daném regionu svou pobočku nebude vždy snadné, a proto regiony, které mají příležitost /navazující výrobní postupy, technologie/ budou muset ve svém zájmu spojit své síly.

Výzkum by nám měl pomoci najít odpověď např. na otázku „Jak zvýšit v našem regionu atraktivnost pro lokalizování výzkumných center nadnárodních korporací.“ Předmětem výzkumu v této oblasti by měly být dále především tyto výzkumné otázky:

- 1. Jaké jsou problémy inovačnosti naší vědy /difuze inovací ze sféry vědy do sféry hospodářské/?*
- 2. Jaké jsou bariéry spolupráce vědeckých pracovišť a vědecko-výzkumných pracovišť se světovými firmami působícími v regionu?*
- 3. Jaké jsou bariéry spolupráce vědecko-výzkumných pracovišť se sektorem malých a středních podniků,*
- 4. V kterých oborech inovační potenciál regionu může /nebo by mohl/ soutěžit na globální scéně?*
- 5. Jaká je úloha mezinárodních společností při posilování konkurenceschopnosti našich klíčových odvětví v regionu? Nedochozí k implantaci již zastaralých technologií?*
- 6. Přispívá globalizace k využívání a zvětšování poptávky po nových technologiích v podnicích regionu?*

Odpověď na výše uvedené otázky souvisí s problémem změny významu jednotlivých lokalizačních faktorů. Je třeba najít odpověď na otázku: „**Jak se podílí tvrdé a měkké lokalizační faktory na zvyšování konkurenceschopnosti a lokalizační atraktivnosti jednotlivých regionů a obcí v současné etapě globalizace?**“

Výzkum lokalizačních faktorů by se měl týkat dvou rovin: výběru státu jako místa lokalizace a zároveň výběru příslušné lokality v tomto státu. Výzkum prováděný ve více evropských regionech by umožnil hodnotit význam jednotlivých lokalizačních faktorů a dal by také odpověď na otázku: „*Do jaké míry se deklarace anket odrážejí v konkrétních lokalizačních rozhodnutích?*“

Výzkum by měl pomoci také regionálním a lokálním samosprávám při řešení jejich nelehkých úkolů. Regiony zejména v kandidátských zemích se většinou ještě nestaly subjektem globalizačních procesů a jejich postavení vůči nadnárodním společnostem je nevyvážené. Region by měl být lépe připraven, aby mohl obhájit své zájmy.

Základní otázka zní: „Jaká je úloha regionů a obcí v současné globalizované ekonomice?“

Přijetí výzkumu o výhodách a ohroženích v regionech, které s sebou přináší globalizace má zásadní význam pro posilování konkurenceschopnosti regionů v ČR. Bez odpovědi na výše položené otázky by se naše regiony nemohly úspěšně zhostit výzev globalizace ani se připravit na eventuální ohrožení. Pro staré průmyslové regiony s monostrukturní ekonomikou se pěstrosí politika může stát osudnou.

LITERATURA

- [1] DOMAŃSKI, R.: Przestrzenna transformacja gospodarki. Warszawa: PWN, 1997.
- [2] EHL, M.: Globalizace pro a proti. Praha: ACADEMIA, 2001.
- [3] Fak, M.: Vzhůru do globálního světa. Respekt 3. 9. 1. 2000, str. 11- 13.
- [4] Globalizacja gospodarki światowej a integracja regionalna. Warszawa: ELIPSA, 1998.
- [5] MILERSKI, O.: Česká regionální politika na prahu 21. století a globální změny. In Hlaváček A. II. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Brno: Masarykova univerzita, 2000.
- [6] MILERSKI, O.: Výzvy Evropské unie regionu Horního Slezska a severní Moravy. In Víturka M. – Vystoupil J. IV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
- [7] OPALLO, M.: Wpływ globalizacji na procesy regionalizacji. In Człowiek i Środowisko 25, 2001, str. 73 – 88.
- [8] The Competitiveness of European Enterprises in the face of Globalisation - How it can be encouraged. Brussels: Commission of the European Communities, 1999.

PODPORA SPRÁVY MALÝCH VODNÍCH TOKŮ V ČR

Mgr. Nataša NÁSADOVÁ

*Masarykova univerzita v Brně, Přírodovědecká fakulta
Kotlářská 2, 611 37 Brno, Česká republika
Doktorandské studium, obor Regionální geografie a regionální rozvoj
e-mail: nataša.nasadova@berit.cz*

1 ÚVOD

Problém správy drobných vodních toků, jejich stavebních úprav a vodohospodářských staveb spočívá především v otázce vlastnictví staveb, ale také vlastnictví pozemků pod melioračními stavbami.

V minulosti byla správcem těchto zařízení Státní meliorační správa (SMS), vlastníkem pozemků byl převážně stát a také odpovídající evidence a údržba melioračních zařízení byla zajištěna státem. V současnosti, kdy pozemky byly předány zpět do soukromého vlastnictví, vzniká problém – soukromí vlastníci neudržují evidenci a neprovádějí údržbu zařízení, která se pod jejich pozemky nacházejí. Neúplné části evidence zůstaly v regionálních kancelářích a územních pracovištích nového správce – Zemědělské vodohospodářské správy (ZVHS). Kvalita této dokumentace je však velmi nízká.

Před ZVHS jako správcem drobných vodních toků a vodohospodářských staveb stojí důležité úkoly:

- uspořádat dokumentaci staveb, které má ve správě, zachovat v maximální možné míře alespoň ty informace, které jsou ještě dnes dostupné
- zjistit, na kterých pozemcích kterých vlastníků stavby stojí

Jedním z možných řešení současné problematiky se zabývá tento příspěvek.

2 VODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Vodní hospodářství se zabývá správou povrchových a podzemních vod, jejich využitím, ochranou a zmírňováním dopadů škodlivých účinků vod a extrémních hydrologických situací, např. povodní atd.

2.1. Legislativní vymezení správy vodních toků

Podle Zákona č. 2/1969 Sb, o zřízení ministerstev (kompetenční zákon) je stanovena

působnost ústředních orgánů státní správy:

- Ministerstva zemědělství - pro vodní hospodářství s výjimkou ochrany přirozené akumulace vod, ochrany vodních zdrojů a ochrany jakosti povrchových a podzemních vod,
- Ministerstva životního prostředí - pro ochranu přirozené akumulace vod, ochranu vodních zdrojů a ochranu jakosti povrchových a podzemních vod.

Podle Zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon) je ústředním vodoprávním úřadem Ministerstvo zemědělství, pokud není v jednotlivých ustanoveních stanovena působnost ústředního vodoprávního úřadu Ministerstvu životního prostředí, Ministerstvu zdravotnictví, Ministerstvu dopravy a spojů a Ministerstvu obrany.

Rozdělení vodních toků a určení správcovství: nacházejících se na území ČR. Vodní toky jsou legislativně rozděleny na významné a drobné. Seznam významných vodních toků stanoví Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 470/2001Sb. Správci významných vodních toků jsou podniky Povodí, s.p.

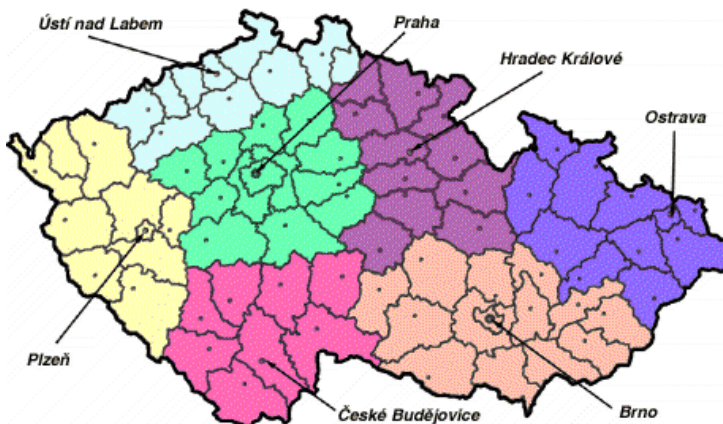
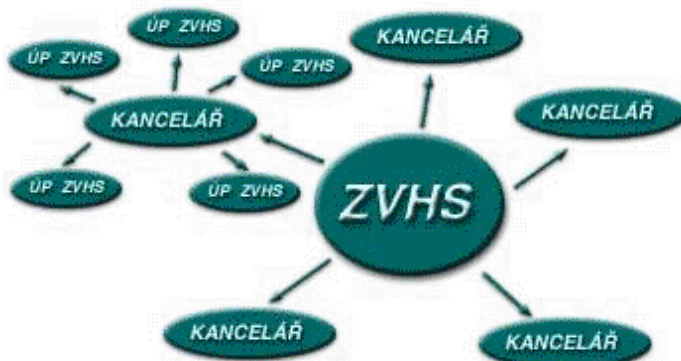
Správci drobných vodních toků v působnosti MZe jsou Zemědělská vodohospodářská správa a Lesy ČR.

Nejdůležitější právní předpisy týkající se správy drobných vodních toků:

- Zákon č. 254/2001 Sb.,o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon) – týká se celého vodního hospodářství (platný od 1.1.2002).
- Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 225/2002 Sb.o podrobném vymezení staveb k vodohospodářským melioracím pozemků a jejich částí a způsobu a rozsahu péče o ně – týká se pouze meliorací (platná od 10.6.2002).

2.2. Zemědělská vodohospodářská správa (ZVHS)

Zemědělská vodohospodářská správa je správcem převážné části drobných vodních toků v ČR. Jedná se o organizační složku státu, kterou ustanovilo MZe ČR k 1.1.2001 změnou názvu a novelizací zřizovací listiny Státní meliorační správy, založené v r. 1970.

Zdroj:www.zvhs.cz

Organizační členění ZVHS je založeno na regionálním principu. Se svými 406 pracovníky má ZVHS působnost po celé ČR. ZVHS sídlí v Brně, kde má v současné době generální a finanční ředitelství. Technicko provozní ředitelství je lokalizováno v Praze. Sedm regionálních kanceláří má působnost přibližně v rozsahu bývalých krajů a člení se dále na 67 územních pracovišť (6-13 ÚP v kraji), které z převážné části odpovídají vymezení okresů.

V nejbližší době se připravuje reorganizace ZVHS od změny počtu, sídel a rozsahu působnosti územních pracovišť až po přesun větší části vedení a sídla organizace do Prahy. Jedním z cílů je přizpůsobení prostorové organizace ZVHS organizaci podniků Povodí, s.p.

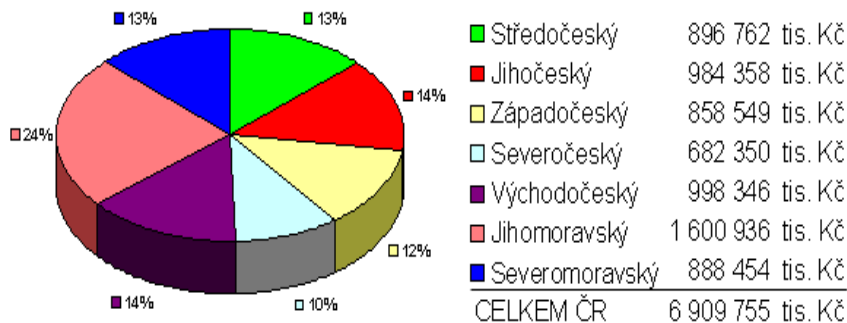
Předmět činnosti ZVHS

- Výkon správy vodních toků určených ústředním vodohospodářským orgánem.
- Výkon správy a péče o hlavní meliorační zařízení Pozemkového fondu ČR dle dohody MZe ČR a PF ČR ze dne 16.11.1992.
- Výkon příslušnosti hospodaření a péče o specifikovaný majetek České republiky.
- Účast na tvorbě koncepcí, monitoringu a informačních systémů v oborech meliorací, vodního hospodářství, ochrany a tvorby krajiny a obnovy ekologické stability území.

Majetek ve správě

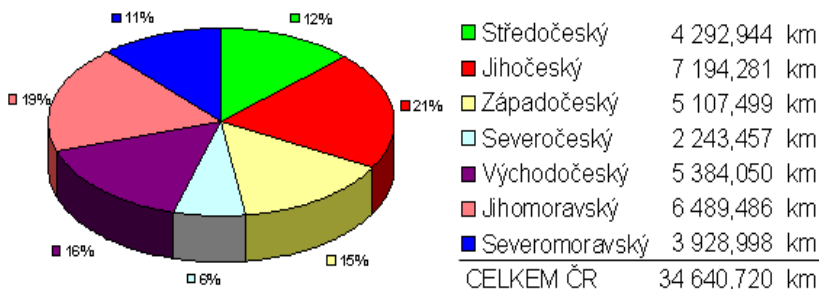
Zemědělská vodohospodářská správa (dále jen ZVHS) pečuje o majetek státu, který představuje v pořizovací hodnotě 6,9 miliardy korun. Tento majetek tvoří vodohospodářské stavby na tocích včetně 411 nádrží. Spravuje 34,6 tisíc kilometrů drobných vodních toků, což je její hlavní činností. Jedná se o vodní toky protékající zejména zemědělsky využívanou krajinou, ale i zastavěnými částmi obcí. Pro Pozemkový fond ČR zajišťuje ZVHS péči o hlavní meliorační zařízení (HMZ). Odvodňovací a závlahové systémy byly již zprivatizovány.

Graf č. 1: Celkový hmotný investiční majetek ve správě ZVHS podle regionálních kanceláří

Zdroj: www.zvhs.cz

Graf č. 2: Celková délka vodních toků ve správě ZVHS podle regionálních kanceláří

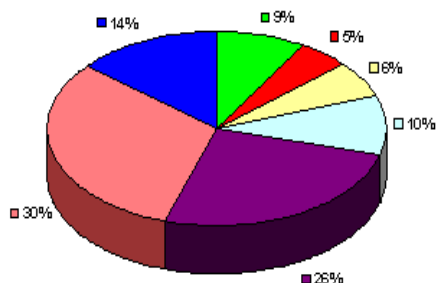

Zdroj: www.zvhs.cz

Graf č. 3: Celková délka hlavních melioračních zařízení ve správě ZVHS podle regionálních kanceláří

Středočeský	35 ks
Jihočeský	20 ks
Západočeský	25 ks
Severočeský	41 ks
Východočeský	105 ks
Jihomoravský	128 ks
Severomoravský	57 ks
CELKEM ČR	411 ks

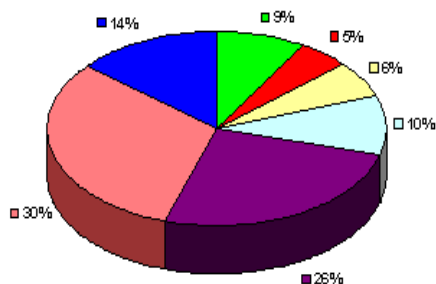
Zdroj: www.zvhs.cz

Graf č. 4: Celkový počet nádrží ve správě ZVHS podle regionálních kanceláří

Středočeský	35 ks
Jihočeský	20 ks
Západočeský	25 ks
Severočeský	41 ks
Východočeský	105 ks
Jihomoravský	128 ks
Severomoravský	57 ks
CELKEM ČR	411 ks

Zdroj: www.zvhs.cz

Každoročně se ZVHS jako správce drobných vodních toků potýká s odstraňováním škod na vodních tocích. V souvislosti s touto činností se setkává s mnoha problémy, od nedostatku finančních prostředků ve státním rozpočtu až po mnohdy složitá územní a stavební řízení a majetkoprávní vypořádání s vlastníky dotčených pozemků. Poměrně úspěšně se organizaci daří skloubit při své činnosti požadavky uplatňované orgány ochrany přírody se svými potřebami a záměry.

ZVHS jako hydroekologická organizace vstupuje do jednotlivých krajinnotvorných programů MŽP. Úspěšné působení při obnově vodního režimu krajiny a ekologické stability území lze dokazovat mnoha dokončenými akcemi dnes již vhodně zapojenými do okolní krajiny.

3 PODPORA SPRÁVY MALÝCH VODNÍCH TOKŮ A STAVEB POMOCÍ GIS

Jednou z možností, jak podpořit správu malých vodních toků a souvisejících staveb, je geografický informační systém (GIS). Uživatelé od GIS očekávají tyto funkce:

- zpracování, tj. vstup, transformaci a prohlížení podkladových (topografických) map (například ZABAGED)
- pořízení a aktualizaci prostorových a popisných dat ve správě ZVHS
- kontroly pořízených dat
- tisk výkresů a sestav vybraných popisných dat
- prostorové analýzy (vztahy mezi liniiovými a plošnými prvky, měření vzdáleností, hledání blízkých prvků)

Návrh datového modelu (výčet entit) pro ZVHS:

OBJEKT ODVODNĚNÍ

AREÁL ODVODNĚNÍ
ČERPACÍ STANICE PRO ODVODNĚNÍ
HLAVNÍ MELIORAČNÍ ZAŘÍZENÍ PRO ODVODNĚNÍ
OTEVŘENÉ HMZ PRO ODVODNĚNÍ
ZAKRYTÉ HMZ PRO ODVODNĚNÍ
HLAVNÍKY ODVODNĚNÍ

OBJEKT ZÁVLAH

AREÁL ZÁVLAH
ČERPACÍ STANICE PRO ZÁVLAHY
HLAVNÍ MELIORAČNÍ ZAŘÍZENÍ PRO ZÁVLAHY
OTEVŘENÉ HMZ PRO ZÁVLAHY
ZAKRYTÉ HMZ PRO ZÁVLAHY
HLAVNÍKY ZÁVLAH

NÁDRŽ

POLDR

ÚPRAVA VODNÍHO TOKU

ÚPRAVA VODNÍHO TOKU
ÚPRAVA VODNÍHO TOKU ZAKRYTÁ

PROTIEROZNÍ OPATŘENÍ	PEO PLOŠNÉ PEO LINIOVÉ
ÚSEK VODNÍHO TOKU	OSA ÚSEKU VODNÍHO TOKU POPIS ÚSEKU VODNÍHO TOKU
VODNÍ TOK	OSA VODNÍHO TOKU POPIS VODNÍHO TOKU
BODOVÝ OBJEKT V ZÁJMU ZVHS	
JINÝ LINIOVÝ OBJEKT V ZÁJMU ZVHS	

4 POŘÍZENÍ DAT VE SPRÁVĚ ZVHS

Prvním krokem při vytváření GIS je pořízení dat. Data jsou všeobecně považována za nejcennější součást GIS – literatura uvádí obvyklý poměr cen HW : SW : DATA 1 : 2 : 100. Proto je nezbytné věnovat vstupu dat do GIS náležitou pozornost – často je vstup dat řešen samostatným projektem, který je popsán Metodikou pořizování dat.

4.1. Postup pořízení dat ve správě ZVHS

A ANALÝZA POŽADAVKŮ A PODKLADŮ

Typy podkladů:

- Jedním ze základních zdrojů informací o pořizovaných datech jsou mapové podklady. Běžně se používají mapy katastrální, technické a mapy středních měřítek – základní nebo tematické (1:5 000, 1:10 000, 1:25 000 + 1:50 000 správcovství).
- Další důležitý typ podkladů tvoří projektová dokumentace a dokumentace skutečného provedení staveb, která bývá uchovávána po složkách v archívu a mnohdy je jediným zdrojem informací o dané lokalitě.
- V řadě případů existuje již alespoň část dat v digitální podobě, může se jednat buďto již o zpracovaná, digitalizovaná data, obvykle ve formátu DGN, nebo o digitální dokumentaci skutečného provedení staveb, digitální seznamy souřadnic a mezi digitální data patří například i databázové systémy (ÚIS a HIMS).
- Často bývají k dispozici různé typy náčrtů, jejichž kvalita se může výrazně lišit.
- Zpravidla bývají v různé formě k dispozici podklady typu popisného nebo evidenčního a existuje řada dalších podkladů, specifických pro jednotlivé okruhy dat.

Metody analýzy:

- interview, workshopy, hodnocení kvality dokumentace, směrnice a návody pro vedení dokumentace, analýza digitálních podkladů.

- výběr pracovišť k analýze - hledisko kvalitativní (seznámení se se všemi typy podkladů) a kvantitativní (rozmístění pracovišť v rámci ČR, nerovnoměrné uložení dokumentace na jednotlivých pracovištích).

Výstupy analýzy:

- výstupní dokument
- procesní diagramy (popis způsobů vedení dokumentace)
- báze informací a znalostí problematiky

B METODIKA POŘÍZENÍ DAT

Obsahuje:

- obecné principy pořízení prostorových dat
- analýzu podkladů
- strategii pořízení dat (varianty zpracování podkladů atd.)
- datový model pořízených dat
- pracovní postupy pořízení dat a kroky pracovních postupů (vstupy, výstupy, postup)
- technické, personální a organizační zabezpečení pořízení dat (HW, SW – aplikace, prostorová organizace = střediska digitalizace, návrh rolí, řízení projektu, motivace pracovníků)
- návrh zaškolení pracovníků
- odhady pracnosti (na jednotku zpracování, většinou v člověkodnech, celkový rozsah prací se odhaduje na měsíce až roky)
- návrh dalšího postupu
- rizika řešení (nedostatečné organizační zabezpečení, motivace pracovníků, nesoulady mezi podklady – mapové x popisné, nekvalitní dokumentace – velké rozdíly mezi UP, nedodržení postupů pořizování, nedostatečné kontroly)

C ZKUŠEBNÍ PROVOZ (K ČEMU SLOUŽÍ)

- Zkušební provoz slouží k ověření pracovních postupů navržených v Metodice, případně k revizi a úpravám Metodiky podle praktických zkušeností.

D RUTINNÍ PROVOZ

- Zatím neprobíhá, ZVHS nemá dostatečné personální, finanční a technické kapacity.

4.2. Přehled metod a postupů pořízení dat

Metody:

- digitalizace (lícovatelné podklady) – příprava podkladu, definice souřadného systému, transformace do SS, výběr lícovacích bodů, vlastní pořízení dat, kontrola dat
- konstrukce nad body polohopisu nebo nad digitálním polohopisným podkladem (nelícovatelné podklady, přibližný zákres) – vektorový (ZABAGED, KM) nebo rastrový (naskenovaná dokumentace)
- konstrukce dat podle staničení (musí existovat síť liniových a bodových prvků a seznam pořizovaných liniových a bodových prvků, jejichž poloha na síti je určena vzdáleností (staničením) prvku od uzlu –pomocí aplikace
- řetězení a segmentace liniových prvků – předpokládá opět existenci digitálního síťového grafu a seznamu segmentů liniových prvků, provádí se automaticky (SW podpora)
- podpůrné činnosti při pořizování dat: evidence prací (výkazy práce, technologické listy atd.)
- formalizace předávání podkladů a dat (předávací protokoly).

Postupy:

- Zpracování popisné evidence (ÚP)
- Příprava podkladu ke zpracování (ÚP)
- Digitalizace map
- Digitalizace dokumentace z archívu (manuální digitalizace, konstrukce nad rastrem)
- Úprava ZABAGED
- Porovnání a přizpůsobení dat z jednotlivých zdrojů
- Kontroly a opravy dat (provádí se opakovaně)
- Zpracování měření v terénu (dopřesňování, aktualizace)

4.3. Současný stav, problémy, závěry

Rutinní pořizování dat neprobíhá, správce ZVHS se dostal do předvídatelného problematického stavu. Tento stav byl popsán již v Metodice formou rizik:

Č.	Popis rizika	Návrh eliminace rizika
1	Nedostatečné organizační zabezpečení pořízení dat	Posílení organizační činnosti. Motivace pracovníků zabezpečujících organizaci. Kontrola organizační činnosti vedením ZVHS.
2	Pořízení zcela neaktuálních podkladů	Výběr aktuálních podkladů pracovníky ÚP. Namátková kontrola aktuálnosti podkladů, porovnání se stavem v terénu.
3	Velké nesoulady mezi mapovou a popisnou částí evidence	Kontrola a vzájemné přizpůsobení obou datových zdrojů.
4	Různá kvalita dokumentace zakreslené v mapách měřítka 1:10000	Sladění dokumentace úpravou mapových podkladů před digitalizací
5	Nedodržení postupů pořizování dat a vznik dat různé kvality	Koncentrace středisek digitalizace. Kontrola kvality dat před vstupem do GIS. Kontrola pracovníků koordinujících pořízení dat a pracovníků pořizujících data.
6	Nedostatečné kontroly pořízených dat	Dvoufázová kontrola dat: povinná kontrola ihned po pořízení dat, kontrola před vstupem dat do GIS. Namátková kontrola dat v průběhu zpracování dat.
7	Nedostatečná motivace pracovníků.	Zvýšení podílu pohyblivé složky mzdy.

Aktuální bariéry bránící naplnění datové základny pro vytvoření GIS ZVHS:

- prostorová roztříštěnost pořizování dat (pracoviště jsou daleko od sebe, špatná dostupnost, komunikace) – ZVHS nevytvořila střediska, projevílo se opět finanční omezení (státní správa)
- nedostatečné personální zabezpečení (nedostatek kapacit, pracovních míst, vyčleněné části úvazku stávajících pracovníků na digitalizaci, nedostatečná motivace pracovníků)
- nízká odborná úroveň pracovníků, kteří mají pořizovat data (neznalost SW, HW, celkově práce s počítačem)
- uvolnění dokumentace z ÚP k pořízení dat (diskuse, zda a na jak dlouho může dokumentace opustit ÚP)

SEZNAM PODKLADŮ

- [1] Metodika pořízení prostorových dat ve správě ZVHS, Berit, a.s. 2001, 76s.
- [2] Zpráva o stavu vodního hospodářství, rybářství a rybníkářství v roce 2000 (Modrá zpráva), MZe ČR 2001, 60s.
- [3] Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon)
- [4] Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 470/2001 Sb., kterou se stanoví seznam významných vodních toků a způsob provádění činností souvisejících se správou vodních toků
- [5] Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 225/2002 Sb., o podrobném vymezení staveb k vodohospodářským melioracím pozemků a jejich částí a způsobu a rozsahu péče o ně
- [6] Webové stránky Ministerstva zemědělství ČR, Zemědělské vodohospodářské správy a podniků Povodí, s.p.

ROZVOJ KRAJE PARDUBICE

Doc. Ing. Jaroslav PILNÝ, CSc.

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav ekonomie,
Studentská 84, 532 01 Pardubice, Česká republika
tel.: +420 466036167, fax: +420 466036010, e-mail: jaroslav.pilny@upce.cz*

1 SWOT ANALÝZA POTENCIÁLU ROZVOJE KRAJE PODLE PROBLÉMOVÝCH OKRUHŮ

Tab. č. 1: Problémový okruh: Ekonomický potenciál

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
Výhodná logistická poloha města Pardubice (v těžišti ČR) s vhodnou dopravní infrastrukturou.	Monooborová mikroregionální koncentrace průmyslu v některých mikroregionech.
Silná průmyslová tradice.	Neukončená restrukturalizace průmyslových podniků.
Celokrajská široká oborová a odvětvová struktura podniků.	Nedostatek a nedostupnost hodnotitelných sociálně-ekonomických informací o ekonomických subjektech a jejich aktivitách v okresech a kraji.
Vysoký podíl malých a středních podniků do 250 zaměstnanců.	Dlouhodobý nedostatek některých kvalifikovaných profesí, především v technických oborech a řemeslech.
Vysoký počet samozaměstnavatelů.	Absence koordinovaného marketingu pro umístování nových podnikatelských investic.
PŘÍLEŽITOSTI	HROZBY
Rozvoj MSP (malé a střední podnikání) v oblastech s nízkou koncentrací zaměstnavatelských subjektů.	Zánik pracovních míst a podnikatelských subjektů v důsledku restrukturalizace.
Příprava a rozvoj podnikatelských zón a parků včetně využití bezcelní zóny v Pardubicích.	Opožděná příprava rozvojových území odrazuje zahraniční investory.
Využití geografické polohy a dopravní infrastruktury a rozvoj logistických technologií.	Stagnace a útlum MSP v důsledku nedostatečné systematické podpory.

Využití podpůrných programů EU.	Nepřipravené projekty vhodné pro spolufinancování z fondů EU.
Inovační využití odborných kapacit výzkumu a vývoje včetně univerzity, vyšších odborných a středních škol.	Podprůměrná úroveň mzdových příjmů (nižší než republikový průměr ostatních krajů bez hlavního města Prahy) snižuje tržní pozici kraje a posiluje nežádoucí ekonomickou migraci obyvatel.

Tab. č. 2: Problémový okruh: technická vybavenost, dopravní přístupnost a obsluha území

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
▪ Doprava	
Mezinárodní železniční koridory I a III Berlín→Drážďany→Praha→Česká Třebová→ →Brno→Břeclav→Vídeň/Bratislava; Norimberk→Plzeň→Praha→Česká Třebová→ →Olomouc→Ostrava→Varšava/Žilina; napojení ÚO→Lichkov→PL	Nedostatečná dopravní dostupnost některých mikroregionů, jako důsledek omezeného počtu spojů.

Tab. č. 3: Problémový okruh: LIDSKÉ ZDROJE

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
Dobré rozložení a vzdělanostní struktura obyvatelstva v kraji.	Dlouhodobý nedostatek kvalifikovaných pracovníků pro některá specifická povolání a profese.
Vyšší míra zaměstnatelnosti obyvatelstva ve srovnání s některými jinými kraji.	Nedostatek stabilizovaných zaměstnavatelů v některých mikroregionech.
Kvalitní síť předškolního školství, základních a středních škol včetně odborných.	Výrazně vyšší nezaměstnanost v některých, zejména periferních regionech.
Univerzita v Pardubicích s humanitními, ekonomickými i vědecko-technologickými obory.	Nedostatek bytů a stagnace bytové výstavby.
Vysoká funkční angažovanost občanů ve spolcích a iniciativách.	Nedostatečně optimalizovaná struktura zdravotnických a sociálních služeb.
Dostatečné kapacity a dostupnost zdravotnických zařízení a zdravotní	Investiční zanedbanost zdravotnických a sociálních zařízení.

péče.	
Přiměřená vybavenost kapacitami pro poskytování sociálních služeb a péče seniorům a handicapovaným občanům (kromě okresů Chrudim a Svitavy).	
PŘÍLEŽITOSTI	HROZBY
Využívání odborných a vědeckých kapacit univerzity a odborných škol pro výzkumné a rozvojové programy kraje.	Vysoký index celkového ekonomického zatížení obyvatelstva hrozí vylidňováním, zejména nejmenších regionů s nízkou plošnou hustotou obyvatel.
Využívání programů EU a fondů EU na rekvalifikace, školství a technický rozvoj pro zvyšování konkurenceschopnosti obyvatelstva.	Nížší pružnost obyvatelstva pro přizpůsobení dovedností novým požadavkům sníží konkurenceschopnost podnikání a vyvolá pokles zaměstnanosti v kraji.

Tab. č. 4: Problémový okruh: Venkovský prostor a zemědělství

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
Půdně a klimaticky vhodná území pro rozvoj zemědělských aktivit v nepotravinářské produkci.	Rozdrobená sídelní a správní struktura venkovských oblastí se vzdálenými a excentricky rozloženými centry.
Silná zemědělská tradice a vhodná struktura funkčních zemědělských farem a podniků.	Nevyhovující lokální zdroje pitné vody v některých částech venkovského osídlení.
Vysoká míra autochtonie (tzv. rodáků) venkovského obyvatelstva.	Malé venkovské obce nejsou dostatečně odkanalizovány a není zajištěné čištění odpadních vod.
Vhodné podmínky pro rozvoj agroturistiky v podhorských územích kraje.	Vysoký podíl zornění zemědělské půdy v nevhodných lokalitách.
Kvalifikované vedení a zkušenosti pracovníků.	Roztříštěná držba (vlastnictví) zemědělské půdy a nestabilita zemědělských podniků.
Zkvalitnění managementu a lidských zdrojů v zemědělských podnicích.	Ekonomická nestabilita.
Lepší přístup na trhy pro výrobky s vyšší přidanou hodnotou.	

Tab. č. 5: Problémový okruh: Životní prostředí

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
Vysoký podíl krajinářsky hodnotných chráněných území a přírodních parků.	Nedořešená koncepční ochrana území na úseku protipovodňových a protierozních opatření a revitalizace krajiny.
Vodohospodářsky nadregionálně významné vodní zdroje.	Nevhodný způsob nakládání s odpady, zejména vysoký podíl ukládání odpadů na skládky.
V kraji jsou rozsáhlé pramenní oblasti řek a úseky toků, které nejsou znečištěny vodami z lidské činnosti (horní tok povodí Chrudimky a Divoké Orlice, aj.).	Vysoký podíl emisí škodlivin z malých zdrojů ve venkovských oblastech a z mobilních zdrojů v městech a obcích s hustým automobilním provozem.
V území kraje leží čtyři centra ÚSES (Územní systémy ekologické stability) nadregionálního významu, která jsou propojena biokoridory s ÚSES regionálního významu.	Vysoké místní zatížení málo vodných říčních toků vypouštěnými i odpadními vodami (nerovnoměrný a nedostatečný roční průtok nestačí „zředit“ koncentraci vypouštěných vod).
Území není zatíženo intenzivní velkoplošnou těžbou nerostných surovin.	Vysoký podíl zornění a intenzivního zemědělství v pásmech ochrany vodních zdrojů.
PŘÍLEŽITOSTI	HROZBY
Řízené využití krajinného potenciálu k rozvoji venkovské turistiky a náhradní programy na využití zemědělské půdy.	Při útlumu zemědělské výroby a vylidnění krajinářsky hodnotných území hrozí devastace krajiny.
Zavádění ekologicky čistých technologií, využívání odpadů, systémů ekologického řízení a certifikace.	Nedostatek finančních prostředků na revitalizaci území a odstraňování ekologických zátěží ohrozí ekologickou stabilitu.
Nová legislativa související se vstupem do EU povede ke zlepšení ochrany životního prostředí.	Rostoucí emise z mobilních zdrojů a jejich koncentrace v sídlech ohrožují čistotu ovzduší i zdravotní stav obyvatelstva.
Snížení spotřeby fosilních paliv a zavádění alternativních, především obnovitelných zdrojů u středních a malých energetických zařízení, povede ke zlepšení čistoty ovzduší.	
Odstranění starých ekologických zátěží.	

Tab. č. 6: Problémový okruh: CESTOVNÍ RUCH

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
Historicky a krajinářsky hodnotné území pro turistické využití.	Nesystémová koordinace cestovního ruchu a nesystémová propagace turistických příležitostí.
Rozsáhlá chráněná krajinná území a přírodní parky.	Nevhodná struktura ubytovacích zařízení.
Významné historické a urbanisticko-architektonické památky městského i venkovského charakteru a kulturní dědictví.	Nedostatek odstavných ploch v turisticky využívaných oblastech.
Přírodní potenciál vhodný pro rozvoj cestovního ruchu.	Nedostatečné, nebo nekvalitní služby cestovního ruchu.
Geografická poloha kraje v centru republiky s množstvím významných středisek cestovního ruchu (lázně, vodní plochy, horolezectví, lyžařská střediska apod.).	Stávající střediska cestovního ruchu mají doposud výrazně sezónní charakter s nízkým celoročním využitím.
	Absence cílené a koordinované nabídky produktů cestovního ruchu.
	Nedobudovaná infrastruktura cestovního ruchu.
PŘÍLEŽITOSTI	HROZBY
Využití historického potenciálu pro rozvoj cestovního ruchu.	Vylidňování krajinně a turisticky nejvhodnějších oblastí.
Rozvoj venkovské turistiky.	Nedostatek finančních prostředků na rozšiřování turistických kapacit a služeb ohrozí příliv přechodných návštěvníků.
Rozvoj extenzivního zemědělského podnikání vázaného na udržování krajiny a ekologické stability.	Necitlivý (zákonem stanovený) režim ochrany v chráněných krajinných územích z pohledu potřeb rozvoje.
Spolupráce s Polskem v oblasti cestovního ruchu.	

2 VIZE A GLOBÁLNÍ CÍLE PARDUBICKÉHO KRAJE

Hlavním a globálním cílem PRK je uspokojování potřeb občanů Pardubického kraje.

V horizontu rozvojové strategie České republiky tj. okolo roku 2010, kdy chce Česká republika dosáhnout srovnatelných ekonomických a sociálních parametrů blízkých se průměrem členských států Evropské unie, se Pardubický kraj zaměří na dosažení tohoto stavu:

1. Hospodářský růst kraje bude zajišťován na principu podpory lidských činností, jež směřují k trvalé ochraně a udržování zdravého životního prostředí a rovnováhy ekologických systémů.
2. Dosažení rovnováhy pracovních a ubytovacích možností, vytvoření podmínek spravedlivého rovnoprávného přístupu obyvatel k poskytování vzdělávacích, zdravotních, sociálních a ostatních veřejných služeb ve všech obcích a mikroregionech kraje.
3. Kvalita dopravních sítí a technické infrastruktury území umožní rozvoj různorodých žádoucích hospodářských aktivit.
4. Vyrovnaný sociálně-ekonomický rozvoj kraje a zvýšení regionální konkurenceschopnosti a hospodářské výkonnosti na úroveň vyšší než je celostátní průměr bez započítání hlavního města Prahy.
5. Kvalita života občanů kraje bude zvýšena růstem životní úrovně, zlepšováním kvality životního stylu a životního prostředí.

Mezi jednotlivými oblastmi Pardubického kraje bude za využití metod podrobného statistického šetření zvažováno vyčlenění oblastí, na něž bude soustředěna podpora kraje nebo státu ve smyslu zákona o podpoře regionálního rozvoje.

3 VYMEZENÍ REGIONŮ A CÍLOVÝCH SKUPIN SE SOUSTŘEDĚNOU PODPOROU

3.1. Regiony pro soustředěnou podporu

Regiony pro soustředěnou podporu jsou v tomto pojetí regiony se ztíženými podmínkami pro trvale udržitelný ekonomický rozvoj. Prakticky jde o regiony, v nichž je žádoucí podpora podnikání, protože právě v nízké atraktivitě pro podnikatelskou iniciativu se nejsouhrnněji ony ztížené podmínky pro trvale udržitelný rozvoj projevují. V tomto smyslu má vymezení regionů pro soustředěnou podporu přímou souvislost s těmi projekty PRK, které se orientují na

podporu podnikatelských aktivit v kraji - speciálně pak těch projektů, v nichž nejde o podporu s charakterem sanačním (tedy „lččícím“ jen symptomy), ale o podporu orientovanou právě na vznik podmínek trvale udržitelného rozvoje.

Regiony pro soustředěnou podporu jsou v principu vymezovány v souladu se zákonem č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje. Pokud jde o jednotlivé typy takto vymezovaných regionů uvažuje zákon regiony:

- strukturálně postižené (regiony, ve kterých se soustřeďují negativní projevy strukturálních změn, dochází k útlumu odvětví a výrobních podniků a k růstu nezaměstnanosti),
- hospodářsky slabé (regiony s nedostatečným ekonomickým výkonem a nízkými příjmy),
- venkovské (regiony s nízkou hustotou zalidnění a vysokým podílem zemědělství).

3.2. Metodologie vymezování regionů pro soustředěnou podporu

Pokud jde o ukazatele použité k vymezování regionů pro soustředěnou podporu, jde především o těchto 8 ukazatelů:

- míra nezaměstnanosti: souhrnný ukazatel využívání zdrojů práce daného území (ve struktuře i objemu) a „zdraví“ jeho ekonomické základny. Zdroj: okresní úřady práce. Vymezení: poměr počtu registrovaných uchazečů o zaměstnání u úřadu práce ku počtu ekonomicky aktivních obyvatel, mezi něž patří osoby patnáctileté a starší, které splňují podmínky pro zařazení mezi zaměstnané a nezaměstnané,
- daňová výtěžnost: souhrnný ukazatel reálných daňových příjmů daného území. Zdroj: MF - Automatizovaný rozpočtový informační systém (daňové příjmy), ČSÚ, Krajská reprezentace Pardubice (počet trvale bydlících obyvatel). Vymezení: poměr daňových příjmů v daném území ku počtu trvale bydlících obyvatel. Výše daňových příjmů obcí je však ovlivňována celostátními předpisy, které v případě menších obcí vedou ke zkrslujícímu snížení hodnot ukazatele,
- průměrná mzda: souhrnný ukazatel ekonomické prosperity daného území. Zdroj: ČSÚ, Krajská reprezentace Pardubice. Vymezení: poměr celkových mzdových prostředků ku počtu ekonomicky aktivních obyvatel,
- relativní počet podnikatelů: souhrnný ukazatel o atraktivitě podnikání v daném území. Zdroj: ČSÚ, Krajská reprezentace Pardubice (počet podnikatelů, počet trvale bydlících obyvatel). Počet podnikatelů odpovídá počtu platných oprávnění k podnikání. Údaje o skutečném počtu podnikajících subjektů nebyl k dispozici. Vymezení: poměr počtu podnikatelů ku počtu trvale bydlících

obyvatel v tisících,

- hustota obyvatelstva: ukazatel signalizuje atraktivitu částí daného území, a to v konfrontaci přírodních, ekonomických a sociálních faktorů. Zdroj: ČSÚ, Krajská reprezentace Pardubice. Vymezení: počet trvale bydlících obyvatel na kilometr čtverečný,
- přirozený přírůstek obyvatelstva: ukazatel signalizuje atraktivitu trvalého bydlení daného území, a to v konfrontaci demografických (věkových), ekonomických (životní úroveň a aspirace na její budoucí vývoj) a sociálních (stabilita rodiny apod.) faktorů. Zdroj: ČSÚ, Krajská reprezentace Pardubice. Vymezení: rozdíl živě narozených a celkového počtu zemřelých,
- podíl zaměstnanosti v zemědělství: souhrnný ukazatel o typu ekonomické struktury daného území. Zdroj: ČSÚ, Krajská reprezentace Pardubice (počet zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybolovu, počet ekonomicky aktivních obyvatel). Vymezení: počet zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybolovu ku počtu ekonomicky aktivních obyvatel,
- podíl zaměstnanosti v průmyslu: souhrnný ukazatel o typu ekonomické struktury daného území. Zdroj: ČSÚ, Krajská reprezentace Pardubice (počet zaměstnaných v průmyslu, počet ekonomicky aktivních obyvatel). Vymezení: počet zaměstnaných v průmyslu ku počtu ekonomicky aktivních obyvatel.

Jde vesměs o ukazatele, kterými disponuje ČSÚ a úřady práce. Žádný ukazatel, který by vyžadoval speciální šetření, nebyl z praktických důvodů volen.

Tab. č. 7: Mikroregiony Pardubického kraje s danými indikátory

Mikroregiony Pardubického kraje	Indikátor míry nezaměstnanosti	Indikátor daňové výtežnosti	Indikátor průměrné mzdy	Indikátor relativního počtu podnikatelů	Indikátor hustoty obyvательства	Indikátor přirozeného přírůstku obyvательства	Indikátor podílu zaměstnanosti v zemědělství	Indikátor podílu zaměstnanosti v průmyslu
Chrudimsko	1,23	0,83	0,95	1,06	1,20	minus	1,18	1,11
Hlinecko	0,70	0,71	0,95	0,89	0,76	minus	1,18	1,11
Skutečsko	1,17	0,70	0,95	0,84	0,70	minus	1,18	1,11
Třebošnicko	1,39	0,76	0,95	0,93	0,62	minus	1,18	1,11
Heřmanoměstsko	1,53	0,75	0,95	0,91	0,94	minus	1,18	1,11
Holicko	0,72	0,84	1,08	1,04	0,62	minus	0,44	0,91
Pardubicko	0,73	1,30	1,08	1,17	3,12	minus	0,44	0,91
Přeloučsko	1,20	1,14	1,08	0,97	0,79	minus	0,44	0,91
Svitavsko	1,53	0,88	0,94	0,91	0,83	minus	1,73	0,94
Moravskotřebovsko	1,99	0,89	0,94	0,76	0,62	minus	1,73	0,94
Jevíčsko	1,27	0,90	0,94	0,81	0,52	minus	1,73	0,94
Poličsko	1,11	0,88	0,94	0,94	0,63	plus	1,73	0,94
Litomyšlsko	1,26	1,22	0,94	1,02	0,70	minus	1,73	0,94
Ústeckoorlicko	0,98	0,97	0,98	1,01	1,36	minus	1,04	1,08
Česká Třebová	1,12	0,92	0,98	0,84	1,82	minus	1,04	1,08
Letohrad	0,78	0,76	0,98	0,82	1,06	plus	1,04	1,08
Jablonné n. Orli.	0,62	0,81	0,98	1,07	0,96	minus	1,04	1,08
Žambercko	0,95	0,91	0,98	1,13	0,76	nula	1,04	1,08
Chocěnsko	0,91	0,98	0,98	0,99	1,14	minus	1,04	1,08
Vysokomýtsko	1,23	1,16	0,98	1,05	1,11	plus	1,04	1,08
Lanškrounsko	0,78	0,99	0,98	0,90	0,71	plus	1,04	1,08
Králicko	1,35	0,79	0,98	0,88	0,51	minus	1,04	1,08
PARDUBICKÝ KRAJ	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	minus	1,00	1,00

Slovní charakteristiky jednotlivých mikroregionů vycházející z uvedených osmi ukazatelů, tj. charakteristiky jejich všeobecné sociální a ekonomické úrovně, jsou připojeny v odst. 5.5.

Při práci s indikátory a rozhodovacími kritérii pro určování regionů pro soustředěnou podporu byl zvolen postup pracující s jednotlivými dílčími hledisky. Nebylo tedy hledáno jediné syntetické hledisko (souhrnný indikátor), jehož stanovení je problematické a neodůvodnitelné. Kriteriaální hodnoty indikátorů ukazatelů je pak možné chápat jako analogii vah jednotlivých ukazatelů.

3.3. Stanovení rozhodovacích kritérií

Rozhodovací kritéria spočívající ve volbě mezní hodnoty posuzovaných ukazatelů resp. jejich indikátorů (případně i stanovení váhy, přikládané tomu kterému ukazateli) musí odpovídat smyslu vymezování regionů pro soustředěnou podporu.

Je nutné, aby opatření podpory poskytované vybraným problémovým regionům byla:

1. selektivní (orientovaná na pomoc regionům s nehlubší všeobecnou disparitou v míře sociálně - ekonomického rozvoje oproti průměrnému stavu kraje a přitom neohrožující dynamiku vývoje dalších regionů),
2. koncentrovaná (alokované veřejné zdroje musí dosahovat takové prahové hodnoty, která umožní v problémových regionech realizovat pozitivní, hmatatelné změny v jejich sociálně - ekonomické struktuře),
3. cílená (alokované veřejné zdroje směřované do mikroregionů pro soustředěnou podporu se cíleně přidělují těm jeho obcím, které mohou dané opatření nejefektivněji realizovat,
4. stabilní (neměnná po dobu platnosti PRK - zajištěno prací s časovými řadami vybraných ukazatelů),
5. hodnotitelná.

S uvážením těchto okolností bylo stanoveno, že regiony pro soustředěnou podporu by neměly přesáhnout ve svém celkovém podílu na kraji (měřeno počtem obyvatel) více než cca 20 %.

Limitní hodnoty jednotlivých indikátorů byly stanoveny tak, aby v každém jednotlivém případě vyváženě omezovaly počty je splňujících mikroregionů a aby tyto pak při uplatnění kritérií jako celku splňovaly původní podmínku 20 %.

Pro vlastní vymezení regionů pro soustředěnou podporu byly vzaty za základ tyto kriteriaální hodnoty výše uvedených ukazatelů v jednotlivých typech problémových regionů takto:

Obecně platná kritéria (platná pro všechny typy regionů pro soustředěnou podporu) :

- indikátor míry nezaměstnanosti v mikroregionu je vyšší o 25% nebo více než indikátor kraje,
- indikátor daňové výtěžnosti v mikroregionu je 90% nebo nižší než indikátor kraje,
- indikátor průměrné mzdy v mikroregionu je 95% nebo nižší než indikátor kraje,
- indikátor relativního počtu podnikatelů v mikroregionu je 95% nebo nižší než indikátor kraje,
- indikátor hustoty obyvatelstva v mikroregionu je 95% nebo nižší než indikátor kraje,
- indikátor přirozeného přírůstu obyvatelstva v mikroregionu je záporný.

Speciálně platná kritéria pro

⇒ strukturálně postižené a hospodářsky slabé regiony pro soustředěnou podporu :

- indikátor podílu zaměstnanosti v zemědělství je vyšší o 15% nebo více než indikátor kraje,
- indikátor podílu zaměstnanosti v průmyslu je vyšší o 8 % nebo více než indikátor kraje.

Speciálně platné kritérium pro

⇒ venkovské regiony pro soustředěnou podporu :

- indikátor podílu zaměstnanosti v zemědělství je vyšší o 50 % nebo více než indikátor kraje.

Za region pro soustředěnou podporu (příslušného typu) se považuje ten region, v němž jsou všechna uvedená kritéria splněna současně. Jako jediná výjimka z této zásady se připouští nesplnění nejvýše dvou podmínek u těch ukazatelů, jež jsou známy jen na úrovni okresu a které mohou tudíž na úrovni mikroregionů dosahovat výrazně odlišných hodnot (ukazatele průměrné mzdy, podílu zaměstnanosti v zemědělství nebo podílu zaměstnanosti v průmyslu).

3.4. Vymezení regionů pro soustředěnou podporu

Ve smyslu výše uvedených zásad a rozhodovacích kritérií se jako strukturálně postižené a hospodářsky slabé regiony pro soustředěnou podporu vyhláší (řazeno abecedně):

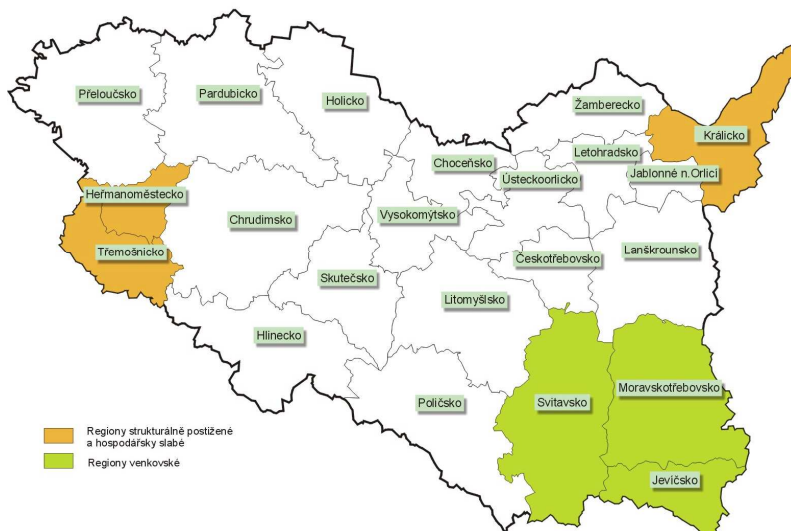
- Heřmanoměstecko,
- Králicko,
- (Třemošnicko).

Jako venkovské regiony pro soustředěnou podporu se vyhláší (řazeno abecedně):

- Jevíčsko,
- Moravskotřebovsko,
- Svitavsko.

Celkový počet regionů pro soustředěnou podporu v Pardubickém kraji je 6 což je 27 % z celkového počtu mikroregionů. V těchto regionech žije celkem 87 129 obyvatel (k 31.12. 2000), tedy 17,1 % obyvatel kraje. Celkový počet obcí zahrnutých do těchto regionů je 89, což je 19,6 % úhrnného počtu 455 obcí v kraji.

REGIONY PRO SOUSTŘEDĚNOU PODPORU V PARDUBICKÉM KRAJI

4 STRUKTURA PROGRAMU ROZVOJE KRAJE (PRK), CHARAKTERISTIKA CÍLŮ A PROGRAMOVÝCH OPATŘENÍ

V návaznosti na strategické cíle pro jednotlivé problémové okruhy Strategie regionálního rozvoje Pardubického kraje je PRK zaměřen především na opatření, jež je nezbytné provést k uspokojení hlavních strategických potřeb v období let 2003 až 2006.

4.1. Problémový okruh: Ekonomický potenciál

Cíl

Vytvořit příhodné podmínky pro konkurenceschopné a trvale udržitelné podnikatelské prostředí pomocí podpory rozvoje dynamické domácí (krajské) podnikatelské základny a podpory vstupu zahraničního kapitálu.

1. Specifický cíl - Stabilizovat a vytvářet předpoklady pro rozvoj průmyslových podniků a vstup nových investorů

Opatření

1.1. Podpora investic při rozšiřování a zavádění nových technologií a adaptaci na průmyslové změny, při budování podnikatelské infrastruktury (což představuje veřejnou podporu při financování rozvoje průmyslových zón a podnikových investic s pozitivními dopady na sociálně ekonomickou situaci a životní prostředí) a aktivní marketing průmyslových nemovitostí, vyhledávání investorů a podpora nových investičních aktivit;

1.2. Finanční podpora při rozšiřování a zavádění nových technologií a adaptaci na průmyslové změny;

1.3. Podpora sociálně-ekonomických opatření podniků pro zajištění rovného přístupu zejména k péči o rodinné příslušníky, zdraví a bezpečnosti, cenově dostupné dopravě za prací, vzdělávacím a kulturním aktivitám apod.;

1.4. Poradenské služby pro podnikatele (informace, konzultační služby, internacionalizace, marketing a řízení).

2. Specifický cíl - Soustavně podporovat vznik a rozvoj MSP

Opatření

2.1. Výstavba "malé" podnikatelské infrastruktury ve venkovském prostoru;

2.2. Podpora společně sdílených podnikatelských služeb (podnikatelské pozemky, inkubátory, tvorba sítí, propagační služby, účast na veletrzích, stimulace exportu);

2.3. Finanční engineering pro MSP (kapitálové a záruční fondy, atd.);

2.4. Podpora zakládání a rozvoje MSP, které budou využívat místní zdroje a pracovní sílu;

2.5. Podpora vzniku regionálních poradenských sítí a spolupráce s velkými podniky.

3. Specifický cíl - Zvýšit podíl výzkumu, nových technologií a inovací v ekonomice kraje

Opatření

- 3.1. Podpora výzkumných projektů zaměřených na zhodnocení místních (regionálních) materiálních a lidských zdrojů;
- 3.2. Podpora budování vědecko-technické infrastruktury.

4.2. Problémový okruh: Technická vybavenost, dopravní přístupnost a obsluha území

Cíl

- eliminovat nevýhodu okrajové geografické polohy jednotlivých částí kraje, která omezuje možnosti přístupu k hlavním domácím trhům a dopravním cestám;
- zlepšit technickou a energetickou infrastrukturu v kraji pro zajištění spolehlivosti dodávek;
- posílit ochranu životního prostředí.

1. Specifický cíl - Rozšířit a zlepšit strategické dopravní síť za účelem posílení vnější i vnitřní dopravní dostupnosti kraje

Opatření

- 1.1. Podpora dokončení dálnice D11 včetně výstavby dálničních přivaděčů a podpora zrychlení procesu přípravy rychlostní silnice R35 a R43;
- 1.2. Dokončení a splavnění Labe do Pardubic v návaznosti na systém evropských vodních cest.

2. Specifický cíl - Zlepšit kvalitu nákladní a osobní dopravní obsluhy území. Podporovat hromadnou přepravu osob a nákladu včetně městské a příměstské dopravy, budování a využívání cyklistických stezek a tras

3. Specifický cíl - Modernizovat a posílit technickou infrastrukturu kraje, měst a obcí

4.3. Problémový okruh: Lidské zdroje

Cíl

- zvýšit flexibilitu obyvatelstva na dynamické změny na trhu práce;
- eliminovat sociální a psychologické efekty dlouhodobé vyloučenosti z trhu práce (dlouhodobá nezaměstnanost, mateřství, zdravotní důvody apod.);
- zajistit efektivní, cenově a plošně dostupnou zdravotní péči a sociální služby

pro všechny obyvatele kraje;

- vytvářet podmínky pro zajištění dostupnosti sociálně přiměřeného bydlení ve všech částech kraje.

1. Specifický cíl - Zvýšit zaměstnanost a zaměstnatelnost obyvatelstva a zlepšit kvalitu nabídky pracovní síly

2. Specifický cíl - Zvýšit otevřenost a propustnost vzdělávacích systémů v kraji a zvýšit vzdělanostní flexibilitu obyvatelstva

3. Specifický cíl - Zlepšit životní podmínky a kvalitu života obyvatel kraje

4.4. Problémový okruh: Venkovský prostor a zemědělství

Cíl

Posílit ekonomickou a sociální stabilitu venkovského prostoru. Posílení této stability lze spatřovat ve:

- stabilizaci konkurenceschopného zemědělského podnikání;
- rozvoji venkova a jeho historického dědictví s cílem zvýšit příjmy venkovského obyvatelstva.

1. Specifický cíl - Stabilizovat tržně konkurenceschopné zemědělské podnikání

Opatření

1.1. Podpora progresivních technologií s požadavky welfare (vhodného výkrmu a péče) zvládat a požadavky na ochranu životního prostředí;

1.2. Zlepšení úrovně skladování a expedice zemědělských produktů, zlepšení kvality produkce a zvýšení přidané hodnoty včetně mzdových příjmů zaměstnanců zemědělské a lesnické prvovýroby;

1.3. Podpora marketingových aktivit a kvality zemědělské a lesnické produkce (certifikované systémy řízení kvality) a podpora obnovy nebo nově zaváděných regionálních zemědělských produktů;

1.4. Podpora vzdělávacích programů v oblasti marketingu a řízení zemědělských a lesnických zpracovatelských podniků;

1.5. Podpora podnikatelských aktivit při vstupu a konverzi zemědělského podnikání na pozemcích, které nejsou vhodné pro orbu a intenzivní zemědělskou výrobu.

2. Specifický cíl - Chránit a rozvíjet dědictví venkova a podporovat jeho účelné zapojení do žádoucích ekonomických aktivit

Opatření

- 2.1. Obnova a rozvoj vesnic, zejména obnova a renovace původní venkovské zástavby a občanské vybavenosti včetně přístaveb a rekonstrukcí budov a jejich hospodářského využití;
- 2.2. Zlepšení technického stavu venkovské bytové zástavby;
- 2.3. Podpora tradiční venkovské spolkové činnosti a organizací včetně vzniku nových tradic a občanských aktivit.

4.5. Problémový okruh: Životní prostředí

Cíl

Zajistit realizaci důležitých společných systémových opatření na ochranu životního prostředí.

1. Specifický cíl - Zlepšit kvalitu a udržet množství vodních zdrojů

Opatření

- 1.1. Tvorba vodohospodářských plánů povodí a podpora při zavádění opatření na koncepční ochranu množství a kvality vodních zdrojů;
- 1.2. Podpora revitalizace říčních systémů.

2. Specifický cíl - Zlepšit kvalitu ovzduší

Opatření

- 2.1. Podpora realizace ekologických energetických systémů a vytápění, energetických úspor a využívání obnovitelných zdrojů energie;
- 2.2. Podpora projektů na snížení emisí a imisí ze středních a malých zdrojů znečišťování ovzduší, včetně mobilních.

3. Specifický cíl - Snížit hlukové zátěže imise hluku v životním prostředí

Opatření

Podpora projektů protihlukových opatření v sídlech a sídelních zónách.

4. Specifický cíl - Snižovat produkci odpadů, zajistit ekologicky neškodné nakládání s odpady a odstranit škodlivé látky z životního prostředí

Opatření

- 4.1. Realizace projektů "čistší produkce", realizace opatření na omezení produkce odpadů, na podporu separace, využívání a recyklace odpadů a na omezení skládkování;
- 4.2. Zhodnocení rizikovosti starých ekologických zátěží životního prostředí včetně skládek a podpora projektů a opatření, které by eliminovaly rizikovost starých skládek.

5. Specifický cíl - Revitalizovat krajinu

Opatření

- 5.1. Realizace komplexních pozemkových úprav, protierozních opatření a opatření na zvýšení zadržetí vod v krajině;
- 5.2. Realizace opatření k obnově ekosystémů blízkých přírodě, ke zvýšení biodiverzity krajiny a její ekologické stability, realizace ÚSES.

6. Specifický cíl - Zvyšovat ekologické vědomí a odpovědnost obyvatel

Opatření

- 6.1. Rozvoj víceúrovňového informačního systému o životním prostředí;
- 6.2. Podpora zavádění environmentálních manažerských systémů (EMAS, EMS a ISO 14000), realizace lokálních agend 21;
- 6.3. Rozvoj ekologické výchovy a podpora vzdělávacích programů orientovaných na ochranu životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj.
- 6.4. Podpora výzkumu v oblasti životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje.

4.6. Problémový okruh: Cestovní ruch

Cíl

Zvýšit zapojení turistického potenciálu kraje do jeho ekonomického a sociálního rozvoje. Zlepšováním a budováním krajské infrastruktury cestovního ruchu zvýšit jeho mezinárodní přitažlivost a význam.

1. Specifický cíl - Podporovat hmotné investice do cestovního ruchu

Opatření

- 1.1. Cílená podpora infrastruktury cestovního ruchu a lázeňství s využíváním podpůrných programů v souladu s výsledky marketingové studie (na základě opatření 3.2 a aktivity 3.2.1);
- 1.2. Podpora budování a provozování informačních systémů (krajského, regionálního a místních) v návaznosti na celostátní informační systémy cestovního ruchu.

2. Specifický cíl - Podporovat nehmotné investice do cestovního ruchu

Opatření

Podpora rozvoje a zabezpečení turistických služeb, kulturní a rekreační činnosti.

3. Specifický cíl - Podporovat společně sdílené služby pro cestovní ruch

Opatření

- 3.1. Propagační a informační služby;
- 3.2. Zavádění a inovace doprovodných aktivit a služeb pro turistický průmysl a lázeňství (marketing, konference, obchodní veletrhy, zavádění standardu služeb);
- 3.3. Vytváření sítí turistických služeb včetně rozvoje přeshraniční spolupráce v

oblasti cestovního ruchu.

4. Specifický cíl - Podporovat odborné vzdělávání pracovníků, specialistů a podnikatelů v oblasti cestovního ruchu

Opatření

- 4.1. Školení v oblasti marketingu a řízení cestovního ruchu;
- 4.2. Školící a doškolovací programy poskytovatelů služeb cestovního ruchu včetně individuálně podnikajících ve venkovských oblastech.

5 ÚZEMNÍ A ODVĚTVOVÉ ASPEKTY ROZVOJE KRAJE

5.1. Vymezení územních priorit

Celkovou strategií Pardubického kraje je převedení regionu na vysoce kvalifikovanou společnost, která bude schopna soutěžit v globální ekonomice na základě inovací a využívání principů trvale udržitelného rozvoje spíše, než na základě nízkých mezd a spoléhání na tradiční hospodářská odvětví.

Uvedený přístup realizace strategie je zohledněn v PRK s důrazem na čtyři horizontální témata, která jsou uplatněna ve všech oblastech a opatřeních a jsou zaměřena na tyto otázky:

- a) vybudování infrastruktury, která zajistí územní hospodářskou integritu, zvýší konkurenční schopnost, posílí mezinárodní význam a postavení hospodářství v kraji;
- b) rozvoj podnikatelského prostředí a cílená podpora rozvoje malého a středního podnikání (především v problémových mikroregionech) . Toto zahrnuje i zajištění dopravní obslužnosti a mobility pracovních sil k pracovním příležitostem;
- c) rozvoj lidských zdrojů, který zajistí kvalifikační přípravu a vzdělání obyvatel ve vazbě na potřeby trhu práce, dostupnost přiměřeného bydlení, kvalitní zdravotní a sociální péči, dostupnost příležitostí pro rozvoj zájmové, kulturní a sportovní činnosti;
- d) ochranu životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj.

5.2. Základní směry rozvoje odvětví v úseku samostatné působnosti kraje

V souladu s politickými prioritami, na kterých je založen PRK, bude pozornost a úsilí krajských orgánů a odvětvových institucí v kraji zaměřena na posílení konkurenční schopnosti kraje, zejména na posílení jeho mezinárodního postavení a současně na zmírňování negativních sociálně - ekonomických důsledků dosavadního vývoje v některých částech kraje. Působnost kraje při koordinaci rozvojových opatření a aktivit vychází z vymezení zákona č. 248/2000 Sb. a v jednotlivých okruzích bude zajišťovat zejména:

Celkové řízení a správa kraje

- analyzovat a hodnotit úroveň územního rozvoje kraje a jeho částí;
- vytvořit integrovaný regionální informační systém s podsystémy: sledování ekonomické výkonnosti, řízení odvětví, veřejných informačních služeb, krizového řízení, integrace GIS
- vytvořit systém krajských regionálních statistik a informací;
- koordinovat správní a realizační aktivity na podporu územního rozvoje;
- spolupracovat s ústředními orgány státní správy, jednat a spolupracovat se sousedními kraji a územními orgány jiných států při plnění společných cílů a zapojení kraje do mezinárodních vztahů;
- vytvořit regionální partnerství kraje s výhodným počtem regionů v zahraničí , především v zemích EU (příp. v Polsku) tak, aby bylo možno realizovat společné projekty
- přímo se zapojit do aktivit Výboru regionů EU a ovlivňovat tak politiku EU vůči regionům v období integrace České republiky do EU
- využívat členství v Asociaci krajů ČR ke koordinaci zájmů krajů vůči centru, ale i např. EU
- koordinovaně plánovat území NUTS 2 (provázanost územního plánování s procesy strategického plánování a programování), příprava na zapojení do mezinárodních programů a využití podpůrných nástrojů EU; vytvořit databázi projektů realizovatelných s pomocí EU
- zavést systém komplexního strategického plánování a rozhodování
- vstoupit do česko-polské příhraniční spolupráce (Phare-CBC) a sledit v této otázkě vzájemný vztah s Euroregionem Glacensis i s kraji v rámci NUTS II.

V tomto směru budou vypracovány tyto koncepční práce:

- *monitorovací systém socioekonomického prostředí, využívající údajů státní statistické služby, místních šetření a partnerských zdrojů;*
- *ÚPN- VÚC kraje a jeho schválení a vyhlášení;*

- *system územně technických podkladů kraje (výhledově územně technických podkladů kraje, viz. věcný záměr stavebního zákona);*
- *koncepce informování veřejnosti;*
- *databáze projektů realizovatelných s pomocí EU;*

Ekonomický potenciál

- vytvářet podnikatelsky příznivé konkurenční prostředí pro hospodářskou činnost, podnikání ekonomických, především soukromých subjektů;
- zamezovat nežádoucím hospodářským činnostem, především nepříznivě ovlivňujícím životní prostředí a životní podmínky obyvatelstva kraje;
- spolupůsobit při řešení důsledků strukturálních změn v krajském měřítku, zejména sociálních problémů a zaměstnanosti obyvatelstva;
- koordinovat přípravu a nabídku nemovitostí (především pozemků pro podnikání) potenciálním investorům;
- působit na rozvoj malých a středních podniků (MSP) a podporovat vznik a činnost podnikatelských sítí těchto podniků (včetně mezinárodních);
- podporovat realizaci pozemkových úprav, rozvoj zalesnění a rozvoj nepotravinářského využití zemědělských pozemků;
- podporovat obnovu venkova a rozvoj živnostenského podnikání na venkově;
- vyhodnocovat každoročně stav ekonomiky v kraji a navrhnout příslušná opatření pro každý následný rok při sestavování rozpočtů směrem k resortům vlády i k Parlamentu České republiky.

V tomto směru budou vypracovány tyto koncepční práce:

- *marketing kraje pro posilování investorských vstupů a akvizic;*
- *koncepce zemědělské a venkovské politiky (konkurence a rozvoj zemědělského podnikání, agroturistika apod.);*

Služby v odvětví zdravotnictví, sociální péče, školství, kultury a sportu

- zřizovat zdravotnická zařízení se zřetelem ke krajským územním potřebám dostupnosti zdravotnické péče;
- zřizovat, podporovat a optimalizovat školy a školská zařízení v návaznosti na rozvojové potřeby jednotlivých mikroregionů; podpořit rozvoj Univerzity Pardubice a její provázanost s krajem (vnímat i mezikrajské vazby), upevnit pozici terciálního vzdělávání v kraji;
- podporovat tvorbu sítí provozováním turisticko - komerčních aktivit okresních a krajských muzeí a galerií na podporu rozvoje cestovního ruchu; definovat krajsky významné kulturní podniky a podporovat je;

- budovat krajskou turistickou infrastrukturu i ve spolupráci se sousedními kraji a Polskem, cílevědomě prezentovat kraj jako turisticky přitažlivé místo s významnými kulturními i sportovními akcemi;
- podporovat zapojování a vstup nevládních soukromých institucí do aktivit v odvětvích zdravotnictví, sociálních služeb, vzdělávání, sportu a jiných.

V tomto směru budou vypracovány tyto koncepční práce:

- *komplexní plán komunitních sociálních služeb;*
- *přehled budoucích investic do zdravotnických zařízení s cílem dosažení stavu vyrovnané nabídky co do počtů lůžek, jejich kvality a vybavení v jednotlivých částech kraje u základních oborů i oborů vysoce specializovaných;*
- *programy prevence chorob a onemocnění;*
- *regionální program prevence sociálně-patologických jevů (zejména protidrogové);*
- *stanovení optimální sítě škol a školských zařízení, vytvoření jednotných pravidel financování školství včetně stabilizace soukromých škol v kraji (důraz klást zejména na školy s nadkrajskou působností);*
- *program ke zdokonalení technických podmínek kulturních a profesionálních sportovních zařízení;*
- *střednědobá koncepce podpory sportu v rámci kraje;*
- *programy pro oblast neprofesionálních kulturních aktivit a grantové komise; marketingová studie v oblasti cestovního ruchu pro turistický region Východní Čechy;*
- *systém grantů na podporu cestovního ruchu;*
- *programy pro oblast památkové péče – grantová podpora.*

Technické vybavení a obsluha území

- modernizovat silnice 2. a 3. třídy;
- zajistit ekonomicky a časově dostupnou veřejnou dopravu ve všech částech kraje s přihlédnutím k integračním tendencím;
- zlepšit technický stav veřejných vodovodů a zvýšit podíl obyvatel zásobených kvalitní vodou z veřejných vodovodů;
- výběr projektů a technických systémů na zajištění ekonomicky únosného a ekologicky žádoucího čištění komunálních odpadních vod i v malých obcích;

V tomto směru budou vypracovány tyto koncepční práce:

- *program oprav a údržby silnic II. a III. třídy;*
- *zpracování koncepce rozvoje dopravy;*
- *program rozvoje vodovodů a kanalizací kraje;*

Hospodaření s přírodními zdroji a složkami životního prostředí

- spolupůsobit při vytváření, zavádění a zajišťování systémů osvojování poznatků o životním prostředí a jeho ochraně, vycházejících z principů trvale udržitelného rozvoje;
- podporovat aktivní formy výchovy, osvěty a získávání informací o životním prostředí a jeho ochraně, zajišťovaných jak veřejnými, tak i soukromými nestátními organizacemi;
- rozvíjet organizační a technické podmínky pro zajištění přístupů k informacím o životním prostředí;
- provádět politiku ochrany jednotlivých složek životního prostředí, především ochrany krajiny proti povodním a erozi půdy, chráněných území, územních systémů ekologické stability (ÚSES a biokoridorů) včetně vodních zdrojů.

V tomto směru budou vypracovány tyto koncepční práce:

- *uplatňování principů trvale udržitelného rozvoje (TUR) v kraji;*
- *program environmentální výchovy, vzdělávání, a osvěty kraje;*
- *koncepce odpadového hospodářství kraje;*
- *prognózy a koncepce strategie ochrany přírody v územní působnosti kraje (pokud nejde o území národního parku nebo chráněné krajinné oblasti);*
- *koncepce ochrany ovzduší s přihlédnutím ke složení fondu paliv;*
- *programy opatření kraje k zajištění cílů podle schválených plánů oblastí - povodí včetně časových plánů realizace a způsobu jejich financování;*

Problémový okruh: EKONOMICKÝ POTENCIÁL

- zlepšit kontrolní činnost orgánů státní správy s cílem objektivního a rovnoprávného přístupu k podnikatelským subjektům;
- aktivní přístup v procesu privatizace s cílem udržení a zvýšení počtu pracovních míst v kraji;
- nutnost existence jasného podnikatelského záměru a plánu rozvoje některých státních firem a institucí, aby nedocházelo k poškozování podnikatelské sféry;
- zvýhodňovat podnikatelské subjekty, které mají vyřešenu problematiku ekologie, požární ochrany a bezpečnosti práce;

Problémový okruh: TECHNICKÁ VYBAVENOST, DOPRAVNÍ PŘÍSTUPNOST A OBSLUHA ÚZEMÍ

- věnovat zvýšenou pozornost urychlení procesu přípravy a realizace rozhodujících akcí v rámci budování státní dopravní infrastruktury (D11, R35, páteřní silnice I. třídy, modernizace železničních koridorů, dokončení splavnění Labe) jako rozhodující podmínky rozvoje území;
- koordinovat koncepci rozvoje dopravních sítí s potřebami krajů;

- podpořit záměry zlepšení mezinárodního propojení a rozvoje příhraničí (v Pardubickém kraji modernizace hraničního přechodu Dolní Lipka včetně přípojných tras, elektrizace trati Letohrad - Lichkov...);
- podporovat systémy veřejné hromadné dopravy osob a jejich integraci;
- zvýhodňovat ekologické způsoby dopravy;
- podporovat budování metropolitních sítí a informačních systémů a jejich koordinaci;
- zajistit časový souběh a postupný přechod dotační politiky v oblasti výstavby vodovodů, kanalizací a ČOV z MZe na krajské instituce, vytvořit určité přechodné období, v SFŽP vytvořit určitou podporu krajským programům v oblasti kanalizací a ČOV.

Problémový okruh: LIDSKÉ ZDROJE

- formou aktivní politiky na trhu práce vytvářet a udržovat společensky účelná pracovní místa tak, aby došlo ke zvýšení adaptability zaměstnavatelů a zaměstnanců na ekonomické a technologické změny;
- zabezpečit sektorovou a územní specializaci vzdělávání;
- vytvořit podmínky pro funkční systém komplexního poskytování zdravotní a sociální péče;
- vytvořit koncepci bytové výstavby tak, aby došlo k podpoře bytové výstavby ve venkovském prostoru a ve vztahu k znevýhodněným skupinám (mladé rodiny, postižení, senioři).

Problémový okruh: VENKOVSKÝ PROSTOR A ZEMĚDĚLSTVÍ

- zavést systém podpory financování progresivních technologií s požadavky welfare zvířat a požadavky na ochranu ŽP;
- podporovat zachování a udržení českých výrobků na domácích i zahraničních trzích;
- vytvořit systém celoživotního učení v zemědělství a lesnictví;
- podporovat alternativní zdroje energie (biologicky obnovitelné);
- podporovat dotační tituly v zemědělství, lesnictví a pro venkov (POV, SAPARD).

Problémový okruh: ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

- legislativními a ekonomickými nástroji podpořit systémy, upřednostňující separaci, zpracování a využívání odpadů a systémy ekologické likvidace nevyužitelných odpadů s výraznou redukcí ukládání odpadů na skládky;
- legislativními a ekonomickými nástroji podpořit systémy úspor energií a snižování produkce odpadů;

- z dotačních titulů a programů všech resortů podporovat vhodnou volbou výběrových kritérií a monitorovacích ukazatelů pouze projekty, které jsou v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje;
- všemi nástroji podporovat protipovodňovou ochranu.

Problémový okruh: CESTOVNÍ RUCH

- vzhledem k možnému střetu zájmů mezi krajem a regiony podporovanými prostřednictvím České centrály cestovního ruchu systémově a metodicky tento střet vyřešit;
- podpořit rozvoj cestovního ruchu v těch hospodářsky slabých, případně strukturálně postižených mikroregionech kraje, kde je cestovní ruch jedinou účinnou aktivitou, která slibuje zastavení trendu zhoršení ekonomicko sociální úrovně území.

Problémový okruh: ČINITELÉ

- provázanost krajského systému integrované záchranné služby (IZS) na IZS celostátní působnosti;
- zřízení instituce pro monitorování programů EU;
- vytvořit podmínky pro zpracování ÚP VÚC krajů;
- rozšířením pilotních regionů i na území kraje umožnit výraznější čerpání dotací z předvstupních fondů EU pro rozvojové aktivity na území kraje;
- sjednotit a provázat legislativu oblasti územního a strategického plánování a regionálního rozvoje.

6 POSOUZENÍ FINANČNÍCH ZDROJŮ VHODNÝCH PRO REALIZACI OPATŘENÍ

Východiska:

K datu zpracování tohoto dokumentu postoupila reforma veřejné správy v ČR méně, než předpokládala Strategie regionálního rozvoje ČR. Posouzení zdrojů kompetentních k financování rozvojových opatření v kraji je proto provedeno z hlediska samosprávných ambicí kraje konzervativně. Především zohledňuje kompetence a zdroje ústředních správních úřadů (resortů). Současně bere ohled na národní přípravu rozvojových programů v období 2000-2006, kdy nositelé dílčích opatření (podprogramů) jsou především tyto úřady.

Rozhodování o financování rozvojových opatření z budoucích zdrojů kraje je rovněž ovlivněno požadavky zák. č. 59/2000 Sb. Jde především o princip nezákonnosti veřejné podpory bez udělení výjimky z obecného zákazu. Dále požadavek na poskytování veřejné podpory - v případě schválené výjimky - vždy jen z jednoho zdroje. Prakticky to vylučuje plánování krajských či obecních podpor shodného či

příbuzného zaměření s národními nástroji. Pro krátkodobé a zčásti střednědobé plánování se doporučuje, aby se kraj soustředil na podporu opatření, která jednoznačně spadají do jeho kompetencí.

Doporučení:

Všechna opatření a aktivity programu byla prověřena, zda pro ně existují národní podpory. Lze konstatovat, že převážná část programu má v těchto podporách oporu. Částečné financování a realizace opatření bude zajištěno, pokud orgány kraje, krajský úřad, zřízené organizace, obce a další partneři soustředí svou činnost a upraví své rozpočty vzhledem k operativním cílům Programu.

Důležité a do budoucna možná rozhodující bude posouzení, do jaké míry je vhodné dílčí aktivity svěřit či uložit orgánům kraje a zřízeným organizacím. Na to navazuje rozhodnutí, jak takové řešení financovat resp. jak potřebné výkony plánovat, včetně plánu finančního. Nejpravděpodobnější je vazba přiznaného příspěvku na dosažený výsledek. Suma všech výkonnostních příspěvků v rozsahu např. specifického cíle by mohla být následně konstruována jako účelový fond při krajském rozpočtu. Popsaný postup již lze považovat za významný prvek programování, neboť vzniká víceletý zdroj, vzniká srovnávací řada výkonů, výsledků a nákladů, lze hodnotit účinnost aktivit a efektivnost užití zdrojů. Přínosem by rovněž byla schopnost lépe koordinovat a případně sdružovat zdroje kraje s národními, obecními či jinými.

Ekonomický potenciál

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
1.1.	Podpora investic při rozšiřování a zavádění nových technologií a adaptaci průmyslových změn, při budování podnikatelské infrastruktury (což představuje veřejnou podporu při financování rozvoje průmyslových zón a podnikových investic s pozitivními dopady na sociálně ekonomickou situaci a životní prostředí) a aktivní marketing průmyslových nemovitostí, vyhledávání investorů a podpora nových investičních aktivit.	80	V rozsahu cíle jsou již poskytovány podpory ze zdrojů SOP Průmysl (Czech Industry) a Czech Invest	Kraj: Nemá přímé kompetence v okruhu ekonomický rozvoj. Ze zákona má uloženo analyzovat a podněcovat rozvoj území v obvodu kraje. Doporučuje se neplánovat vlastní finanční nástroje a stanovit nefinanční nástroje usměrňování národních zdrojů do vybraných území stanovit způsob součinnosti s obcemi, zvláště ve vybraném území podpořit marketing vybraných území v opatření 1.1
1.2.	Finanční podpora při rozšiřování a zavádění nových technologií a adaptaci na průmyslové změny.	100		
1.3.	Podpora sociálně-ekonomických opatření podniků pro zajištění rovného přístupu (péče o rodinné příslušníky, zdraví a bezpečnost, cenově dostupná doprava za prací, vzdělávací a kulturní aktivity apod.)	40		Obce: Doporučuje se ve nefinanční poloze součinnost s krajem. Finanční angažovanost obcí předpokládá opatření 1.1
1.4.	Poradenské služby pro podnikatele (informace, konzultační služby, internacionalizace, marketing a řízení).	60		
2.1.	Výstavba "malé" podnikatelské infrastruktury ve venkovském prostoru.	160	V rozsahu cíle jsou poskytovány či nastaveny podpory ze zdrojů SAPARD, (AS), ČMZRB, Czechtrade i SOP Průmysl	
2.2.	Podpora společně sdílených podnikatelských služeb (podnikatelské pozemky, inkubátory, tvorba sítí, propagační služby, účast na veletrzích, stimulace exportu).	16		
2.3.	Finanční engineering pro MSP (kapitálové a záruční fondy, atd.).	500		
2.4.	Podpora zakládání a rozvoje MSP, které budou využívat místní zdroje a pracovní sílu.	80		
2.5.	Podpora vzniku regionálních poradenských sítí a spolupráce s velkými podniky.	30		
3.1.	Podpora výzkumných projektů zaměřených na zhodnocení místních (regionálních) materiálních a lidských zdrojů.	10	V rozsahu cíle jsou již poskytovány či nastaveny podpory ze zdrojů SOP Průmysl a SAPARD	
3.2.	Podpora budování vědecko-technické infrastruktury.	100		

Technická vybavenost, dopravní přístupnost a obsluha území

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
1.1.	Podpora dokončení dálnice D11 včetně výstavby dálničních přívaděčů a podpora zrychlení procesu přípravy rychlostní silnice R35 a R43.	cca 15.000	S výjimkou opatření 1.3 působí finanční nástroje na národní úrovni prostřednictvím MDS, MŽP, FDI, SFŽP, organizací ČD a ŘSD. Také vlastnický jde o majetky státu a státních organizací.	Financování ze zdrojů kraje soustředit na opatření 1.3. Doporučuje se plán financování doplnit nutnými či předpokládanými akcemi státu a usilovat o závazek státu splnit je věcně a časově (nadřazené sítě).
1.2.	Podpora výstavby a modernizace sítě silnic I. třídy včetně obchvatů měst s cílem posílení dopravní přístupnosti jednotlivých mikroregionů k celostátním a mezinárodním dopravním tahům a zlepšení dopravní a bezpečnostní situace a životního prostředí pomocí obchvatů měst a obcí.	cca 4.000		
1.3.	Modernizace navazujících silnic II. a III. třídy.	cca 1.250		
1.4.	Posílení internacionalizace kraje pomocí větší dopravní propustnosti hraničních přechodů do Polska.	cca 250		
1.5.	Dokončení modernizace I. a II. železničního koridoru včetně zajištění propustného a bezpečného křížení se silničními komunikacemi všech tříd.			
1.6.	Modernizace ostatních železničních tratí včetně regionálních.			
1.7.	Modernizace vybavení civilní části veřejného mezinárodního letiště Pardubice.	celkem cca 465		
1.8.	Dokončení a splavnění Labe do Pardubic v návaznosti na systém evropských vodních cest.	cca 2.300		
2.1.	Realizace multimodálního logistického centra v Pardubicích.	cca 1.300	Národní politiky a dílčí nástroje jsou podmínkou pro finanční angažovanost kraje i obcí. Týká se všech opatření.	Kraj: Opatření slučují kompetence (zodpovědnost) kraje s rozvojovým hlediskem. Kraj tedy musí vyvinout příslušné finanční nástroje. Doporučuje se přednostně zpracovat nástroj financování ve formě (víceletého) účelového fondu. Takový účelový fond v rámci krajského rozpočtu by zajistil přípravu i realizaci aktivit včetně spolufinancování z jiných zdrojů. Financování z fondu lze projektově řídit. Obce: Doporučuje se součinnost dotčených obcí v rozsahu opatření 2.1 - 2.4 s krajským postupem příp. s národními nástroji (cyklopráva aj.)
2.2.	Budování dopravní infrastruktury pro regionální, městskou a příměstskou dopravu (parkovací kapacity, přestupní terminály a překladiště, informační systémy pro cestující apod.).	cca 200		
2.3.	Zajištění dopravní obslužnosti území a podpora zavádění a provozu integrovaných dopravních systémů veřejné hromadné dopravy.	cca 2.200		
2.4.	Rozvoj sítě cyklistických stezek a tras a jejich národní a mezinárodní propojení.	100		

Technická vybavenost, dopravní přístupnost a obsluha území

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
3.1.	Dopracování a realizace Programu rozvoje vodovodů a kanalizačních územních celků (PRVKÚC).		Národní nástroje reprezentuje především SFŽP a podpory z Mze a MŽP. Jejich angažmá v kraji je nezbytné v aktivitách národního "nadkrajského" významu. Za to lze považovat projekty v území CHOPAV.	Kraj: Programový nástroj kraje (např. účelový fond) k podpoře vodo hospodářských projektů obcí je výhledově vhodný. V současnosti je pro obce hlavní překážkou využití národních (stávajících) zdrojů neschopnost splnit kritéria (např. dluhová služba do 15% rozpočtu). Tato kritéria veřejné podpory musí vyžadovat i krajský nástroj, proto jeho zřízení není samo o sobě řešením současného stavu.
3.2.	Podpora zvyšování účinnosti dosavadních systémů odvádění a čištění odpadních vod a podpora rozvoje odvádění a čištění vod v obcích, především v blízkosti vodních toků a povrchových zásob vody.	680		Obce: Doporučuje se především pro opatření 3.2 součinnost s krajskou politikou ve sféře ochrany životního prostředí a územního rozvoje tak, aby pro zvyšování účinnosti systémů existovaly regulační a stimulační opory.
3.3.	Zajištění rozvoje energetických sítí nižšího řádu podle rozvojových potřeb území.	1.350	Zde není národní podpora z veřejných zdrojů.	Kraj: Doporučuje se nefinanční působení regulačními postupy ve sféře územního rozvoje.
3.4.	Podpora modernizace telekomunikačních a přenosových sítí k zajištění požadavků rozvoje informační společnosti.	50	Zde není národní podpora z veřejných zdrojů.	Obce: Součinnost s politikou kraje. Kraj: Doporučuje se důraz na komerčně nosné projekty aby rozsah veřejné potřeby (zakázky) přímo navazoval na komerční podstatu a využití. Umístění informací či jenom údajů vzniklých v prostředí veřejné správy je často pro zákazníky zajímavým doplňkem určitého komerčního informačního produktu. Veřejná správa může touto cestou jednak posílit nabídku služeb a také zčásti řešit svou poptávku, vše s úsporou finančních zdrojů. Tím se omezí vývoj a financování jednoúčelových produktů RIS.

Lidské zdroje

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
1.1.	Podpora zvýšení adaptability zaměstnavatelů a zaměstnanců na ekonomické a technologické změny.	40	Regionální rozvoj v rozsahu opatření 1.1 - 1.3 zajišťuje soubor národních politik především v resortech MPSV a MŠMT. Programově ho zajišťuje především SOP Lidské zdroje a také APZ, aktivity Phare - PALMIF nebo činnost NVE.	Kraj ani obce nemají vzhledem k legislativě veřejné podpory prostor ani potřebu vytvářet podpůrné finanční nástroje. Kraj i obce však mohou být příjemci z národních zdrojů na díleč aktivity (projekty) svých úřadů či zřízených organizací (např. škol).
1.2.	Rozšíření nabídky poradenských, vzdělávacích a zprostředkovatelských služeb na trhu práce.	32		
1.3.	Podpora přímých investic do lidského kapitálu, tvorby nových a udržení stávajících pracovních míst.			
2.1.	Sektorová a územní optimalizace a rozvoj všech stupňů školství z hlediska potřeb celoživotního učení.	500	Z národní úrovně dosud není splněn předpoklad převedení finančních zdrojů pro střední školství na kraj. Bez toho je ošidné uplatňovat věcnou i finanční racionalizaci krajskými nástroji tj. financovat aktivity z úspor na převzatém stavu.	Kraj: Kompetence v řízení středního školství umožňují kraji iniciovat potřebné aktivity (projekty). Po řádné delimitaci majetku a rozpočtových zdrojů lze doporučit dva nástroje: grantové schéma vázané na specifický cíl a operační cíle projektové cíle jako součást přidělovaného příspěvku na činnost škol Zásadní je podmínka politické vůle tyto nástroje uplatnit a skutečnost, že zdrojem může být "jen" úspora oproti současnému financování středních škol. Obce: Doporučuje se důraz na aktivity řešící trvalý populační pokles a s tím spojené hospodárné provozování základních škol.
2.2.	Dobudování terciálního vzdělávání včetně rozvoje vědy a výzkumu v institucích terciálního vzdělávání.		Národní úroveň prostřednictvím MŠMT, GA, AV ČR aj. zajišťuje plný chod institucí.	
2.3.	Rozvoj dalšího vzdělávání a celoživotního učení.	1.000	Národní nástroje mnoha ústředních správních úřadů poskytují veřejnou podporu.	Kraj: Může podpořit nepřímo (např. vyžadováním a podmíněním takovými aktivitami) v rámci jiných podpor a opatření. (např. 2.1). Přímé působení umožňuje postavení zřizovatele . Obce: Vedle postavení zřizovatele lze využít součinnosti především s detašovanými státními agenturami a úřady (úřad práce aj.)

Lidské zdroje

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
3.1.	Rozvoj zdravotnických služeb, zdravotnické prevence a osvěty.	6.000	Na národní úrovni je zajišťován systém financování obou sektorů a také struktura financujících zdrojů (MPSV, zdravotní pojišťovny, SSZ). Důležité je, že SF EU přímo vylučují angažmá zdravotnické infrastruktury.	Kraj: Doporučuje se vhodné projekty a aktivity zařadit do plánování činnosti krajem zřizovaných organizací a vázat na ně část přidělovaných příspěvků. V případě významnějšího finančního požadavku lze pro opatření 3.2 zřídít účelový víceletý fond při rozpočtu. Předcházet by měla sociální analýza a krajský komunitní plán.
3.2.	Rozvoj sociálních služeb pro potřebné jednotlivce a skupiny.	1.500		
3.3.	Rozvoj prevence sociálně patologických jevů.		Národní politiky určují také nástroje.	Kraj: Nástroje i postupy navrhne v Plánu prevence. Obce: Součinnost s krajskými i národními postupy dle místních potřeb.
3.4.	Stimulace rozvoje bydlení.	4.000	Nástroje stimulace jsou veskrze na národní úrovni (MMR, FRB)	Kraj: Nemá praktické kompetence. Obce: V rámci svých majetků a rozpočtů užívají národních podpor.

Činitelé

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
1.1.	Dobudování a oživení celokrajského záchranného systému, koordinace činností jednotlivých složek a dalších subjektů včetně ekonomických, kteří jsou nositeli rizikových činností.	1	Z národní úrovně je možné použít jednotlivé podpory pro typově vhodné projekty. Mezi takové lze navrhnout aktivity 1.1.3, 1.2.3, 3.1.1, 3.4.1, 3.5.3, 4.1 až 4.3	Kraj: Směrem k využití národních podpor je možné a vhodné iniciovat projektování aktivit tak, aby národními podmínkami vyhověly "formálně" a současně "věcně" vystihly specifické a operační cíle krajské strategie. Aktivita 1.1.1 podmiňuje ostatní s tím, že součástí analýzy by mohla být doporučení regulačních a stimulačních postupů s cílem multiplikačním.
1.2.	Tvorba informačního systému kraje. Informační a komunikační služby pro veřejnost, podnikání, veřejnou správu a města a obce.	5		K zajištění aktivit 1.2 se doporučuje oslovení potenciálních uživatelů výstupů s cílem spolufinancování.
2.1.	Koordinace a podpora zapojení regionálních činitelů do mezinárodních vztahů.	4		Aktivity 2.1 a 2.2 lze zajistit v rámci krajského úřadu.
2.2.	Zavedení systému komplexního strategického plánování a rozhodování v návaznosti na vládní politiku regionálního rozvoje a politiky EU.	10		
2.3.	Vytvoření systému regionálních statistik a informací.	1		
2.4.	Vzdělávací, informační a konzultační služby ve veřejné správě a ostatních regionálně působících organizacích a institucích.	1		Aktivity 2.3 a 2.4 lze zajistit v rámci krajského úřadu příp. partnerů (mj. RRA).
3.1.	Podpora rozvoje služeb a institucí působících v oblasti kulturních, vzdělávacích, informačních a společenských aktivit v kraji.	5		Financování na základě organizačního projektu resp. "podnikatelského záměru".
3.2.	Posílení partnerství a spolupráce všech účastníků - veřejné správy, soukromého sektoru, neziskového sektoru - koordinace a rozvoj společenských a kulturních aktivit.	5		
3.3.	Podpora působnosti a zapojení významných stávajících profesionálních kulturních institucí, jako jsou např. muzea, divadlo, filharmonie aj. pro rozšíření kulturní nabídky kraje.	10		

Činitelé

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
3.5.	Program krajských značek.	11	Z národní úrovně je možné použít jednotlivé podpory pro typově vhodné projekty. Mezi takové lze navrhnout aktivity 1.1.3, 1.2.3, 3.1.1, 3.4.1, 3.5.3, 4.1 až 4.3	Kombinace aktivit kraje a partnerů tj. kombinace zdrojů.
4.1.	Oživování a kultivace historických a kulturních tradic např. folklóru, lidových řemesel).	40		Aktivity 4.1 - 4.4 lze významnou měrou zajistit využitím kompetencí kraje a součinností s kompetencemi obcí. Zřízené organizace (školy, muzea aj.) lze úkolovat s vazbou na přidělované příspěvky. Nabízí se také úkol (cíl), aby svými projekty tyto organizace získaly podporu z národní úrovně.
4.2.	Podpora zachování a ochrany kulturních památek, dalších významných objektů a movitých předmětů.			Neziskový nevládní sektor lze podpořit především na úkor rozpočtů uvedených organizací. V tom případě se doporučuje zřízení účelového fondu při rozpočtu kraje. O podporu z něj by usilovaly všechny typy subjektů v rámci specifického cíle.
4.3.	Podpora rozvoje a budování nových kapacit kulturních zařízení pro rozvoj kongresové a kulturní turistiky, především mezinárodní.	500		
4.4.	Podpora činností a rozvoj aktivit na nekomerční bázi.			
5.1.	Vytváření podmínek pro možnosti sportovního využití.	6		Opatření zahrnuje návrh cílů, účelů a zdrojů k financování opatření 5.2 a 5.3. Proto je aktivita 5.1.2 určující.
5.2.	Podpora sportu pro všechny.	6	Národní systémy jsou trvalé a na krajské samosprávě nezávislé.	K aktivitě 5.2.1 Kraj: Doporučuje se krajem zřízeným školám vázat část příspěvku podle stanoveného operačního cíle. Obce: Doporučuje se totéž pro školy zřízené či provozované obcemi (příspěvek či část rozpočtu). V obcích, kde jsou školy krajské i obecní projednat možnost účelného doplnění aktivit - racionalizace zdrojů. K aktivitě 5.2.2 Na základě předložené aktivity stanovit přiměřený podíl podpory. Žadatel o podporu požádá plně finanční zabezpečení.

Činitelé

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
5.3.	Podpora výkonnostního sportu včetně handicapovaných sportovců.	58		<p>Kraj: Problémem pro financování resp. odměňování kvality výkonnostního sportu vč. handicapovaných je srovnání různých úrovní soutěží a srovnání různých sportů. Vždy však vyžaduje samostatné vyčleněné účelové prostředky. Doporučuje se grantování z účelového fondu při rozpočtu.</p> <p>Obce: Pro opatření 5.3 je vhodné prostředky obcí sdružit s krajskými a financování řídit společně.</p>
5.4.	Podpora výstavby, rekonstrukce, udržování a provozování sportovních zařízení.	280		<p>Kraj: Dotiční titul bude limitován u ostatních sportovních zařízení do 30% podílu rozpočtových (pořizovacích) nákladů.</p>

Venkovský prostor a zemědělství

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
1.1.	Podpora progresivních technologií s požadavky welfare (vhodného výkrmu a péče) zvířat a požadavky na ochranu životního prostředí.	5.610	Všechna opatření jsou podporována na národní úrovni prostřednictvím MZe jím usměrňovanými fondy a také SFŽP.	Kraj: Vzhledem k šíři národních podpor se doporučuje vyvíjet nefinanční regulační a stimulační opatření v mezích krajských kompetencí. Především územní rozvoj, životní prostředí a lesní správa mohou pozitivně ovlivnit realizaci a efektivnost financovaných aktivit. Obce: Doporučuje se sladění závazných postupů v úrovni kraj - obec tj. místně závazných předpisů a jejich uplatňování
1.2.	Zlepšení úrovně skladování a expedice zemědělských produktů, zlepšení kvality produkce a zvýšení přidané hodnoty včetně mzdových příjmů zaměstnanců zemědělské a lesnické prvovýroby.	76		
1.3.	Podpora marketingových aktivit a kvality zemědělské a lesnické produkce (certifikované systémy řízení kvality a podpora obnovy nebo nově zaváděných regionálních zemědělských produktů.	60		
1.4.	Podpora vzdělávacích programů v oblasti marketingu a řízení zemědělských a lesnických zpracovatelských podniků.	6,5		
1.5.	Podpora podnikatelských aktivit při vstupu a konverzi zemědělského podnikání na pozemcích, které nejsou vhodné pro orbu a intenzivní zemědělskou výrobu.	133		
2.1.	Obnova a rozvoj vesnic, zejména obnova a renovace původní venkovské zástavby a občanské vybavenosti včetně přestavby a rekonstrukcí budov a jejich hospodářské využití.	730	Jsou poskytovány podpory z různých sektorů (MMR, MK, MŽP) a také programem Sapard.	Kraj: Kompetenčně zčásti náleží do rozvoje území v obvodu kraje. Doporučuje se neplánovat nové finanční nástroje a: stanovit nefinanční nástroje usměrňování národních zdrojů do vybraných území převzít a upravit stávající např. Program obnovy venkova Kraj má na rozvoji venkova zájem i tím, že posílí odbornou kapacitu (např. RRA) k aktivizaci obecních samospráv, spolků aj. pro tvorbu projektů a vyšší využívání různých národních či krajských podpor (POV). Obce: Působí v celé šíři cíle a ve svých kompetencích.
2.2.	Zlepšení technického stavu venkovské bytové zástavby.	280		

Cestovní ruch

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority
1.1.	Cílená podpora infrastruktury cestovního ruchu a lázeňství s využíváním podpůrných programů v souladu s výsledky marketingové studie (na základě opatření 3.2, aktivity 3.2.1.)	848	Přestože sektor cestovního ruchu je kompetenčně přidělen MMR (existuje odvětvová analýza, strategie i SOP Cestovního ruchu a Lázeňství (MMR, MZe), není k dispozici systémový finanční nástroj.	Kraj: Doporučuje se v rámci prvních aktivit (např. 3.2.1 a 3.2.2) důsledně vymežit, které národní podpory jsou použitelné pro vybrané aktivity a projekty. Budou to podpory z oblasti ekonomického rozvoje, rozvoje lidských zdrojů nebo životního prostředí vždy podle druhu ekonomické či environmentální aktivity. Využit lze podpor MSP v gesce MPO, podpor pro tvorbu pracovních míst (MPSV) vč. ZPS, podpor podnikání a občanské infrastruktury (Sapard), podpor úprav či ochrany přírody a krajiny vč. některých činností (Mze a MŽP). To platí i pro obchod a služby, které tvoří většinu aktivních nabídek v CR. Znamená to, že kraj vyvine nefinanční aktivity za účelem orientace účastníků rozvojového procesu. Přímé finanční vstupy v nejbližším období budou směřovat k tvorbě koncepce, studijním a metodickým pracem.
1.2.	Podpora budování a provozování informačních systémů (krajského, regionálního a místních) v návaznosti na celostátní informační systémy cestovního ruchu.	25		
2.1.	Podpora rozvoje a zabezpečení turistických služeb, kulturní a rekreační činnosti.	6		
3.1.	Propagační a informační služby.	17		
3.2.	Zavádění a inovace doprovodných aktivity a služeb včetně rozvoje přeshraniční spolupráce v oblasti cestovního ruchu.	5		
4.1.	Školení v oblasti marketingu a řízení cestovního ruchu.	1	Lázeňství je podpořeno dotacemi do lázeňských obcí (MMR)	
4.2.	Školící a doškolovací programy poskytovatelů služeb cestovního ruchu včetně individuálně podnikajících ve venkovských oblastech.	1	Státní program podpory cestovního ruchu by se měl rozšířit od roku 2002 i na „nelázeňská místa“.	Obce: Jako jeden z účastníků rozvojového procesu budou pravděpodobně preferovat přímé investice do občanské infrastruktury s hlavním či souběžným účinkem pro rozvoj cestovního ruchu a tím zprostředkovaným užitekem pro sebe (obyvatele).

Životní prostředí

	Název opatření	Finanční ocenění (v mil. Kč)	Národní podpory	Krajské priority		
1.1.	Tvorba vodohospodářských plánů povodí a podpora při zavádění opatření na koncepční ochranu množství a kvality vodních zdrojů.	76	Národní zdroje a politiky pokrývají většinu opatření. Také připravované SOP (životní prostředí, Sapard, Doprava) zahrnují zde uváděné aktivity.	Kraj: Má uloženo koncepční řešení dílčích problematik v územním obvodu. Z toho plyne požadavek prvotně financovat pořízení koncepcí a jako jejich součást posoudit potřebu a druh vlastních finančních aktivit při řešení problémů. Obce: Doporučuje se součinnost s krajem při tvorbě koncepce a volbě finančních i jiných nástrojů.		
1.2.	Podpora revitalizace říčních systémů.	800				
2.1.	Podpora realizace ekologických energetických systémů a vytápění, energetických úspor a využívání obnovitelných zdrojů energie.	330				
2.2.	Podpora projektů na snížení emisí a imisí ze středních a malých zdrojů znečišťování ovzduší, včetně mobilních.	780				
3.1.	Podpora projektů protihlukových opatření v sídlech a sídelních zónách.	75				
4.1.	Realizace projektů "čistší produkce", realizace opatření na omezení produkce odpadů, na podporu separace, využívání a recyklace odpadů a na omezení skládkování.	231				
4.2.	Zhodnocení rizikovosti starých ekologických zátěží životního prostředí včetně skládek a podpora projektů a opatření, které by eliminovaly rizikovost starých skládek.	650				
5.1.	Realizace komplexních pozemkových úprav, protierozních opatření a opatření na zvýšení zadržení vod v krajině.	1000				
5.2.	Realizace opatření k obnově ekosystémů blízkých přírodě, ke zvýšení biodiverzity krajiny a její ekologické stability, realizace ÚSES.	480				
6.1.	Rozvoj víceúrovňového informačního systému o životním prostředí.	13			Národní nástroje jsou obsaženy v politice MŽP a z velké části v SOP životní prostředí.	Kraj: Doporučuje se: přímá účast na opatření 6.1 a 6.3 podpora opatření 6.2 a 6.3 s cílem maximálně využít (získat) podíl z národních zdrojů. Obce: Součinnost tak, aby se získala maximální národní podpora.
6.2.	Podpora zavádění enviromentálních manažerských systémů (EMAS, EMS) a ISO 14000, realizace lokálních agend 21.	15				
6.3.	Rozvoj ekologické výchovy a podpora vzdělávacích programů orientovaných na ochranu životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj.	20				
6.4.	Podpora výzkumu v oblasti životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje.	16				

7 INSTITUCIONÁLNÍ OPATŘENÍ PRO REALIZACI PROGRAMU

Orgány kraje

Orgány kraje budou odpovědné zejména za:

- průběžné hodnocení (interim hodnocení) veškerých činností a jejich financování po celou dobu realizace opatření (projektů); v případě finančních, věcných nebo časových nesouladů při implementaci opatření (projektů) navrhování potřebné korektury;
- konečné vyhodnocení (hodnocení ex-post) dosažených výsledků jednotlivých dokončených projektů z hlediska jejich skutečných přímých i nepřímých dopadů do sociální a ekonomické sféry, dopadů na životní prostředí a objemu i struktury finančních nákladů.

Některými činnostmi mohou orgány kraje pověřit RRA PK. Přesné určení role jednotlivých orgánů kraje v realizaci PRK bude popsáno v průběhu dalších prací na tomto dokumentu.

Ostatní účastníci realizace

Na realizaci PRK se budou podílet v rámci vymezené působnosti správních úřadů (§10 zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje) i ostatní ústřední správní úřady. Důvodem je potřeba zabezpečení vyváženého regionálního rozvoje ČR a snižování rozdílů mezi úrovněmi rozvoje jednotlivých regionů. Příslušná ministerstva přihlížejí ve svých odvětvových koncepcích a programech k situaci v jednotlivých regionech a stanovením regionálních kritérií a regionálně diferencovanou alokací prostředků působí ke zmírňování nežádoucích regionálních disparit.

Na realizaci PRK se budou rovněž podílet obce ve své samostatné působnosti (§13 zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje). Jedná se především o vytváření podmínek pro rozvoj podnikání a součinnosti s krajem při řešení problémů nadobecního významu.

Dále se na realizaci PRK budou podílet tyto subjekty: podnikatelská sféra, nevládní a neziskový sektor, nadace, profesní svazy, hospodářské subjekty, aktéři regionálního rozvoje, výzkumná a školská základna, úřady práce, Český statistický úřad, Krajská hospodářská komora, okresní hospodářské komory, Agrární komora, Lékařská komora, CzechInvest, Ředitelství silnic a dálnic a další subjekty.

PRK také obsahuje určité náměty a doporučení, jak realizaci PRK monitorovat a hodnotit. Konkrétní upřesnění postupů při výběru projektů vhodných pro podporu, při hodnocení a monitorování PRK i pro účinné zapojení veřejnosti do procesu realizace PRK je předmětem dalších prací na tomto materiálu.

INDUSTRY CLUSTERS - ODVĚTVOVÁ SESKUPENÍ FIREM V ROZVOJI MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE

Ing. Karel SKOKAN, Ph.D.

Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta
Katedra regionální ekonomiky, Sokolská 33, 701 21 Ostrava
tel.: +420 069 699223, fax:+420 069 6918507, e-mail: karel.skokan@vsb.cz

Abstrakt:

V plánování ekonomického rozvoje států a regionů se v závěru 20. století objevil nový přístup založený na pojmu cluster – seskupení, síť, shluky podniků nebo odvětví. Clustery podporují spolupráci mezi firmami a urychlují inovační procesy, které mají interaktivní charakter a představují nový efektivní nástroj regionálního rozvoje. Příspěvek předkládá metodiku analýzy odvětvových clusterů na příkladu Moravskoslezského kraje a zaměření strategie jejich rozvoje.

Abstract:

New approach in planning of economic development of states and regions emerged at the end of the last century based on cluster concepts. Business or industry clusters as sets of interdependent entities facilitate the collaboration or networking between firms and speed up the innovative processes which have interactive features. The paper presents the methodology of industry cluster analysis in the region Moravia Silesia and the draft of cluster strategy development.

1 ÚVOD

S růstem regionálních rozdílů mezi kraji České republiky vznikla objektivní potřeba aplikace konkrétní regionální politiky na jejich řešení. Na základě řady předchozích iniciativ regionů a v souladu se zákonem o podpoře regionálního rozvoje byly ve všech krajích České republiky zpracovány nejdříve regionální strategie, později programy rozvoje územního obvodu kraje, případně v souvislosti s možným využitím strukturálních fondů EU operační programy. Jejich výstupem jsou definice priorit resp. prioritních oblastí a opatření na podporu rozvoje.

Prakticky ve všech těchto dokumentech strategického charakteru se objevuje mezi prioritními úkoly podpora rozvoje ekonomiky regionů, podpora podnikání a inovací, které představují hlavní hybnou sílu rozvoje. Probíhá přitom střet mezi rozdělením na regionální či sektorové priority a v jejich řešení pak boj o kompetence mezi regiony a ministerstvy.

V současném moderním přístupu k ekonomickému rozvoji se od 90. let minulého

století ustupuje od sektorového chápání ekonomiky a průmyslové politiky a prosazuje se pojem tzv. klustrů – shluků, hroznů seskupení, sítí apod.

2 DEFINICE KLSTRU

Pojem „odvětvová seskupení firem“ (Industry nebo industrial clusters) se stal v posledních letech velmi populárním pojmem v teorii i praxi lokálního a regionálního rozvoje. Je běžný jak ve Spojených státech, tak na evropském kontinentě – zejména ve Velké Británii, ale i v Německu, Dánsku, Holandsku Finsku a v dalších zemích. Jeho překlad do češtiny je dosti obtížný, proto bude dále používán v textu anglický název cluster. K problematice klustrů bylo v 90. letech zpracováno mnoho studií jak na úrovni OECD, Evropské unie, tak i na úrovni jednotlivých států.

M. Porter v knize Konkurenceschopnost národů (1990) vyslovuje hypotézu, že vzájemně provázaná odvětví soustředěná geograficky na vymezeném území jsou hnací silou národního, regionálního a místního rozvoje. Definuje přitom cluster jako „geografické soustředění vzájemně provázaných odvětví, specializovaných dodavatelů, poskytovatelů služeb, firem v příbuzných oborech a přidružených institucích, například univerzitách, agenturách, v obchodních asociacích různých směrů, které soutěží, ale také spolupracují“.

Zjednodušená definice říká, že cluster je (geograficky soustředěná) skupina vzájemně provázaných firem v příbuzných průmyslových odvětvích, jejichž vazby navzájem posilují a zvyšují jejich konkurenční výhodu. V této definici přitom:

- za konkurenční výhodu považujeme schopnost firmy (odvětví) působit na globálních trzích;
- odvětví je zde definováno v užším slova smyslu specifickým druhem zboží (např. personální počítače a ne výpočetní technika, nebo enzymy a ne biotechnologie apod.) a služeb (např. finanční poradenství);
- geografická soustředěnost klustru se myslí vzdálenost 3 – 4 hodiny jízdy, tj. oblast, kam lze vycestovat v rámci jednoho pracovního dne.

Ukazuje se, že spojení mezi firmami, institucemi nebo odvětvími v rámci klustru jsou základem pro konkurenceschopnost, produktivitu a zejména pro směřování tvorby nových podniků a inovace. Dochází přitom k synergickému efektu s dopadem do celé lokality, ve které je cluster umístěn, jak o tom svědčí řada studií provedených v posledních deseti letech.

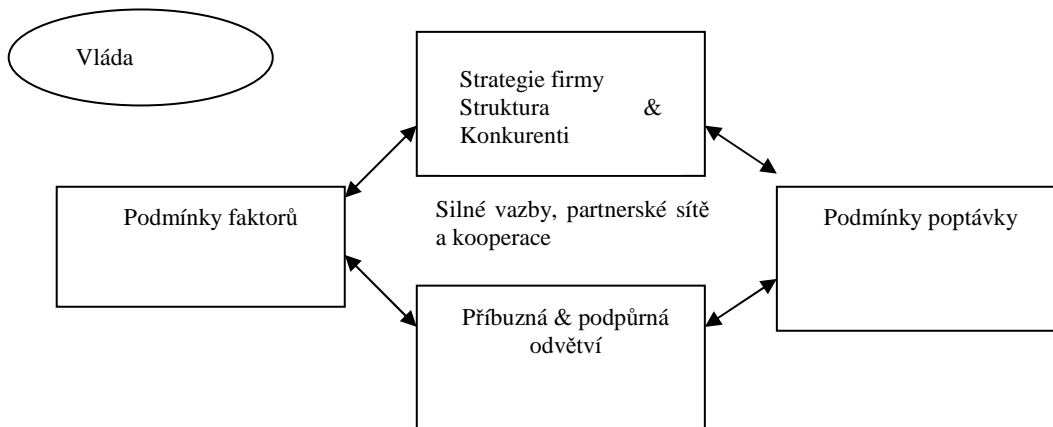
Klustry existují prakticky v každém větším či menším území, tj. na úrovni města, regionu případně státu. Záměrem zejména veřejného sektoru je identifikovat je a přispět k vytváření takového prostředí, které podpoří jejich rozvoj a tím i rozvoj daného regionu. Klustry jsou přitom poháněny daným odvětvím.

Pojem clustru jde dále než jsou známé „sítě podniků“, ve kterých spolupracují firmy, které operují na stejném trhu koncových produktů a které patří do stejné skupiny v rámci odvětví. Clustry jsou často mezisektorové sítě (vertikální nebo laterální) a obsahují odlišné a komplementární firmy specializované kolem specifických vazeb nebo na základě znalostní báze v rámci hodnotového řetězce.

Postupně se objevila celá řada definic clustrů a jejich klasifikace, v tomto příspěvku se zaměříme na model navržený Michaelem Porterem z Harvard Business School.

3 MODEL CLUSTRU PODLE PORTERA

M. Porter navrhl pro analýzu clustru zvláštní zobrazení – tzv. Porterův diamant (Porter 1990):

Obrázek 1: Porterův diamant pro popis clustru

Jednotlivé vrcholy diamantu mají následující význam:

Strategie firmy, struktura a konkurenti:

- lokální souvislosti, které zahrnují strategie a způsoby řízení na podporu inovací;
- individuální a firemní cíle, které podporují trvalé investice;
- silná konkurence mezi skupinami místních konkurentů.

Podmínky faktorů

- přítomnost vysoce specializovaných výrobních faktorů, tj. kvalifikované pracovní síly, techniky a infrastruktury přizpůsobené potřebám jednotlivých odvětví, které se průběžně obnovují.

Podmínky poptávky:

- přítomnost sofistikovaných a poptávajících místních zákazníků, které tlačí firmy do inovací a jejichž potřeby přitahují další firmy.

Příbuzná a podpůrná odvětví

- kritické množství schopných místních dodavatelů, jejichž specializované vstupy (jako jsou komponenty, zařízení a služby) jsou integrujícími podmínkami pro inovace v daném odvětví; konkurenceschopné místní firmy v odvětvích příbuzných svojí technologií, požadavky na znalosti pracovní síly nebo zákaznky.

Vláda

- politiky a jednotlivá opatření, kterými se vláda věnuje podpoře daného odvětví.

Proč podporovat rozvoj clustřů?

Posílení rozvoje clustřů v daném území může / by mělo: zlepšit výkonnost jednotlivých firem; zvýšit růst inovací a tvorbu nových firem;

- stimulovat export;
- přitahovat investice do regionu s vyšší kvalitou;
- využívat lépe vědecko-výzkumnou základnu, zlepšit předávání znalostí;
- vytvářet proces kumulativního rozvoje prostřednictvím faktorů, jako jsou trh pracovních sil, kritické množství dodavatelů, příbuzných firem apod.;
- vytvářet nové zdroje, které nejsou běžně opakovatelné a dosahovat konkurenční výhody s potenciálem vyšších příjmů;
- soustředit se na politiku využívání synergií;
- atd.

Dá se říci, že clustry vedou ke zvýšenému ekonomického růstu zejména ze tří důvodů:

1. Zvyšují produktivitu tím, že umožňují přístup k specializovaným vstupům a

zaměstnancům, zvyšují možnosti přístupu k informacím, k institucím a veřejným statkům.

2. Zvyšují inovační kapacitu firem zrychlováním difúze technologických znalostí a inovací. Navíc konkurenční tlaky uvnitř každého clustru zvyšují samotné firemní pobydky k inovacím.
3. Stimulují rychlejší tvorbu nových firem, protože mnozí zaměstnanci se stávají podnikateli v tzv. spin-off firmách vzniklých odštěpením od původní firmy v důsledku nižších bariér vstupu.

Z výše uvedených důvodů došlo v posledních letech k analýze clustřů prakticky ve všech vyspělých zemích a byly navrženy politiky podpory jejich rozvoje jako součást regionální politiky států či regionů. Příkladem je přístup ve Velké Británii na úrovni ministerstva průmyslu a obchodu (DTI) nebo jednotlivých regionálních rozvojových agentur. Je přitom používán postup od analýzy clustru v daném území (stát, region) po stanovení strategií a politik jejich využití v regionálním rozvoji.

4 IDENTIFIKACE A ANALÝZA CLUSTRŮ

V literatuře lze nalézt řadu přístupů k identifikaci clustřů. Jejich použití závisí do značné míry na dostupné datové základně. Jeden z častých přístupů je založen na používání tzv. kvantitativních technik, jako jsou analýza vstupu a výstupu (I-O analýza založená na modelech Leontieffa, určená zejména pro vertikálně integrované clustry se zřetelnými vazbami dodavatelů a odběratelů). Jiný přístup je založen na využití tzv. koeficientů lokalizace.

Koeficientem lokalizace (Location Quotient - LQ) se měří koncentrace daného odvětví v regionu ve srovnání s úrovní státu. Odvětví jsou charakterizována např. pomocí oborové klasifikace činností. Pro koeficient lokalizace platí:

$$LQ_i = \frac{e_i / e}{E_i / E}$$

kde

- LQ_i = koeficient lokalizace
- e_i = zaměstnanost v odvětví i v regionu (např. kraj)
- e = celková zaměstnanost v regionu
- E_i = zaměstnanost v odvětví i ve státě (např. ČR)
- E = celková zaměstnanost ve státě

Porovnává se podíl odvětví na lokální (regionální) zaměstnanosti s podílem národní zaměstnanosti v odvětví. Je-li koeficient lokalizace větší než 1, pak dané odvětví zaměstnává větší podíl regionální pracovní síly než na úrovni národní, u koeficientu pod 1 je tomu naopak.

Kvantitativní metody analýzy však neukazují sílu vztahů mezi jednotlivými firmami v rámci clustru, jako jsou spolupráce firem, materiální a informační toky a pod. Proto se dále používají tzv. kvalitativní metody analýzy, kam patří expertní posouzení, metoda interview, přehledy firem apod. Tím se doplní výsledky o údaje jako je úroveň vztahů dodavatel a odběratel, úroveň pracovní síly, požadavky na technologie, infrastrukturu, atd.

Přesto v řadě studií je výchozí metodou výpočet koeficientu lokalizace stanovený podle klasifikace odvětví. V zemích Evropské unie se používá klasifikace NACE (český ekvivalent OKEČ – Odvětvová klasifikace ekonomických činností), ve Spojených státech pak klasifikace SIC (Standard Industry Classification). Hodnota LQ nad 1,25 dokazuje regionální specializaci. Pro zachycení dynamiky by bylo potřebné sledovat vývoj LQ i v určitém období.

Problémem analýzy založené na koeficientu lokalizace je dostupnost relevantních dat. V ČR jsou k dispozici data o regionální průmyslové zaměstnanosti za první dvě místa OKEČ, pro detailnější analýzu clusterů jsou však potřebné podrobnější údaje pro 4 – 5 míst OKEČ. Pro konkrétní analýzu je proto nezbytné náhradní řešení na základě odhadů, kdy v případě analýzy v Moravskoslezském kraji byla použita data firem z databáze Albertina, kde pro zaměstnanost byl proveden propočtení střední hodnoty uváděného rozsahu, které byly u větších firem korigovány podle skutečné hodnoty. Touto metodou bylo dosaženo cca 70 % odhadu údajů zaměstnanosti v odvětvích.

Pro výběr odvětví do potenciálního clustru je třeba předem stanovit kritéria, která obvykle bývají následující:

Vybírají se odvětví, která mají LQ_i větší jako 1,25 a zaměstnávají více jako 0,2 % regionální pracovní síly. Pro náš případ byla zvolena hranice počtu zaměstnanců 1000. Posoudí se zbývající odvětví s LQ nad 1,25, ale s nižší zaměstnaností a pokud mají návaznost na cluster, zařadí se také. Tím dostaneme skupinu v clustru, která obsahuje i navazující odvětví. Pak se posoudí odvětví regionu, která mají sice nižší LQ, ale zaměstnanost podstatně vyšší, než stanovená hranice. Mohou to např. být odvětví místních služeb, vytvářející místní poptávku apod. Dále se přidají odvětví mimo stanovené hodnoty, která mohou být důležitá pro daný cluster. Vlastní vytváření clustru pak odvisí od znalostí vstupních a výstupních vazeb, znalosti výrobního cyklu a samotných odvětví.

Získané výsledky se znázorňují jednak ve formě tabulek, jednak ve formě grafů a map clusterů.

Dalším krokem analýzy je pak stanovení charakteristik clustru, jako jsou například etapy vývoje (potenciální, embryonální, stabilizovaná, zralá), hloubka clustru (hluboký – hodně firem a institucí, nebo mělký – málo firem), dynamika zaměstnanosti (vývoj zaměstnanosti v posledních, např. 5 letech), význam clustru pro ekonomiku (mezinárodní, národní, regionální), případně další charakteristiky.

5 VÝSLEDKY ANALÝZY ODVĚTVÍ V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

Analýza klustrů v Moravskoslezském kraji byla zahájena v rámci projektu „Studie proveditelnosti pro identifikaci odvětvových seskupení na severní Moravě za účelem cílené státní pomoci“, který zadala agentura CzechInvest v prosinci 2001 po projednání s krajským úřadem Moravskoslezského kraje. Obecný postup identifikace a analýzy klustrů probíhá v několika krocích. Nejprve je provedena analýza statistických údajů, pak se vybere předpokládaný cluster a jako případová studie se doplní o kvalitativní údaje na základě diskuse se zainteresovanými partnery v klustru. V dalším kroku se navrhuje strategie rozvoje klustru a způsob její realizace.

Tabulka 1: Potenciální clustry v Moravskoslezském kraji

Cluster	OKEČ	Odvětví	LQ	Zam-DB	Zam-CSU	% MSK
Těžba uhlí	10	Dobývání černého uhlí	3,52	15200	20775	4,19
Dřevo, nábytek, papír	2	Lesnictví, těžba dřeva	1,60	4500	3223	1,24
	20	Průmysl dřevařský	0,62	4200	1448	1,16
	21	Výroba celulózy a papíru	1,04	2000	2214	0,55
	36	Výroba nábytku	0,50	3600	2052	1,00
Průmyslová zařízení	29	Výroba strojů a zařízení	0,88	12700	11665	3,51
	31	Výroba elektrických strojů a přístrojů	0,52	4800	1945	1,33
	33	Výroba zdravotnických a přesných přístrojů	0,45	1400	870	0,39
Textil a oděvy	17	Výroba textilu	0,91	6500	5776	1,79
	18	Oděvní průmysl	1,27	4500	3140	1,24
	19	Čištění a úprava usní	0,42	1000	177	0,27
Hutní výrobky	27	Výroba a hutní zpracování kovů	5,16	40000	40047	11,0
	28	Výroba kovových konstrukcí a výrobků	1,21	18900	13954	5,22
Chemie a plasty	23	Koksování	3,58	1400	1407	0,39
	24	Výroba chemických výrobků	0,80	3900	3125	1,08
	25	Výroba pryžových a plastových výrobků	0,99	5500	5558	1,52
Automobilov ý průmysl	34	Výroba motorových vozidel	1,27	8200	8981	2,27
	50	Prodej, údržba a opravy motorových vozidel	1,11	6800	3239	1,88
Výstavba	14	Dobývání a úprava ostatních surovin	0,47	400	305	0,11
	26	Výroba ostatních minerálních výrobků	0,31	2500	1542	0,69
	45	Stavebnictví	0,93	28500	16899	7,87
Potraviny a nápoje	15	Výroba potravin a nápojů	0,97	15100	9130	4,17
		Celkem		191600	157472	52,92
		Zaměstnanost v kraji celkem		362 000	310329	

Zdroj: ČSU, vlastní propočty

Poznámky:

ZAM-DB: zaměstnanost podle databáze podniků, umožňuje odhadnout zaměstnanost až na 5 míst OKEČ,

ZAM-CSU: zaměstnanost dle ČSU – jen podniky nad 20 zaměstnanců.

Samotná analýza probíhala ve dvou krocích. V prvním kroku proběhla prověrka dostupných datových zdrojů, byl proveden statistický rozbor regionální ekonomiky, identifikace klíčových odvětví s použitím koeficientu lokalizace a výběr 9 odvětví pro počáteční průzkum. V druhém kroku byl proveden bližší výzkum ve vybraných clustrech a byla organizována diskuse v pracovních skupinách a individuální interview s firmami pro hodnocení vstupního potenciálu clustru.

Odvětví uvedena v Tabulce 1 samozřejmě netvoří celý cluster, pouze základ potenciálního clustru. Získaná analytická data je nezbytné doplnit kvalitativními charakteristikami a dalšími institucemi, které se podílejí nebo mohou podílet na rozvoji clustru.

Analýza je zaměřena zejména na zpracovatelský průmysl na území kraje. Kromě propočtu koeficientů, výběru odvětví a analýzy firem zařazených do clustru se provádí pro celý cluster i analýza všech faktorů, které tvoří vrcholy Porterova diamantu. Na základě této analýzy se stanoví potenciál rozvoje clustru a navrhnou konkrétní nástroje a politiky jeho rozvoje.

Podle prvního rozboru statistických dat zaměstnanosti (LQ a počtu zaměstnaných) bylo identifikováno celkem 9 potenciálních clustrů, kde ve vybraných odvětvích je zařazeno více než 50% pracovních míst v Moravskoslezském kraji.

Pro detailní analýzu clustru je však třeba zjistit jeho další charakteristiky. V souladu s Porterovým diamantem hledáme:

- podniky silně orientované na export;místní dodavatele a zákazníky;dobré podmínky specializovaných faktorů;rostoucí firmy;meziregionální vztahy;potenciál pro přímé zahraniční investice;
- a další.

6 STROJÍRENSKÝ CLUSTER

Pro demonstraci dalšího zaměření rozvojové politiky v kraji je přistoupeno k redukci možných clustrů v této etapě a jako případová studie je představen tzv. strojírenský cluster v širším slova smyslu. Vychází se přitom z tradice, průmyslové základny a reálného potenciálu rozvoje odvětví v kraji. Tento cluster je vybrán z následujících důvodů:

- existuje přímá vazba na hutní výrobu v regionu, která je dominantním odvětvím, avšak ohrožená útlumem;
- je to reálný a rozsáhlý cluster, který má velké příležitosti svého rozvoje;jsou zde rozvojové možnosti jak pro FDI – přímé zahraniční investice, tak i pro domácí firmy;
- odvětví má širší rozvojové dopady:
 - pomáhá vytvořit lepší „klíma“ pro hutnictví,

- staví na českých silných stránkách,
- podporuje automobilový průmysl, poskytuje větší soustředění na regionální strategii;
- je pravděpodobná podpora v rámci regionu ;jsou další dopady na region (zaměstnanost, tradice,..)

Přehled odvětví, která jsou do potenciálního clustru zařazena, je uveden v Tabulce 2. Jak z této tabulky vyplývá, je cluster definován velmi široce a v praktické realizaci dojde zřejmě k rozdělení na sub-clustry.

Tabulka 2: Odvětví v navrhovaném strojírenském clustru

Odvětví (OKEČ)	LQ	Firmy	Zaměstnanci	% zam. v kraji
Výroba základních kovů (270)	9,01	7	27 500	7,60
Výroba strojů pro metalurgii (29510)	7,57	5	3 100	0,87
Výroba trubek (272)	4,95	3	2 400	0,67
Výroba ventilů a armatur (29130)	3,99	8	1 900	0,55
Ostatní zpracování kovů (273)	3,98	8	5 200	1,46
Výroba a zpracování neželezných kovů (274)	3,67	4	2 300	0,64
Výroba stavebních a důlních strojů (29520)	3,05	14	2 700	0,77
Výroba železničních lokomotiv a vagonů (352)	2,53	5	2 400	0,67
Odlévání kovů - slévárnictví (275)	1,38	16	3 300	0,92
Výroba motorových vozidel a příslušenství(340)	1,27	19	8 200	2,27
Výroba kovových konstrukcí a výrobků (28)	1,21	825	18 900	5,22
Výroba přístrojů pro domácnost. (297)	1,18	20	1 000	0,30
Výroba elektrických strojů (311)	0,94	293	2 600	0,74
Inženýrské služby včetně projektování (742.1)	0,76	385	3 200	0,90
Softwarové služby (722)	0,75	152	1 600	0,46
Výroba el. zařízení a řídicích systémů (312)	0,51	61	1 000	0,29
Výroba strojů pro všeobecné účely (292)	0,51	85	1 500	0,42
Výroba zařízení pro měření a testování. (332)	0,41	48	400	0,13
Celkem		1 958	89 200	24,88

Z tabulky lze popsat následující současnou situaci nosných hutních a strojírenských odvětví v kraji:

Nejsilnější zastoupení (koeficient lokalizace LQ nad hodnotu 1,25) mají tradiční průmyslová odvětví, u kterých je dosud nízký stupeň inovací a u kterých se předpokládá pokles zaměstnanosti jak o následek útlumu výroby případně v důsledku modernizací.

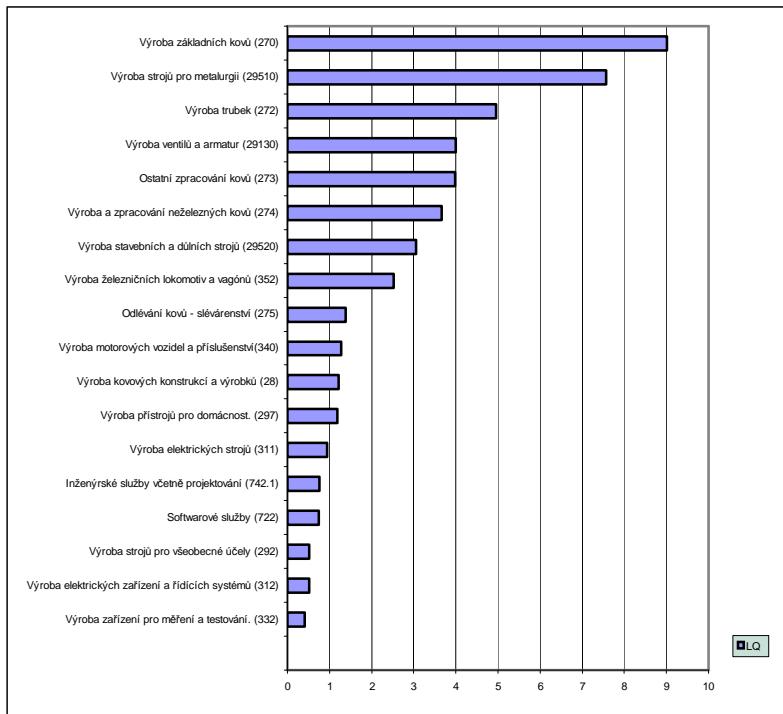
Naopak odvětví, která mají vyšší potenciál rozvoje – výroba motorových vozidel, strojů a přístrojů, inženýrské služby, informační technologie a vývoj software, řídicí

systemy a podobně, jsou v kraji zastoupena průměrně až podprůměrně (s LQ pod hodnotu 1). Tuto skutečnost by proto měla brát v úvahu navržená strategie rozvoje clustru.

Údaje v tabulce demonstrují i další skutečnost, a to nedostatky analýzy prováděné na úrovni dvou míst OKEČ. Přejdeme – li do podrobnějšího členění, objevíme další výrazná zastoupení subodvětví v dané lokalitě, jak o tom svědčí dalších 10 subodvětví s LQ nad 1,25.

Interpretaci údajů LQ v podmínkách české ekonomiky však musíme brát s určitou rezervou zejména z následujících důvodů: za prvé, ne ve všech odvětvích proběhla restrukturalizace tak, aby počet uváděných pracovníků představoval „optimální počet“ ve srovnání s evropskou úrovní; za druhé proto, že podniky s diverzifikací předmětu činností uvádějí několik odvětví činností OKEČ bez zpřesnění počtu pracovníků pro dané odvětví. Pro analýzu clustru, která je doplněna dalšími údaji pro individuální podniky musíme pokládat tuto vstupní orientaci za dostatečnou.

Setřídíme-li jednotlivá odvětví v Tabulce 2 podle hodnoty LQ – koeficientu lokalizace, dostaneme názornější přehled uvedený v grafu na Obrázku 2.

Obrázek 2: Odvětví strojírenského klustru podle LQ

7 STRATEGIE ROZVOJE KLUSTRU

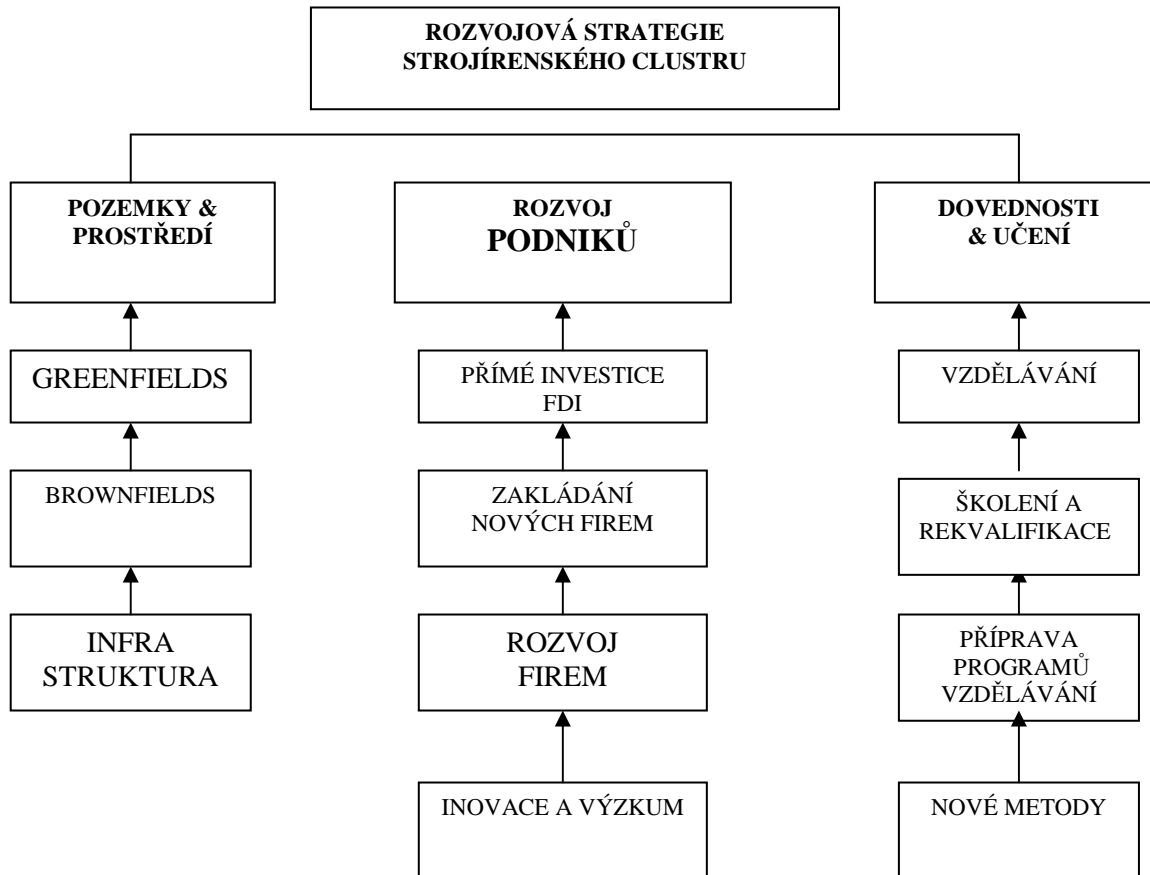
Clustry procházejí ve svém vývoji několika etapami a proto rozlišujeme potenciální clustry, embryonické clustry, skutečné a fungující nebo zralé a upadající clustry. Celý proces vytváření klustrů a spolupráce mezi firmami je proces probíhající zdola - nahoru (bottom up), vyvolaný a tažený trhem a potřebami daného odvětví. Veřejný sektor (vlády, rozvojové agentury) však může clustry identifikovat a vytvářet podmínky nebo lépe řečeno přispívat k jejich rozvoji prostřednictvím konkrétní politiky, která se projeví v následujících oblastech:

- vytváření příznivých podmínek pro efektivní a dynamické fungování trhu, tj. např. vytváření stabilních podmínek pro růst konkurenceschopnosti a inovací, technická politika, snižování daňového zatížení, deregulace, odpovídající infrastruktura;
- vytváření externalit spojených s investicemi do znalostí;
- ekonomická úloha vlády jako poptávajícího zákazníka prostřednictvím systému veřejných zakázek, infrastrukturních projektů a podpory inovačních

projektů;

- poskytování strategických informací, organizace dialogu a výměny informací a plnění role zprostředkovatele;
- vyhlašování programů rozvoje clustřů.

K tomu je třeba vytvořit dlouhodobou vizi a strategii rozvoje clustřů, tj. stanovit cíle, opatření a konkrétní projekty k jejich dosažení, které by měly být sdíleny účastníky v clustřích. Příklad konkrétního zaměření strategie pro rozvoj strojírenského clustřů je uveden na Obrázku 3.

Obrázek 3: Zaměření oblastí strategie rozvoje strojírenského clustru

8 ZÁVĚRY

Cluster je systém vzájemně provázaných firem a institucí, kde celek znamená více, než pouhý součet jeho částí. Clustery hrají důležitou roli v konkurenci firem, institucí a regionů a mohou se stát významnou hybnou silou ekonomického rozvoje. Clustery můžeme identifikovat, analyzovat a prospívat jim prostřednictvím cílených politik, clustery však zásahem veřejné politiky nevytváříme.

Nelze obecně říci, že v každém regionu musí existovat cluster, pro Českou republiku však vzhledem k vysokému stupni industrializace jistě nalezneme clustery v každém kraji. Možný způsob, jak lze k tomu přistoupit, naznačil předložený příspěvek.

Pro úspěšný rozvoj clustrů musí existovat řada předpokladů, mezi které patří, že proces musí být veden podnikatelskou komunitou, musí existovat jasná metodika analýzy a výstupem analýzy musí být strategie a akční plán rozvoje.

Clustery představují nový a komplementární způsob chápání ekonomiky, organizování ekonomického rozvoje a provádění regionální, průmyslové a hospodářské politiky.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] ROELANDT T., J., A., PIM DEN HERTOOG (1998): Cluster Analysis & Cluster Based Policy in OECD Countries. Draft synthesis report on Phase 1 OECD – Focus Group on industrial clusters. The Hague/Utrecht
- [2] DTI (2001): Business Clusters in the UK – A First Assessment. A Report for the Department of Trade and Industry. UK, London
- [3] ISAKSEN, A., HAUGE, M. (2002): Regional clusters in Europe. Observatory of European SMEs 2002, No. 3, European Communities Luxembourg
- [4] PORTER, M. E. (2000): Location, Competition and Economic development: Local Clusters in a Global Economy. Economic Development Quarterly, Vol. 14., No. 1, February 2000, 15 - 34
- [5] SKOKAN, K. (2002): Industry clusters v regionálním rozvoji. Ekonomická revue, ročník V, číslo 2, Ekonomická fakulta VŠB-TU Ostrava (v tisku)

Poznámka: Tento příspěvek vznikl za podpory výzkumného záměru CEZ:J17/98:275100015.

POPULAČNÍ NÁZORY MLÁDEŽE 2001- MATURANTI V ÚSTÍ NAD LABEM, BRNĚ A VARŠAVĚ.

RNDr. Miloslav ŠAŠEK, CSc.

vedoucí katedry regionálního a lokálního rozvoje,
proděkan pro vědu a zahraniční vztahy

*Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta sociálně-ekonomická
Moskverská 54, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika
tel.: +420 47 5201373, fax: +420 47 5200169, e-mail: Sasek@fse.ujep.cz*

1 ÚVOD

V období transformace České republiky došlo k zásadním změnám v demografickém vývoji. V roce 1994 bylo poprvé méně narozených dětí, než byl počet zemřelých, a tak došlo k poklesu počtu obyvatel České republiky přirozenou měnou. Tento nepříznivý trend přirozené měny zůstal zachován až do roku 2000. Obdobný vývoj reprodukčních procesů však probíhal, nebo ještě probíhá, v naprosté většině vyspělých států Evropy a v současnosti jej můžeme sledovat i v dalších transformujících se zemích střední a jihovýchodní Evropy a ve státech, které se osvobodily ze svazku s Ruskem v rámci SSSR.

Můžeme tedy konstatovat, že stejně jako se sblížovalo populační chování evropských zemí během demografické revoluce, která byla důsledkem socioekonomických změn vyvolaných průmyslovou revolucí, dochází vlivem transformace v České republice k opětovnému sblížení demografických charakteristik populace České republiky a populací vyspělých evropských zemí.

Při analýzách demografických ukazatelů ČR za rok 1991 jsem si uvědomil, že socioekonomická transformace České republiky určitě přinese změny i v oblasti plánování rodiny. Proto jsem se rozhodl provést na přelomu let 1992/93 první šetření populačních názorů středoškolské mládeže. Vycházel jsem z předpokladu, že sledování populačních názorů mladých lidí může sloužit především k odhadu populačního chování dotázaných v pozdějším období.

Spolu se studenty jsem proto na katedře RLR FSE UJEP provedl v letech 1992 – 2001 celkem 8 šetření populačních názorů mládeže. Většina šetření se týkala názorů studentů maturitních ročníků středních škol. První, nejobsáhlejší soubor dotázaných (1300), byli studenti maturitních ročníků středních škol na přelomu let 1992/93. V dubnu 2001 byl proveden zatím poslední průzkum, kterého se zúčastnila většina studentů maturitních ročníků středních škol v Ústí nad Labem, u vzorku maturantů z gymnasií v Brně a maturantů lyceí ve Varšavě (lycea jsou obdobou našich

gymnasií, dotazník byl za pomoci kolegů z Uniwersytetu Warszawskiego přeložen do polštiny a předložen studentům).

2 ANALÝZA NÁZORŮ MATURANTŮ V ÚSTÍ NAD LABEM

Dotazníky vyplnili 768 maturantů, což je více než 80% všech studentů posledních ročníků středních škol s maturitou v Ústí nad Labem. Z tohoto počtu bylo 418 dívek a 350 chlapců. Více než polovina z dotázaných (413) navštěvovalo střední odbornou školu, 177 střední průmyslové školy a 178 gymnasia. Na středních odborných školách a gymnasiích převládají dívky (68% a 61,8%) na středních průmyslových školách chlapci (84,7%).

Na otázku „Jaký je ideální věk vstupu do manželství pro ženy“ byl u všech souborů nejčastěji uváděn věk 25 let. Ze všech 768 dotázaných jej uvedlo jako ideální 35,7% (37,6% dívek, 33,4% chlapců, ale jen 26% gymnasistů), na přelomu let 1992/93 jen 21,6% dotázaných. Věk do 22 let udává jen 12,1% zatímco při šetření provedením 1992/93 to bylo ještě 35,5% dotázaných.

Na otázku, kdy chtějí vstoupit do manželství odpověděli dotázaní nejčastěji, že ve 25 letech (27%), následuje věk 30 a 26-28 let s necelými 11%. V nižším věku než 25 let chce vstoupit do manželství jen 7,3% gymnasistů, ale téměř 25% studentů středních odborných škol a asi 13% maturantů na středních průmyslových školách. Dívky pak 22,5%, zatímco chlapců jen 12,1%. Dívky chtějí nejčastěji vstoupit do manželství v 25 letech (31,1%), chlapci v 25 letech (22,0%) a ve 30 letech (18,3%). Ve vyšším věku než 30 let se chce ženit 12,5% chlapců, zatímco vdávat jen 6,7% dívek. Zatímco na přelomu let 1992/93 uvažovalo ve věku do 22 let vstoupit do manželství 18% dotázaných, v roce 2001 jen 5,3% maturantů.

Jako ideální počet dětí v rodině, stejně jako ve všech předcházejících výzkumech, je nejčastěji udáván počet 2 a to ve 83,9% (ve všech sledovaných souborech od roku 1992 to vždy byly více než čtyři pětiny dotázaných). Tři děti udává 9,1% dotázaných (gymnasistů 11,2%). Jedináčka považuje za ideální řešení 5,1% maturantů (gymnasisté jen v 3,4%). Čtyři a více dětí odpovědělo celkem 1,9% respondentů (gymnasistů 4,4%).

Na otázku, kolik dětí chcete mít vy, odpovědělo nejvíce studentů (71%), že dvě (v roce 1992/93 70,3%), tři děti chce mít 8,9% (gymnasistů 10,9%), a čtyři a více dětí 3,5%, žádné dítě 2,2%.

Dotázaní nejčastěji pocházejí z rodin se dvěma dětmi (63%), ze tří dětí je 20,7% a 10,5% je jedináček (stejně jako před 9 lety). Studenti gymnasií jsou jedináčky v 16,9% a jen 13,5% jich je z rodin se třemi dětmi.

Dotazník zahrnoval i další otázky, které se týkají rodiny a reprodukce. Na otázku, která se týká věkového rozdílu mezi manželi, nejčastěji (53,3%) studenti odpověděli, že na věku manželů nezáleží, 40,2% si myslí, že muž má být starší, asi 5 %

dotázaných preferuje stejný věk obou partnerů.

První dítě by měla mít žena podle 28,6% dotázaných v 25 letech, následuje 13,4% odpovědí, které udávají věk 26 a po 10% věk 27 a 28 let. Vyšší věk udávají zejména studenti gymnasií. Ženy se chtějí nejčastěji stát matkou ve 25 letech (26%), muži otcem ve 30 letech (18,6%), pak v 28 (13,7%) a 25 (13,4%).

Na otázku, jak záleží na dosaženém stupni vzdělání partnerů studenti středních škol v 73,7% odpověděli, že na vzdělání partnerů nezáleží, 19,8% dotázaných tvrdí, že by oba manželé měli mít stejný stupeň vzdělání, 5,7% respondentů preferuje vyšší vzdělání muže. V této otázce se výrazně liší odpovědi gymnasistů. Z nich třetina preferuje stejné vzdělání obou partnerů a „jen“ 61,2% tvrdí, že na dosaženém vzdělání partnerů nesejde.

Součástí dotazníků a pozdějších analýz bylo také zkoumání pořadí důležitosti pěti kategorií pro manželství. Na prvním místě dominuje potřeba vzájemné lásky a tolerance a to celkově v 81,1% odpovědí (ženy 82,8%, muži 79,1%, průmyslováci 84,2%, gymnasisté 81,5% a studenti SOŠ 79,7%). Můžeme konstatovat, že zde jsou statisticky nevýznamné rozdíly mezi pohlavími a typy škol. Na páté místo v důležitosti zařadilo tuto kategorii jen 0,7% dotázaných. Pořadí na 2. – 4. místě je velice těsné „finanční zabezpečení“ má z těchto kategorií největší podíl odpovědí na 1. místě (8,5%) a nejmenší na posledním (9,8%). „Porozumění v sexuální oblasti“ má největší podíl odpovědí na 2. místě (32,4%) a výchova dětí na 4. místě (30,3%) a také na 5. místě (12,4%).

Pro maturanty má nejmenší význam „vzájemná podpora v profesní kariéře“, kterou na 1. místo zařadilo jen 1,6% dotázaných, zatímco na poslední 5. místo 63,7%.

3 ANALÝZA NÁZORŮ MATURANTŮ GYMNASIÍ V ÚSTÍ NAD LABEM, BRNĚ A VARŠAVĚ

Počet odevzdaných dotazníků v jednotlivých městech se příliš neliší. V Ústí nad Labem bylo analyzováno 178 v Brně 182 a ve Varšavě 210 dotazníků. Zatímco v Ústí nad Labem a ve Varšavě je více dotazníků vyplněných dívkami, v brněnském vzorku je větší zastoupení chlapců.

Jako ideální věk vstupu žen do manželství je nejčastěji uváděn věk 25 let (v Brně a ve Varšavě více než v 36%, v Ústí nad Labem více než ve čtvrtině odpovědí) a podíl odpovědí se neliší příliš podle pohlaví, v podílu odpovědí následuje věk 24 a 26 let. Statisticky významný je i věk 30.

Jako ideální věk vstupu mužů do manželství jsou nejčastěji uváděny věky 25 a 30 let s tím, že u polských studentů převažuje věk nižší, u brněnských jsou podíly obou věků vyrovnané a u ústeckých převažuje věk vyšší.

Významné rozdíly mezi českými a polskými studenty jsou u věku, ve kterém chtějí

vstoupit do manželství. Téměř třetina dívek z Varšavského souboru dotazníků se chce vdát v 25 letech, zatímco v obou městech České republiky jen necelá pětina. U českých chlapců je nejčastěji uváděn věk 30 let, u polských 25 let.

Jako ideální počet dětí v rodině je nejčastěji udáván počet 2. Ve všech sledovaných městech je podíl těchto odpovědí přibližně čtyři pětiny. Jedno dítě uvádí kolem 3% dotázaných, 3 děti od 11,2% v Ústí nad Labem, po 16,7% ve Varšavě. Čtyři a více dětí považuje za ideální zhruba 2,5%.

Na otázku kolik chcete mít dětí vy, odpovědělo: žádné 1,7% v Ústí nad Labem, 3,3% v Brně a 3,8% ve Varšavě. Dvě děti chce, jako ve většině předcházejících šetření, přibližně dvě třetiny dotázaných. Jedináčka chtějí v Ústí nad Labem 15,2%, ve Varšavě 11,9% a v Brně 8,8% ze všech dotázaných, tři děti 16,5% v Brně, 14,8% ve Varšavě a 10,7% v Ústí nad Labem. Čtyři a více dětí chce téměř 5% dotázaných ve Varšavě, 3,3% v Brně a jen 1,7% v Ústí nad Labem.

Výrazně odlišné je rodinné zázemí studentů v jednotlivých městech. Jedináček je mezi dotazovanými ve Varšavě téměř čtvrtina (23,3%), v Ústí nad Labem 16,9% a v Brně jen 11%. Ve Varšavě 11% studentů pochází ze 4 a více dětí, v Brně je to 7,2% a v Ústí nad Labem jen 3,4% (a žádný není z 5 a více dětí).

Na otázku v kolika letech by měla mít žena první dítě odpovědělo nejvíce dotázaných ve věku 25, 26 a 28 let. U všech tří souborů je to dohromady přibližně 60% odpovědí. Na otázku kdy se chcete stát poprvé rodičem, největší podíl dívek v Brně a Ústí nad Labem uvedl věk 27 let (více než 21%), ve Varšavě věk 26 (téměř čtvrtina). Chlapci v České republice hodlají vstoupit do manželství nejčastěji ve 30 letech (v obou městech více než pětina dotázaných). Ve Varšavě uvedlo věk 30 pouze 12,5% dotázaných, nejčastěji byl uveden věk 26 a to v 18,1% případů.

4 ZÁVĚRY

Vývoj v názorech studentů maturitních ročníků středních škol na vstup do manželství a velikost rodiny do určité míry odráží demografický vývoj v České republice. Během několika let došlo ke skutečně významnému zvýšení věku vstupu do manželství u žen (ze 21,4 v roce 1990 na 26,2 let v roce 1999) i u mužů (ze 24,0 na 28,5 let). Vzrostl také průměrný věk prvorodiček z 22,5 na 24,7 let ve stejném časovém horizontu a průměrný věk všech rodičích žen z 24,6 na 26,9 let.

Změny v populačním vývoji České republiky v 90. letech jsou velice významné. Existuje podobnost se změnami ve vyspělých evropských zemích v posledních cca 30 letech, které demografové nazvali „druhý demografický přechod“. Ty jsou reakcí mladých lidí na změněné ekonomické a sociální podmínky a na ně navazující změny v životním stylu.

Mění se pohled na vzdělání, kvalifikační růst, profesní kariéru a mění se také životní preference. Možnosti vzdělávání vzrostly (za posledních 10 let se více než

zdvojnásobil počet studentů VŠ), stejně tak se rozšířily možnosti cestování. Vzdělání a poznání obecně je preferováno značnou částí mladé populace. Proto dochází k posunu demografických událostí do vyššího věku. Postupně se vytváří nové demografické chování a životní způsob mladé generace. Stále roste podíl generace, která odkládá vstup do manželství a narození dítěte do vyššího věku.

Jelikož ve všech šetřeních od roku 1992 se v podstatě nemění počet chtěných dětí, lze předpokládat, že předcházející dramatický pokles porodnosti bude z velké části kompenzován v příštích letech. V roce 2002 bude dívkám narozeným v roce 1975 27 let (rok 1975 byl vrcholem populační vlny let 1972 až 1976) a to bude hodnota velice blízka průměrnému věku vstupu žen do prvního manželství. Předpokládáme tedy, že v roce 2003 již může dojít ke statisticky významnému zvýšení porodnosti v České republice. Časování dětí, tj. odkládání jejich narození do vyššího věku žen, nelze považovat za negativní jev.

Studenti gymnázií Brno, Varšava, Ústí nad Labem

	Brno			Varšava			Ústí nad Labem		
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem
Počet	103	79	182	72	138	210	68	110	178
Ideální věk ženy při vstupu do manželství									
24 let	12,6	11,4	12,1	13,9	16,7	15,7	7,3	5,4	6,2
25 let	37,9	35,4	36,8	33,3	37,7	36,0	32,4	22,7	26,4
26 let	6,8	13,9	9,9	15,3	13,0	13,8	13,2	29,0	18,0
30 let	3,9	1,3	2,8	2,8	4,4	3,8	5,9	6,4	6,2
Ideální věk muže při vstupu do manželství									
25 let	28,1	12,7	21,4	31,9	22,5	25,7	23,5	10,0	15,2
30 let	19,4	19,0	19,2	12,5	15,2	14,3	14,7	24,6	20,8
Věk, kdy chtějí vstoupit do manželství									
25 let	16,5	24,0	19,8	20,8	31,9	28,1	17,6	19,1	18,5
28 let	12,6	15,2	13,7	12,5	5,1	7,6	13,2	16,4	15,2
30 let	17,5	1,3	10,4	12,5	5,1	7,6	19,1	7,3	11,8
Ideální počet dětí									
1	3,9	3,8	3,8	2,8	2,9	2,9	4,4	2,7	3,4
2	79,6	79,8	79,7	81,9	74,6	77,1	77,9	82,7	80,9
3	11,6	15,2	13,2	11,1	19,6	16,7	8,8	12,7	11,2
4	3,9	1,3	2,8	2,8	2,2	2,4	4,4	0,9	2,3
Kolik dětí chtějí mít									
0	4,9	1,3	3,3	6,9	2,2	3,8	0	2,7	1,7
1	6,8	11,4	8,8	9,7	13,0	11,9	13,2	16,4	15,2
2	71,8	58,2	65,9	63,9	63,0	63,3	66,2	63,6	64,6
3	11,6	22,8	16,5	12,5	15,9	14,8	7,4	12,7	10,7
4	2,9	3,8	3,3	4,2	5,1	4,8	4,4	0	1,7

Z kolika dětí pochází									
1	9,7	12,7	11,0	18,1	26,1	23,3	10,3	29,0	16,9
2	66,0	67,1	66,5	61,1	52,9	55,7	72,1	62,7	66,3
3	14,6	16,5	15,4	11,1	9,4	10,0	14,7	12,8	13,5
4	7,8	2,5	5,5	8,3	8,0	8,1	2,9	3,6	3,4
5	1,9	1,3	1,7	1,4	3,6	2,9	0	0	0
V kolika letech by měla mít žena první dítě									
25	27,2	35,4	30,8	25,0	25,4	25,2	20,6	28,2	25,3
26	15,5	12,7	14,3	20,8	23,2	22,4	19,1	11,8	14,6
28	13,6	12,7	13,2	6,9	12,3	16,5	14,7	16,4	15,7
Kdy se chce stát poprvé rodičem									
25	12,6	19,0	15,4	11,1	19,6	16,7	11,8	15,5	14,0
26	8,7	15,2	11,5	18,1	24,6	22,4	13,2	12,7	12,9
27	8,7	21,5	14,3	6,9	12,3	10,5	11,8	21,8	18,0
28	14,6	16,5	15,4	12,5	10,1	11,0	10,3	19,1	15,7
30	22,3	6,3	15,4	12,5	7,3	9,1	20,6	11,8	15,2

5 SOUHRN

Příspěvek analyzuje výzkum nazvaný „Populační názory mládeže 2001“. Tento výzkum proběhl v Ústí nad Labem, v Brně a ve Varšavě v dubnu 2001. V Ústí nad Labem bylo dotázáno více než 80% letošních maturantů všech typů škol (celkem 768 dotázaných), ve Varšavě a v Brně jen vzorek maturantů na gymnáziích (210 a 182).

Summary:

Opinions young people on population development.

The Contribution deals with the opinions of the 18-year young people on population development. This research was carried out in april 2001 in Brno, Ústí and Warsaw.

REGIONÁLNÍ ROZDÍLY V RÁMCI ÚSTECKÉHO KRAJE Z HLEDISKA ROZVOJOVÝCH ŠANČÍ

RNDr. Míloslav ŠAŠEK, CSc.

*Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta sociálně ekonomická
Katedra regionálního a lokálního rozvoje, Moskevská 54, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika
tel.: +420 47 5201373, 5201380, e-mail: sasek@jse.njep.cz*

1 ÚVOD

Příspěvek se věnuje vývoji v Ústeckém kraji a jeho 7 okresech z hlediska rozvojových šancí v období transformace a všímá si jak byl ovlivněn sociálními, vzdělanostními a národnostními strukturami obyvatelstva. V širším kontextu je tento vývoj sledován v komparaci s vývojem v kraji Libereckém, v České republice a dalších krajích.

2 DEMOGRAFICKÉ STRUKTURY OBYVATELSTVA

Pro Českou republiku stejně jako pro naprostou většinu evropských zemí je charakteristické rychlé stárnutí populace. Index stáří (IS_{60}) za Českou republiku k datu sčítání 1. 3. 2001 dosáhl hodnoty 110,5. Existují významné regionální rozdíly na úrovni krajů. Nejstarší obyvatelstvo je v Praze (150,7), nejmladší populace podle tohoto ukazatele se nachází v Ústeckém kraji (95,3). Čtvrtý nejnižší index stáří má kraj Liberecký (98,3).

Tabulka č. 1 Věková struktura a index stáří

kraj, okres	počet obyvatel	Věková skupina			IS_{60}
		0 - 14	15 - 59	60+	
Ústecký kraj	826 380	17,2	66,2	16,5	95,6
Chomutov	125 724	18,1	67,2	14,7	81,2
Litoměřice	115 107	16,5	65,7	17,9	108,5
Ústí n.L.	118 988	17,1	66,3	16,3	95,3
Liberecký kraj	430 769	17,2	65,9	16,9	98,3
Česká Lípa	106 043	18,5	67,3	14,2	76,4
Semily	75 720	17,2	63,5	19,3	112,6
Česká republika	10 292 933	16,5	65,3	18,2	110,5
Praha	1 178 576	13,6	65,6	20,5	150,7

Pramen: Vlastní propočty ze SBDL 2001 (ČSÚ)

V Ústeckém kraji je rozdíl mezi nejmladším okresem (Chomutov) a nejstarším (Litoměřice) podle průměrného věku asi 2,5 let, v Libereckém pak mezi Českou Lípou a Semily 3 roky. V Ústeckém kraji je i okres s nejstarším obyvatelstvem mladší, než je průměr okresů v České republice. Okresy Chomutov a Česká Lípa patří spolu se Sokolovem z Karlovarského kraje mezi nejmladší okresy v republice.

Tabulka č. 2 Vybrané demografické ukazatele Ústeckého a Libereckého kraje a České republiky v roce 2000

Území	Střed.délka života		KÚ		Sňatky	Rozvody	Živě nar.	Zemřelí	Celkový př.
	Muži	Ženy	KÚ	NÚ					
Ústecký kraj	69,8	76,6	6,5	4,1	5,4	3,3	9,7	10,6	-0,2
Liberecký kraj	70,9	77,4	4,4	2,7	5,7	3,0	9,5	10,5	0,3
ČR	71,5	78,4	4,1	2,5	5,4	2,9	8,8	10,6	-1,1

Pramen: Vlastní propočty z údajů ČSÚ, u údajů KÚ a NÚ průměry let 1998 - 2000

V 90. letech došlo v ČR k prudkému poklesu sňatečnosti a porodnosti, úmrtnosti, kojenecké a novorozenecké úmrtnosti a potratovosti. Významně se prodloužila střední délka života. Oba kraje v severních Čechách se díky mladší věkové struktuře zařazují mezi územní jednotky s vyšší porodností v rámci České republiky. Liberecký kraj má většinu hodnot demografických charakteristik bližší republikovému průměru než kraj Ústecký. Demografické ukazatele, které do jisté míry souvisejí se sociálními strukturami obyvatelstva jsou v Ústeckém kraji výrazně horší, než je průměr České republiky. Avšak i u těchto ukazatelů došlo po roce 1989 k výraznému zlepšení, například u střední délky života mužů se tato hodnota podobně jako v celé České republice zvýšila přibližně o 4 roky v období 1990 – 2000. Došlo k prudkému poklesu hodnoty kojenecké i novorozenecké úmrtnosti (kú v Ústeckém kraji – 6,5% se jako tříletý průměr let 1998-2000 blíží svoji hodnotou některým zemím Evropské unie). V Libereckém kraji se hodnoty těchto ukazatelů liší od hodnot za Českou republiku velmi málo.

3 STRUKTURY ZAMĚSTNANOSTI PODLE ODVĚTVÍ

K výraznému posunu došlo v období transformace i ve struktuře zaměstnanosti podle odvětví ekonomické činnosti. Ústecký kraj má výrazně nižší podíl zaměstnaných v zemědělství a lesnictví, než je hodnota tohoto ukazatele za Českou republiku. I zde však existují velké rozdíly mezi jednotlivými okresy. Nejvyšší podíl obyvatel v rámci kraje pracuje v zemědělství v okrese Louny, a to 8,3% (ještě v roce 1995 to bylo 10,6%) nejmenší, podíl tohoto odvětví pak nacházíme v okrese Ústí nad Labem, a to 0,9% (v roce 1995 1,2%).

Zaměstnanost v průmyslu, která byla v kraji v roce 1995 34,8% se snížila na 28,7% a na rozdíl od roku 1995, kdy byla o 1,6% vyšší než republikový průměr, v době sčítání 2001 byla o 0,4% nižší než republiková hodnota. K nejvyššímu propadu v zaměstnanosti v průmyslu došlo v okrese Most, kde v tomto odvětví pracovalo ještě v roce 1995 víc než 45% EA, v současnosti jen 32,4%. Nejnižší údaje zjišťujeme za okres Ústí nad Labem, kde pracuje v průmyslu jen 20,8% (v roce 1995 ještě 26,5%).

Zatímco v České republice jako celku zůstal podíl zaměstnaných ve stavebnictví na stejné úrovni jako v roce 1995, v Ústeckém kraji poklesl o 1,4%, což je asi o 17% nižší stav pracovníků. Prudký pokles zaměstnanosti v průmyslu a ve stavebnictví v okrese Most je jednou z hlavních příčin nejvyšší nezaměstnanosti v tomto okrese v rámci České republiky.

Ústecký kraj má významně nižší podíl EA ve školství než je republiková hodnota. I okres Ústí nad Labem, kde v krajském městě sídlí UJEP, má tuto hodnotu nižší. Podíl zaměstnaných ve vědě a výzkumu je v kraji oproti republice třetinový (jen 0,1%).

Podíl EA ve službách je v kraji 59,9%, což je o 2,1% více, než je republikový průměr. Okres Ústí nad Labem má zaměstnanost ve službách 69,9% (v roce 1995 61,4%). I v dalších okresech kraje vzrostl tento podíl.

Tabulka č. 3 Obyvatelstvo EA podle odvětví ekonomické činnosti v České republice k 1.3.2001

	zem. a les.	průmysl	Stavebnictví	školství	služby celk.
ČR	4,4	29,1	8,7	5,3	57,8
Ústecký kraj	3,1	28,7	8,3	4,9	59,9
OkresyDC	2,1	31,8	7,5	4,6	58,6
CV	3,0	32,5	8,4	4,7	59,1
LT	6,7	26,2	10,	5,2	57,1
LN	8,3	25,2	8,4	5,0	58,1
MO	1,4	32,4	7,0	5,1	59,2
TP	1,3	30,1	8,7	4,9	59,9
UL	0,9	20,8	8,4	5,1	69,9

Pramen: Vlastní propočet ze SBDL 2001 (ČSU)

4 SOCIÁLNÍ STRUKTURY

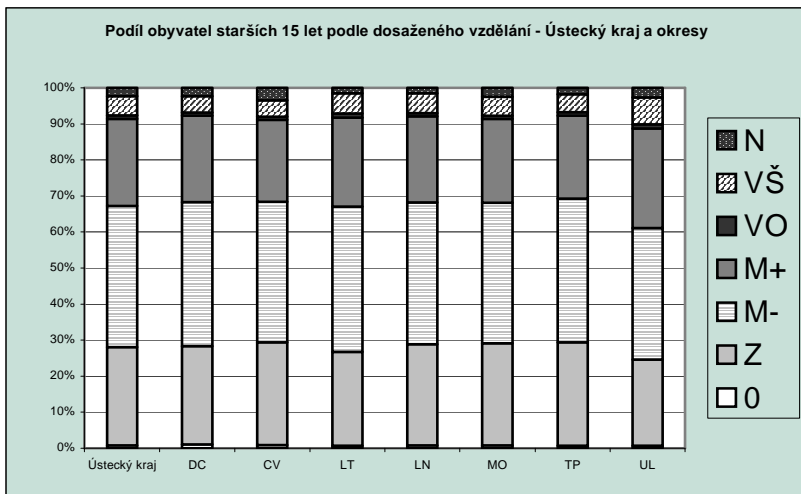
Sociální struktury obyvatelstva Ústeckého kraje se výrazně liší od průměrných hodnot za ČR. Ústecký kraj má nejvyšší nezaměstnanost v rámci krajů České republiky, okres Most má nejvyšší nezaměstnanost ze všech okresů České republiky (více než 21%) a okresy Louny, Chomutov, Děčín patří mezi 10 okresů s nejvyšší nezaměstnaností v rámci České republiky. Kraj jako celek patří z hlediska výskytu sociálně patologických jevů spolu s Moravskoslezským, Karlovarským a Prahou mezi nejhorší. Okresy Most, Chomutov, Teplice a Ústí nad Labem patří mezi 10 okresů České republiky s nejvyšší kriminalitou.

5 VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURY OBYVATELSTVA

Vzdělanostní úroveň populace je důležitým kvalitativním ukazatelem zejména z hlediska perspektiv ekonomického a společenského rozvoje regionů. Úroveň vzdělanosti můžeme statisticky sledovat jen na základě výsledků jednotlivých censů. Víme, že současný stav úrovně vzdělanosti je výsledkem dlouhodobého ekonomického, společenského a politického vývoje. Proto nás zajímá jak rozvoj školství tak i struktury vzdělání jednotlivých věkových skupin. Rostoucí podíl vzdělávajících je pro devadesátá léta typický. Od roku 1991 máme v podstatě ve všech regionech nové university a fakulty VŠ. Výrazně se rozšířila síť středních škol. Počet dětí vstupujících po ZŠ na SŠ s maturitou se více než zdvojnásobil a počet studentů VŠ vzrostl z 89 tisíc v roce 1989 na více než dvojnásobek v roce 2001.

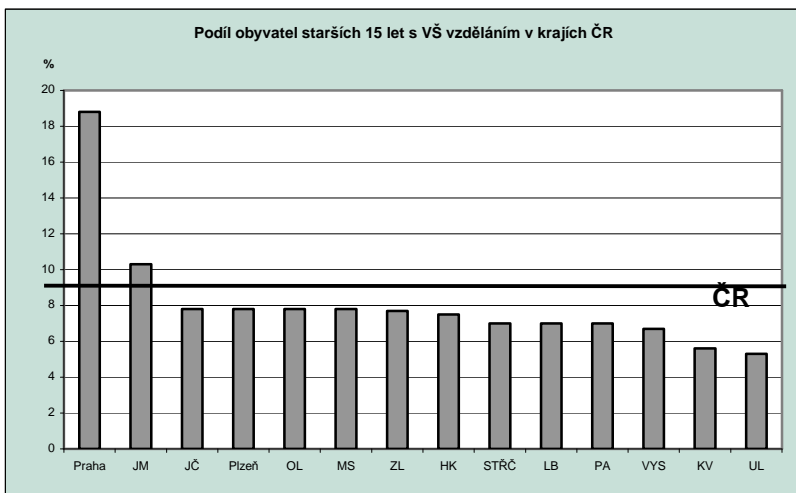
Jak však ovlivnil vzdělanostní struktury kraje předcházející vývoj. Srovnáme-li na základě výsledků v celé populaci starší 20 let v jednotlivých okresech a jejich podíly ve věku 20 (u VŠ 25-39), zjišťujeme nejen obrovské rozdíly v celkových hodnotách ale i to, že ČR výrazně rychleji zlepšovala svojí vzdělanostní strukturu v období 20 let před censem 1991 (tedy letech 1970 – 90), než Ústecký kraj. Na základě mnou provedených analýz migrace obyvatelstva v 80. letech mohu konstatovat, že regionální a ekonomická politika se zaměřením na těžký průmysl v Ústeckém kraji vedla ke zhoršování vzdělanostní struktury obyvatelstva. Tento region získával migrací nekvalifikované pracovní síly, nebo osoby s nižším dosaženým vzděláním a ztrácel maturanty a vysokoškoláky. Přitažlivost kraje pro nedělnické profese byla nízká.

Graf č. 1

Pramen: Vlastní propočty ze SBDL 2001 (ČSÚ)

Graf č. 2

Pramen: Vlastní propočty ze SBDL 2001 (ČSÚ)

To dokládá i analýza migrace obyvatelstva podle dosaženého vzdělání podle mnou

zkonstruovaného syntetického ukazatele úrovně vzdělanosti (Sr) (Při jeho výpočtu platí zásada, že větší váha je přiřazena vyššímu stupni vzdělání – podrobněji viz Šašek 1997). V 90. letech dochází ke zvyšování podílu vysokoškoláků na obratu migrace, který souvisí s jejich uplatněním na trhu práce. Podle polských výzkumů sociálních a demografických aspektů migrace obyvatelstva s vyšším vzděláním, má stěhování obyvatelstva s vyšším vzděláním specifický charakter. Nejvýznamnějšími okolnostmi v procesu rozhodování jsou atraktivita zaměstnání, bytové podmínky, docílení vyšší životní a sociální úrovně. U vysokoškoláků pak je důležité urychlení sociálního a profesního vzestupu. U vysokoškoláků i u nás je to obdobné, v 80. letech hrála významnou roli otázka životního a sociálního prostředí, které bylo na značné části území Ústeckého kraje velice nepříznivé. Současný Liberecký kraj měl na většině území daleko příznivější parametry životního prostředí a díky založení své ekonomické základny si uchoval určitou přirozenou atraktivitu. Proto v 80. letech migrací vzdělanou složku populace získával a tím si zlepšoval vzdělanostní strukturu.

Tabulka č. 4 Podíl obyvatel starších 15 let podle dosaženého vzdělání v okresech Ústeckého kraje

Okresy	--	Z	M-	M+	VO	VŠ	N
DC	1,1	27,2	40,0	24,0	0,9	4,5	2,3
CV	0,9	28,5	39,0	22,7	0,9	4,5	3,5
LT	0,7	26,0	40,2	24,7	1,1	5,6	1,5
LN	0,8	28,1	39,4	23,9	0,9	5,5	1,5
MO	0,8	28,4	39,0	23,3	0,9	5,2	2,5
TP	0,7	28,6	39,8	23,0	1,0	4,9	1,8
UL	0,7	23,9	36,4	27,6	1,2	7,4	2,7
Ústecký kraj	0,8	27,2	39,1	24,1	1,0	5,3	2,3

Pramen: Vlastní propočty ze SBDL 2001 (ČSÚ)

Vysvětlivky: -- obyvatelé bez vzdělání, Z se základním vč. neukončeného, M- se středoškolským bez maturity, M+ se středoškolským s maturitou, VO s vyšším odborným, VŠ s vysokoškolským vzděláním, N s nezjištěným

Výsledky sčítání 2001 ukazují, že Ústecký kraj má výrazně nižší podíl obyvatel, kteří dosáhli vysokoškolského vzdělání (5,3%), než Česká republika (8,9%). Je to vůbec nejnižší podíl ze všech krajů. Nejnižší podíl má i u osob, které dosáhly vzdělání ukončené maturitou. Po Karlovarském kraji má naopak nejvyšší podíl obyvatel se základním vzděláním. V rámci kraje existují značné rozdíly. Výrazně se odlišuje okres Ústí nad Labem, který má podíl maturantů dokonce mírně vyšší, než je celostátní průměr, ale podíl vysokoškoláků má o 1,5% nižší než Česká republika. Tři okresy (Děčín, Chomutov a Teplice) mají podíl vysokoškoláků nižší než 5,0%.

Srovnáváme-li pětileté věkové skupiny, zjišťujeme, že největší zaostávání za Českou republikou i Libereckým krajem je u věkových skupin 40 až 44 a 35 až 39 let. U podílu absolventů vysokých škol je to vůči České republice 5,7% a 5,6%, oproti

Libereckému kraji 3,6% a 3,4%. U věkové skupiny 25 až 29 „jen“ 3,9% než v České republice a 1,9% méně než v Libereckém kraji. Pro mnohé může být překvapení nižší podíl vysokoškoláků ve věkové skupině 50-54 než 55-59. Tato nepravdivost je způsobena omezeným počtem přijímaných zejména na humanitní a univerzitní obory v letech 1970 až 1972, značnou emigrací studentů v letech 1968 až 1970 a vylučováním studentů ze škol z politických důvodů. Maturantů je naopak ve věkové skupině 50 až 54 více, než ve věkových skupinách 55 až 59 a 45 až 49, což do jisté míry potvrzuje výše uvedené závěry. Velké rozdíly nacházíme i u vzdělanostní struktury velkých měst severních Čech. Vysoký podíl vysokoškoláků a maturantů nacházíme jednak ve východní části bývalého Severočeského kraje, kde nejvyšší hodnoty podílu vysokoškoláků jsou v Liberci (11,1 %) a Jablonci n. N. (8,9 %). V Ústeckém kraji nacházíme nejvyšší vzdělanostní úroveň ve městech Litoměřice (10,6 %), Roudnice n. L. (8,4 %) a Louny (8,4 %). Jde o města, která nebyla v 70. a 80. letech preferována. Následuje Ústí nad Labem s 8,2 % vysokoškoláků. Ze všech velkých měst má nejnižší podíl vysokoškoláků Bílina (2,9 %), nižší podíl než 4 % mají ještě Duchcov (3,1 %), Dubí (3,6 %), Krupka (3,8 %), Kláštec nad Ohří (3,8 %) a Jirkov (3,9 %). Z výše uvedených šesti měst mají čtyři města (všechna z okresu Teplice) nižší podíl maturantů než 20 %.

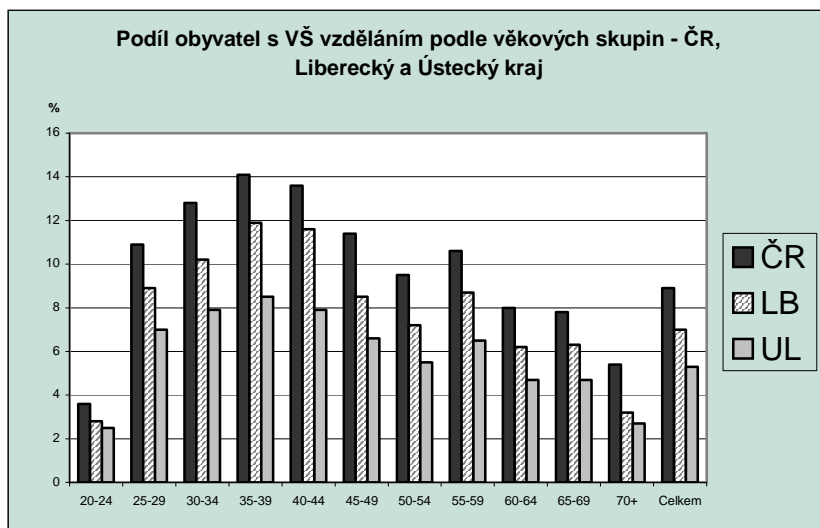
Tabulka č. 5 Podíl obyvatel podle dosaženého vzdělání a věkových skupin v ČR a v Ústeckém a Libereckém kraji

	Dosažené vzdělání								
	VŠ			M+			Z		
	ČR	UL	LB	ČR	UL	LB	ČR	UL	LB
20-24	3,6	2,5	2,8	49,7	42,7	44,2	8,1	12,5	10,6
25-29	10,9	7,0	8,9	35,4	32,7	32,8	6,5	11,1	7,9
30-34	12,8	7,9	10,2	35,3	33,5	34,0	6,8	12,1	8,1
35-39	14,1	8,5	11,9	34,0	31,4	33,5	8,3	13,6	9,4
40-44	13,6	7,9	11,6	27,7	24,4	27,4	11,4	16,5	12,6
45-49	11,4	6,6	8,5	25,5	21,9	24,0	16,7	23,2	19,2
50-54	9,5	5,5	7,2	27,2	23,5	25,4	15,9	21,2	17,1
55-59	10,6	6,5	8,7	25,9	21,9	25,1	20,9	26,2	21,3
60-64	8,0	4,7	6,2	22,1	18,4	22,1	27,9	32,5	28,0
65-69	7,8	4,7	6,3	16,8	14,0	16,6	35,4	41,1	35,8
70+	5,4	2,7	3,2	11,8	9,5	11,0	44,1	49,2	44,7
Celkem	8,9	5,3	7,0	27,1	22,8	24,6	23,0	27,2	23,9

Pramen: Vlastní propočty ze SBDL 2001 (ČSÚ)

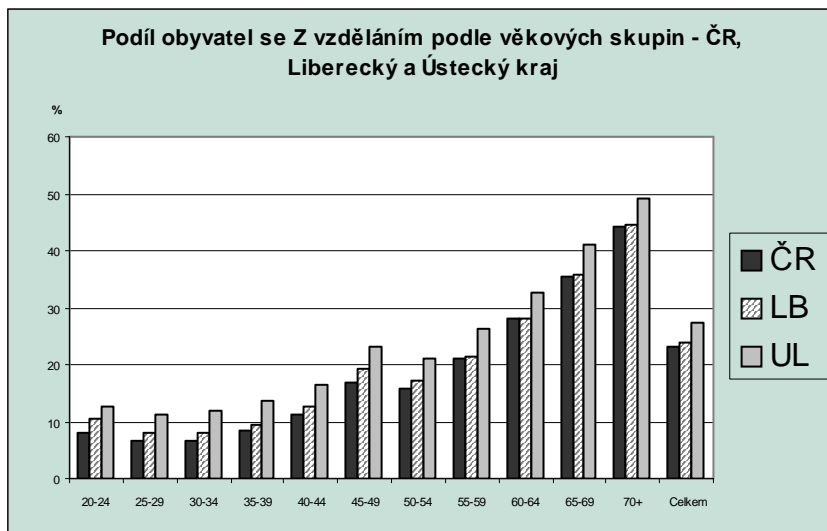
Vysvětlivky: Z se základním vč. neukončeného, M+ se středoškolským s maturitou, VŠ s vysokoškolským vzděláním.

Graf č. 3

Pramen: Vlastní propoččet ze SBDL 2001 (ČSÚ)

Graf č. 4

Pramen: Vlastní propoččet ze SBDL 2001 (ČSÚ)

6 ZÁVĚRY

Území Ústeckého kraje patřilo mezi sociálně, ekologicky a v podstatě i ekonomicky neproblémovější kraje české části federace. Srovnáme-li struktury obyvatelstva dvou nástupnických krajů Severočeského kraje (Ústeckého a Libereckého), zejména pak vzdělaností a sociální, zjišťujeme podstatné rozdíly mezi oběma územními jednotkami. Vzdělanostní struktury obyvatelstva mají totiž výrazný vliv na rozvojové šance regionů. To nám dokládají i údaje o nezaměstnanosti. Ústecký kraj má v rámci krajů ČR nejhorší vzdělanostní struktury obyvatelstva a s tím koreluje i nejvyšší míra nezaměstnanosti. Liberecký kraj má díky svému ekonomickému založení a příznivější vzdělanostní struktuře výrazně lepší výchozí podmínky pro úspěšné dokončení transformace. Dokládá to i v rámci ČR podprůměrná míra nezaměstnanosti. Cestou k zlepšení sociální situace a vzdělanostní struktury kraje jsou rekvalifikace občanů. Zde je široká možnost ve spolupráci a s využitím zkušeností zemí EU vytvořit programy rekvalifikace a jejich systém. Rozhodující je však podpora vysokoškolského vzdělání všech stupňů. Je třeba přejít od proklamací k činům.

Tento příspěvek vznikl v rámci grantu GAČR registrovaného pod číslem 403/00/0319 s názvem Regionální zájmy v Ústeckém kraji a jejich nositelé.

LITERATURA

- [1] HAMPL, M. a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v ČR, Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 395 str.
- [2] HAMPL, M. a kol. (2001): Regionální vývoj: Specifikace české transformace, evropská integrace a obecná teorie, UK Praha, 2001
- [3] ŠAŠEK, M. (1997): Vliv migrace na vývoj úrovně vzdělanosti významných středisek osídlení Severočeského kraje v 80. letech. AUC-GEOGRAPHICA 1997, No.1,(ISSN 0300-5402), s.57-66
- [4] ŠAŠEK, M. (1997): Vývojové tendence sídelní struktury Severočeského kraje. Acta Universitatis Purkynianae 22, UJEP 1997, Ústí nad Labem , (ISBN 80-7044-169-0), 130 str.
- [5] Výsledky SLDB 1.3.2001 Ústecký kraj, ČSÚ Ústí nad Labem, 2001
- [6] Výsledky SLDB 1.3.2001 Liberecký kraj, ČSÚ Liberec, 2001

MODELOVÁNÍ REGIONÁLNÍCH PROCESŮ

Ing. Stanislava ŠIMONOVÁ

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní
Ústav systémového inženýrství a informatiky, Studentská 84, 532 10 Pardubice, Česká republika
tel.: +420 466036009, e-mail: Stanislava.Simonová@upce.cz*

Abstract:

Tools for Modeling of Regional Processes.

Tools for detailed describing of relationships, functions and processes are important for understanding of business as well as regional situation. There is a question, which modelling tool or method is appropriate for regional managers.

Key words: *Public administration, information system, analysis and modeling*

1 ÚVOD

Práce s informačním prostředím je nezbytnou součástí většiny profesí na všech úrovních veřejné správy. Neznamená to však pouhé úzké pojetí ve smyslu obsluhy operativních informačních systémů, ale široký záběr činností, jejichž nedílnou součástí je schopnost vyjádřit podstatu a potřeby regionální reality, jinými slovy zahrnuje to také schopnost uplatnění modelovacích postupů a nástrojů. Informační prostředí veřejné správy reflektuje modernizaci a racionalizaci veřejné správy pomocí moderních technologií a postupů, což znamená ve svém důsledku podporu koncepční činnosti správy, řízení veřejných služeb a usnadnění rozhodovacích procesů ve veřejné správě. Logický požadavek sjednocení a efektivního využívání dat v rámci informačních systémů veřejné správy vyplývá jednak z nutnosti sladění informačního prostředí z evropskými podmínkami z důvodu plánovaného začlenění do EU, ale zejména z potřeby vytvořit kvalitní datovou základnu a povýšit komunikační infrastrukturu na informační úroveň pro podporu rozhodovacích procesů. V souladu s dokončovanou reformou veřejné správy a vznikem nových veřejnoprávních orgánů na úrovni krajů se stává aktuální potřeba budovat nové datové základny potřebné na této úrovni řízení, přičemž se jedná i o určitou příležitost pro využití současných moderních technologií a postupů. Kvalita vzniklého datového prostředí se však odvíjí od zapojení pracovníků veřejného správy zejména do úvodních fází budování datového prostředí, tedy do analýzy regionální reality. Vyvstává otázka výběru a uplatnění modelovacích postupů a nástrojů.

2 KLASICKÉ POSTUPY

Klasické metody či metodiky představují definované způsoby analýzy a modelování (ať pojaté strukturovaně či objektově), které jsou dlouhodobě prověřeny a bohatě publikovány. Vždy se jedná o souhrn etap, přístupů, zásad, postupů, pravidel, dokumentů, řízení, metod, technik a konkrétních nástrojů. Jako přínosy jsou deklarovány např. přesně definovaný komunikační standard pro jednotlivé typy funkčních míst, větší produktivita a kooperace, větší nezávislost vyvíjených úseků informačního prostředí na konkrétních řešitelích, větší pružnost vytvářeného informačního prostředí vzhledem k vývoji potřeb uživatelů, definice kritérií kvality včetně pravidel konzistence modulů informačního prostředí, kvalitnější řízení, snížení rizika vyčerpávání finančních či technických i personálních zdrojů na "nerealizovatelné" zadání, větší možnost přenositelnosti vytvořených modulů do jiných implementačních prostředí, východiska a kritéria pro výběr a použití vhodných prostředků modelovacích softwarových prostředků, atd.. Uplatnění metod, či spíše docenění významu jejich uplatnění, je důležité zejména na manažerské úrovni veřejnosprávních institucí.

Modelovací úrovně lze realizovat pomocí různých softwarových aplikací, mezi nimiž lze pro potřeby regionálního modelování vybrat "klasický" nástroj case/4/0 (firma MicroTool GmgH). Case/4/0 je založen na uplatnění metodiky strukturované analýzy a návrhu, s použitím zejména metod datové a funkční analýzy. Nástroje jsou představovány diagramy, které postihují úroveň modelu reality a modelu technologického, tzn. diagram datových toků, diagram funkční struktury, diagram entit a jejich vztahů, diagram datových struktur, diagram modulových struktur, diagram relačního modelu, diagram stavů a jejich přechodů. Lze uplatnit techniky jako normalizace datového modelu či technika návrhu funkční struktury událostí. Jako základní východisko pro vlastní analýzu se zdají ER diagramy (diagramy entit a vztahů mezi entitami), které jsou pak převedeny do relačních modelů; po transformaci jsou upravovány a řešeny často už pouze relační modely bez zpětné aktualizace ER diagramů a tím dochází k určitému porušení návaznosti mezi ER diagramem a relačním modelem. Pro vlastní implementaci je východiskem jak relační model, tak diagramy popisů funkcí. Někde vlastní analýza začíná přímo relačním modelem, bez předchozího definování ER diagramů, což je dáno zavedenou praxí v organizaci, kdy nepovažují použití ER diagramů za bezpodmínečně nutné. Case/4/0 je většinou používán v síti, ale s tím omezením, že právo měnit údaje má pouze analytik (tzn. např. manažer analyzující daný úsek), a ostatním pracovníkům jsou diagramy přístupné pouze pro čtení (např. jako podklad diskuzi či pro programování). Dokumentace v case/4/0 je rozhodně velmi silným nástrojem, neboť umožňuje dynamickou aktualizaci; diagramy, výpis atributů, popis animace jsou vkládán dynamicky, dokumentace může být tedy stále aktuální. Svou rozsáhlostí je však takto vedená dokumentace poněkud nepřehledná, takže míra využití je poněkud diskutabilní. Efektivní použití case/4/0 v konkrétní organizaci nezávisí jen na zvládnutí tohoto software, ale vyžaduje také jistou úroveň nejenom analytiků ve smyslu používání metodiky a metod. Přestože je deklarována srozumitelnost diagramů i pro koncového uživatele, který by měl vstupovat zejména do počáteční fáze zpracování analýzy, praktické zkušenosti ukazují, že v současné

době je tato forma pro koncového uživatele nepřehledná a nesrozumitelná, přičemž určité zaškolení pro uživatele nemá příslušný efekt, neboť se jedná o problematiku jemu profesně velmi vzdálenou. Uvažovaný softwarový prostředek má proto své uplatnění u projektantů / specialistů, ale jeho uplatnění jakožto modelovací nástroj pro manažery veřejné správy (tedy nespécialistky ve smyslu projektovém) se zdá být poněkud diskutabilní.

3 OTEVŘENĚJŠÍ POSTUPY

Existují postupy a metody (samozřejmě podporované programovými prostředky), které umožňují vysokou variabilitu v různých pohledech na modelovanou realitu - např. v uplatnění široké škály nástrojů, v možnosti definice určitého „vlastního“ způsobu vyjádření a popisu modelovaného objektu či činnosti. Jako příklad lze uvést softwarový produkt ARIS Toolset (firma IDS Scheer AG), pro který je typický mnohadimenzionální přístup k modelování, kdy model organizace je vytvářen z mnoha pohledů a jejich vzájemných vazeb. Aplikovanými dimenzemi jsou - pohled funkční a procesní, datový, organizační, hardwarový, softwarový, ekonomický a také je uplatňována do určité míry další dimenze, a to jsou znalosti, kterými organizace a její zaměstnanci disponují. Zároveň je také uplatněn princip vrstvené abstrakce, tzn. model je vytvářen na třech úrovních – úroveň konceptuální (v ARIS metodice pojmenováno jako koncept odborný či logický), úroveň technologická (zde pojmenováno jako koncept zpracování dat) a úroveň implementační. Z uplatněných grafických nástrojů lze uvést model procesů, model přiřazení funkcí, model informačních toků, model událostí, model komunikace, model rizik, model klasifikace, model přístupu k datům a mnohé další. Tento softwarový prostředek nabízí široké možnosti uplatnění při modelování podnikové / regionální reality a z hlediska své variability se zdá být jako vhodný modelovací nástroj pro regionální manažery. Nicméně je nutno konstatovat, že zmíněná variabilita klade značné nároky na uživatele. Uživatel totiž v rámci ARIS Toolset má k dispozici širokou škálu grafických nástrojů, ve kterých si může používané grafické prvky nově definovat či přizpůsobovat organizačním zvyklostem, používané diagramy se mohou různě prolínat, jinými slovy obsluha nástroje vyžaduje značnou předběžnou přípravu. Pokud je tedy o nástroji uvažováno v souvislosti s regionálními manažery (tedy nespécialistky z hlediska modelování), pak uživatelská náročnost je jistou nevýhodou. Zřejmě i z tohoto důvodu je v praxi obvyklé, že vlastní analýzu vykonávají specialisté, zatímco ostatní uživatelé (na jakékoliv profesní úrovni) nástroj obsluhují na velmi základní úrovni, často pouze pro uplatnění kontrolní činnosti (odsouhlasení analyzovaných úseků, doladění určitých detailů).

4 MODELOVACÍ METODY CÍLENÉ PRO VEŘEJNOU SPRÁVU

Závěrem lze říci, že existující metody a techniky (podpořené příslušnými softwarovými aplikacemi) nabízejí široké možnosti uplatnění při modelování jakékoliv podnikové / organizační / regionální reality. Výsledná analytická schémata jsou pak vstupem do dalších fází vývoje budování informačního prostředí (transakční systém, datový sklad, aj.). Nicméně použité metody (uplatněné v rámci aplikací pro modelování) přes veškerou proklamovanou jednoduchost a sdělnost se uživatelům často jeví jako složité. Proto by zřejmě bylo účelné v duchu zavedených metod definovat jednodušší – přehlednější – sdělnější nástroje, které by navíc byly cíleny pro potřeby veřejnosprávního sektoru.

ZDROJE

- [1] IDS Scheer AG. <http://www.ids-scheer.com/>
- [2] MicroTool. <http://www.microtool.de/>
- [3] Úřad pro veřejné informační systémy. <http://www.uvis.cz>

PRAKTICKÉ ASPEKTY FINANCOVÁNÍ REGIONÁLNÍHO ROZVOJE ZE ZDROJŮ EU

Ing. Markéta ŠUMPÍKOVÁ, Ph.D.

Ing. Oto POTLUKA

Fakulta managementu VŠE Praha, J. Hradec;

e-mail: sumpik@fm.vse.cz

Institut pro ekonomickou a ekologickou politiku, VŠE Praha;

e-mail: potluka@vse.cz

Anotace příspěvku

Česká republika je z pozice kandidátské země potenciálním příjemcem podpor z před-vstupních fondů EU, což jsou veřejné výdajové programy financované ze společného rozpočtu EU. Přidělování finančních prostředků se děje na programovací a projektové bázi a řídí se závaznými principy a pravidly.

První část příspěvku se bude věnovat stručnému přehledu současné úrovně čerpání fondů EU ze strany ČR a obecným principům, kterými se řídí požadavky na projekt financovaný z před-vstupních fondů. V druhé části bude věnována pozornost praktickým problémům, které jsou spojeny s praxí u projektů podporovaných z prostředků EU.

The Czech Republic is a potential receiver of support from the EU pre-accession funds. These funds belong to public expenditures programmes financed from the EU budget. The distribution of financial sources is running on programming and project base and is directed by obligatory principles and rules.

In the first part of the contribution the attention will be paid to a brief overview of situation in drawing the EU funds by the Czech Republic and to general requirements for each project. The second part will be concerned on problems linked to the practical life of project financed from the EU.

1 ÚVOD

Členské státy EU se v rámci zakladatelských smluv Evropských společenství dohodly na uplatňování společného nebo koordinovaného postupu v řadě oblastí. Jde například o zemědělství, obchod, dopravu a energetiku, regionální politiku, justice, vnitřní věci či měnovou politiku a v neposlední řadě politiku rozšiřování EU směrem na východ. Při realizaci příslušných politik se používají určité nástroje včetně podpor z veřejných výdajových programů. Není samozřejmě v možnostech tohoto

příspěvku pojednat o všech politikách, jejich nástrojích a aspektech procesu realizace, zaměříme se proto pouze na programy v rámci politiky rozšiřování EU, konkrétně v oblasti regionální politiky.

Nejprve se krátce podíváme na systém implementace regionální politiky, dále si uvedeme stručný přehled programů vypisovaných EU pro kandidátské země¹⁵, nejvíce pozornosti budeme věnovat praktickým aspektům čerpání podpor, konkrétně půjde o přehled standardních náležitostí návrhu projektu a o praktické problémy související s návrhem a realizací projektu.

Podpora ekonomického růstu, odstraňování zaostalostí regionů a zvyšování soudržnosti mezi nimi je jedním z hlavních cílů, které si vytyčila Evropská unie v zakladatelských smlouvách podepsaných v roce 1992 v Maastrichtu. Většina těchto principů je uplatňována i ve vztahu mezi EU a tzv. kandidátskými zeměmi. Za pět desetiletí své existence vytvořila Evropská společenství velmi rozsáhlý systém programů viz internetová stránka <http://www.europa.eu.int>. Zde je třeba upřesnit, že příspěvek se bude věnovat pouze programům Phare¹⁶, ISPA¹⁷ a SAPARD¹⁸, přičemž oddíl Praktické aspekty realizace projektů se zaměří pouze na Phare, zdůvodnění viz níže. Finanční rámec těchto programů pro všechny kandidátské země a pro ČR lze nalézt v Příloze.

2 PROCES ROZŠIŘOVÁNÍ EU A IMPLEMENTACE REGIONÁLNÍ POLITIKY

Cíle, priority, jejich zdůvodnění, návrh opatření vedoucích k naplnění cílů, cílové skupiny, formy pomoci a finanční rámec programových podpor jsou definovány v základních dokumentech regionální politiky. Tyto dokumenty jsou hierarchicky uspořádány, na nejvyšší úrovni ve vztahu stát a EU je dokument nazvaný **Národní rozvojový plán** (dále jen NRP¹⁹). Je zpracováván státem a předkládán Evropské komisi (Komisi) ke schválení. Zaměření a struktura NRP/RDP jsou stanoveny v Nařízení Rady pro strukturální fondy (Nařízení č. 1260/1999 z 21.června 1999, čl.16). Na základě NRP je uzavřena smlouva mezi předkládající zemí a Evropským

¹⁵ Půjde o programy, kterých se může účastnit i ČR, protože EU vypisuje i programy určené pouze pro vybrané kandidátské země, jako například TACIS, kterého se mohou zúčastnit pouze přhraniční regiony Běloruska, Moldávie, Ruska a Ukrajiny.

¹⁶ Program Phare je prioritně orientován na přípravu země na vstup do EU. Přístupová partnerství vytvářejí základ pro národní programy PHARE, programy přes-hraniční spolupráce. Jedná se především o tyto oblasti: 1) Evropská integrace – právní, finanční a správní agendy; 2) Infrastruktura – dopravní a technická; 3) Rozvoj lidských zdrojů – trh práce a vzdělávací systémy; 4) Soukromý sektor – malé a střední podniky a podpora regionálního rozvoje. K základním formám patří programy národní, vícenárodní a přes-hraniční spolupráce.

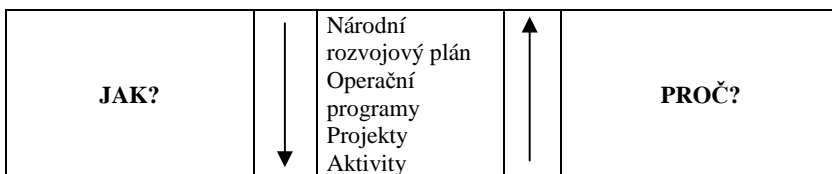
¹⁷ Program ISPA (Instrument for Structural Policies Pre-Accession je finanční nástroj nazývaný také jako „před-vstupní Kohezní fond“ a je zaměřený na výstavbu velké dopravní infrastruktury (železniční koridory) a na oblast životního prostředí.

¹⁸ Program SAPARD (Special Accession programme for Agriculture and Rural development) je nástrojem zaměřeným na rozvoj zemědělství a venkova, především se zaměřuje na přípravu a realizaci rozvojových strategií venkovských mikroregionů, sdružení nebo svazku obcí a podpora může být poskytnuta na následující oblasti: 1) **Obnova a rozvoj vesnic;** 2) **Rozvoj infrastruktury.**

¹⁹ V České republice nedosahuje žádný z regionů velikosti NUTS II výkonnosti rovnající se 75% průměru úrovně HDP/obyv. EU (s výjimkou Prahy, průměr za celou ČR je 60%), proto bylo rozhodnuto na základě doporučení DG XVI Evropské komise o zpracování uceleného programového dokumentu pro celou ČR. Tento dokument má název NRP, ale často je označován jako RDP (regional development plan), což koresponduje s faktem, že v členských zemích se standardně připravují RDP vždy pro jeden nebo více regionů splňujících kritéria zařazení pod Cíl 1 strukturální politiky EU.

společenstvím, tzv. **Rámec podpory společenství**, kde jsou vymezeny závazky obou stran k poskytnutí prostředků na dosažení v cílů uvedených v NRP.

Druhou úrovní jsou **operační programy**, které se zaměřují na konkrétní regiony zpravidla velikosti NUTS II. (tzv. regionální operační programy, ROP), nebo ekonomické obory (sektorové operační programy). V rámci realizace programů jsou uskutečňovány **projekty**, které jsou svým finančním, geografickým a oborovým rozsahem menší než programy a obvykle jich je připravováno více v rámci jednoho programu. Nejnižším článkem jsou poté **aktivity**, pomocí nichž jsou naplňovány cíle jednotlivých projektů.

Vzájemná souvislost mezi výše uvedenými hierarchickými stupni je taková, že při postupu shora dolů by vždy nižší hierarchická úroveň měla dávat odpověď na otázku JAK? (tj. jak bude dosaženo předcházející vyšší úrovně v hierarchii?), zatímco při postupu opačným se očekává odpověď na otázku PROČ je činnost na nižší úrovni prováděna? Odpovědí by měla být činnost na vyšší hierarchické úrovni.

3 POŽADAVKY NA NÁVRHY PROJEKTŮ

Příprava projektů podporovaných Evropskou unií vykazuje podobné charakteristiky jako příprava projektů v soukromé sféře s tím rozdílem, že zde jsou stanovovány společenské cíle přijatelné pro širší okruh společnosti.

Při realizaci projektů je důležitým faktorem **umístění regionu**, v němž dojde k realizaci aktivit. Zvláštní důraz je v tomto ohledu kladen zejména na regiony mimo ekonomická centra. **Cíle** projektu musí být v projektu relativně detailně popsány, dříčí cíle na sebe musí navazovat a ústít v naplnění konečného cíle. Popis těchto vzájemných návazností se nazývá logický rámec (log frame), je sestavován podle stejného pravidla jako hierarchie dokumentů pro regionální politiku – viz výše uvedený obrázek.

S ohledem na skutečnost, že každý z programů je spjat s určitými cíli regionální politiky, je nutno: 1) zdůvodnit **potřeby** daného regionu nebo sektoru (například na základě situační analýzy), 2) uvést všechny **cílové skupiny**, na něž je zaměřen projekt (přímí i nepřímí příjemci), 3) zdůvodnit **výběr cílových skupin a aktivit** vedoucích k dosažení cíle, 4) uvést **význam navrhovaného projektu** pro cílové skupiny a úspěšnou implementaci celého programu.

Metodická část projektu má za úkol doplnit popis projektu. V popisu je návrh a zdůvodnění předpokládaných aktivit, v metodice je uveden způsob uskutečnění a zdůvodnění výběru metodiky. Je vhodné odvolat se na předcházející projekty obdobného charakteru, které předkladatel realizoval. K metodice je nutno uvést i zdůvodnění zapojení jiných organizací a subjektů do uskutečňovaného projektu.

Další nezbytnou částí projektu je **Plán akcí a trvání projektu**. Ke každé aktivitě je třeba uvést místo, kde se bude realizovat, termín uskutečnění (vztažený k začátku celého projektu) a subjekt, který je odpovědný za realizaci konkrétní aktivity.

Navrhovaný projekt má obvykle ještě několik dalších částí. První z nich je **odhadovaný dopad na cílové skupiny**, povahou jde o „nehmatatelné“ výstupy z projektu. Obvykle mají formu zlepšení situace cílové skupiny, zvýšení dovedností v cílových skupinách, případně partnerů apod. Druhou částí jsou **Výstupy projektu** ve smyslu „hmatatelné“ výsledky projektu, které lze jednoznačně určit a kvantifikovat. Slouží k doložení realizace aktivit uskutečněných v průběhu projektu. Třetí je tzv. **multiplikační efekt**, spočívající v rozboru, jak se zkušenosti z úspěšných i neúspěšných projektů dají využít při přípravě dalších návrhů v budoucnosti, například v jiných regionech s obdobnými problémy. Další součástí návrhu projektu je stručná analýza budoucí **udržitelnosti** aktivit realizovaných v rámci podporovaného projektu. Jde především o finanční, institucionální a politickou udržitelnost aktivit poté, co skončí financování ze strany EU.

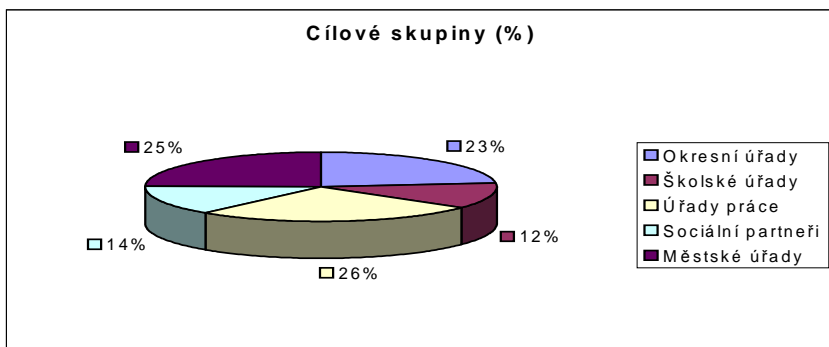
Nezbytnou součástí návrhu projektu je **rozpočet** celkových způsobilých nákladů v členění na přímé, administrativní (režijní) náklady a rezervu. Na rozpočet navazuje **analýza předpokládaných zdrojů financování** v členění na příspěvek z programu EU a národní zdroje (veřejné a soukromé). Je obvyklé, že je vyžadována minimální úroveň spolufinancování ve výši 35% ze strany předkladatele projektu, případně dalších subjektů.

V návrhu projektu nesmí chybět **popis žadatele/předkladatele** projektu, kde se žadatel představuje prostřednictvím formálních charakteristik (kontaktní a identifikační údaje, typ organizace, pole činnosti, kapacity pro řešení projektu), dále se uvádí výčet projektů, které žadatel již realizoval a s jakými výsledky. Pokud se projektu účastní partneři, podávají se o nich informace ve stejné struktuře. Nedílnou součástí jsou originály podepsaných prohlášení všech partnerů o souhlasu se spoluúčastí v projektu.

4 PRAKTICKÉ ASPEKTY IMPLEMENTACE PROJEKTŮ

Pro určení praktických problémů souvisejících s realizací projektů byl proveden výzkum v letech 2000 – 2001 mezi 160 respondenty, účastníky vzdělávacího projektu Phare číslo CZ 9807-02-01. Projekt byl zaměřen na vybudování lokálních a regionálních kapacit pro čerpání před-vstupních fondů (Phare, ISPA, SAPARD) a také strukturálních fondů a Kohezního fondu.

Všichni respondenti byli z regionu NUTS II. – Jihozápad, jejich složení podle zaměstnavatele popisuje následující graf.

Výzkum byl proveden formou osobního interview a písemného dotazníku, výsledky byly zpracovány pomocí standardních statistických metod. Ze 160 respondentů mělo celkem 59 rozsáhlejší zkušenosti s čerpáním prostředků z některého z veřejných výdajových programů a z toho celkem 27 respondentů mělo zkušenosti s čerpáním prostředků z některého z programů EU²⁰, většinou z Phare (76%). S programy ISPA a SAPARD neměl velké zkušenosti nikdo a prakticky mít ani nemohl, protože oba programy se teprve v ČR rozbíhaly (SAPARD byl v té době přístupný pouze pro pilotní region Severozápad).

Šetření bylo zaměřené na oblast úskalí spojených s podáváním EU projektů²¹, přičemž byly získávány odpovědi od všech 160 respondentů, ovšem v členění na skupinu, která má „relativně dobré“ zkušenosti s podáváním projektů a ostatní.

Při **podávání EU projektů** byly ve vzorku 160 respondentů identifikovány následující problémy na straně žadatelů (podle pořadí důležitosti) související s: 1) nedostatkem kapacit pro vyhledávání, podávání projektů a řízení jejich realizace, 2) neznalostí systému a informačních zdrojů, 3) finanční nedosažitelností (žadatelé nemají na spoluúčast nebo neznají způsob či nemají kapacity na získání dodatečných zdrojů spolufinancování), 4) vysokou administrativní náročností (nevyplatí se podávat projekty), 5) neexistence dokumentů, na které by se měl projekt odvolávat a jež cíle by měl naplňovat.

Získané výsledky lze interpretovat tak, že na určené pořadí mělo velký vliv složení

²⁰ Svoje zkušenosti s řízením projektů hodnotili respondenti takto: 0% výborné, 5% velmi dobré, 32% dobré, 44% malé, 19% nezajímá mě. Za „relativně dobré“ zkušenosti jsme považovali pouze skupinu „výborné“ a „velmi dobré“, abychom zvýšili relevanci získaných dat.

²¹ EU projekt ve smyslu projekt, který je financován nebo spolufinancován z některého programu EU.

respondentů a míra jejich znalostí o systému veřejných výdajových programů a zkušeností s podáváním projektů (složení respondentů totiž odpovídalo výše zmíněnému tréninkovému projektu Phare, jehož se zúčastnili). Zhruba 65% ze 160 respondentů neumělo pracovat s internetem, který je v současné době nejrozsáhlejším informačním zdrojem, v některých případech dokonce jediným.

Při sledování vybrané skupiny respondentů, kteří měli praktické zkušenosti s podáváním a řízením projektů, byla situace odlišná: 1) vysoká administrativní náročnost, 2) neexistence dokumentů, na které by se měl projekt odvolávat a jež cíle by měl naplňovat, 3) finanční nedosažitelnost, 4) nedostatek kapacit pro vyhledávání, podávání projektů a řízení jejich realizace, 5) neznalost systému a informačních zdrojů. Pořadí důležitosti napovídá, že lidé, kteří mají zkušenosti s projekty vyřešili bod 4) a 5) již v minulosti, jinak by zřejmě ani nemohli být v této skupině respondentů.

5 ZÁVĚR

Z výše uvedeného plyne závěr, že výsledky průzkumů míry připravenosti a zjišťování úskalí v čerpání fondů je významně ovlivněno rozsahem praktických zkušeností respondentů. Stejně tak z výše uvedeného vyplývá, že zájem o podávání projektů a míra úspěšnosti v získávání a realizaci závisí na tom, jak marketing, řízení a celkové nastavení programu vyhovuje zcela nezkušeným nebo zkušeným navrhovatelům projektů.

Neexistence příslušných dokumentů je logicky považována za velký problém pouze u skupiny s praktickými zkušenostmi, protože tyto respondenti znali logiku a požadavky na návrhy projektů. Jde především o dokumenty na úrovni regionálních rozvojových programů, strategických plánů rozvoje měst, obcí, regionů apod. Pokud tyto neexistují, pak je projekt navržen v souladu s regionálním operačním programem pro NUTS II., ale ten je natolik rozsáhlý a obecný, že ne všechny cíle a priority odpovídají cílům a prioritám konkrétního města, mikroregionu apod., takže nakonec projekt může řešit něco zcela marginálního, zatímco důležité věci zůstanou stranou.

Závěry tohoto výzkumu byly využity pro další zaměření **spolupráce mezi Fakultou managementu VŠE, resp. katedrou veřejné ekonomiky a služeb (KVES) a praxí**. Jde především o dvě oblasti: 1) zpracovávání diplomových prací podle konkrétního zadání od obce, úřadu, neziskové organizace nebo malého či středního podniku a 2) organizace odborných seminářů pro širokou odbornou veřejnost.

Diplomové práce zpracovávají studenti hlavní specializace management veřejných služeb, kterou garantuje KVES. Ve školním roce 2001/2002 bylo na katedře zadáno celkem 73 diplomových prací, z toho zhruba 75% na základě konkrétního požadavku externího zadavatele. Řada těchto diplomových prací je zaměřena buď na zpracování vybraných částí regionálních rozvojových programů, strategických plánů

obcí či mikro/regionů nebo přímo na vyhledání vhodných programů nabízejících podporu činnosti konkrétního subjektu a dokonce některé práce jsou zaměřeny na vypracování části nebo celé projektové dokumentace pro žádost o finanční podporu z vytipovaného programu. Díky tomuto projektu bylo dosaženo hned tří přínosů: 1) přiblížení studentů praxi, a tím usnadnění hledání jejich místa na trhu práce (někteří studenti si v průběhu zpracovávání diplomové práce vytvořili natolik dobré kontakty, že dostali nabídku k zaměstnání u zadavatele), 2) poskytnutí pomoci ekonomickým subjektům, které se potýkají s výše uvedenými problémy (nedostatkem kapacit pro projekty, neznalostí apod.), a v neposlední řadě také 3) prohloubení spolupráce mezi akademickou půdou a praxí. Tato myšlenka byla natolik přínosná, že se jí dostalo laskavé podpory z Open Society Fund Praha (projekt č. OSF 21/2001).

Odborné semináře jsou zaměřeny na předávání zkušeností v čerpání VVP (především před-vstupních fondů) a na navazování kontaktů. Tyto semináře se konají díky finančním příspěvkům nadace CERGE-EI a Centra evropských studií ve spolupráci s Konrad Adenauer Stiftung.

Výzkum pomohl identifikovat ještě jeden významný specifický problém, a to **jazykovou bariéru** pro mezinárodní a přes-hraniční projekty a dále problém vyhledávání zahraničních partnerů. Tyto potíže se snaží odstraňovat regionální rozvojové agentury, koordinační centra apod., ale klíčový problém je následující komunikace mezi českým navrhovatelem projektu a potenciálním zahraničním partnerem. Tato komunikace je omezena nedostatečnou jazykovou výbavou na obou stranách (většinou to není problém universit, ale spíše malých a středních podniků, neziskových organizací, úřadů, obcí apod.).

POUŽITÁ LITERATURA:

- [1] http://phare.mfcr.cz/pomoc_es_index.htm
- [2] http://www.crr.cz/rp/index_rp.html
- [3] <http://www.mmr.cz> (Ministerstvo pro místní rozvoj)
- [4] <http://www.mpo.cz> (Ministerstvo průmyslu a obchodu)
- [5] POSTRÁNECKÝ, J.: Regionální politika EU, Státní správa a samospráva S 97, č. 21, příloha, str. II-VIII
- [6] Národní rozvojový plán

PŘÍLOHA

Tabulka 1: Indikativní rozdělení před-vstupních finančních prostředků pro asociované země (mil. euro, v cenách roku 1999)

Program	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
PHARE II	1560	1560	1560	1560	1560	1560	1560
Z toho pro ČR	76 - 80	76 - 80	76 - 80	76 - 80	76 - 80	76 - 80	76 - 80
ISPA	1040	1040	1040	1040	1040	1040	1040
Z toho pro ČR	53 - 82	53 - 82	53 - 82	53 - 82	53 - 82	53 - 82	53 - 82
SAPARD	520	520	520	520	520	520	520
Z toho pro ČR	cca 22	cca 22	cca 22	cca 22	cca 22	cca 22	cca 22

ŠANCE A RIZIKÁ VSTUPU SLOVENSKA DO EU Z HĽADISKA ADAPTÁCIE REGIONÁLNEJ ŠTRUKTÚRY

Doc. Ing. Jozef TVRDOŇ, CSc.

*Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta
Katedra regionálneho rozvoja a geografie, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava,
Slovenská republika
tel.: +421 7 67291381, e-mail: tvrdon@euba.sk*

1 DOTERAJŠÍ VÝVOJ A IDENTIFIKÁCIA REGIONÁLNYCH DISPARÍT V EKONOMIKE SLOVENSKA

1.1. Východisková situácia v základných ukazovateľoch

Vývoj v jednotlivých regiónoch Slovenska bol významnou mierou determinovaný absenciou hodnotových kritérií pri koncipovaní programov rozvoja a inštitucionálneho zabezpečovania rozvoja ekonomiky regiónov. Súčasný stav možno charakterizovať nízkou konkurencieschopnosťou regiónov, ktorá sa prejavovala najmä v nevýhodnej sektorovej štruktúre, nedostatku inovačnej kapacity regiónov, diferencovanej kvalite ľudského potenciálu a nízkej úrovne dostupnosti regiónov ako dôsledku nedostatočnej infraštruktúrnej vybavenosti.

Ak analyzujeme kraje podľa dosiahnutej **úrovne HDP/obyv.** z pohľadu dekompozície tohto ukazovateľa rozloženého na vzťah HDP/pracovníka, vyjadrujúceho produktivitu a na vzťah ekonomická aktivita obyvateľstva ku celkovému počtu obyvateľstva, ktorý vyjadruje mieru zamestnanosti, potvrdzujú sa regionálne rozdielnosti s dominujúcim postavením v produktivite a zamestnanosti Bratislavského kraja. Bližšia analýza týchto dvoch komponentov (tab. č. 1) ukazuje, že rast HDP/obyv. v období rokov 1997 – 1999 v jednotlivých regiónoch bol dosiahnutý vplyvom rôznych faktorov. Rast produktivity sa prejavil prakticky vo všetkých krajoch, ale s rôznou mierou zamestnanosti. Bratislavský a Trnavský kraj popri raste produktivity zabezpečoval aj rast zamestnanosti, zatiaľ čo v ostatných krajoch zamestnanosť v období 1997 – 1999 podstatne klesla.

Tabuľka č.1: Dekompozícia HDP/obyvateľa (v PPS – EUR)

Kraj	HDP/obyv.			HDP/pracovníka			Pracovníci/EAO		EAO/obyv.	
	% na SR		Index	% na SR		Index		Index		Index
	1997	1999	1999/1997	1997	1999	1999/1997	1999	1999/997	1999	1999/1997
SK spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,757	96,0	0,477	98,7
Bratislavský	208,5	198,2	95,1	140,2	127,8	91,2	1,028	93,3	0,544	105,8
Trnavský	105,4	108,3	102,7	120,2	114,4	95,2	0,707	104,9	0,483	97,6
Trenčiansky	91,1	91,4	100,3	85,1	90,3	106,1	0,772	91,0	0,473	98,5
Nitriansky	81,3	82,6	101,6	89,4	91,9	102,8	0,707	99,0	0,458	94,6
Žilinský	82,9	82,4	99,4	86,3	87,6	101,5	0,707	93,0	0,480	100,4
Banskobystrický	90,3	90,1	99,8	89,6	94,7	105,7	0,725	95,0	0,473	94,2
Prešovský	65,2	64,5	98,9	82,2	80,2	97,6	0,654	99,1	0,456	99,6
Košický	92,1	98,7	107,2	95,2	107,3	112,7	0,724	90,9	0,458	99,1

Zdroj: <http://www.statistics.sk/webdata/ks/reghdp/rhdpo.htm>.
EAO – ekonomicky aktívne obyvateľstvo. Vlastné prepočty.

Štruktúra populácie má tiež svoje regionálne rozdielnosti. Index ekonomického zaťaženia v priebehu rokov 1997 – 2000 trvalo klesal. Odráža sa v ňom výraznejší pokles populácie v predproduktívnom veku, nárast počtu produktívnych a iba mierne zvyšovanie poproduktívnych obyvateľov.

Regionálne zmeny v sektorovej reštrukturalizácii sa zákonite prejavili i v **miere nezamestnanosti**. Vývoj za časové obdobie 1997 až 2000 jednoznačne naznačil trend veľkých regionálnych rozdielnosti, ktoré boli spôsobené spomalením hospodárskeho rastu, problémami verejných rozpočtov, chýbajúcou modernizáciou a útlmom priemyslu, ekonomickou recesiou stavebníctva a poľnohospodárstva a pod., ktoré vyústili do vysokej nezamestnanosti. Rast nezamestnanosti za uvedené obdobie vzrástol priemerne 1,50 krát (priemer rastu za Slovensko v roku 2000 bol 1,43 krát vyšší oproti roku 1997). Takmer 2/3 okresov sa prepadlo do najhoršej skupiny regiónov, v ktorých pretrvávajú dlhodobé sociálno-ekonomické problémy.

Ak analyzujeme dosiahnutý **príjem z pracovnej činnosti** v jednotlivých okresoch, ten vysoko koreluje s rozložením nezamestnanosti na Slovensku. Situácia, ktorá vznikla pôsobením týchto dvoch ukazovateľov „zabezpečenia existenčných životných podmienok“ obyvateľom v jednotlivých regiónoch zvýšila polaritu medzi tzv. bohatými a chudobnými regiónni. V roku 1997 príjem z pracovnej činnosti na obyvateľa najvyššiu hodnotu dosiahol Bratislavský kraj 8 255 SK, t. j. päť krát vyšší príjem na obyvateľa ako v Prešovskom kraji (1522 Sk/obyv.) a tri krát viac ako je priemer za Slovensko (2822 Sk/obyv.). V roku 2000 sa všeobecne príjem na obyvateľa zvýšil (tab.č. 2), iba s tým rozdielom, že sa zväčšilo rozpätie medzi najvyšším príjmom (Bratislavským krajom 10434 Sk/obyv.) a najnižším príjmom (Prešovským krajom 1791 Sk/obyv.). Výraznejšie sú rozdiely medzi jednotlivými okresmi.

Tabuľka č. 2: Príjmy z pracovnej činnosti za obdobie rokov 1997 – 2000

Kraj	Podiel príjmu na SR		Rast (pokles) príjmov
	1997	2000	2000/1997
Bratislavský	2,93	3,13	0,26
Trnavský	0,68	0,69	0,19
Trenčiansky	0,84	0,83	0,17
Nitriansky	0,64	0,61	0,12
Žilinský	0,77	0,72	0,11
Banskobystrický	0,94	0,95	0,19
Prešovský	0,54	0,54	0,18
Košický	0,86	0,77	0,06
Slovensko	1,00	1,00	0,18

Zdroj: ŠÚ SR, 1997, 2000

Vychádzajúc z vyššie uvedenej analýzy a z demografickej vitality obyvateľstva Slovenska hlavnými diferenciálnymi osami je línia južný a severný región, a potom východný a západný, ďalej sú to mestá a priemyselné oblasti s koncentráciou obyvateľstva verzus vidiek, a napokon prímestské oblasti oproti izolovaným, marginalizovaným. Tieto diferenciácie určujú súbor miest s viac ako 10 tis. obyvateľmi, ktoré tvoria prirodzené regionálne centrá (77) a vytvárajú sa okolo nich reálne pracovné trhy, nakoľko viažu okolo seba viac ako 75 % pracovných príležitostí. Súvisiace sociálne problémy s regionálnymi trhmi práce sa koncentrujú hlavne do okresov s viac ako 15 % nezamestnanosťou.

Z hľadiska druhov činností je ekonomická výkonnosť výslednicou **sektorovej diferenciácie** v regiónoch a jej zodpovedajúca **intenzita zamestnanosti**.

Hospodársku základňu výstižne charakterizuje ukazovateľ počet pracovných príležitostí na 100 obyvateľov. Najvyššiu hodnotu tohto ukazovateľa dosahuje Bratislavský kraj (56,7) čo je ovplyvnené najmä mestom Bratislava, kde pripadá až 64,1 pracovných príležitostí na 100 obyvateľov. Najnižšiu hodnotu dosahuje Prešovský kraj (29,8). Ostatné kraje sa pohybujú v rozpätí 40,8 – 33,2 pracovných príležitostí na 100 obyvateľov.

V primárnom sektore v poľnohospodárstve a lešníctve na 100 obyvateľov v počte pracovných príležitostí najvyššiu hodnotu dosahuje Nitriansky kraj (3,7), nasleduje Trnavský kraj (3,5), a najnižšiu hodnotu dosahuje Bratislavský kraj (1,0).

V sekundárnom sektore pripadá na 100 obyvateľov v Trenčianskom kraji 18,3 pracovných príležitostí, a v Prešovskom kraji len 8,6 pracovných príležitostí.

Terciárny sektor je najsilnejšie zastúpený v Bratislavskom kraji, kde pripadá až 45,7 pracovných príležitostí tohto sektoru na 100 obyvateľov a v Trenčianskom kraji iba (17,1).

Úroveň economickej výkonnosti krajov vyjadrenej podľa vytvorenej **hrubej produkcie** a podielu **pridanej hodnoty** k tejto produkcii poukazuje na osobitné postavenie Bratislavského kraja. Najnižšiu ekonomickú výkonnosť má Prešovský kraj. V prípade Prešovského kraja vysoký podiel pridanej hodnoty nestačí vyvážiť extrémne nízky objem produkcie spojený s hlbokou podkapitalizáciou kraja. V ostatných krajoch existujú rozdiely vo výkonnosti ekonomiky, ktoré vznikajú pri relatívne vysokom objeme produkcie s nízkym podielom pridanej hodnoty.

1.2. Faktory, podmieňujúce regionálne disparity

Zahraničné rozvojové investície

Zahraničný kapitál má pozitívny vplyv na reštrukturalizáciu ekonomiky regiónov, zvyšovanie kvality výroby, transfer moderných technológií, ako aj zlepšuje

podnikateľskú klímu a etiku. Celkové zahraničné investície do konca roku 1999 dosiahli len 85 mld. Sk, čo je na ročnej báze len približne 1,5 % HDP krajiny V roku 2000 sa zahraničné investície zvýšili na úroveň 175 mld. Sk.

V počiatočnej fáze takmer všetky investície prúdili do Bratislavského kraja (vyše 65 % zahraničného kapitálu do roku 1996). Dôvodom bola najmä vysokokvalifikovaná pracovná sila, relatívne veľký trh (dôležitý najmä pri vstupe bankových a obchodných podnikov). Nasýtením tohto trhu ako aj vyčerpaním voľnej pracovnej sily (čo viedlo k zvýšeniu jej ceny) sa postupne kapitál presúval aj do iných regiónov. Pozitívnu úlohu najmä pri vstupe na západné Slovensko zohralo aj dobudovanie základnej infraštruktúry. To všetko viedlo k poklesu podielu Bratislavy až o 10 % na súčasných 55 % (neberúc do úvahy investície do bankového sektora).

Nárast zahraničných investícií (tab. č. 3) v Bratislavskom kraji je relatívne niekoľko násobne nižší ako v iných regiónoch, výnimku tvorí len Banskobystrický kraj, kde ako v jedinom došlo za posledné tri roky k nižšiemu prírastku zahraničných investícií ako v predchádzajúcom období.

Zmeny v rámci priemyselnej štruktúry priniesli až investície do „greenfield“ území v posledných rokoch, keď napr. výraznejšie ovplyvnili priemyselnú štruktúru, kde došlo k výraznému posilneniu elektrotechnickej výroby na juhozápadnom Slovensku oproti tradičným regiónom severného Slovenska.

Tabuľka č. 3: Zahraničné investície (1999)

Kraj	HDP/obyv. v tis. Sk	Zahraničné investície na obyv. v tis. Sk	Nárast v % (1996-1999)
Bratislavský	3 037	656	32,11
Trnavský	1 675	148	453,58
Trenčiansky	1 417	93	283,05
Nitriansky	1 277	43	265,24
Žilinský	1 273	35	521,44
Banskobystrický	1 393	61	-17,30
Košický	1 523	85	183,59
Prešovský	995	35	369,26

Zdroj: NBS, ŠÚ SR

Vývoj exportu

Výrazným prejavom exportu z hľadiska priestorového rozmiestnenia je vysoká koncentrácia exportných kapacít. Tieto kapacity a ich stabilizácia si vyžadujú nutnú diverzifikáciu a špecializáciu výrobnej (priemyselnej, poľnohospodárskej) základne. Za súčasnej situácie Bratislavský región na celkovom exporte Slovenska dosahuje viac ako 46 % exportu Slovenska a zvýšil sa o 13 % od roku 1995. Pozícia ostatných regiónov je relatívne malá – Košický kraj 16,0 %, Trenčiansky kraj 8,4 %, Banskobystrický kraj 8,2 %. Podiel ostatných regiónov sa pohyboval medzi 3 – 7 %.

Rozvoj malého a stredného podnikania

Z počtu evidovaných fyzických osôb tvorili živnostníci v roku 2000 90,83 %, slobodné povolania 3,93 % a samostatne hospodáriaci roľníci 5,24 %. V priemete krajov vykazuje najvyšší podiel fyzických osôb Bratislavský kraj, ďalej nasleduje Nitriansky, Žilinský, Prešovský, Košický, Banskobystrický a Trnavský kraj. Najnižší podiel súkromných podnikateľov je v Trenčianskom kraji. Z regionálneho pohľadu najvýraznejší rast podnikateľskej aktivity oproti roku 1997 sa prejavil v Žilinskom kraji a naopak Košický kraj vykazuje pokles tejto aktivity.

Inovačný potenciál a kvalifikácia

Reštrikcia rozpočtu pre výskumné inštitúcie, značná redukcia zamestnancov, zrušenie mnohých vedeckých inštitútov, nízky podiel súkromného sektoru, emigrácia vedeckých pracovníkov a ďalšie faktory znamenajú veľkú depresiu vedy a výskumu a s ním spojených nadväzujúcich aktivít. Reštrikcia v tejto oblasti mala osobitne nepriaznivý dopad na rozvoj jednotlivých regiónov.

V Bratislavskom regióne je koncentrovaných viac ako trikrát väčší podiel výdavkov na výskum a vývoj ako je priemer za Slovensko a 17 krát viac ako v Prešovskom kraji (za rok 2000). V tomto regióne sa z celkových nákladov na vysoké školy a univerzity vynakladá 48 % a pôsobí tam 49 % učiteľov a študuje 41 % denných študentov. Podiel vysokoškolsky vzdelanej pracovnej sily na ekonomicky aktívnom obyvateľstve podľa regiónov nie je tak dramaticky rozdielny, avšak existuje. Región Bratislava s 11 % podielom na obyvateľstve má 25 % podiel vysokoškolsky vzdelanej pracovnej sily (tab. č. 4).

Tabuľka č. 4: Výdavky na výskum a vývoj a vysokoškolsky vzdelaní pracovníci

Región	Rast (pokles) výdavkov	Podiel výdavkov na SR	Podiel vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov z EAO		
			Index 2000/1997	1997	2000
	1997	2000			
Bratislavský	24,5	25,3	1,04	31,86	42,01
Trnavský	8,5	8,7	0,28	26,63	9,36
Trenčiansky	10,8	8,3	0,70	13,84	11,45
Nitriansky	7,6	7,1	0,73	7,64	7,14
Žilinský	8,5	9,8	1,39	7,65	13,56
Banskobystrický	10,3	9,7	0,96	4,37	5,33
Prešovský	9,0	9,2	0,90	2,68	3,05
Košický	8,0	8,2	1,01	6,33	8,11
Slovensko	10,8	10,9	0,79	100,00	100,00

Zdroj: ŠÚ SR: veda a výskum, 1997, 2000

Inštitúcie podporujúce regionálny rozvoj

V súčasnosti pôsobi na Slovensku 12 regionálnych informačných a konzultačných centier a 5 podnikateľských inovačných centier.²²

Významným nedostatkom v oblasti plánovania a regulácie regionálneho rozvoja bolo nedostatočné inštitucionálne zabezpečenie, predovšetkým v oblasti plánovacích implementačných a hodnotiacich činností. Na tento stav nepriaznivo pôsobili časté zmeny zodpovedných inštitúcií za regionálnu politiku a rozvoj, predovšetkým na národnej úrovni (od roku 1989 sa táto inštitúcia menilo 6-krát). Ďalej k tomu prispela i časovo zdĺhavá a v súčasnosti neukončená realizácia reformy verejnej správy, a to predovšetkým vytvorením vyšších územných samosprávnych celkov, ktoré budú zodpovedať za sociálno-ekonomický rozvoj svojich regiónov.

1.3. Identifikácia regionálnych disparít v ekonomike Slovenska

Ako vyplýva z vyššie uvedených analýz hodnotenie stavu regiónov na úrovni krajov umožňuje robiť určité závery, ale je zrejmé, že v rámci jednotlivých krajov existujú menšie i väčšie rozdiely v sociálno-ekonomickej úrovni okresov, ktoré ich tvoria. Hodnotením sociálno-ekonomickej úrovne jednotlivých okresov Slovenska na základe vybraných ukazovateľov (príjem z pracovnej činnosti a miera nezamestnanosti za obdobie rokov 1997 a 2000) možno určiť nasledovné kategórie okresov.

Okresy zaradené do kategórie A, predstavujú rozvinuté regióny s mnoho-sektorovou ekonomickou základňou. Do tejto kategórie možno zaradiť celkom 10 okresov a aglomeráciu Bratislava.²³ V okresoch zaradených do tejto kategórie žije 24,89 % obyvateľov Slovenska čo je oproti roku 1997 (31,63 %) pokles takmer o 7 bodov.

Okresy zaradené do kategórie B, predstavujú ekonomicky stabilizované regióny. Disponujúce s podmienkami ich ďalšieho rozvoja za predpokladu selektívnej podpory progresívnych odvetví. Do tejto kategórie možno zaradiť 23 okresov, v ktorých žije 29,73 % obyvateľov Slovenska, čo je oproti roku 1997 (25,46 %) pokles.

Okresy zaradené do kategórie C, majú charakter stagnujúcich regiónov s jednostranne orientovaným ekonomickým potenciálom, ktorý nie je schopný absorbovať disponibilné pracovné sily, čo sa prejavuje v rastúcej miere nezamestnanosti. Do tejto kategórie možno zaradiť 10 okresov a žije v nich 10,15 % obyvateľov Slovenska, čo je oproti roku 1997 (17,25 %) pokles.

²² Podnikateľské inovačné centrá: Bratislava, Prievidza, Banská Bystrica, Spišská Nová ves a Košice.

Regionálne informačné centrá: Komárno, Dunajská Streda, Nitra, Trenčín, Považská Bystrica, Martin, Zvolen, Lučenec, Poprad, Prešov, Košice, Trebišov.

²³ Do aglomerácie Bratislava je zaradených päť okresov a do aglomerácie Košice štyri okresy.

Okresy zaradené do kategórie D, predstavujú ekonomicky depresné regióny, ktoré sú v dôsledku útlu tradičných odvetví v štrukturálnej kríze, alebo v dôsledku predchádzajúceho vývoja nemajú zodpovedajúci ekonomický potenciál a pre nerozvinutú infraštruktúru ani predpoklady pre lokalizáciu významnejších ekonomických aktivít, aj keď disponujú využitelnými primárnymi zdrojmi. Ekonomická depresia týchto regiónov sa vzhľadom na absenciu vlastných zdrojov neustále prehľbuje. Do tejto kategórie možno zaradiť 29 okresov, v ktorých žije 35,23% obyvateľov Slovenska, čo predstavuje oproti roku 1997 (25,66 %) nárast o viac ako 10 bodov.

Z uvedenej analýzy vyplýva, že v problémových regiónoch (tvorí ich 39 okresov zaradených do kategórií C a D) a žije v nich 45,38 % obyvateľov Slovenska, čo je oproti roku 1997 (42,91 %), nárast takmer o 2,5 bodu. Pritom možno pozorovať tendenciu, že do nižších kategórií sa presúvajú predovšetkým okresy z južného Slovenska, presnejšie z jeho juhozápadnej časti.

Na území Slovenska v dôsledku predchádzajúceho vývoja lokálne pracovné trhy tvoria spádové územia miest, ktoré plnia funkciu stredísk regionálneho, resp. vyššieho regionálneho významu. S malými výnimkami spádové územia týchto centier tvoria súčasné okresy.

Pri formovaní stratégie regionálneho rozvoja a konkrétnej regionálnej politiky bude potrebné rešpektovať skutočnosť, že i naďalej prebieha proces koncentrácie ekonomických aktivít do obcí mestského charakteru.

V celoslovenskom meradle je v mestách sústredených 86,4 % podnikateľských subjektov – právnických osôb. Z uvedeného počtu je v 77 mestách (ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkcie stredísk osídlenia regionálneho významu) sústredených 79,3 % a v 8 centrách vyššieho regionálneho významu (súčasné krajské mestá) 53,3 % podnikateľských subjektov.

Uvedené skutočnosti naznačujú, že objektom regionálnej politiky sa musia stať mestá, ktoré tvoria skelet polycentrickej mestskej sústavy, ale sú aj ťažiskové body ekonomickej stability a potencionálneho rozvoja jednotlivých regiónov.

2 MOŽNOSTI VYTVÁRANIA PODMIENOK A PREDPOKLADOV PRE ZVYŠOVANIE ATRAKTIVITY REGIÓNOV A ZNIŽOVANIE MEDZIREGIONÁLNYCH DISPARÍT V EKONOMIKE SR

2.1. Scenáre možného dopadu vstupu Slovenska do Európskej únie na rozvoj regiónov

Teoretické poznatky a praktické skúsenosti preukazujú, že podnikateľské subjekty preferujú regióny resp. mestá s:

- diverzifikovanou odvetvovou štruktúrou ekonomickej základne,
- kvalifikovanou pracovnou silou a so zodpovedajúcou vzdelávacou základňou zabezpečujúcou jej reprodukciu,
- vedecko-výskumnou a vývojovou základňou,
- dopravnou dostupnosťou koncentrovaných trhov.

Ako vyplýva z predchádzajúcej analýzy prechod na podmienky trhovej ekonomiky zachytili len tie regióny, ktoré zodpovedajú uvedených kritériám. V podmienkach SR ide najmä o bratislavský región. Disponuje všetkými uvedenými faktormi atraktívneho, konkurencie schopného regiónu. Súbežne sa zlepšovaním podmienok dostupnosti sa zóna atraktivity rozširuje aj na regióny mestských centier západného Slovenska (okresy Trnava, Hlohovec, Piešťany, Trenčín).

V ostatných krajoch len väčšie mestá spĺňajú niektorú z podmienok, čo sa prejavuje na ich rozvoji a postavení v rámci kraja a spolu so svojimi regiónmi tvoria kategóriu rozvinutých a stabilizovaných regiónov (kategória A a B). Vývoj v ostatných územiach tvorených najmä okresmi (kategória C a D) má depresný charakter.

Na základe stavu a potenciálnych možnosti rozvoja regiónov v ekonomike Slovenska možno z hľadiska vstupu do EÚ identifikovať nasledujúce možné scenáre:

- bez vstupu do EÚ,
- so vstupom do EÚ s nasledujúcimi variantami:
 - ✓ rastový scenár,
 - ✓ egalizačný scenár,
 - ✓ rastovo-egalizačný scenár.

2.1.1. Scenár „bez vstupu do Európskej únie“

Vývoj od r. 1990, keď pri absencii výraznejšej regionálnej hospodárskej politiky vlád spôsobili na rozvoj regiónov v prevažnej miere alokačné mechanizmy trhu bol vlastne vývoj, ktorý možno charakterizovať ako rozvoj v podmienkach „bez vstupu do EÚ“. Negatívne dôsledky takéhoto vývoja by sa prejavovali najmä v tom, že:

1. regionálna diferenciacia bude pokračovať, pričom proces globalizácie produkcie si bude vyberať zo slovenskej regionálnej ponuky veľmi selektívne a z hľadiska domáceho rozvoja – často aj náhodne prvky. V takýchto regiónoch stúpne „externé riadenie“ regiónov a to všetko by sa odohrávalo v ekonomickom prostredí regionálneho rozvoja, v ktorom by chýbali opatrenia masívnej egalizačnej a koordinačnej politiky EÚ,
2. nižší vstup priameho zahraničného kapitálu v prípade rozvoja bez vstupu bude

mať negatívne dôsledky na ekonomický rozvoj všeobecne a regionálny zvlášť. V širšom kontexte majú negatívne dôsledky aj rozvojové obmedzenia, vyplývajúce z vylúčenia SR z voľného pohybu tovarov, ľudí a kapitálu, neúčasti na jednotnej európskej mene a regionálnej spolupráci (napr. Schengenskú dohodu – pohyb obyvateľov za prácou a turistikou, cezhraničná doprava cez hranicu s Rakúskom ako vstupnou bránou do EÚ atď.).

3. v stále sa zvyšujúcej konkurencii regiónov zohráva úlohu ich vybavenie „sietami“ (network a cluster) a pre takto poňatú lokalizačnú konkurenciu, nie sú okrem niekoľkých slovenské regióny vôbec pripravené a vybavené. Platí to o lokalizačných rozhodnutiach globálnych investorov v jednotlivých odvetviach, ale o to viacej v tých aktivitách, ktoré majú celosvetovú tendenciu koncentrovať sa geograficky vo vhodných regiónoch (platí to najmä o high-tech sektore, určitých druhoch špecializovaných služieb a remeslách).
4. na horeuvedených procesoch by sa negatívne zapísala nižšia úroveň domácej regionálnej pomoci priamej, ako aj nepriamej.

2.1.2. Scenáre v prípade vstupu Slovenska do Európskej únie

2.1.2.1 „Rastový“ scenár

Vstupom SR do EU sa vytvoria predpoklady, aby sa podstatná časť horeuvedených negatívnych vplyvov na ekonomický rozvoj regiónov obmedzila. Na jednej strane v podmienkach liberalizovaných trhových vzťahov sa budú naďalej presadzovať tendencie podnikateľských subjektov alokovať svoje investície do ekonomicky rozvinutejších regiónov, na druhej strane sa začnú prejavovať v regionálnom rozvoji efekty opatrení vyzretej a vysoko finančne dotovanej regionálnej politiky EU, ktorá priamo ovplyvní i zameranie národnej regionálnej politiky. V tab. č 5 je uvedený predpokladaný rozsah pomoci, ktoré Slovensko môže získať zo Štrukturálnych fondov (ŠF) a Kohézneho fondu (KF) EU.

Tab. č. 5

	ŠF(mil EUR)	KF(mil EUR)	Spolu(mil. EUR)
2004	322,22	183,74	505,97
2005	371,46	211,90	583,36
2006	471,41	269,10	740,51
Spolu	1162,09	664,74	1829,83

Z hľadiska EU objektom regionálnej politiky sú v prevažnej miere štatistické jednotky na úrovni NUTS II, resp. nižšie jednotky, pričom rozhodujúca časť zdrojov je zameraná na cieľ 1, t.j. na tie regióny, ktoré nedosahujú 75% HDP/obyv. z priemeru EU. Teda objektom regionálnej politiky EU sa stane SR ako celok (okrem Bratislavského kraja, ktorý nespĺňa kritériá na podporu podľa cieľa 1 Štrukturálnych fondov). Preto pripravovaný spôsob programovania, uvažuje, že SR bude mať lež jeden regionálny operačný program (ROP Slovensko) a 5 sektorových

operačných programov (SOP ekonomický rozvoj, SOP doprava a telekomunikácie, SOP ľudské zdroje, SOP životné prostredie, SOP poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka).

Alokácia predpokladaných zdrojov zo ŠF a KF do regiónov je podľa platných pravidiel, závislá na rozsahu a kvalite projektov zabezpečujúcich realizáciu opatrení ROP Slovensko resp. jednotlivých SOP.

Reálne môžeme predpokladať, že podpora zo Štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu bude koncentrovaná do opatrení, ktoré prinesú taký efekt, aby SR ako celok čo najrýchlejšie dosiahlo želanú úroveň, uvedených 75% HDP/obyvateľa. Ten sa pochopiteľne dosiahne skôr v už ekonomicky vyspelejších regiónoch (mestách), pretože tie vzhľadom na už vytvorený ekonomický a kvalitný ľudský potenciál budú schopné rýchlejšie a kvalitnejšie splniť náročné kritériá spojené s prípravou projektov a absorbovať podporné zdroje. Za týchto podmienok pôjde o „**rastový scenár**“, ktorému sa bude musieť prispôbiť aj národná regionálna politika, pretože bude musieť zabezpečiť kofinancovanie projektov financovaných zo štrukturálnych fondov.

Za týchto podmienok by sa zvyšovala ekonomická úroveň regiónov meraná na úrovni NUTS II a NUTS III, ale v ich rámci by sa naďalej prehľbovali medziregionálne disparity na úrovni NUTS IV. V prípade NUTS II – stredné Slovensko a východné Slovensko by išlo pomerne o rozsiahle súvislé územie s veľkým počtom obyvateľov.

2.1.2.2., „Egalizačný“ scenár

Z pohľadu súčasného stavu a tendencií k prehľbovaniu medziregionálnych disparít, je v doterajších plánovacích dokumentoch skôr preferovaná alternatíva dosiahnutia strategického cieľa za týchto rozhodujúcich podmienok:

- 1 Vyváženého ekonomického a sociálneho rozvoja regiónov t.j. plného rešpektovania **princípu egalizácie** tak aby podpornými opatreniami boli tlmené tendencie k vzniku výrazných regionálnych disparít, ktoré sú dôsledkom rozdielnych podmienok podnikania v jednotlivých krajoch a najmä ich mikroregiónoch tvorených spádovými územiaми miest - centier terciárneho a sekundárneho sektoru.
- 2 Harmonického usporiadania a racionálneho využívania celého územia SR najmä dôsledným uplatňovaním **princípu polycentrickej sústavy mestského osídlenia** a primeraného rozvoja vidieckeho osídlenia so zodpovedajúcim vybavením zariadeniami sociálnej a technickej infraštruktúry, ktoré by sa malo približovať štandardom krajín EÚ.
- 3 **Ochrany a tvorby životného prostredia** tak, aby súběžne s ekonomickým rozvojom regiónu boli obnovené environmentálne funkcie územia, znižovalo sa zaťaženie územia znečisťujúcimi emisiami a podporovali prvky systému

ekologickej stability.

2.1.2.3.,Rastovo-egalizačný“ scenár

Vyrovňavanie sociálno-ekonomickej úrovne regiónov je dlhodobý proces. Dlhodobým cieľom je presadiť egalizačný scenár. Avšak vzhľadom na disponibilné zdroje SR a schopnosti absorbovať prostriedky zo ŠF a KF, v prvej fáze (2004 – 2006) bude účelnejšie koncentrovať sa na výhody rastového scenára.

Vzhľadom na situáciu, že dochádza k rozširovaniu depresných regiónov (kategória C a D), musí byť národná regionálna politika orientovaná tak, aby sa zabrzdl ďalší ekonomický pokles, ktorý by mohol viesť až k ich ekonomickej a sociálnej degradácii.

V rámci národnej regionálnej politiky musí byť už v prvej fáze zvolený rastovo – egalizačný scenár. Proces vyrovnávania musí byť ovplyvňovaný tak, aby sa:

- podporil rozvoj v regiónoch, ktoré vzhľadom na vytvorený ekonomický potenciál majú predpoklady zachytiť prebiehajúce štrukturálne zmeny, adaptovať sa na podmienky trhu a výrazne dynamizovať tvorbu zdrojov,
- na minimum obmedzili negatívne dôsledky útlmu odvetví, tvoriacich hospodársku základňu doteraz ekonomicky stabilizovaných regiónov s rozvinutou technickou a sociálnou infraštruktúrou a to podporovaním lokalizácie nových ekonomických aktivít,
- podporil rozvoj v regiónoch, ktoré vzhľadom na stupeň demografickej vitality budú mať výrazné prírastky aktívneho obyvateľstva, pričom v dôsledku predchádzajúceho vývoja nemajú zodpovedajúci ekonomický potenciál a pre nerozvinutú infraštruktúru ani predpoklady pre lokalizáciu významnejších ekonomických aktivít,
- zabezpečila ekonomická a sociálna revitalizácia regiónov, ktoré v dôsledku dlhodobo prebiehajúcej ekonomickej depresie majú minimálne vlastné zdroje pre rozvoj a v ktorých v dôsledku nadmernej emigrácie je demografická štruktúra vekovo a profesne deformovaná tak, že v budúcnosti hrozí týmto regiónom sociálna a ekonomická degradácia.

Bez ohľadu na to, ktorý scenár ako alternatíva cieľavedomej regionálnej politiky bude prijatý k dosiahnutiu stanovených cieľov, bude potrebné koncentrovať prípravné opatrenia na tie faktory, ktoré rozhodujúcim spôsobom ovplyvnia atraktivitu regiónov, resp. ich konkurencieschopnosť.

STRUČNÁ ANOTÁCIA PRÍSPEVKU

ŠANCE A RIZIKÁ VSTUPU SLOVENSKA DO EU Z HĽADISKA ADAPTÁCIE REGIONÁLNEJ ŠTRUKTÚRY

Jozef Tvrdoň, Ekonomická univerzita Bratislava

Príspevok je zameraný na identifikáciu šancí a rizík vstupu Slovenska do Európskej únie z hľadiska adaptácie jeho regionálnej štruktúry. V prvej časti je hodnotený stav rozvoja regiónov podľa vybraných ukazovateľov a faktorov, ktoré v období rokov 1997 –2000 výrazne vplývali na formovanie regionálnej štruktúry v ekonomike Slovenska. V druhej časti príspevku sú identifikované možné základné scenáre rozvoja regiónov v ekonomike Slovenska v prípade vstupu Slovenska do Európskej únie.

LITERATÚRA

- [1] BARÁT, I. (2000): Slovensko odštartovalo. *Euromagazín 2/3*, s.2-3, Bratislava.
- [2] BELAJOVÁ,A.; MAĎAROVÁ,L. (2001): Regional Policy and Slovak Preparation for Cohesion Policy. *Agricultural Economics 47/8*, s. 349-352, Praha.
- [3] BUČEK,M. (1997): Za a proti EÚ. Regionálna politika. Vstup SR do EÚ – klady a nedostatky. Nadácia Fridricha Eberta. Ekonomická univerzita v Bratislave.
- [4] BUČEK,M.; ŠIPIKAL,M.; ŠKOTTA,M. (2000): The changes of the regional structures in transformation period in Slovakia. 40-th European Congress Barcelona.
- [5] FIGEL,J. (2000): Slovensko a Európska únia. Klub ekonómov Ekonomickej univerzity v Bratislave.
- [6] HODNOTIACA správa Európskej komisie, 2000.
- [7] HRABÁNKOVÁ,M. (2000): Některé možnosti využívání předvstupní pomoci z fondu EU. *Životné prostredie 1/34*, s. 47-49, Bratislava.
- [8] KONCEPCIA územného rozvoja Slovenska. 2001.
- [9] NÁRODNÝ plán regionálneho rozvoja SR. MVRR SR, 2001.
- [10] NÁRODNÝ plán pre prijatie *acquis communautaire* – kapitola 21: Regionálna politika, 2001.
- [11] PARTNERSTVO pre vstup – regionálna politika. 2001.
- [12] ZÁSADY regionálnej politiky SR. MVRR SR, 2000.
- [13] www.europa.eu.int
- [14] www.build.gov.sk

KLASIFIKACE REGIONÁLNÍCH TRHŮ PRÁCE

Ing. Lubor Tvrdý

Vysoká škola báňská – Technická Univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta
Katedra regionální ekonomiky, Sokolská tř. 33, 701 21 Ostrava
tel.: +420 69 6991111, fax: +420 69 6110026, e-mail: lubor.tvrdy@vsb.cz

Příspěvek byl zpracován v rámci výzkumného záměru MSM 275100015 s názvem „Analýza a modelování adaptačních procesů průmyslových regionů v kontextu integrace do EU a vytváření euroregionů“, konkrétně v dílčím úkole 1/1 „Ekonomické, ekologické a sociální aspekty transformačních procesů průmyslových regionů v integrující Evropě“.

Abstrakt:

Tento příspěvek je zaměřen na využití vícerozměrných statistických metod při tvorbě klasifikačních systémů resp. typologií regionů z hlediska charakteru struktury trhu práce. Zabývá se stabilitou klasifikačních systémů v čase a možností jejich dynamizace. Pomocí popsaných metod jsou na závěr provedeny klasifikace regionálních trhů práce na úrovni NUTS4 pro Českou republiku.

Abstract:

This paper is focusing on the utilising of multivariate statistical methods in the creation of classification systems respective typologies of the region labour markets. This is analysed in view of the character their structure. It deals with the stability of classification systems in time and it proposes their dynamism. Described methods are applicable for the classification of the regional labour markets on NUTS 4 level for Czech Republic.

1 ÚVOD

V posledním desetiletí ekonomika v České republice prošla výraznou transformací a lze očekávat i další její pokračování ve stejné intenzitě. Tyto změny nelze vnímat jen v kontextu přechodu z centrálně řízeného na tržní hospodářství, ale jsou doprovázené i přeměnou společnosti z industriální na post-industriální, kterou můžeme pozorovat i v ostatních ekonomicky vyspělých zemích. Důvod této přeměny lze hledat v procesu globalizace, v rozmachu informačních technologií, v rozvoji odvětví služeb, v úpadku tradičních odvětví těžebního a zpracovatelského průmyslu atd. Tato transformace se velice silně projevila a projevuje na změně charakteru trhu práce a to jak na celostátní, tak i na regionální úrovni.

V České republice, zvláště pak po roce 1996, dochází k růstu regionálních rozdílů na trhu práce. V některých oblastech postižených výše uvedenými změnami (Karviná, Most ad.) stále přetrvává extrémně vysoká míra nezaměstnanosti, která silně poznamenává život v celém regionu. Tento nastoupený proces marginalizace území bude pokračovat a to především díky nízké geografické mobilitě, která jednak vyplývá ze sociálně-historického kontextu vývoje společnosti a jednak je ovlivněna i nedostatkem finančních prostředků u obyvatel postižených regionů na nákup bytů či jejich pronájem v jiné lokalitě.

2 METODY KLASIFIKACE REGIONŮ

Účelem klasifikace je zjednodušit heterogenitu reality pro její lepší pochopení. Klasifikačních metod lze použít k hledání skrytých ideálních typů resp. forem v platonovském slova smyslu. Klasifikací rozumíme rozklad množiny objektů vedoucí k vytvoření systémů tříd - tzv. klasifikačního systému.

Klasifikace regionů je založena na konceptu homogenity, tzn., že se hledají regiony s vysokým stupněm vzájemné uniformity charakteru regionálních trhů práce (viz. str. 170, Paelinck-Nijkamp, 1975). Opomíjíme zde jejich prostorové vazby včetně hierarchického uspořádání center.

Metody klasifikace regionů vycházejí z průřezových analýz a předpokládají nediferencovaný abstraktní prostor popsany vybranými deskriptory, ve kterém jsou regiony umístěny. Bohužel metody klasifikace jsou citlivé na volbu těchto deskriptorů, proto jejich výběru musí být věnována náležitá pozornost. Hlavní problémem je stanovit intenzitu vlivu jednotlivých deskriptorů na klasifikační systém. Je možno při stanovení vah jednotlivých deskriptorů využít metod založených na expertních odhadech, např. Saatyho metodu párového porovnání (viz. Ramík, 1999). Určité nedostatky výběru, jenž jsou způsobeny vzájemnými vazbami mezi deskriptory, lze odstranit jejich ortogonalizací pomocí R-faktorové analýzy.

Dalším problémem je nestabilita klasifikačních systémů v čase. Pokud navrhne klasifikační systém pro dvě různá období dochází k posunu profilu jednotlivých tříd, resp. centroidů v jednotlivých shlucích. Jsou dva možné pohledy na tento problém.

Jednak můžeme navrhnout klasifikační systém, ve kterém se regiony mohou pohybovat mezi jednotlivými třídami (shluky). V případě, že jsou centroidy těchto tříd stabilní v celém sledovaném období (tzn. souřadnice centroidy se nemění), jedná se o **statický klasifikační systém**. Pokud se souřadnice centroidů vyvíjejí, pak hovoříme o **dynamickém klasifikačním systému**.

Na druhou stranu je možné navrhnout systém klasifikace vycházející z vývoje regionů v celém sledovaném období. V tomto případě každý region patří pouze do jednoho shluku. Vytváříme tak typologie vývoje regionů, nebo-li **klasifikační systém vývoje regionů**.

Obecný postup při klasifikaci regionů:

Výběr vhodných deskriptorů s případným stanovením jejich vah..

Relativizace absolutních hodnot. U klasifikace regionu se nejčastěji používá střední stav obyvatelstva a v případě deskriptorů trhu práce se sleduje počet ekonomicky aktivního obyvatelstva.

Standardizace deskriptorů, příp. jejich ortogonalizace R-faktorovou analýzou.

Výběr klasifikační metody, příp. míry podobnosti či nepodobnosti.

2.1. Standardizace regionálních deskriptorů

Nejčastěji se používá standardizace pomocí *Z-skóre*. Původní naměřené hodnoty x_i i -tého znaku u x -tého objektu přepočteme na standardizované hodnoty z_{xi} takto:

$$z_{xi} = \frac{x_i - \bar{x}}{\sigma(x)} \text{ potom platí, že } \bar{z}_x = 0, \sigma(z_x) = 1$$

Z metodického hlediska je nevýhodou, že při výpočtu průměru mají všechny regiony stejnou váhu. V případě městských okresů (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň) dochází k jejich podhodnocení. Problém je především v tom, že tato chyba je u jednotlivých deskriptorů různá. Chybu lze odstranit tím, že \bar{x} nahradíme váženým průměrem České republiky. Jelikož většinou rozdíly v konečných klasifikacích jsou malé, používá se předchozí postup. Další nevýhodou obou postupů je citlivost použitých průměrů na extrémní hodnoty, které se často při analýzách regionů vyskytují. Robustnější standardizace by měla používat místo průměru medián.

2.2. Metody klasifikace

Vícerozměrné statistické metody používané k vytváření klasifikací patří mezi tzv. explorační metody, které nám pomáhají nalézat vzájemné vztahy v datech. Narozdíl od konfirmačních přístupů nemáme předem definované hypotézy, u kterých bychom rozhodovali pouze o jejich přijetí či zamítnutí.

K-mens metoda shlukování (*K-Means Cluster Analysis*) - metoda shlukování pomocí realokačních iterací, založena na předem stanoveném počtu shluků (K). Optimalizačním kritériem je minimalizovat čtverec vzdáleností mezi objekty a centroidy. **Centroidem** je zde míněn aritmetický průměr všech objektů v daném shluku. Nevýhodou této metody je nestabilita klasifikačního systému způsobená citlivostí na počáteční „náštrél“ centroidů. Z tohoto důvodu je vhodné si nejdříve data graficky zobrazit, odhadnout přirozené shluky a ty zkonfrontovat klasifikací, která je výsledkem tohoto algoritmu. V případě nesouladu je nutné algoritmus zopakovat se zadáním upravených počátečních souřadnic centroidu.

Metoda hierarchického shlukování (*Hierarchical Cluster Analysis*). Je vhodná pouze pro menší počet objektů. Používá se k hledání centroidů přirozených shluků. Při větším počtu se provádí na náhodném výběru z původního souboru.

Metoda je založená na postupném vytváření shluků, nejdříve každý shluk obsahuje pouze jeden objekt a na závěr, po konečné agregaci, tvoří všechny objekty jeden shluk. Nejvhodnějším způsobem zobrazení výsledků je dendrogram (tj. stromový graf).

Její předností je možnost výběru způsobu výpočtu vzdálenosti mezi objekty a metody agregace. Pro agregaci se nejčastěji používá **metoda průměrné vzdálenosti mezi skupinami** (*Average Linkage between Groups*) tzn., že vzdálenost shluků se rovná průměru vzdálenosti všech dvojic bodů mezi shluky. Další metoda vhodná pro agregaci regionů je **metoda nejvzdálenějšího souseda** (*Furthest Neighbour*) tzn., že vzdálenost shluků od nově vzniklého shluku po agregaci se rovná největší vzdálenosti dvou předchozích agregovaných shluk. Touto metodou dostáváme malé, ale homogenní shluky.

Q-faktorová analýza (*Q-Factor Analysis*) – tj. faktorová analýza aplikovaná na jednotlivé regiony a nikoliv na proměnné. Jejím prostřednictvím se můžou hledat modelové typy regionů. Omezením této metody je předpoklad, že analyzovaná korelační nebo kovarianční matice musí být pozitivně definitní. Z tohoto důvodu je zapotřebí aby analyzovaná matice měla plnou hodnotu a dostatečný počet stupňů volnosti, tzn., že počet deskriptorů či pozorování u časové řady musí být větší než počet analyzovaných regionů. Bohužel analyzované časové řady, které byly k dispozici na úrovni okresů, vykazovaly silné vzájemné korelace a tím nebyla naplněná podmínka plné hodnoty korelační matice. Jelikož časové řady se prodlužují a rostou i regionální rozdíly lze předpokládat, že tato metoda bude mít uplatnění v blízké budoucnosti.

2.3. Míry nepodobnosti a podobnosti

Regionální rozdíly jsou vzdálenosti v abstraktním topologickém prostoru mezi regiony. Tento prostor je definován prostřednictvím zvolených deskriptorů regionů. Výběr míry vzdálenosti velice výrazně ovlivňuje konečnou klasifikaci. Základní míry, které se obvykle používají jsou následující:

Euklidovská vzdálenost (*ed*)– tzv. míra nepodobnosti. Toto označení se používá poněvadž při jejím růstu roste i vzdálenost mezi objekty. Tato míra (příp. se dá použít i její druhou mocninu) je vhodná pro měření absolutních vzdáleností mezi regiony. Lze ji použít jak při průřezové analýze, tak i v porovnání vývoje časový řad.

$$ed(X, Y) = \sqrt{\sum_{i=1}^K (x_i - y_i)^2}$$

Pearsonův koeficient korelace (r)– tzv. míra podobnosti. Tato míra je vhodná pro sledování relativních regionálních rozdílů, tzn. rozdílů v charakteru vývoje časových řad deskriptorů. Při výpočtu se používají Z-skórem standardizované hodnoty.

$$r(X, Y) = \frac{\sum_{i=1}^K (z_{xi} z_{yi})}{K - 1}$$

Všechny výpočty v tomto příspěvku se prováděly pomocí statistického programu SPSS ver. 11.

3 REGIONÁLNÍ TRH PRÁCE

Regionální trh práce je dán nabídkou práce jednotlivých obyvatel regionu a poptávkou po práci u místních zaměstnavatelů. Výsledkem této vzájemné interakce má být mzda, která by měla vyrovnávat disproporce vzniklé na tomto trhu. Ale na trhu práce, především však na jeho regionální úrovni, existuje velké množství bariér. Bariéry mají charakter nejen právní a ekonomický, ale i psychosociální a jsou příčinou segmentace tohoto trhu. To je důvodem, že zde nepůsobí tržní mechanismy, které by vzniklé disproporce snižovaly, jak by snad očekávali optimističtí zastánci neoklasické teorie.

Důležitým rozhodnutím při klasifikaci je volba úrovně prostorového vymezení. Při volbě vyšších územních celku dochází k prudkému zahmlení regionálních rozdílů. Z důvodů nedostatků dat na nižších úrovních musíme při této klasifikaci vyjít z úrovně NUTS 4, kterou tvoří okresy, kterých je od 1.1.1996 v České Republice 77, včetně nově ustanoveného okresu Jeseník. Toto členění se bohužel liší od přirozených regionálních trhů práce, jenž jsou vymezeny především mírou dojížděky do zaměstnání. Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) rovněž použilo toto členění k prosazování státní politiky zaměstnanosti na regionálních trzích práce prostřednictvím Úřadů práce.

Dalším problémem, i na této úrovni je vnitřních heterogenita regionů a to především v kontextu trhu práce. V okresech existují jednotlivé mikroregiony s vysokou mírou nezaměstnanosti, která je nadále posilována jejich nedostatečnou dopravní obslužností. Rovněž se v těchto datech mnohdy nacházejí extrémní nebo odlehle hodnoty u tzv. městských okresů: Praha, Brno, Ostrava a Plzeň, které mohou zkreslovat výsledky nerobustních metod. Pokud si uvědomíme výše uvedené nedostatky, můžou závěry analýz regionálních rozdílů na této úrovni přinést cenné poznatky.

3.1. Klasifikace dle struktury zaměstnanosti pro 1 období

Metodický problém při této klasifikaci je výběr těch odvětví, která obecně nejvíce ovlivňují charakter regionálního trhu práce, resp. relativní zaměstnanosti v nich. V této klasifikaci byly zvoleny následující sektory dle OKEČ (uvedeno v závorce):

- Zemědělství, lesnictví a rybolov (A, B)
- Dobývání nerostných surovin (C)
- Zpracovatelský průmysl a stavebnictví (D, E, F)
- Služby (G, H, I, J, K, L, M, N, O)

Nejreprezentativnější data o struktuře zaměstnanosti za jednotlivé okresy lze získat ze Sčítání lidí, domů a bytů, která je použito i v následující klasifikaci (jedná se zatím pouze o předběžné výsledky SLDB 2001). Pracovníci jsou zde přiřazeni do okresů podle místa trvalého bydliště. Další výkaz, který obsahuje podobné údaje je P3-01. Výkaz je publikován ČSU v roční periodicitě. Tento výkaz je zpracováván pracovištní metodou, tzn., že pracovníci jsou řazeni do okresu dle místa jejich pracoviště. Nevýhodou dat z P 3-01 je, že nepostihují subjekty s malým počtem zaměstnanců v některých sektorech a rovněž při časovém porovnání jsou zde výrazné metodické změny.

Následující klasifikace je navržena prostřednictvím nejčastěji používané metody *K-means*. V tab. 1 jsou zobrazeny centroidy jednotlivých typů regionů.

Tab. 1: Klasifikace dle zaměstnanosti - centroidy typů regionů

Typ regionu	Relativní podíl zaměstnanosti v odvětví ¹			
	zemědělském	dob. ner. sur.	zprac. prům. a stavebnictví	služeb
Vysoký podíl služeb	-1,652	-0,393	-2,697	3,187
Vyšší podíl služeb	-0,665	-0,161	-0,796	1,037
Vyšší podíl zprac. prům. a stavebnictví	-0,419	-0,228	1,129	-0,694
Vysoký podíl dobývání ner. surovin.	-1,329	3,404	-0,877	0,074
Vyšší podíl zemědělství	0,920	-0,277	0,197	-0,475

Pozn.:¹ Relativní podíly jsou standardizovány pomocí Z-skóre, tzn., že malé absolutní hodnoty deskriptorů jsou u shluků, které se v daném případě blíží průměru České republiky.

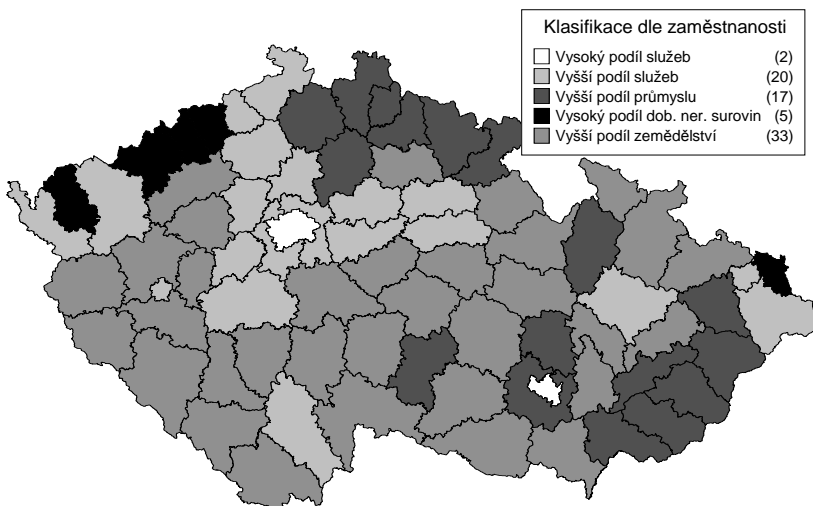
V typu oblasti s **vysokým podílem služeb** se nachází pouze dva regiony (Praha a Brno). Tato velká města mají extrémně vysoký podíl zaměstnanosti v službách a

oproti tomu podíl zaměstnanosti v průmyslu a v zemědělství je nižší.

U typu s **vyšším podílem služeb** je mírně nižší podíl zaměstnanosti v průmyslu a v zemědělství. Patří sem většina okresů ve kterých sídlí krajské úřady (tj. OV, PL, HK, KV, PU, CB, UL). K typu regionu s vyšším podílem služeb náleží i pás okresů kolem spodního toku řeky Labe a Vltavy a okresy CH a FM doplňují tento typ.

Do třídy okresů s **vyšším podílem průmyslu** patří oblasti s tradiční průmyslovou výrobou tj. Mladá Boleslav a okolí Brna. Dále zde spadá pohraniční oblast severních Čech nevhodná k zemědělství, okresy na moravskoslovenské hranici. Okresy v Severočeském hnědohelném revíru a Karviná tvoří třídu oblastí s **vyšším podílem dobývání nerostných surovin**. Zbývajících 33 okresů je zařazeno do typu regionů s **vyšším podílem zemědělství**.

Obr. 1: Kartogram klasifikace dle zaměstnanosti

4 STATICKÁ KLASIFIKACE MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI A MEZD

Tento druh klasifikací je založen na předpokladu, že hledané typy regionů se v čase nevyvíjejí. Proto můžeme při navrhování klasifikačního systému potlačit časovou dimenzi, kterou ale využijeme až při analýze přechodů regionů mezi jednotlivým klasifikačními typy.

Nejjednodušším deskriptorem nezaměstnanosti, vhodným pro klasifikaci, je míra nezaměstnanosti (u). Tento ukazatel je sledován v měsíční periodicitě. Faktor sezónnosti silně ovlivňuje vývoj u , proto je v této klasifikaci použit roční průměr. Zdrojem dat je výkaz „Uchazeči a volná pracovní místa“, který vydává Správa služeb zaměstnanosti MPSV.

Dalším důležitým deskriptorem trhu práce je mzda (w). Na úrovni NUTS 4 lze použít pouze data z výkazu P 3-01, který obsahuje hrubou průměrnou měsíční mzdu za rok v Kč. Výkaz je publikován s roční periodicitou.

Pro následující klasifikaci jsou použity údaje za pět období (let), konkrétně od roku 1996 do roku 2000.

Tab. 2: Centroidy statické klasifikace

	Velmi vysoká w a nízká u	Nižší w a nižší u	Vyšší w a vysoká u	Nižší w a vyšší u	Vyšší w a nízká u
Zscore(w)	4,785	-,383	,731	-,425	1,476
Zscore(u)	-1,679	-,601	1,893	,533	-1,127

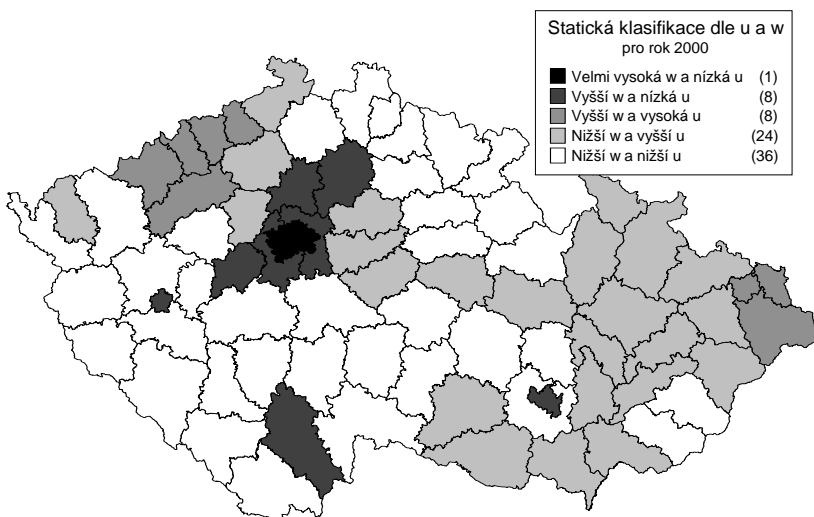
Kategorie s **velmi vysokou mzdou a nízkou u** je tvořena pouze regionem Praha. Ve sledovaném období dochází k prudkému nárůstu rozdílu v charakteru trhu práce mezi Prahou a ostatními regiony. Tento rozdíl je reprezentován především mzdou.

Do následující skupiny okresů s **vyšší w a nízkou u** spadají satelitní pražské okresy (PZ, PY) a sousední okres Mělník, Beroun a samozřejmě Mladá Boleslav. Dále do této kategorie patří okresy Brno, Plzeň a České Budějovice. Tato území lze považovat za velmi prosperující území s dostatečnou poptávkou po práci a kvalifikovanou pracovní silou. Výhodné postavení navíc umocňuje přítomnost zahraničního kapitálu.

Kategorie regionů s **vyšší w a vysokou u** je tvořena oblastmi z Ostravsko-karvinského revíru (OV, KI, FM), Severočeského hnědouhelného revíru (MO, CH, TP, UL) a Louny. S výjimkou okresu Louny jsou to typická území s těžebním, hutním a příp. u Ostravy strojírenským průmyslem. Jedná se o typicky strukturálně postižené okresy. Vyšší úrovně mezd jsou způsobeny charakterem výrobních činností (kompenzační rozdíly, prosperita a exportní možnosti firem či síla odborů ve velkých firmách). Jsou to území s dlouhodobými problémy na trhu práce. Okres Louny je do této kategorie zařazen z důvodu silných prostorových vazeb s výše uvedenými okresy. Více než 10% ekonomicky aktivního obyvatelstva vyjíždí za prací mimo okres, především do Mostu a Chomutova.

Kategorie s **nižší w a nízkou u** a kategorie s **nižší w a vyšší u** se liší především ve vyšší míře nezaměstnanosti u moravských okresů. Obě tyto kategorie zahrnují periferní okresy nacházející se především v pohraničí a na českomoravském pomezí. Jedná se o oblast s nižším podílem zaměstnanosti v sektoru služeb.

Obr. 2: Kartogram klasifikace dle zaměstnanosti

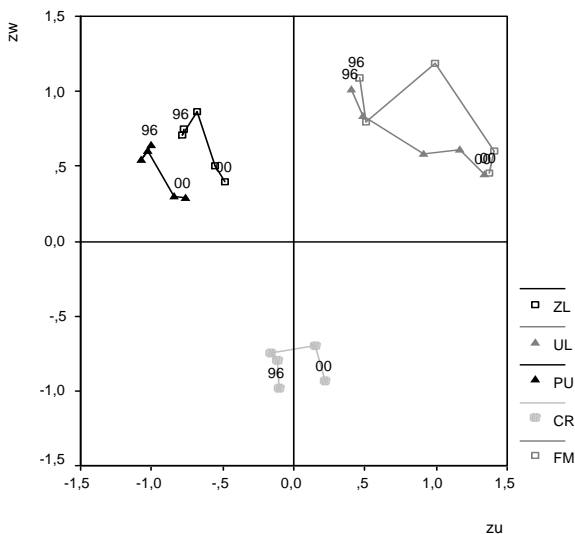
U tohoto typu klasifikací je nutná i následující analýza přechodu jednotlivých regionů mezi výše definovanými typy. Většina okresů setrvává v celém analyzovaném období v jednom typu, ale u některých dochází ke změně. Tyto přechody se dají hodnotit kladně nebo záporně z hlediska relativní pozice okresu vůči ostatním okresům ČR. Přechody mezi klasifikačními typy regionů jsou uvedeny v tab. 3.

Tab. 3: Přechody mezi klasifikačními typy regionů

Změna	Přechod			Okres
kladná	Nižší w a nižší u	→	Vyšší w a nízká u	BE
kladná	Nižší w a vyšší u	→	Nižší w a nižší u	PT; TC; JI; LI; PB; ZR
kladná	Vyšší w a vysoká u	→	Nižší w a vyšší u	DC, KD
neutrální	Nižší w a nižší u	↔	Nižší w a vyšší u	BK, ST, CK,
neutrální	Nižší w a vyšší u	↔	Vyšší w a vysoká u	PR
záporná	Vyšší w a nízká u	→	Nižší w a nižší u	ZL, PU
záporná	Nižší w a nižší u	→	Nižší w a vyšší u	CR
záporná	Nižší w a vyšší u	→	Vyšší w a vysoká u	FM, UL

Dále se zaměříme na pět okresů, jejichž vývoj je označen jako negativní. V následujícím grafu je vidět, že okresy se nacházejí v různých kvadrantech, to ukazuje na odlišné důvody tohoto vývoje.

Obr. 3: Graf vývoje okresů s negativním přechodem

Okresy Frýdek-Místek a Ústí nad Labem mají sice koncové pozice stejné, ale vývoj v nich probíhal velice odlišně. Naopak je tomu u okresů Zlín a Pardubice, které procházely ve sledovaném období podobným vývojem. U výše zmíněných okresů nestačil vývoj mezd tempu jejich růstu v prosperujících oblastech. Tyto změny jsou ještě u Frýdku - Místku a Ústí nad Labem doprovázené významným nárůstem nezaměstnanosti. U okresu Chrudim bylo zvýšení u způsobené nevhodnou strukturou zaměstnanosti, díky níž se nezvládl absorbovat nárůst nezaměstnaných během recese.

Je zapotřebí podotknout, že uvedené změny je nutno vnímat relativně tzn. v kontextu vývoje ostatních regionů v ČR, poněvadž je tato klasifikace prováděná na standardizovaných datech.

5 DYNAMICKÁ KLASIFIKACE MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI A MEZD

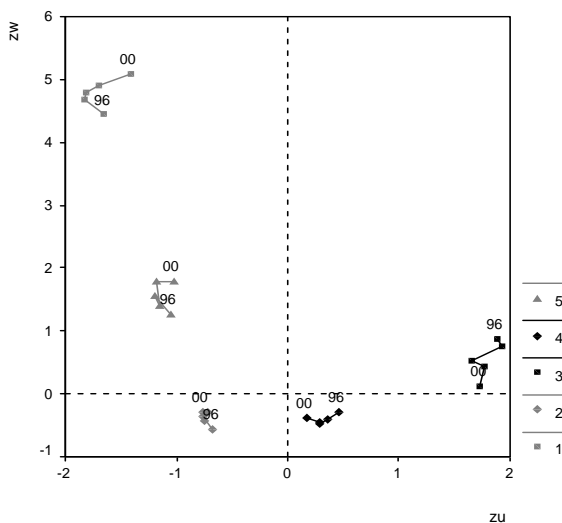
Dynamické klasifikace předpokládají, že klasifikační systémy jsou závislé na čase a že lze sledovat vývoj typů. Na tomto předpokladu je založen následující klasifikační systém. Data jsou stejná jako v předchozí kapitole. V tabulce 4 jsou uvedeny souřadnice centroidů v jednotlivých letech.

Tab. 4: Centroidy klasifikačních typů regionů

	ROK	Velmi vysoká w a nízká u	Nižší w a nižší u	Vyšší w a vysoká u	Nižší w a vyšší u	Vyšší w a nízká u
Zscore(w)	1996	4,441	-0,568	0,863	-0,286	1,258
	1997	4,683	-0,355	0,755	-0,403	1,543
	1998	4,789	-0,438	0,535	-0,483	1,391
	1999	4,912	-0,291	0,447	-0,459	1,774
	2000	5,098	-0,285	0,114	-0,386	1,787
Zscore(u)	1996	-1,654	-0,674	1,879	0,460	-1,057
	1997	-1,822	-0,763	1,934	0,363	-1,192
	1998	-1,816	-0,748	1,652	0,281	-1,157
	1999	-1,693	-0,724	1,775	0,289	-1,182
	2000	-1,412	-0,768	1,731	0,171	-1,028

Pro lepší názornost je vývoj centroidů znázorněn v následujícím grafu.

Obr. 4: Vývoj centroidů klasifikačních typů

Klasifikační typy

1 Velmi vysoká w a nízká u – V tomto typu regionu se nachází Praha, proto je jeho vývoj identický s jejím vývojem. Pozice Prahy vůči ostatním regionům je charakteristická silným relativním růstem mzdy v celém období a od roku 1998 i nárůstem míry nezaměstnanosti.

2 Nižší w a nižší u – poloha centroidu tohoto klasifikačního typu se mění velice málo, jedná se většinou o zemědělské okresy s velkou rezistencí ke změnám.

3 Vyšší w a vysoká u – okresy s vysokým podílem zaměstnanosti v průmyslu, který je postižen restrukturalizací. Vývoj polohy centroidu naznačuje, že mzda v těchto okresech relativně klesá v poměru k ostatním okresům.

4 Nižší w a vyšší u – u těchto okresů dochází k mírnému relativnímu poklesu nezaměstnanosti.

5 Vyšší w a nízká u – prosperující oblasti, u kterých růst mezd v roce 2000 nestačily nárůstu mezd v Praze.

6 ZÁVĚR

Tento článek se pokusil seznámit s možnostmi využití vícerozměrných metod při tvorbě klasifikačních systémů regionů a rovněž i s jejich dynamizací. Autor si je vědom, že uvedené příklady nepostihují všechny popsané metody a jejich možné aplikace při klasifikaci regionů. Z tohoto důvodu je tato stať pouze úvodem do problematiky dynamizace klasifikačních systémů. Vyšše uvedené metody, dle mínění autora, budou mít stále větší uplatnění v regionalistice.

Podrobnější informace o klasifikačních metodách s větším počtem příkladů a s jejich detailnějším popisem lze nalézt v připravované monografii: Hančlová, J. - Tvrdý, L. et al. (2002). Modelování vývoje regionálních trhů práce. VŠB- TU Ostrava, Ekonomická fakulta, Ostrava. Tato monografie bude uveřejněna i na www stránkách autora.

Na závěr je nutné uvést jedno důležité tvrzení, kterého si musí být vědom každý tvůrce klasifikačních systémů. Vždy je nutno k rozhodování o přijetí hypotéz o klasifikaci využít všech vašich subjektivních znalostí a schopností aby konečná **klasifikace byla smysluplná tj. přirozená**. Ke stejnému závěru dospěli i ortodoxní zastánci numerické taxonomie z 60. a 70. let. Jejich závěry měly totiž ještě více nedostatků než tolik kritizované závěry klasické taxonomie, protože byly značně nepřirozené, i když jinak zcela objektivní. (viz. str. 14, Lukášová-Šarmanová, 1985).

PRAMENY A POUŽITÁ LITERATURA

- [1] HAIR, J. F. et al. (1998) *Multivariate data analysis*. Prentice Hall, Inc.; New Jersey. ISBN 0-13-894858-5
- [2] HANČLOVÁ, J. - Tvrđý, L. et al. (2001). *Modelování vývoje regionálních trhů práce* (Oponovaná výzkumná zpráva). VŠB- Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta, s. 113, Ostrava. ISBN 80-248-0056-X.
- [3] MAREŠ, P. - RABUŠIC, L. (1994) Nezaměstnanost s v České republice na počátku devadesátých let v regionálním pohledu. *Sociologický časopis*. r. 30. č. 4. s.475-497.
- [4] PAELINCK, H. J. - NIJKAMP, P. (1975) *Operational Theory and Method in Regional Economics*. 1st ed. Farnbrough: Saxon House Studies. 473 p. ISBN 0-347-01117-9
- [5] RAMÍK, J. (1999). *Vícekritériální rozhodování - analytický hierarchický proces (AHP)*. Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta, Karviná, s. 211. ISBN: 80 7248 047 2
- [6] SIROVÁTKA.T. (1997) Segmentační tendence a procesy na trhu práce v České republice. *Politická ekonomie*. č. 6. s.804-816.
- [7] LUKASOVÁ, A. - ŠARMANOVÁ, J. (1985) *Metody shlukové analýzy*. SNTL, Praha. s. 212.
- [8] SPSS (1997) *SPSS 7.5 Statistical Algorithms*. SPSS Inc.; Chicago. ISBN: 1-56827-185-9

DEMOGRAFICKÁ ANALÝZA KRÁLOVÉHRADECKÉHO KRAJE

PhDr. Jana VESELÁ, CSc.

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní
Ústav veřejné správy a práva, Studentská 84, 532 10 Pardubice, Česká republika
tel.: +420 466036173, fax: +420 466 036 010, e-mail: eva.backovska@upce.cz*

Abstract: Social demographic view of Hradec Králové region from the point of view of the teritorial statistical EU – NUTS units as the component part of NUTS 2 Northeast.

Key words: Demographic and social analysis, nomenclature of EU teritorial statistical units, Northeast region, labour market, employment on NUTS 2 level and described region, health care of Hradec Králové analyzed region as well as characterized by the natality, morriage, diversity and mortality.

1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ

Královéhradecký kraj byl podle nomenklatury územních statistických jednotek EU – NUTS vymezen Usnesením vlády ČR č. 707 ze dne 28.11.1998 jako součást NUTS²⁴ 2 Severovýchod, která se skládá ze 3 krajů – Královéhradeckého, Pardubického a Libereckého. Rozlohou i počtem obyvatel patří region Severovýchod k největším v republice.

Populační velikosti se Královéhradecký kraj řadí na 10. místo mezi 14 VÚSC²⁵ (cca 500 tisíc obyvatel) a rozlohou na 9. místo (cca 4700 km²). Hustota zalidnění nedosahuje republikového průměru (KH kraj má 116 obyvatel na km² z celkového republikového (ČR) průměru 130 obyvatel/km².(viz. tabulka č. 1)

²⁴ NUTS - dříve než bylo přikročeno k vytváření zákonných předpokladů pro ustanovení krajů v říjnu 1998 bylo vládou ČR v návaznosti na využívání strukturálních fondů EU území státu rozčleněno na územní správní jednotky (z čistě ekonomických podnětů, tak došlo k vytvoření statistických regionů)
Základními úrovněmi v regionálním rozvoji ČR jsou:

národní úroveň NUTS 1
úroveň regionů NUTS 2
krajská úroveň NUTS
okresní úroveň NUTS 4

místní úroveň NUTS viz. sborník Výzkumný záměr, FES UP, prosinec 1999, s.39

²⁵ VÚSC – vyšší územní správní celky, které nesou název kraj. K 1. 1. 2001, zákon č. 347 z roku 1997

Tabulka č. 1: Základní charakteristiky krajů ČR (k 1. 1. 2000)

Kraj	Počet obcí		Rozloha		Počet obyvatel		Hustota obyv. na 1 km ²
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Praha	1	0,0	496,17	0,6	1193270	11,6	2405
Středočeský	1148	18,4	11014,65	14,0	1108465	10,8	101
Českoobudějovický	623	10,0	10055,74	12,8	626634	6,1	62
Plzeňský	505	8,1	7561,17	9,6	552553	5,4	73
Karlovarský	132	2,1	3314,34	4,2	304831	3,0	92
Ústecký	354	5,7	5335,23	6,8	826852	8,0	155
Liberecký	216	3,5	3163,12	4,0	429080	4,2	136
Královéhradecký	448	7,2	4757,98	6,0	552481	5,4	116
Pardubický	453	7,2	4518,46	5,7	509353	5,0	113
Jihlavský	730	11,7	6924,64	8,8	522267	5,1	75
Brněnský	647	10,4	7066,51	9,0	1138174	11,1	161
Olomoucký	393	6,3	5139,06	6,5	642961	6,2	125
Zlínský	300	4,8	3964,96	5,0	598789	5,8	151
Ostravský	301	4,8	5554,79	7,0	1283911	12,5	231
Český republika	6251	100,0	78866,82	100,0	10289621	100,0	130

Zdroj: ČSÚ

Tabulka č. 2: Základní charakteristiky NUTS 2 ČR (k 1.1.2000)

Region NUTS 2	Počet obcí		Rozloha		Počet obyvatel		Hustota obyv. na 1 km ²
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Praha	1	0,0	496,17	0,6	1193270	11,6	2405
Střední Čechy	1148	18,4	11014,65	14,0	1108465	10,8	101
Jihozápad	1128	18,0	17616,91	22,3	1179187	11,5	67
Severozápad	486	7,8	8649,57	11,0	1131683	11,0	131
Severovýchod	1117	17,9	12439,56	15,8	1490914	14,5	120
Jihovýchod	1377	22,0	13991,15	17,7	1660441	16,1	119
Střední Morava	693	11,1	9104,02	11,5	1241750	12,1	136
Ostravsko	301	4,8	5554,79	7,0	1283911	12,5	231
Česká republika	6251	100,0	78866,82	100,0	10289621	100,0	130

Zdroj: ČSÚ

Region Severovýchod tvoří území tří nově ustanovených krajů, a to kraje Libereckého, Královéhradeckého a Pardubického. Sestává z 13 okresů. Vzdálenost pomyslného centra od Prahy je cca 100 km, od hranic regionu je zhruba 300 km do metropolí sousedních států – Berlína a Vídně. Ve vzdálenosti cca 100 km na

křížovatelce transevropských komunikačních tras leží Wrocław, sídlo vojvodství, přirozené centrum Dolního Slezska. Další významná soustředění obyvatel za hranicemi regionu představují Katovická aglomerace (250 km), Drážďany (150 km) a Lipsko (250 km).

Reliéf je velice pestrý a vertikální členitost je jedna z největších ve srovnání s ostatními jednotkami v celé ČR. Severní a severovýchodní část regionu lemují pohorí (Lužické a Jizerské hory, Krkonoše s nejvyšší horou celé ČR – Sněžkou, Orlické hory), střední část tvoří Polabská nížina s nadmořskou výškou cca 200 m. n. m., jižní část zasahuje do oblasti Českomoravské vrchoviny. Členitost reliéfu s sebou přináší atraktivní podmínky pro rozvoj turistiky a cestovního ruchu. Celý region lze charakterizovat jako průmyslově – zemědělský s tím, že jeho průmyslová základna je relativně heterogenní. Znamená to tedy, že zde nejsou průmyslová odvětví ani jednotlivé podniky s výrazně dominantním vlivem na region z hlediska struktury výroby a zaměstnanosti, jako je tomu např. u NUTS 2 – Severozápad nebo Ostravsko.

Královéhradecký kraj se administrativně člení na 5 okresů (Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov n/K, Trutnov – viz. tabulka č. 3) a 36 spádových obvodů pověřených úřadů (pracovně nazývány mikroregiony), které dohromady zahrnují 448 obcí. Rozdíly v územní rozloze okresů jsou relativně malé. Nejvyšší hustotu zalidnění vykazují okresy Hradec Králové a Náchod. V ostatních z nich je hustota zalidnění v rámci ČR podprůměrná. Královéhradecký kraj vyplňuje severovýchodní polovinu Čech. Na severovýchodě území kraje ohraničuje mezistátní hranice s Polskem, která tvoří cca 40% jeho celkové hranice. V ČR Královéhradecký kraj hraničí s třemi dalšími kraji (Pardubický, Středočeský a Liberecký) a celkem 6 okresy.

Tabulka č. 3: Základní charakteristika okresů Královéhradeckého kraje (k 1.1.2000)

Okres, kraj	Počet obcí		Rozloha		Počet obyvatel		Hustota obyvatel na 1 km ²
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
HK	101	22,5	875,5	18,4	161071	29,2	184
Jičín	111	24,8	886,6	18,6	77286	14,0	87
Náchod	78	17,4	851,5	17,9	112816	20,5	132
Rychnov n/K	83	18,5	997,8	21,0	78909	14,3	79
Trutnov	75	16,7	1146,7	24,1	121569	22,0	106
KH kraj	448	100,0	4758,1	100,0	551651	100,0	116

Zdroj: ČSÚ

K 1. 3. 2001 dosáhl počet obyvatel regionu 1495 196 obyvatel, což představuje 14,5% z celkového počtu obyvatel ČR. Vývoj obyvatelstva v regionu v letech 1995-

2001 byl mírně příznivější než v ČR jako celku. Žádný okres není extrémně populačně ziskový nebo ztrátový. Drobné změny v počtu obyvatel lze přičíst na vrub úpravy metodiky sčítání lidu (započtení cizinců s dlouhodobým pobytem v ČR), nejhustěji zalidněn je Liberecký kraj a nejméně kraj Pardubický. Nejvyšší hustotu zalidnění mají okresy se „stotisícovými“ městy (Hradec Králové, Pardubice a Liberec) a průmyslové Jablonecko (viz. tabulka č. 4).

Struktura osídlení regionu nezaznamenala z historického pohledu žádné dramatické změny s výjimkou období 1938-1947, kdy došlo v souvislosti s válečnými událostmi k velkým pohybům obyvatelstva, zejména na území bývalých Sudet. Po 2. světové válce zesílil proces urbanizace spojený s vyliďňováním venkova. V 90. letech naopak dochází k růstu populace ve venkovských sídlech v zázemí velkých měst a sílí dezintegrační tendence, pro něž vytváří příznivé prostředí nadměrná rozdrobenost sídelní struktury. (Po roce 1989 se na rozdíl od většiny evropských zemí v České republice i v regionu zvyšuje počet obcí).

Tabulka č. 4: Vývoj počtu obyvatelstva regionu podle okresů 1995-2001

Okres/region	1995	1998	2001	1998/1995 (%)	2001/1995 (%)	Hustota zalidnění
Česká Lípa	104771	105521	106043	100,7	101,2	93,3
Jablonec n/N	88758	88506	88808	99,7	100,1	220,1
Liberec	159605	159446	160195	99,9	100,4	173,2
Semily	75840	75607	75723	99,7	99,8	108,3
Liberecký kraj	428974	429080	430769	100,0	100,4	136,2
Hradec Králové	162234	161437	161844	99,5	99,8	184,9
Jičín	78105	77617	78193	99,7	100,1	88,2
Náchod	112475	112775	113288	100,3	100,7	133,1
Rychnov n/K	79048	78926	79335	99,8	100,4	79,5
Trutnov	121965	121726	121688	99,8	99,8	106,1
Královéhr. kraj	553827	552481	554348	99,8	100,1	116,5
Chrudim	105643	105459	105709	99,8	100,1	102,7
Pardubice	162861	162080	162008	99,5	99,5	182,2
Svitavy	102635	102490	103077	99,9	100,4	77,2
Ústí n. Orlicí	138933	139324	139285	100,3	100,3	110,1
Pardubický kraj	510072	509353	510079	99,9	100,0	112,9
NUTS 2 – SV	1492873	1492912	1495196	100,0	100,2	120,2
Česká republika	10321344	10289621	10292933	99,7	99,7	130,5

Hustota zalidnění k 1.3.2001 v obyv./km²
Pramen: ČSÚ

Tabulka č. 5: Velikostní skupiny obcí a počty obyvatel jednotlivých velikostních skupinách – relativní hodnoty – 2001 (SLDB)

okres/region	Počet obcí podle velikostní kategorie					Počet obyvatel v obcích				
	do 499	500-1999	2000-9999	nad 10000	celkem	do 499	500-1999	2000-9999	nad 10000	celkem
Česká Lípa	53,3	31,6	11,7	3,3	100,0	6,4	15,9	29,1	48,7	100,0
Jablonec n/N	29,4	50,0	17,7	2,9	100,0	2,6	17,4	28,7	51,4	100,0
Liberec	49,1	35,1	14,0	1,8	100,0	4,9	10,3	22,5	62,4	100,0
Semily	43,1	46,2	6,2	1,6	100,0	9,4	38,8	32,7	19,3	100,0
Liberecký kraj	46,3	39,8	11,6	2,3	100,0	5,5	18,2	27,2	50,3	100,0
Hradec Králové	69,3	23,8	5,9	1,0	100,0	11,1	12,5	15,8	60,7	100,0
Jičín	76,6	17,2	5,4	0,9	100,0	21,3	20,6	36,9	21,2	100,0
Náchod	55,2	28,2	8,9	3,8	100,0	11,9	14,9	34,0	39,4	100,0
Rychnov n/K	61,4	27,7	9,6	1,2	100,0	16,0	25,6	43,6	14,9	100,0
Trutnov	49,3	37,3	9,3	4,0	100,0	7,9	21,1	20,0	60,0	100,0
Královéhrad. Kraj	64,6	25,9	7,5	2,0	100,0	12,7	17,9	27,4	42,1	100,0
Chrudim	68,1	23,9	6,2	1,8	100,0	18,7	24,4	24,3	32,7	100,0
Pardubice	71,3	22,7	5,2	0,9	100,0	11,2	15,7	16,8	56,4	100,0
Svitavy	65,5	30,1	1,8	2,7	100,0	17,6	32,1	11,7	38,7	100,0
Ústí n. Orlicí	34,8	37,5	6,3	3,6	100,0	13,7	25,2	25,2	39,0	100,0
Pardubický kraj	64,5	28,5	4,9	2,2	100,0	13,9	23,4	19,6	43,1	100,0
NUTS 2 - SV	61,0	29,7	7,3	2,1	100,0	11,0	19,8	24,7	44,8	100,0
Česká republika	58,9	31,0	7,9	2,1	100,0	8,4	17,5	19,7	54,4	100,0

Tabulka č. 6: Velikostní struktura obcí – relativní údaje

	Počet obcí v %							Index rozdrobenosti
	0-199	200-499	500-999	500-1999	2000-9999	10000-49999	50000	
Hradec Králové	29,7	41,6	15,8	5,9	5,9	0,0	1,0	188,1
Jičín	43,2	33,3	12,6	4,5	5,4	0,9	0,0	209,0
Náchod	17,9	43,6	21,8	3,8	9,0	3,8	0,0	162,8
Rychnov n/K	25,3	34,9	22,9	6,0	9,6	1,2	0,0	168,7
Trutnov	20,0	29,3	24,0	13,3	9,3	4,0	0,0	142,7
KH kraj	28,6	36,6	18,8	6,5	7,6	1,8	0,2	177,7
Česká republika	27,8	31,8	19,9	10,5	7,9	1,7	0,4	167,0

Poznámka: Index rozdrobenosti je definován jako součet vážených podílů tří nejnižších velikostních kategorií obcí na celkovém počtu obcí v okrese (podíl obcí s počtem obyvatel do 199 je uvažován 3x, obcí 200-499 obyvateli 2x a obcí s 500-999 obyvateli 1x)

2 REPRODUKCE OBYVATELSTVA

Tabulka č. 7: Věková struktura obyvatelstva k 1. 1. 2000 podle okresů

Okres, kraj, ČR	Počet obyvatel	Věkové skupiny obyvatel						Index stáří
		0-14	15-59	60+	0-14	15-59	60+	
		Absolutně			Relativně v %			
HK	161071	25756	103579	31736	16,0	64,3	19,7	123,2
Jičín	77286	12876	49059	15351	16,7	63,5	19,9	119,2
Náchod	112816	19694	71950	21172	17,5	63,8	18,8	107,5
Rychnov v n/K	78909	13722	50678	14509	17,4	64,2	18,4	105,7
Trutnov	121569	20342	79734	21493	16,7	65,6	17,7	105,7
KH kraj	551651	92390	355000	10426	16,7	64,4	18,9	112,8
ČR	10278098	1707205	6697935	1872958	16,6	65,2	18,2	109,7

Zdroj: ČSÚ (PRK)

Situace v proporcích obyvatelstva Královéhradeckého kraje je porovnatelná s celkovou úrovní platnou pro Českou republiku. Počet osob ve věku 0-14 let je procentuálně v kraji téměř identický se stavem v České republice. Výrazně podprůměrnou se v tomto ohledu jeví situace v okrese Hradec Králové. Naopak výrazně nadprůměrná je v okresech Náchod a Rychnov. Okres Hradec Králové patří, společně s okresem Jičín, mezi dva nejstarší okresy kraje, které zároveň výrazně převyšují celkovou situaci v ČR. Počet osob starších 60-ti let v Královéhradeckém

kraji je více, než-li je průměrně v ČR. Osob v produktivním věku naopak méně. Předpokládaný vývoj počtu obyvatelstva ve sledovaných okresech od roku 2000 do roku 2005 je obdobný s vývojem počtu obyvatelstva v celé republice. Pro Královéhradecký kraj, na základě věkového složení jeho obyvatelstva, vyplývá nutnost péče o osoby staré a zároveň i osoby mladé, děti, mládež a mladé dospělé (do 21 let). Z pohledu potřebných sociálních služeb se nabízí především služby terénní, rezidenční a intervenční.

Mezi dva základní demografické jevy patří porodnost a úmrtnost.

2.1. Porodnost (natalita) a plodnost

Nejvýznamnější změnou reprodukčního chování v 90. letech v celé republice byl výrazný pokles porodnosti způsobený snižováním úrovně plodnosti, u níž se pomalý pokles z 80. a začátku 90. let od roku 1992 změnil v rychlý pád. Výsledkem je současná úroveň úhrnné plodnosti, nižší než ve většině evropských zemí, a historicky nejnižší počty narozených dětí na území České republiky, a to i přes skutečnost, že do reprodukčního věku vstoupily početně silné ročníky narozených v 70. letech. V současné době se naše populace nachází na cestě přechodu k západoevropskému typu reprodukce. V západní Evropě tyto změny probíhaly od poloviny 60. let, v České republice se tak děje překotně během necelého desetiletí.

Z čísel uváděných porodnicí v Hradci Králové a Novém Bydžově podle matriky Hradec Králové se narodila v roce 2001 o 36 dětí více než v roce 2000 (r. 2001 – 1698 narozených dětí).

Hlavní fakta o vývoji a stavu demografické reprodukce ve městě ve srovnání s Českou republikou:

- úhrnná plodnost byla ve městě v devadesátých letech výrazně nižší,
- mezi matkami byly více zastoupeny ženy ve věku 25 – 35 let a méně ženy 24-leté a mladší,
- odkládání porodu se projevilo zřetelněji,
- nástup nových trendů v reprodukčním chování se vyznačoval větší intenzitou.

Tabulka č. 8: Počet narozených dětí na území ČR

Rok	Počet narozených
1989	128 356
1990	130 564
1991	129 354
1992	121 705
1993	121 025
1994	106 579
1995	96 097
1996	90 446
1997	90 657
1998	90 829
1999	89 774
2000	91 169
2001	90 910

Zdroj: Socioklub, Kutná Hora, Olomoucký kraj

Tabulka č.9: Živě narození v Královéhradeckém kraji

	1998	1999	2000
Živě narození celkem	4 989	4 966	4 969
v tom podle pohlaví:			
muži	2 654	2 567	2 576
ženy	2 335	2 399	2 393
v tom podle pořadí dítěte:			
první	2 334	2 274	2 360
druhé	1 968	1 943	1 896
třetí	479	535	509
čtvrté a další	208	214	204
v tom podle věku matky:			
do 15 roků	-	1	1
15-19 roků	329	270	229
20-24 roků	1 941	1 797	1 481
25-29 roků	1 765	1 887	2 214
30-34 roků	688	729	772
35-39 roků	231	241	234
40 a více roků	35	41	38
Úhrnná plodnost	1	1	1
Počet porodů dvojčat	90	98	86
trojčat	2	4	1
Živě narození podle rodinného stavu matky:			
svobodné	629	647	712
vdané	4 101	4 044	4 000
rozvedené	242	259	243
ovdovělé	17	16	14
Podíl narozených mimo manželství (v%)	18	19	20

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

2.2. Potratovost

Potratovost²⁶ se, na rozdíl od porodnosti a plodnosti, v 90. letech vyvíjela příznivě. Na přelomu 80. a 90. let se konečně zastavil nepřetržitý růst počtu indukovaných potratů, přičemž se dosavadní trend vývoje v dalších letech zcela obrátil. Během první poloviny 90. let klesl počet potratů více než o polovinu a sestupný trend pokračoval pozvolnějším tempem i v následujícím období.

Tabulka č. 10:Potratovost

Rok	Celkem potratů	Z toho		
		Umělá přerušení těhotenství	Samovolné potraty	Ostatní potraty
1990	126 055	111 268	14 772	15
1991	120 050	106 042	13 985	23
1992	109 281	94 180	13 401	4
1993	85 445	70 634	13 228	4
1994	67 434	54 836	11 109	11
1995	61 590	49 531	10 571	12
1996	59 962	48 086	10 296	20
1997	56 973	45 022	10 392	7
1998	55 654	42 959	11 128	12

Zdroj: Socioklub, Kutná Hora, Olomoucký kraj

Tabulka č. 11:Potratovost v Královéhradeckém kraji za období 1998 – 2000

	1998	1999	2000
Potraty celkem	3 085	2 763	2 499
v tom podle druhu:			
samovolný	489	555	540
UPT ²⁷ - do 8 týdnů	2 000	1 718	1 515
- po 8 týdnů	485	396	347
ostatní vč. mimoděložních těhotenství	111	94	97
v tom podle věku ženy:			
do 15 roků	2	4	1
15-19 roků	254	237	185
20-24 roků	756	670	601
25-29 roků	821	752	674
30-34 roků	586	536	500
35-39 roků	425	362	358
40 a více roků	241	202	180

²⁶ Potrat (abort) je předčasné ukončení těhotenství buď samostatně, nebo spontánně.

²⁷ Umělé přerušení těhotenství

v tom podle rodinného stavu:			
svobodné	824	773	701
vdané	1 880	1 658	1 481
rozvedené	344	286	292
ovdovělé	24	33	11
družky	8	9	8
nezjištěno	5	4	6
UPT celkem	2 485	2 114	1 862
v tom UPT podle pořadí:			
první	1 370	1 252	1 058
druhé	666	518	494
třetí	299	238	205
čtvrté a další	150	106	105

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

K důležitým demografickým charakteristikám patří i kojenecká úmrtnost. Ta v 90. letech zaznamenala, po víceleté stagnaci či jen pomalém poklesu, výrazné zlepšení. Současná úroveň kojenecké úmrtnosti posunula ČR mezi vyspělé země s dobrým evropským standardem tohoto ukazatele.

2.3. Úmrtnost (naděje dožití)

Situace v úmrtnosti obyvatelstva České republiky se začala od druhé poloviny 80. let pomalu zlepšovat, za současného zvýšení naděje dožití ve všech okresech České republiky během 90. let. Naděje dožití stále rostla, v roce 1997 činila 70,5 let u mužů a 77,5 let u žen. Tím se postavení Česka z hlediska úmrtnosti v Evropě dále zlepšilo, i když, proti vyspělým zemím, u nás stále průměrný věk zemřelých zůstává zhruba o čtyři roky nižší. V Hradci Králové v r. 2000 zemřelo 1 404 obyvatel, do poloviny prosince 2001 zemřelo 1 324 obyvatel, což je o 80 lidí méně než v předchozím roce. Naděje dožití v roce 2000 u mužů 71,6 roku, u žen 78,3 roku.

Hlavní rysy úmrtnosti a jejího vývoje v okrese Hradec Králové:

- intenzita úmrtnosti je dlouhodobě výrazně pod republikovým normálem, a to u obou pohlaví,
- u mužů i žen má rozhodující podíl na příznivých úmrtnostních poměrech především úmrtnost ve věku nad 60 let a nezanedbatelný je i příspěvek věkové skupiny 40-59 let, přičemž intenzita úmrtnosti v těchto věkových skupinách se dále snižuje,
- přes příznivou výchozí situaci se úmrtnostní poměry v okrese během první poloviny devadesátých let dále výrazně zlepšily a okresní charakteristiky se tak ještě více vzdálily celorepublikovému průměru.

Tabulka č. 12: Zemřeli v Královéhradeckém kraji podle pohlaví a věku za období 1998-2000

	1998	1999	2000
Zemřelí celkem	5 847	5 957	5 799
v tom : - muži	2 897	2 933	2 970
- ženy	2 950	3 024	2 829
v tom ve věku: 0 roků	28	17	14
1-4 roků	9	11	11
5-9 roků	6	7	7
10-14 roků	9	4	6
15-19 roků	21	18	21
20-24 roků	29	33	35
25-29 roků	28	31	33
30-34 roků	30	26	26
35-39 roků	36	44	37
40-44 roků	81	79	80
45-49 roků	143	130	143
50-54 roků	226	242	234
55-59 roků	292	301	282
60-64 roků	348	363	331
65-69 roků	619	552	525
70-74 roků	823	851	791
75-79 roků	942	1 094	1 075
80-84 roků	773	672	692
85 + roků	1 404	1 482	1 456

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

2.3.1. Kojenecká úmrtnost

Pro vymezení kojenecké úmrtnosti²⁸ a jejich složek je nezbytná jednotná a mezinárodně srovnatelná definice porodu, potratu, živě a mrtvě narozeného dítěte.

Dále je pak třeba seznámit se s klasifikací kojenecké úmrtnosti podle stáří dítěte:

- úmrtnost porodní 0 – 2 dny života dítěte,
- úmrtnost časná 0 – 6 dnů života dítěte,
- úmrtnost novorozenecká 0 – 27 dnů,
- úmrtnost ponovorozenecká 28 dní – 1 rok,
- úmrtnost kojenecká do 1 roku,
- mortalita – mrtvě narození.

²⁸ Vedle úmrtnosti ve stáří tvoří nejvýraznější složku celkové úmrtnosti v populaci

Při posuzování příčin úmrtnosti kojenců pozorujeme, že je lze rozdělit do velkých skupin:

- a) příčiny exogenní – nemoci a poruchy zdraví, k nimž dochází po narození
- b) příčiny endogenní – poruchy, které si s sebou přináší dítě na svět z nitroděložního vývoje, vady vrozené a poranění při porodu

Hlavní složkou poklesu kojenecké úmrtnosti v posledním století tvoří exogenní příčiny, které lze snadněji ovlivnit.

Tabulka č. 13:Kojenecká úmrtnost

Stáří při úmrtí	Absolutně				Na 1000 živě narozených			
	1990	1996	1997	1998	1990	1996	1997	1998
do 1 roku	1 410	547	531	472	10,8	6,0	5,9	5,2

Zdroj: Socioklub, Kutná Hora, Olomoucký kraj

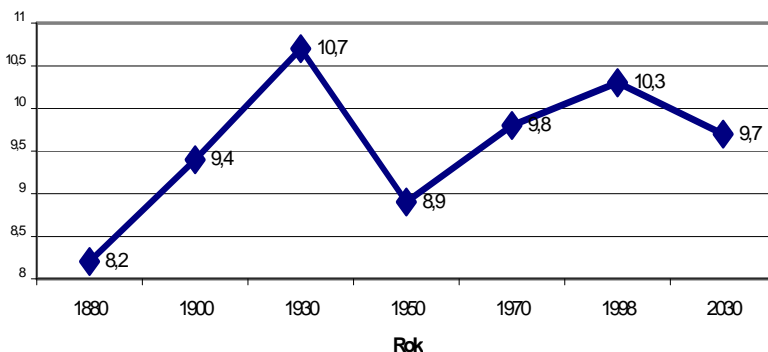
Z podrobných analýz kojenecké úmrtnosti jednoznačně vyplývá, že nejrizikovějším činitelem ovlivňujícím přežití dětí v prvním roce života jsou (vedle biologických, endogenních faktorů – např. vrozené vady dítěte) porodní hmotnost a délka těhotenství. Dále zde pak figurují sociální faktory, z nichž nejvýznamnější roli hrají vyšší pořadí narozených a vzdělání matky, méně pak rodinný stav a věk matky.

2.3.2. Mrtví převyšují narozené

Počet obyvatel Česka může do roku 2030 klesnout na 9,7 milionu. To je zhruba o půl milionu méně než na konci roku 2000, kdy v prosinci republika měla 10 266 546 obyvatel. Předpovídá to Český statistický úřad (ČSÚ). Příčinou úbytku obyvatel je nízká porodnost českých žen. Od roku 1994 počet obyvatel České republiky klesá, počet zemřelých převyšuje počet narozených a stěhováním se tento přirozený úbytek pouze tlumí. Loni se narodilo 90 910 dětí, ale počet zemřelých byl o 18 000 vyšší.

Pro zachování prosté reprodukce je třeba, aby v průměru každá žena porodila nejméně 2,1 dítěte. V roce 1998 se podle statistického průměru každé ženě narodilo 1,15 dítěte. Obyvatelé ČR se v populačním chování přibližují západní Evropě. Na zemi však zásluhou rozvojových států každoročně přibývá asi 80 milionů lidí.

Graf č. 1 : Vývoj populace na území ČR (v milionech)

2.4. Sňatečnost

Sňatečnost je společenský jev, který sám o sobě není přímou součástí reprodukčního procesu. Podmiňuje však v podmínkách naší kultury do značné míry porodnost. Sociálně ekonomické změny se po roce 1989 projeví v reprodukčním chování, a sice zejména u těch generací, které od počátku 90. let vstupují do reprodukčního věku.

V současné době větší část mladých svobodných lidí začala odkládat vstup do manželství do vyššího věku. Otevřely se široké možnosti osobního rozvoje, čímž manželství a rodina rychle ztratily své dominantní postavení v hodnotovém žebříčku dospívajících. K odkládání sňatků přispívá ovšem i sociální nejistota – konkrétně hrozba nezaměstnanosti a bytové problémy mladých, zejména těch s nižšími či podprůměrnými příjmy. Intenzita sňatečnosti nejmladších svobodných osob se snižuje, přičemž sňatečnost svobodných osob starších ročníků v odpovídající relaci neroste, tedy zatím stále pokračuje odkládání sňatků. Stoupá počet nesezdaných lidí, připravených ke vstupu do manželství ve vyšším věku.

Míra protagamie postihuje četnost sňatků mezi svobodnými snoubenci. Sociology zajímá též četnost a charakteristika opakovaných sňatků a doba, která uplynula mezi zánikem manželství a uzavřením sňatku nového. Př. V matričním obvodě Hradec Králové v roce 2001 bylo uzavřeno 556 sňatků, tj. o 36 sňatků méně než v roce 2000 (na HK je 10 matričních úřadů).

Tabulka č. 14: Uzavřené sňatky v Královéhradeckém kraji za období 1998 - 2000

	1998	1999	2000
Celkový počet sňatků	3 071	2 939	3 049
Snoubenci podle rodinného stavu:			
svobodní	2 319	2 214	2 299
svobodné	2 327	2 213	2 312
rozvedení	723	693	717
rozvedené	704	694	708
ovdovělí	29	32	33
ovdovělé	40	32	29
Snoubenci podle pořadí sňatku:			
první - ženich	2 319	2 214	2 299
- nevěsta	2 327	2 213	2 312
druhý - ženich	669	620	632
- nevěsta	649	609	643
třetí - ženich	71	96	109
- nevěsta	89	105	84
čtvrté a další - ženich	12	9	9
- nevěsta	6	12	10

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

2.5. Rozvodovost

Rozvodovost je definována jako zrušení manželství za života manželů soudním rozhodnutím, které vychází z konstatování objektivní existence rozvratu a neschopnosti manželství plnit společenské funkce.

Vysoká úroveň rozvodovosti řadí Českou republiku již delší dobu na přední místo mezi evropskými státy. Postoj veřejnosti k rozvodům i rozvedeným osobám je dosti tolerantní a většina populace považuje rozvod za východisko rozpadlého manželství. Vysoká rozvodovost také do určité míry ovlivňuje demografické chování, rozvodem klesá pravděpodobnost narození dalšího dítěte (plodnost nevdaných žen je výrazně nižší) a intenzita uzavírání opakovaných sňatků v 90. letech byla nižší než dříve.

Z hlediska regionálního rozložení úrovně rozvodovosti zaznamenávají nejvyšší rozvodovost velká města, okresy s vyšším podílem městského obyvatelstva a okresy s méně stabilizovaným obyvatelstvem.

Tabulka č. 15: Rozvodovost v ČR

Počet rozvodů	1954	1955	1969	1990	1991	1992	
absolutně	9 897	9 989	20 500	32 055	29 366	28 572	
na 1000 obyv.				3,09	2,85	2,77	
Na 100 sňatků				35,2	40,8	38,6	
	nejméně od r. 1946						
Počet rozvodů	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	30 227	30 939	31 135	33 113	32 465	32 363	23 657
				nejvíce v celé historii			

Tabulka č. 16: Rozvodovost v Královéhradeckém kraji za r. 1998-2000

	1998	1999	2000
Celkový počet rozvodů	1 647	1 176	1 559
tom podle délky trvání manželství:			
0-4 roků	397	293	324
z toho: 0 roků	26	12	-
1 roků	85	55	74
5-9 roků	446	296	425
10-14 roků	322	223	302
15 a více roků	482	364	508
v tom podle počtu nezletilých dětí:			
žádné	526	441	499
jedno	668	417	627
dvě	403	290	391
tři	42	25	36
čtyři a více	8	3	6

Zdroj: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001

3 ZÁVĚR

Charakteristiky porodnosti, sňatečnosti, rozvodovosti a úmrtnosti nevykazují výrazné rozdíly. Všechny okresy charakterizuje přirozený úbytek obyvatel. Pouze u okresů Náchod a Trutnov eliminuje tento stav migrace, a proto tyto dva okresy vykazují celkový přírůstek obyvatel. Věková struktura okresů je ve všech případech regresivní, s výrazně zastoupenou složkou postproduktivní.

Podle prognózy obyvatelstva, kterou má město zpracováno do roku 2030, lze s jistotou očekávat trvalý pokles počtu obyvatel města Hradec Králové. Celkový počet obyvatel bývá v širších vývojových souvislostech považován za souhrnnou

charakteristiku reprodukce obyvatel. Z tohoto důvodu perspektiva, která v horizontu třiceti či více let reálně počítá se snížením počtu obyvatel o více než 10% , zcela jednoznačně signalizuje vážné narušení stability celkového vývoje sledované populace. V případě města Hradec Králové představuje očekávaný vývoj narušení populační rovnováhy v měřítku, které nezůstane bez důsledků pro další sociální a ekonomický rozvoj města a celého regionu. Zdrojů nestability budoucího vývoje je několik. K hlavním patří totální deficit přirozené měny představovaný trvalou převahou počtu zemřelých nad počtem narozených obyvatel města v jednotlivých letech prognózy. Za daných okolností může určitý zvrat ve vývoji přinést pouze zásadní změna migračních poměrů. Avšak očekávané ztráty přirozenou měnou budou tak velké, že ani optimistická vize migračního vývoje v souběhu s neméně optimistickým viděním budoucí přirozené reprodukce neovlivní hlavní tendenci celkového vývoje obyvatel města tzn. jeho úbytek.

Nezaměstnanosti ani kriminalita podle statistických údajů nepatří v těchto okresech v celostátním porovnání k výrazným sociálním problémům.

*Příspěvek recenzoval:
Doc. RNDr. Jan Vitek
Univerzita Hradec Králové
Katedra biologie a geografie*

LITERATURA

- [1] Analýza a modelování sídelních celků a regionů a jejich informačního propojení. Výzkumný záměr, FES UP 1999
- [2] Demografie – revue pro populační vývoj 2001- 2002
- [3] Profil města Hradec Králové. Úřad města HK, 2001
- [4] Statistická ročenka 2001. ČSÚ, Praha 2002
- [5] Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2001
- [6] Socioklub Kutná Hora, Olomoucký kraj, 1999

POSTAVENÍ OBORŮ HI-TECH VE ZPRACOVATELSKÉM PRŮMYSLU ČR

Doc. RNDr, Milan VITURKA, CSc.

*Masarykova Univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta
Katedra regionální ekonomie a správy, Lipová 41a, 659 79 Brno
tel.: +420 5 43 523 239, fax: +420 5 43 523 222, e-mail: viturka@econ.muni.cz*

Celkový vývoj odvětví resp. oborů high technology (hi-tech) je úzce spjat s inovacemi. V tomto ohledu se většina odborníků shoduje v tom, že v nové ekonomice 21. století bude hrát rozhodující roli inovační a intelektuální kapacita jednotlivých zemí v kontextu jejího průmětu do produkce nových výrobků a služeb. V souladu s tím se inovační politika stává centrem pozornosti nejen na mikroekonomické resp. podnikové úrovni, ale i na úrovni makroekonomické (vlády jednotlivých zemí, koordinace na nadnárodní úrovni hospodářských seskupení). Logickým základem koncipování inovačních politik jsou především makroekonomicky orientované analýzy inovačního potenciálu. V tomto směru vydala Evropská unie publikaci European Innovation Scoreboard, ve které jsou ukazatele hodnotící inovační proces v EU, USA a Japonsku rozděleny do čtyř kategorií: lidské zdroje (např. podíl absolventů přírodovědných a technických směrů VŠ), tvorba poznatků (např. počet patentových přihlášek u nejvýznamnějších patentových úřadů), využití poznatků (např. poměr podnikových inovačních nákladů k celkovým tržbám) a trhy inovací (např. vytvořená přidaná hodnota v oborech hi-tech). Srovnání ukazuje nepříliš příznivé postavení EU ve srovnání s USA i Japonskem, nicméně jednotlivé členské země EU však v některých ukazatelích představují světovou špičku. Zajímavým zjištěním je v tomto směru skutečnost, že jde vesměs o menší země – především Švédsko, následované dále Finskem, Dánskem, Nizozemskem a Irskem. Za hlavní příčinu vynikající pozice těchto zemí je považována koncentrace zpracovatelského průmyslu v těchto zemích na menší počet průmyslových oborů (s výrazným podílem oborů charakteru hi-tech) ve srovnání s většími zeměmi (s častými recidivami „socialistického“ konceptu podpory pracovně náročnějších tradičních oborů s inovačně nižším potenciálem tj. oborů charakteru low-tech). Z věcného pohledu jsou v rámci EU generovány nejvýznamnější rozdíly v oblastech přímo ovlivňovaných soukromým sektorem, zatímco v oblastech silně ovlivňovaných veřejnou politikou je míra diferenciacie podstatně nižší. Z toho logicky vyplývá, že hlavním předpokladem pro zlepšení globální konkurenční pozice EU je zintenzivnění spolupráce mezi veřejnou a soukromou sférou.

Výše uvedená zjištění mají podle mého názoru, zcela zásadní význam i pro ČR, jejíž současná hospodářská politika se zjevně více blíží přístupu větších členských zemí EU, zatímco by měla být přednostně zaměřena na získávání komparativních výhod,

odvíjejících se z veřejné a soukromé podpory inovací v klíčových oborech resp. odvětvích zpracovatelského průmyslu²⁹. Potřebnou změnu hospodářské politiky ČR ovšem nelze předjímat pouze jako převzetí úspěšných politik aplikovaných v menších zemích EU podle hesla „one size fits all“ (stejná velikost padne všem). V tomto ohledu je logicky nezbytné respektovat domácí podmínky (zejména silné a slabé stránky ekonomiky), jinými slovy napřed zpracovat podrobné ekonomické analýzy a teprve poté přistoupit ke koncipování inovační politiky. Podle výsledků studie EU „Inovační politika v šesti kandidátských zemích: výzvy“ by kandidátské země včetně ČR měly v oblasti inovační politiky obecně soustředit svoji pozornost na následující aktivity:

- podpora rozvoje inovací a tvořivosti jak ve vzdělávacím systému, tak v podnikové sféře,
- začlenění inovací do procesu reforem právního a regulačního rámce,
- podpora rozvoje malých inovačních firem zejména v oblasti přístupu ke kapitálu a napojení na výzkumná a vzdělávací centra,
- podpora tvorby inovačních sítí v podnikatelské sféře,
- formulace koncepce inovační politiky včetně vytvoření mezinárodně srovnatelné informační báze o inovacích, implementace postupů cílených na vyhodnocování efektivity proinovačních opatření a nástrojů a perspektivně orientovaného vyhodnocování základních trendů technologického vývoje.

Dále prezentovaný příspěvek věcně spadá do páté uvedené skupiny a je orientován na analýzu vývoje průmyslových oborů hi-tech v období let 1996 – 2000. Tato analýza má za cíl poskytnout základní informace o vývoji moderních „znalostně“ založených ekonomických aktivit ve zpracovatelském průmyslu. Identifikace příslušných odvětví resp. oborů hi-tech vychází z mezinárodně akceptované metodiky OECD, která mezi tato odvětví zařazuje: chemický a farmaceutický průmysl (odvětvová skupina OKEČ č. 24 – výroba chemických výrobků), výrobu strojů a zařízení (29 – výroba strojů a zařízení), výrobu elektrických a optických přístrojů (30 – výroba kancelářských strojů a počítačů, 31 – výroba elektrických strojů a přístrojů, 32 – výroba radiových, televizních a spojovacích zařízení a přístrojů, 33 – výroba zdravotnických, přesných, optických a časoměrných přístrojů), výrobu dopravních prostředků (34 – výroba dvoustupňových motorových vozidel, přívěsů a návěsů, 35 – výroba ostatních dopravních zařízení). K tomu lze dále uvést, že mezi výše specifikované ekonomické aktivity se logicky řadí i některá odvětví sektoru služeb, a sice odvětvová skupina poštovních a telekomunikačních služeb (64 – činnosti poštovní a telekomunikační), zpracování dat (72 – zpracování dat a související činnosti) a výzkumu (74 – výzkum a vývoj).

²⁹ Mezinárodní pozici ČR lze charakterizovat např. prostřednictvím tzv. indexů úrovně, uplatňovaných ve studiích OECD, WEF atd. Podle disponibilních údajů je ČR v ukazateli konkurenceschopnosti ze zemí EU srovnatelná pouze s Řeckem, v úrovni lidských zdrojů je však srovnatelná s Itálií a předčí Řecko i Portugalsko. Vzhledem k průmyslové tradici ČR jistě nelze její pozici považovat za uspokojivou.

Je zřejmé, že mechanické převzetí výše uvedených skupin v případě zpracovatelského průmyslu by znamenalo preferenci formálního přístupu před realitou a proto byl zvolen metodický přístup zohledňující vývojové trendy výroby a celkovou konkurenceschopnost zahrnutých průmyslových oborů příp. i specifických skupin aktivit. V souladu s tímto přístupem byly analyzovány relevantní informace o vývoji základních ekonomických ukazatelů (zejména vývoji tržeb za vlastní výroby a služby v kontextu vývoje tuzemské a zahraniční poptávky). Obecně lze nicméně konstatovat, že stávající odvětvové třídění ekonomických aktivit neposkytuje potřebné informace pro korektní výběr aktivit naplňujících charakter hi-tech. Tento nedostatek neodstraňuje ani často používaná redukce odvětví hi-tech pouze na obory zaměřené na informační resp. informační a komunikační technologie (IT resp. ICT). Zřejmě jediným korektním způsobem je časově náročný (v širším územním záběru tedy obtížně realizovatelný) výběr založený na podrobná analýza jednotlivých podniků řazených do úvahu připadající odvětví z hlediska jejich konkrétních přínosů k technologickému rozvoji.

Jako první byl v souladu s pořadím v rámci OKEČ analyzován chemický a farmaceutický průmysl, podílející se v roce 2000 necelými 7 % na celkových tržbách za vlastní výroby a služby v rámci celého zpracovatelského průmyslu, při záporném saldu zahraničního obchodu ve výši 57,5 mld. Kč. V této souvislosti je potřebné poznamenat, že tato odvětvová skupina je obvykle řazena mezi tzv. citlivá odvětví, která jsou nejvíce ohrožena konkurencí resp. jejichž vývoj je v širším prostorovém kontextu poznamenán dlouhodobou stagnací. V rámci EU je mezi tato odvětví obecně řazeno zemědělství, těžební průmysl (kromě těžby ropy a zemního plynu) a zpracovatelská průmyslová odvětví resp. odvětvové skupiny potravinářské, textilní (včetně oděvní a kožedělné výroby), rafinérské, chemické, hutnické a strojírenské výroby. Nejsou k nim tedy řazena odvětví terciárního sektoru, působí v podmínkách regulovaných národních trhů³⁰. V souladu se zvoleným metodickým postupem byly vyčleněny ty obory, které v rámci dané odvětvové skupiny (s přihlédnutím k vývojovým charakteristikám celého zpracovatelského průmyslu) zaznamenaly ve zkoumaném pětiletém období 1996 až 2000 nadprůměrnou rozvojovou dynamiku resp. vykázaly nadprůměrnou schopnost vyrovnat se s konkurenčními tlaky na domácích i zahraničních trzích. Z celkem 7 zahrnutých oborů splňují stanovené podmínky obor výroby nátěrových hmot (24.3), obor výroby čistících a kosmetických přípravků (24.5) a obor výroby ostatních chemických produktů (24.6). Jde vesměs o obory s nižším podílem přidané hodnoty na výkonech, jejichž podíl na tržbách celé skupiny činil v roce 2000 asi 20 %. Jako nejvíce uspokojivý lze hodnotit vývoj v oboru 24.5 (pozitivní vliv vstupu zahraničního kapitálu – Procter & Gamble). Z územního pohledu je největší část podniků těchto oborů soustředěna v Pražském a Středočeském kraji.

Z ostatních oborů lze za útlumové pokládat především obor výroby pesticidů a agrochemikálií (24.2 – reálný pokles tržeb indukovaný zejména poklesem tuzemské

³⁰ Blíže viz studie Viturka, M.: Regionálně ekonomické souvislosti procesu integrace ČR do EU.

spotřeby) a obor výroby chemických vláken (24.7 – omezování resp. rušení některých výrob, např. výroby celulózových vláken resp. viskóзовé stříže). Pokud jde o hlavní obor tj. výrobu základních chemických látek (24.1), jehož relativně značný nárůst tržeb po roce 1999 je do značné míry podmíněn růstem ceny ropy, je jeho vývoj i přes zvyšující se produktivitu práce negativně ovlivňován snižující se konkurenceschopností na domácím trhu při nedostatečné úrovni exportní výkonnosti (s negativními dopady na návratnost realizovaných investic). Poslední ze zahrnutých oborů – obor výroby léčiv (24.4) s nejvyšším podílem přidané hodnoty na výkonech vykázal ve sledovaném období stagnaci v podmínkách rostoucího záporného salda zahraničního obchodu, což indikuje jeho klesající konkurenceschopnost (tím generovaný pokles míry národní soběstačnosti je ovšem typický pro celou odvětvovou skupinu, kdy od roku 1994 do roku 2000 tato míra poklesla o více než 25 %).

Tab. č. 1: Vývoj vybraných ukazatelů charakterizujících situaci chemického průmyslu

	1996	1997	1998	1999	2000	00/96
Tržby v mld. Kč b. c. : VO	17,0	21,0	25,8	23,9	26,9	1,58
CH	86,8	94,6	97,9	98,3	116,7	1,34
Tuzem. spotřeba v mld. Kč b. c.: VO	35,3	42,5	47,9	47,7	54,1	1,53
CH	118,5	134,9	142,2	149,3	174,2	1,47
Export v mld. Kč b. c. : VO	11,2	13,2	16,2	17,1	19,3	1,72
CH	53,0	57,7	61,3	61,2	74,0	1,40
Import v mld. Kč b. c. : VO	29,5	34,7	38,3	40,9	46,5	1,58
CH	84,7	98,0	105,6	112,2	131,5	1,55
Obchodní saldo : VO	- 18,3	- 21,5	- 22,1	- 23,8	-27,2	•
CH	- 31,7	- 40,3	- 44,3	- 51,0	- 57,5	•

Pramen: MPO ČR, ČSÚ, vlastní výpočty.

Poznámka: VO – vybrané obory 24.3, 24.5 a 24.6 + 24.7 (tabulkové zahrnutí oboru 24.7 je podmíněné jeho společným statistickým vykazováním s oborem 24.6); CH – celé odvětví chemického a farmaceutického průmyslu (24).

Významné odvětví výroby strojů a zařízení (OKEČ 29) se na celkových tržbách zpracovatelského průmyslu v roce 2000 podílelo téměř 8 % při záporném saldu zahraničního obchodu ve výši 14,8 mld. Kč. Pozitivní vývojové trendy ve zkoumaném období vykázaly především obory 29.6 – výroba zbraní a munice, 29.4 – výroba obráběcích strojů, 29.5 – výroba specializovaných strojů a v menší míře i obory 29.7 – výroba přístrojů pro domácnost a 29.1 – výroba strojů pro výrobu a využití mechanické energie. S výjimkou oboru 29.4 všechny obory čelily ve zkoumaném období stagnaci či poklesu domácí poptávky prostřednictvím zvyšování exportu (kladné saldo zahraničního obchodu však trvale zaznamenává pouze nepříliš významný obor 29.6). Z územního pohledu jsou uvedené obory lokalizovány především v Jihomoravském, Středočeském a Olomouckém kraji.

Obory 29.2 – výroba strojů a zařízení pro všeobecné účely a 29.3 – výroba strojů pro zemědělství a lesnictví (se přibližně 27 % úhrnným podílem na celkových tržbách odvětví) vykázaly pokles tržeb spjatý s výrazným poklesem tuzemské spotřeby, který nebyl vyrovnán ani enormní snahou o zvyšování exportu (obor 29.2)³¹.

Tab. č. 2: Vývoj vybraných ukazatelů charakterizujících situaci výroby strojů a zařízení

	1996	1997	1998	1999	2000	00/96
Tržby v mld. Kč b. c. : VO	74,3	86,9	104,5	90,0	99,9	1,34
VS	112,9	132,2	147,8	126,2	136,4	1,21
Tuzem. spotřeba v mld. Kč b. c.:VO	94,6	103,7	114,6	101,5	112,2	1,19
VS	148,3	159,1	160,2	138,3	151,2	1,02
Export v mld. Kč b. c. : VO	54,5	64,3	76,6	80,3	97,5	1,79
VS	74,3	88,9	105,6	109,1	129,7	1,75
Import v mld. Kč b. c. : VO	74,8	81,1	86,7	91,8	109,8	1,47
VS	109,7	115,8	118,0	121,2	144,5	1,32
Obchodní saldo : VO	- 20,3	- 16,8	- 10,1	- 11,5	- 12,3	•
VS	- 35,4	- 26,9	- 12,4	- 12,1	- 14,8	•

Pramen: MPO ČR, ČSÚ, vlastní výpočty.

Poznámka: VO – vybrané obory 29.1, 29.4, 29.5, 29.6 a 29.7; VS – celé odvětví výroby strojů a zařízení (29).

Významnou skupinu odvětví hi-tech představuje výroba elektrických a optických přístrojů, která se na celkových tržbách zpracovatelského průmyslu v roce 2000 podílelo 10 % při celkově záporném saldu zahraničního obchodu. Skupina zahrnuje následující odvětví: kancelářské stroje a výpočetní technika (OKEČ 30 s pouze 3 % podílem na úhrnných tržbách odvětvové skupiny), elektrické stroje a zařízení (OKEČ 31 s 59 % podílem), rádiová, televizní a spojová technika (OKEČ 32 s 20 % podílem) a zdravotnická technika, měřicí přístroje a optika (OKEČ 33 s 18 % podílem).

Relativně málo významné odvětví kancelářských strojů a výpočetní techniky zaznamenalo ve sledovaném období především díky výpočetní technice (činnost tuzemských firem má převážně montážní a obchodní charakter, s těsnými vazbami na instalace výpočetní techniky) dynamický nárůst tržeb při mírně rostoucí tuzemské poptávce v podmínkách cenového růstu pod úroveň inflace³². Přestože rozhodující část tuzemské spotřeby hardwarových prostředků je (a i perspektivně bude) kryta dovozem vytvářejícím výrazné záporné saldo zahraničního obchodu, výrazně vyšším tempem rostoucí export dokumentuje zvyšující se konkurenceschopnost tuzemské produkce, zabezpečované především zahraničními nadnárodními společnostmi

³¹ Konkurenceschopnost na zahraničních trzích je ovšem často dosahována na základě nabídky nižších cen.³¹ Blíže viz studie Víturka, M: M.:Regionálně ekonomické souvislosti procesu integrace ČR do EU.

³² Odvětví je silně propojeno s odvětvím OKEČ 72 – zpracování dat a související služby.

pracujícími na zakázku (s 80 % podílem aktivního zušlechťovacího styku oproti 22 % jeho podílu v importu). Vzhledem k uvedeným skutečnostem bylo odvětví zařazeno do analýzy jako celek. Ve sledovaném časovém horizontu byla odvětví koncentrováno zejména do krajů Královéhradeckého Ústeckého a Středočeského (vzhledem k relativně malému objemu celkových tržeb ovšem nelze vyloučit i významné změny v územním rozložení daného odvětví – v posledním období zaznamenává např. významný nárůst produkce Jihočeský kraj).

Tab. č. 3: Vývoj vybraných ukazatelů charakterizujících situaci výroby kancelářských strojů a počítačů

	1996	1997	1998	1999	2000	00/96
Tržby v mld. Kč b. c. : SP	1,8	1,2	3,4	4,2	4,6	2,56
Tuzem. spotřeba v mld. Kč b. c.: SP	23,8	22,6	24,4	26,9	29,2	1,22
Export v mld. Kč b. c. : SP	6,2	6,7	9,9	10,1	19,7	3,18
Import v mld. Kč b. c. : SP	28,2	28,1	30,9	32,8	44,3	1,57
Obchodní saldo : SP	- 22,0	- 21,4	- 21,0	- 22,7	-24,6	•

Pramen: MPO ČR, ČSÚ, vlastní výpočty.

Poznámka: SP – celé odvětví výroby kancelářských strojů a počítačů (30). Údaje jsou částečně zkráceny změnami v zařazení firem v OKEČ.

Odvětví výroby elektrických strojů a přístrojů zahrnuje celkem 6 oborů, z nichž pozitivní vývojové trendy ve zkoumaném období vykázal především obor 31.6 – elektrické vybavení jinde neuvedené (s největším aktuálním podílem na tržbách) a dále obory 31.4 – akumulátory, galvanické články a baterie, jejich díly, 31.3 – kabely a vodiče (při dominantní roli zahraniční poptávky), 31.2 – elektrická rozvodná a spínací zařízení (rostoucí zahraniční i domácí poptávka) a v menší míře i obor 31.1 – elektromotory, generátory a transformátory, jejich díly, instalace, opravy a údržba. Z územního pohledu hrají nejvýznamnější roli kraje Pražský a Plzeňský. Stanovené podmínky pro zařazení do analýzy územního rozložení tedy nesplňuje obor 31.5. – elektrické zdroje světla a svítidla, jejich díly (s nejmenším podílem na tržbách daného odvětví ve výši 3,5 %). Rostoucí konkurenceschopnost odvětví dokumentuje změna salda zahraničního obchodu z negativního na pozitivní (v tomto ohledu je účelné poznamenat, že v zahraničním obchodu hrají významnou roli zušlechťovací procesy – téměř 2/3 podíl na exportu).

Tab. č. 4: Vývoj vybraných ukazatelů charakterizujících situaci výroby elektrických strojů a přístrojů

	1996	1997	1998	1999	2000	00/96
Tržby v mld. Kč b. c. : VO	54,6	63,3	71,3	74,5	96,5	1,77
ES	58,1	67,4	75,0	78,4	100,0	1,72
Tuzem. spotřeba v mld. Kč b. c.:VO	61,1	69,0	72,6	62,5	81,8	1,34
ES	65,6	73,7	77,1	67,8	86,5	1,32
Export v mld. Kč b. c. : VO	36,1	48,3	61,8	75,9	97,5	2,70
ES	38,7	51,4	65,5	79,2	101,5	2,62
Import v mld. Kč b. c. : VO	42,6	54,0	63,1	63,9	82,8	1,94
ES	46,2	57,7	67,6	68,6	88,0	1,90
Obchodní saldo : VO	- 6,5	- 5,7	- 1,3	12,0	14,7	•
ES	- 7,5	- 6,3	- 2,1	10,6	13,5	•

Pramen: MPO ČR, ČSÚ, vlastní výpočty.

Poznámka: VO – vybrané obory 31.1, 31.2, 31.3, 31.4, 31.6; ES – celé odvětví výroby elektrických strojů a zařízení (31).

Odvětví radiové, televizní a spojové techniky vykázalo ve zkoumaném období nejvyšší tempa růstu za všechny sledované charakteristiky v rámci celé skupiny. Ojedinelou růstovou dynamiku, zejména v tržbách, zaznamenal obor 32.3 – televizní a rozhlasové přijímače, přístroje pro záznam a reprodukci zvuku a obrazu a podobná zařízení (rozhodující podíl má ovšem montáž barevných televizorů s relativně nízkou přidanou hodnotou). Vývoj oboru 32.1 – elektronky a jiné elektronické součásti podmiňuje srovnatelně nejrychlejší tempo růstu tuzemské spotřeby, uspokojované převážně dovozem. Významným rysem vývoje významově nejmenšího oboru 32.2 – televizní a rozhlasové vysílače, přístroje pro telefonii a telegrafii je silný růst exportu. Celkově záporná bilance zahraničního obchodu (typická zejména pro obor 32.2) je opět pozitivně ovlivňována aktivním zušlechťovacím stykem (s téměř 85 % podílem na exportu) při zvyšujícím se podílu nadnárodních společností. Rozhodující část výroby daného odvětví je tradičně koncentrována v Pardubickém, Pražském a Zlínském kraji, k nimž se v posledním období díky zahraničním investicím předních nadnárodních společností přiřazují i kraje Plzeňský a Olomoucký.

Tab. č. 5: Vývoj vybraných ukazatelů charakterizujících situaci výroby radiových, televizních a spojových zařízení a přístrojů

	1996	1997	1998	1999	2000	00/96
Tržby v mld. Kč b. c. : SZ	14,9	16,7	20,8	26,4	42,4	2,85
Tuzem. spotřeba v mld. Kč b. c.:SZ	39,1	41,6	44,5	52,3	77,8	1,99
Export v mld. Kč b. c. : SZ	15,0	19,1	22,6	29,7	54,6	3,64
Import v mld. Kč b. c. : SZ	39,2	44,0	46,3	55,6	90,0	2,30
Obchodní saldo : SZ	- 24,2	- 24,9	- 23,7	- 25,9	-35,4	•

Pramen: MPO ČR, ČSÚ, vlastní výpočty.

Poznámka: SZ – celé odvětví výroby radiových, televizních a spojových zařízení a přístrojů (32).

Poměrně různorodé odvětví výroby přístrojové, regulační a automatizační techniky, zdravotnických, optických a časoměrných přístrojů zahrnuje celkem 5 oborů, z nichž pozitivní vývojové trendy ve zkoumaném období vykázal především obor 33.2 – měřicí a regulační přístroje (s největším aktuálním podílem na tržbách), 33.4 – optické přístroje a fotografická zařízení a dále 33.1 – zdravotnická technika. Stanovené podmínky pro zařazení do analýzy územního rozložení tedy nesplňují obory 33.3. – automatizační technika a 33.5 – časoměrné přístroje (s vůbec nejmenším podílem na tržbách), s úhrnným 10 % podílem na celkových tržbách daného odvětví v roce 2000. Charakteristickým rysem zahraničního obchodu je záporné saldo, jehož relativní význam se však, i přes srovnatelně nižší význam zušlechťovacího styku, postupně snižuje (nejvíce u oborů 33.1 a 33.4). Celkově lze zaznamenat zvyšující se konkurenceschopnost odvětví, zejména ve vybraném sortimentu regulační techniky a zdravotnických a optických přístrojů (a to při nižším zájmu zahraničních investorů). Nejvýznamnější podniky daného odvětví jsou lokalizovány ve Středočeském, Pražském a Jihomoravském kraji.

Tab. č. 6: Vývoj vybraných ukazatelů charakterizujících situaci výroby zdravotnických, přesných, optických a časoměrných přístrojů

	1996	1997	1998	1999	2000	00/96
Tržby v mld. Kč b. c. : VO	14,1	16,3	20,5	20,7	30,8	2,18
PP	17,2	19,2	23,8	24,1	34,3	1,99
Tuzem. spotřeba v mld. Kč b. c.:VO	29,5	30,8	34,1	35,4	48,8	1,65
PP	33,2	34,1	37,9	39,4	53,0	1,60
Export v mld. Kč b. c. : VO	7,3	8,6	10,8	11,7	14,5	1,99
PP	7,8	9,2	11,3	12,1	14,8	1,90
Import v mld. Kč b. c. : VO	22,7	23,1	24,4	26,4	32,5	1,43
PP	23,8	24,1	25,4	27,4	33,5	1,41
Obchodní saldo : VO	- 15,4	- 14,5	- 13,6	- 14,7	- 18,0	•
PP	- 16,0	- 14,9	- 14,1	- 15,3	- 18,7	•

Pramen: MPO ČR, ČSÚ, vlastní výpočty.

Poznámka: VO – vybrané obory 33.1, 33.2 a 33.4; PP – celé odvětví výroby zdravotnických, přesných, optických a časoměrných přístrojů (33).

Hi-tech odvětví průmyslu dopravních prostředků zahrnuje odvětví OKEČ 34 – dvoustopá motorová vozidla, přívěsy a návěsy a 35 – ostatní dopravní zařízení. Význam průmyslu dopravních prostředků dokumentuje jeho 14 % podíl na celkových tržbách za vlastní výroby a služby v rámci celého zpracovatelského průmyslu v roce 2000, při kladném saldu zahraničního obchodu ve výši 72,3 mld. Kč (největší český podnik ŠKODA AUTO a. s. realizuje zhruba 10 % exportu ČR).

Rozhodující odvětví výroby dvoustopých vozidel, s více než 90 % podílem na celkových tržbách průmyslu dopravních prostředků, charakterizují vysoká tempa růstu výroby a prodeje v oborech 34.1 – dvoustopá motorová vozidla a jejich motory (s výjimkou stagnující resp. utlumované výroby nákladních automobilů a 34.3 – díly a příslušenství k motorovým vozidlům, doprovázená v průmyslu ojedinělým růstem zaměstnanosti a koncentrace zahraničního kapitálu. Z územního pohledu zcela dominuje Středočeský kraj (z perspektivního pohledu se dominantní role daného kraje díky lokalizace významné společné investice automobilek Toyota a PSA dále prohloubí). Stanovené podmínky pro zařazení do analýzy územního rozložení nespĺňuje obor 34.2 – karosérie motorových vozidel, přívěsy a návěsy a jejich díly (jehož přibližně 2 % podíl v rámci daného odvětví je ovšem zanedbatelný). Globální konkurenceschopnost zejména výroby osobních automobilů a jejich komponent potvrzuje vysoká dynamika exportu spojená s rychle rostoucím kladným saldem zahraničního obchodu. Z perspektivního pohledu je pozitivní i růst počtu pracovníků odvětvové výzkumné a vývojové základny.

Tab. č. 7: Vývoj vybraných ukazatelů charakterizujících situaci výroby dvoustopých motorových vozidel

	1996	1997	1998	1999	2000	00/96
Tržby v mld. Kč b. c. : VO	86,5	132,4	156,8	180,3	223,3	2,58
DV	90,3	136,2	162,4	184,1	226,9	2,51
Tuzem. spotřeba v mld. Kč b. c.:VO	85,5	116,4	109,9	124,8	151,5	1,77
DV	87,8	117,4	112,3	124,8	151,1	1,72
Export v mld. Kč b. c. : VO	53,2	84,7	117,8	136,6	172,7	3,25
DV	57,2	90,8	124,6	143,8	180,8	3,16
Import v mld. Kč b. c. : VO	52,2	68,7	70,9	81,1	100,9	1,93
DV	54,7	72,0	74,5	84,5	105,0	1,92
Obchodní saldo : VO	1,0	16,0	46,9	55,5	71,8	•
DV	2,5	18,8	50,1	59,3	75,8	•

Pramen: MPO ČR, ČSÚ, vlastní výpočty.

Poznámka: VO – vybrané obory 34.1 (včetně výroby nákladních automobilů), 34.3; DV – celé odvětví výroby dvoustopých motorových vozidel (34).

V odvětví ostatních dopravních zařízení naproti tomu převažují negativní trendy ve vývoji tržeb, což obecně koresponduje s jeho zařazením mezi citlivá odvětví v rámci ČR. Pozitivní trend ve vývoji tržeb a výkonů vykazují pouze obory 35.3 – letadla, kosmické lodě, družice, jejich díly a údržba (s 30 % podílem na celkových tržbách odvětví v roce 2000) a v menší míře 35.4 – motocykly a jízdní kola, invalidní

vozíky, jejich díly (s 20 % podílem). Stanovené podmínky pro zařazení do analýzy územního rozložení zjevně nesplňují obory 34.1 – lodě a čluny, 34.2 – lokomotivy a kolejový vozový park, tramvaje, vozy metra, jejich díly a příslušenství a 35.5 – dopravní zařízení jinde neuvedená. Vzhledem ke špičkovému postavení oboru 35.3 v rámci strojírenského průmyslu z hlediska indukce technického pokroku (potvrzené přijetím Asociace leteckých výrobců ČR do nadnárodní evropské asociace AECMA) byl tento obor zařazen do analýzy územního rozložení aktivit hi-tech i přes řadu nepříznivých faktorů a jevů, generovaných především v oblasti výroby cvičných vojenských letadel (např. potíže s plněním dodávek pro AČR či prohlubující se záporné saldo zahraničního obchodu, které je ovšem objektivně podmíněné dovozem v tuzemsku nevyráběných komponent pro výrobu letounů L 159 a dále většími kategorií dopravních letadel). Na druhé straně nebyl s ohledem na snižující se konkurenceschopnost do uvedené analýzy zařazen obor 35.4. Produkce letecké techniky je koncentrována do Pražského, Středočeského a Zlínského kraje.

Tab. č. 8: Vývoj vybraných ukazatelů charakterizujících situaci výroby ostatních dopravních zařízení

	1996	1997	1998	1999	2000	00/96
Tržby v mld. Kč b. c. : VO	3,4	3,4	3,6	4,9	5,3	1,56
DZ	18,9	19,9	17,4	18,1	17,3	0,92
Tuzem. spotřeba v mld. Kč b. c.:VO	2,8	3,4	7,8	7,3	14,3	5,30
DZ	15,1	15,5	14,7	13,4	20,8	1,38
Export v mld. Kč b. c. : VO	3,8	8,5	12,6	3,9	3,1	0,82
DZ	11,6	18,6	26,4	17,4	15,5	1,34
Import v mld. Kč b. c. : VO	3,2	8,5	16,8	6,3	12,1	3,78
DZ	7,8	14,2	23,7	12,7	19,0	2,44
Obchodní saldo : VO	0,6	0,0	- 4,2	- 2,4	-9,0	•
DZ	3,8	4,4	2,7	4,7	- 3,5	•

Pramen: MPO ČR, ČSÚ, vlastní výpočty.

Poznámka: VO – vybrané obory 35.3; DZ – celé odvětví výroby ostatních dopravních zařízení (35).

Pokud srovnáme adekvátní podíly odvětví hi-tech a tzv. ekonomicky citlivých odvětví podle vybraných základních ukazatelů (tržby, přidaná hodnota a zaměstnanost) v rámci celého zpracovatelského průmyslu zjišťujeme určitou vyrovnanost obou odvětvových skupin oscilujících kolem hranice 30 %. Z pohledu jednotlivých ukazatelů pak zjišťujeme kladné odchylky ve prospěch odvětví hi-tech v případě podílu na tržbách a zejména podílu na přidané hodnotě, která je do určité míry kompenzována zápornou odchylkou (cca 95 % úrovně citlivých odvětví) v případě podílu na zaměstnanosti. Z výše uvedených informací zároveň vyplývá, že nejvýznamnější adekvátní podíl vykazují obory tzv. „středního proudu“, mezi která kromě oborů vyčleněných z obou předchozích odvětvových skupin přísluší především obory dřevozpracujícího, papírenského, polygrafického, gumárenského, sklářského, stavebního, kovodělného a nábytkářského průmyslu. Z územního

pohledu lze konstatovat, že mezi vedoucí kraje z pohledu rozvoje oborů hi-tech patří kromě Prahy (jejíž ekonomická pozice je ovšem determinována především rozvojem sektoru služeb a v jeho rámci skupinou tzv. produktivních služeb) především díky rozvoji automobilového průmyslu Středočeský kraj. Z dalších krajů s významným podílem hi-tech oborů lze uvést zejména Jihomoravský, Plzeňský a Olomoucký kraj. Charakteristickým jevem je relativně nízké zastoupení oborů hi-tech u vysoce urbanizovaných krajů s nejvyšším zastoupením ekonomicky citlivých odvětví tj. kraje Moravskoslezského a Ústeckého a dále i kraje Karlovarského. Tuto skutečnost lze především u prvních dvou z nich považovat za sekundární bariéru jejich dalšího ekonomického rozvoje neboť regionální rozložení oborů hi-tech vytváří vstupní podmínky pro aplikaci programů inovační politiky. V tomto kontextu nelze dále odsouvat řešení střetu mezi ekonomickou potřebou preference inovační politiky se sociálně orientovanými programy podpory problémových odvětví. Podle mého soudu není stávající preference těchto programů dlouhodobě udržitelná, neboť absence účinné inovační politiky by logicky vedla ke snižování globální konkurenceschopnosti české ekonomiky včetně její atraktivity pro nadnárodní firmy působící v oblasti hi-tech. V perspektivním období proto stojí před ČR problém celkové reformy hospodářské politiky, jehož řešení mj. vyžaduje provedení hluboké analýzy relevantních skutečností včetně regionálně orientovaných analýz, které lze považovat za perspektivní prioritu dalšího výzkumu na Katedře regionální ekonomie a správy ESF MU.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] ČSÚ: Ukazatele výzkumu a vývoje v České republice za rok 1999. 65 s., Praha 2000, ISBN 80-7223-339-4.
- [2] DRUCKER, P., F.: Věk diskontinuity. Management Press, Praha, 1994.
- [3] European Commission, Eurostat: R&D and innovation statistics in candidate countries and the Russian federation. Office for Official publications of the European Communities, 138 s., Luxembourg 2000, ISBN 92-828-9328-6.
- [4] MPO ČR: Internetová stránka www.mpo.cz (materiály Panoráma českého průmyslu 1998/1999, 1999/2000, Analýza ekonomiky ČR a odvětví v působnosti MPO, Surovinová politika, Návrh koncepce restrukturalizace rafinérsko-petrochemického průmyslu).
- [5] VITURKA, M. & kol.: Investiční atraktivita vybraných měst České republiky. ESF MU, 119 s., vyd. MU Brno 1998. ISBN 80-210-2007-5.
- [6] VITURKA, M.: Regionálně ekonomické souvislosti procesu integrace ČR do EU. Studie NÚJH, 59 s., vyd. ČVUT Praha 2002.

SEKTOROVÝ OPERAČNÍ PROGRAM CESTOVNÍ RUCH A LÁZEŇSTVÍ A JEHO VÝZNAM PRO ROZVOJ REGIONŮ A NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Doc. RNDr. René WOKOUN, CSc.

RNDr. Jana KOUŘILOVÁ

*Vysoká škola ekonomická v Praze
Středisko regionálních a správních věd, Černá 13, 110 00 Praha 1
tel.: +420 2 24930053, e-mail: wokoun@vse.cz*

RNDr. Jiří VYSTOUPIL, CSc.

*Masarykova Univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta
Katedra regionální ekonomie a správy, Lipová 41a, 659 79
tel.: +420 5 43523240, fax: +420 5 43523222, e-mail: vyst@econ.muni.cz*

1 ÚVOD

Z řady dokumentů a analýz je zřejmý smysl podpory cestovního ruchu v zemích Evropské unie, přičemž klíčovými slovy, resp. cíli jsou nejčastěji uváděny *zvýšení ekonomického významu a přínosu evropského cestovního ruchu (příjmy)*, dále otázka *zaměstnanosti*, zejména malého a středního podnikání v tomto nejdynamičtěji rostoucím ekonomickém odvětví, celkově problematika jeho *konkurenceschopnosti*. Nikoli bez významu je pak fakt, že cestovní ruch je odvětvím, které při vhodné volbě forem (podnikání) má malou surovinovou a energetickou spotřebu zaměřenou na obnovitelné zdroje. Navíc významně přispívá k diferencovanému rozvoji regionů při využití regionálních a místních předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu a lázeňství.

Při hodnocení současných nejvýznamnějších problémů v rozvoji evropského cestovního ruchu se klíčovými otázkami stávají nedostatek kvalitní pracovní síly, rozvoj dopravy a její vliv na kvalitu služeb, zavádění moderních informačních technologií a trvale udržitelný rozvoj a ochrana životního prostředí. Podobně shodně jsou i formulace otázek a úkolů, resp. formulace opatření a přijetí strategií a vhodných nástrojů pro jejich realizaci, se zdůrazněním zodpovědnosti a zapojení evropských a státních politik v průřezovém odvětví cestovního ruchu.

Z nosných témat, resp. opatření, které jsou v popředí jak zájmu Evropské komise tak i Sektorového operačního programu Cestovní ruch a lázeňství (SOP CRL), lze uvést:

- výměnu informací a znalostí o cestovním ruchu, koordinace a spolupráce,

- zvyšování znalostí a vzdělávání lidských zdrojů,
- zlepšování kvality infrastruktury a služeb cestovního ruchu (např. certifikace),
- podporu trvale udržitelného cestovního ruchu,
- vytváření produktů cestovního ruchu pro „nové“ cílové skupiny (mladí, senioři, postižení, nezaměstnaní),
- zavádění moderních informačních technologií, know-how a inovací.

2 VÝZNAM A OBSAH SEKTOROVÉHO OPERAČNÍHO PROGRAMU CESTOVNÍ RUCH A LÁZEŇSTVÍ

Základním programovým dokumentem pro rozvoj cestovního ruchu a lázeňství v ČR je sektorový operační program Cestovní ruch a lázeňství (SOP CRL). Tento dokument byl zpracován na základě Národního rozvojového plánu ČR 2000-2006, přičemž byl připraven v gesci Ministerstva pro místní rozvoj (MMR). Byl zpracován na základě výsledků regionálních a odvětvových analýz a dalších podkladů analytického a koncepčního charakteru na národní i evropské úrovni. Na zpracování SOP CRL se podílel tým odborníků z MMR a přizvaných expertů: Pavel Franěk, Petr Houška, Jana Kouřilová, Blažena Křížová, Jiří Kubiš, Miloš Matula, Čestmír Sajda, Marie Stříbrná, Jiří Vystoupil a René Wokoun (garant zpracování SOP CRL).

Navrhované cíle, rozvojová strategie, priority a opatření v rámci operačního programu kladou důraz na rozvoj a podporu těch funkcí cestovního ruchu, které naplňují jeho celospolečenský význam, podporují rozvoj nových podnikatelských aktivit zejména malého a středního podnikání (MSP) apod. Mají také celkově výrazný jednotící akcent a orientují část podnikání a tvorby HDP na "měkké" formy komunikace člověk-příroda.

Základní filosofií pro potenciální rozvoj cestovního ruchu je podpora nabídky vlastních *produktů a programů či aktivit cestovního ruchu*, založená především na jejich jedinečnosti a atraktivnosti.

Produkty cestovního ruchu se skládají a budou skládat z nabídky mnoha subjektů a aktérů na poli cestovního ruchu, především z řad malých a středních podnikatelů. Proto je nezbytná cílená podpora subjektům MSP, a to zejména při základních investicích či rekonstrukcích do určité *infrastruktury a služeb cestovního ruchu* v připravovaných produktech cestovního ruchu národního a nadregionálního významu. Důležitou součástí operačního programu bude také tvorba a zavádění *informačních a rezervačních systémů* cestovního ruchu na národní, resp. regionální úrovni. Aby bylo možné produkty cestovního ruchu vytvářet a úspěšně je nabízet, je nutné vytvořit pro tyto záměry nezbytnou *organizační strukturu* (pro přípravu a sestavení produktu, jeho marketing, reklamu, propagaci, prodej). S tvorbou produktů cestovního ruchu úzce souvisí jejich *komplexní marketingová podpora* (reklama, propagace, prodej). Nabídka cestovního ruchu je v ČR založena na její přední

atraktivitě a na jedinečnosti jejích kulturně – historických památek.

V SOP CRL je rovněž navrženo finanční zajištění jeho realizace. Výchozí rámec pro finanční rozvahy vychází z Národního rozvojového plánu ČR (NRP ČR), který předpokládá cca 3 %-ní finanční váhu pro tuto "specifickou" prioritní osu. Po vstupu ČR do EU v r. 2004 se předpokládá spolufinancování ze strukturálních fondů EU (pod Cílem 1 a Evropského fondu regionálního rozvoje - ERDF).

Nezbytným předpokladem pro úspěšnou realizaci stanovených cílů SOP CRL je zajištění celé organizace a implementace programu, včetně monitorování a hodnocení dosažených výsledků. V přílohové části SOP CRL jsou uvedeny informace doplňujícího charakteru.

Dlouhodobý rozvoj cestovního ruchu je podmíněn zachováním zdravého životního prostředí a atraktivního území ČR. Při rozvíjení cestovního ruchu je nutno důsledně zohledňovat principy trvale udržitelného rozvoje, které jsou stanoveny příslušnými vládními a mezinárodními dokumenty. V návrhu SOP CRL byla proto zohledněna Státní politika životního prostředí (2001), Akční plán zdraví a životního prostředí (1998) a Státní program ochrany přírody a krajiny (1998).

I ve sféře cestovního ruchu a lázeňství budou muset podnikatelské subjekty a orgány veřejné správy respektovat požadavek EU, že komparativní výhody ČR na mezinárodním trhu nelze nadále docilovat pouze na úkor mezd (jako nákladů na reprodukci pracovní síly) a na úkor zanedbávání péče o životní prostředí, tedy "šetřením" této části nákladů (jako "environmentální dumping").

Trvale udržitelné budou cestovní ruch a lázeňství v ČR tehdy, bude-li podpora z veřejných prostředků zaměřena na regionálně diferencované a vzhledem k přírodnímu a kulturnímu potenciálu optimalizované formy šetrné k přírodě, krajině a zděděnému kulturnímu dědictví a naopak formy vzhledem k podmínkám nevhodné a nešetrné budou potlačovány.

Při zpracování SOP CRL ČR byl respektován princip programování tak, že prostředky budou čerpány pouze z ERDF. Tím je zajištěna jak vzájemná koordinace pomoci ze strukturálních fondů, tak i jejich koordinace s jinými stávajícími finančními nástroji a EIB, s tím, že tato koordinace rovněž směřuje ke kombinování grantů a půjček.

Při zpracování SOP CRL byl striktně dodržen princip komplementarity tak, aby nedocházelo k překrývání priorit a opatření s ostatními operačními programy předkládanými vládou ČR. Jednak je přesně stanoveno rozhraní mezi SOP CRL a Společným regionálním operačním programem (SROP) a jednak mezi SOP CRL a Sektorovým operačním programem Rozvoj lidských zdrojů (SOP RLZ). Příprava lidských zdrojů pro cestovní ruch je opatřením v rámci priority Adaptabilita a podnikání Sektorového operačního programu Rozvoj lidských zdrojů. Prioritu Rozvoj cestovního ruchu obsahuje také Společný regionální operační program.

Opatření v něm zahrnutá jsou zaměřena na podporu malých podniků v cestovním ruchu a na rozvoj cestovního ruchu v obcích. Tato opatření budou realizována na místní a regionální úrovni.

Priority a opatření SOP CRL jsou definovány jako celostní, s dopadem do národního hospodářství ČR tak, aby se zvýšila konkurenceschopnost celého sektoru cestovního ruchu a lázeňství jakožto perspektivního odvětví schopného absorbovat uvolňované pracovní síly z ostatních odvětví s důrazem na vytváření nových pracovních míst trvalého charakteru v jednotlivých regionech ČR.

SOP CRL pro léta 2004-2006 je plánem pro rozvoj jednoho nejperspektivnějších odvětví s důrazem na zaměstnanost. Jedním z hlavních cílů programu je vytvoření dlouhodobých pracovních míst rostoucími příjmy z příjezdového cestovního ruchu a dalším rozvojem cestovního ruchu v ČR. Od konce 90tých let je sektor cestovního ruchu označován vládou za oblast, která má velký potenciál růstu příjmů, což povede trvale udržitelné zaměstnanosti. Dobré výkony sektoru v uplynulých letech vedly k tomu, že se klade na tento sektor trvalý a zvýšený důraz jako na hnací motor úspěšných národních hospodářských programů.

3 CESTOVNÍ RUCH V ČESKÉ REPUBLICE

Cestovní ruch a lázeňství patří mezi důležitá odvětví české ekonomiky. Cestovní ruch a navazující odvětví, která uspokojují potřeby vyvolané cestovním ruchem, se v současnosti podílejí na tvorbě HDP 9 - 11 % a na celkové zaměstnanosti 9 - 10 %. Devizové příjmy z cestovního ruchu představovaly v roce 2000 5,6 % podílu na HDP, 9,9 % ekvivalence exportu a téměř 43 % příjmů bilance služeb.

Rozvoj odvětví v 90. letech lze charakterizovat takto:

- počet zahraničních návštěvníků se ztrojnásobil, prodloužila se průměrná doba jejich pobytu;
- podíl ČR na světovém trhu cestovního ruchu činí v současnosti necelé 1 %;
- podíl ČR na evropském trhu cestovního ruchu v roce 2000 činil 1,3 %;
- devizové příjmy se v porovnání s rokem 1989 zvýšily téměř desetkrát;
- roční tempo rozvoje příjezdového cestovního ruchu bylo vysoké, ovšem díky minimální základně, dané politickými poměry před rokem 1990.

Materiálně technická základna cestovního ruchu v České republice doznala po roce 1989 významných kvantitativních i kvalitativních změn. V roce 1989 existovalo v ČR více než 2 800 hromadných ubytovacích zařízení s celkovou kapacitou 342 tisíc lůžek (v tom zařízení volného a vázaného cestovního ruchu³³). Do roku 2001 se počet ubytovacích zařízení zvýšil více než čtyřikrát - na 12 307 (důvodem byl rychlý

³³ v tom zejména podniková rekreační zařízení, dále výběrová rekreace odborů a lázeňská ubytovací zařízení

rozvoj ubytování v soukromí, výstavba penzionů) a lůžková kapacita se zvýšila o více než třetinu na 627 253. Většina zařízení podnikové rekreace se přitom postupně transformovala na běžná komerční zařízení jako hotely a penziony. Celkový nárůst nové výstavby směřoval zejména do Prahy a atraktivních středisek cestovního ruchu (lázně, města, hory), celoplošně pak do výstavby penzionů a rychlého rozvoje ubytování v soukromí. V současnosti 36,7 % ubytovací kapacity představují hotely, motely, botely a penziony. Individuální ubytování, resp. ubytování v soukromí, se podílí více než 7 % (v roce 1989 tento podíl představoval 4,3 %):

Více než 15 % lůžkové kapacity je soustředěno v hlavním městě Praze. V zásadě lze konstatovat, že dochází k rozšiřování ubytovací kapacity do ostatních regionů státu, což je pozitivní tendence s ohledem na význam cestovního ruchu pro regionální rozvoj. Průměrné roční využití lůžkové kapacity v hotelech a penzionech (statisticky sledovaných) v roce 2001 činilo 45,1 %. Nadprůměrné bylo v Praze (53,4 %), v Karlovarském (61,2 %) a Zlínském kraji (48,1 %).

Pro účely podrobnější klasifikace byly v rámci analýz ubytovací statistiky vyčleněny následující zóny cestovního ruchu v ČR:

- městského a kulturně-poznávacího cestovního ruchu (je v ní soustředěno 31,8 % celkové lůžkové kapacity);
- lázeňského cestovního ruchu (9,0 % lůžkové kapacity);
- cestovního ruchu vázaného na vodní plochy (14,7 % lůžkové kapacity);
- horského cestovního ruchu (25,6 % lůžkové kapacity);
- zhruba 18,9 % lůžkové kapacity je zónově nevyhraněno.

Z hlediska analýz celkového rozložení návštěvnosti lze konstatovat:

- pro zahraniční návštěvnost ČR je v současnosti typický velký podíl denní návštěvnosti a tranzitu. Na denní návštěvnost připadá asi 60 - 65 %, a to zejména v příhraničních regionech se SRN, Rakouskem, Polskem a Slovenskem, významný podíl zaujímá také Praha, na tranzit asi 25 % a na zahraniční turisty asi 10 - 15 % (návštěvníci s min. 1 přenocováním). Z hlediska regionálního rozložení, které do značné míry signalizuje "realizovanou" atraktivitu turistického potenciálu ČR, připadá kolem 40 % na hlavní město Prahu, dalšími nejnavštěvovanějšími cíli jsou západočeské lázně, Krkonoše a Jizerské hory, příhraniční oblasti jižních Čech, z velkých měst především veletržní Brno. Poměrně nepříznivým faktorem je koncentrace na letní sezónu;
- trendy domácí návštěvnosti mají podobný charakter jako zahraniční návštěvnost, tj. koncentrace do turisticky nejatraktivnějších míst a oblastí (hory, města, lázně), s větším důrazem "služebního a obchodního" cestovního ruchu ve městech. Z hlediska ubytovaných návštěvníků také převládá letní sezóna;

- z hlediska hodnocení očekávaných trendů lze konstatovat, že Praha zůstane i do budoucna turistickým centrem mezinárodního významu. Jedním z důvodů, proč Praha stále dominuje, je to, že chybí nabídka nových kvalitních produktů cestovního ruchu.

V zemi se nachází množství historických, kulturních a technických památek, včetně památek zapsaných do seznamu UNESCO. Existuje hustá a dobře značená síť vzájemně propojených turistických stezek a tras, trvale udržovaná Klubem českých turistů. Navíc má ČR jedinečnou šanci uplatnit se na trhu cestovního ruchu nabídkou nových produktů jako např. městského, kongresového a incentivního cestovního ruchu, sportovní turistiky a cykloturistiky, kulturního cestovního ruchu a širokého souboru produktů, které jsou šetrné k přírodě. Ideální podmínky v ČR nabízí především venkovská turistika se svými produkty (např. agroturistika, ekoagroturistika, ekoturistika apod.). Ta však zatím ve struktuře nabídky zaujímá v ČR jen nepatrný podíl (např. v roce 2000 připadal na agroturistiku jen 0,2 % podíl z celkové počtu přenocování, s výraznou koncentrací do východních a jižních Čech a na jižní Moravu). Nabízí se možnost dalšího kvalitativního rozvoje tradičního lázeňství, které je významnou součástí turistické nabídky ČR.

Pro podnikání v cestovním ruchu jsou typické rodinné, malé a střední podniky (cestovní kanceláře, průvodcovské služby, ubytovací zařízení, stravovací zařízení apod.) s počtem zaměstnanců 0 – 20 osob. Většinou jde o flexibilní podnikatelské jednotky, které se snadno přizpůsobují potřebám trhu. Další předností podniků cestovního ruchu z hlediska tvorby pracovních příležitostí je vysoká závislost na živé práci. Pro politiku zaměstnanosti je významné, že sektor cestovního ruchu nabízí vedle pracovních míst s vysokou a zejména střední kvalifikací množství míst, které kvalifikaci nevyžadují, což umožňuje např. zaměstnávat osoby sociálně ohrožené. Dalším přínosem cestovního ruchu pro politiku zaměstnanosti je okolnost, že vytváří řadu pracovních příležitostí pro osoby hledající uplatnění na kratší pracovní dobu.

Po roce 1989 došlo ke značnému omezení státních zásahů do ekonomiky, které se projevilo v oblasti cestovního ruchu jednak pozitivně - rychlou privatizací a rozvojem soukromého podnikání, jednak negativně - rozpadem informačních toků a pomalou adaptací státních a samosprávných orgánů na nové úlohy při zajišťování ekonomického rozvoje spravovaných území. Nabídka služeb cestovního ruchu se rozvíjela živelně bez ohledu na kvalitu a na marketing. Vznikla řada profesních zájmových sdružení cestovního ruchu (více než 20), jejichž vzájemná komunikace byla velmi omezená a víceméně spočívala v prosazování partikulárních zájmů na úkor celkové kvality nabízených produktů a služeb cestovního ruchu. Sektor cestovního ruchu postrádal kvalifikované odborníky se znalostí moderních trendů rozvoje cestovního ruchu, s koncepčními schopnostmi a s povědomím o nutnosti chápat Českou republiku jako součást evropské destinace. Tyto nedostatky jsou projevem absence systému partnerství, tj. omezeného zájmu o racionální spolupráci jednak podnikatelů navzájem, jednak soukromého a veřejného sektoru. Tyto

problémy přetrvávají a projevují se takto:

- v nekvalitní a v některých aspektech nedostatečné základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu (jen 30 % lůžek v ubytovacích zařízeních hotelového typu, z nich jen 15 % kvality evropského standardu);
- v nedostatku potřebných odborníků, zejména s vysokoškolským vzděláním (lokální a regionální manažeři v oblasti veřejné správy i v podnikatelské sféře);
- v absenci marketingových koncepcí rozvoje ČR jako evropské destinace;
- v nízké úrovni služeb cestovního ruchu;
- v nedostatečné úrovni zavádění nových informačních technologií v cestovním ruchu (např. nedostatečný národní informační a rezervační systém cestovního ruchu včetně regionální úrovně, neprovázanost sítě budovaných Turistických informačních center, nízká vybavenost novými technologiemi zejména u malých podniků, aj.);
- v nedostatečné úrovni státní propagace cestovního ruchu ČR (např. v roce 1998 činily výdaje prostředků na činnost České centrály cestovního ruchu pouze 3,3 mil. USD – tedy jen 1 % z devizových příjmů z cestovního ruchu, obdobně v Maďarsku však již 18,2 mil. USD, Portugalsku 39,7 mil. USD, v Rakousku 51,1 mil. USD);
- v nízké kvalitě a efektivnosti spolupráce subjektů veřejné správy a podnikatelské sféry (prakticky nedostatečná úroveň spolupráce subjektů cestovního ruchu na všech prostorových úrovních – lokální, regionální, národní);
- v nedostatečném legislativním a daňovém systému z hlediska přístupu zemí EU k problematice cestovního ruchu;
- v omezených finančních prostředcích pro rozvoj podnikání;
- v nedostatku finančních prostředků na údržbu a obnovu kulturního dědictví a přírodního bohatství.

Odstranění těchto bariér si vyžádá spolupráci všech zainteresovaných orgánů a sociálních partnerů na všech úrovních.

Na celostátní úrovni se pak jeví jako nezbytné:

- vytvořit systémy pro společné služby, např. v podobě společných standardů služeb cestovního ruchu a jejich certifikací, jednotného informačního a rezervačního systému cestovního ruchu v ČR, komplexní propagace nabídky produktů a služeb cestovního ruchu ČR na mezinárodních trzích apod.;
- vytvořit systém poradenských a vzdělávacích služeb pro podnikatele a začínající podnikatele v cestovním ruchu;

- zkvalitnit přípravu lidských zdrojů pro cestovní ruch;
- podporovat tvorbu nových produktů a ucelených produktů cestovního ruchu, které mají nadregionální, resp. mezinárodní význam, včetně péče o kulturní a historické památky zapsané do seznamu UNESCO a do seznamu Ministerstva kultury ČR a o přírodní bohatství nadregionálního významu (národní parky, chráněné krajinné oblasti apod.);
- zajistit marketingové studie cestovního ruchu nadregionálního charakteru se zaměřením na ČR jako součást evropské destinace;
- podporovat spolupráci soukromého a veřejného sektoru na základě principu partnerství.

Určitý prostor pro řešení dané problematiky vytvářejí již realizovaná opatření obsažená v Koncepti státní politiky cestovního ruchu ČR v oblasti legislativy (novely živnostenského zákona, zákona o DPH a zákona o správě daní a poplatků, vytvoření Státního programu podpory cestovního ruchu v ČR, přijetí zákona o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu – podnikání cestovních kanceláří a ochrana jejich zákazníků apod.). Další systémová opatření na vrcholové úrovni bude řešit SOP CRL.

4 SWOT ANALÝZA CESTOVNÍHO RUCHU A LÁZEŇSTVÍ V ČR

Silné stránky:

- Výhodná geografická poloha ČR (v centrální části Evropy, morfologie, nadmořská výška, klimatické podmínky).
- Bohatství kulturních, historických a technických památek a dalších kulturních a folklórních atraktivit, přírodní atraktivita (zejména chráněné krajinné oblasti a národní parky).
- Tradice lázeňství.
- Hustá a značená síť turistických stezek a tras po celé republice.
- Kvantitativně dostatečná ubytovací kapacita.
- Adaptabilní pracovní síla.

Slabé stránky:

- Nedostatečné uplatňování principu partnerství podnikatelů navzájem a soukromého a veřejného sektoru.
- Nízká kvalita základních a doplňkových služeb cestovního ruchu.
- Omezené využívání moderních technologií cestovního ruchu.

- Absence marketingových studií rozvoje cestovního ruchu ČR jako evropské turistické destinace.
- Nedostatek konkurenceschopných a moderních produktů a programů cestovního ruchu.
- Nedokonalý státní informační a rezervační systém cestovního ruchu.
- Nerovnováha mezi poptávkou a nabídkou kvalifikovaných a kvalitních pracovníků.
- Nedostatečná údržba a obnova historických objektů a kulturně historického dědictví, zejména památek zapsaných do seznamu UNESCO.
- Nedostatečná propagace produktů a služeb cestovního ruchu v zahraničí i na domácím trhu.
- Vysoká koncentrace návštěvníků a turistů do hl. m. Prahy.
- Nedostatečné statistické informace o cestovním ruchu.

Příležitosti:

- Zvýšený zájem o rekreační a poznávací pobyty v ČR, a to jak na světovém, tak zejména na evropském trhu cestovního ruchu.
- Zvýšená poptávka po nových moderních produktech cestovního ruchu (venkovské turistiky a obecně ekologické turistiky, cykloturistiky, městského, kongresového a incentivního cestovního ruchu, kulturní turistiky, využití technických památek pro cestovní ruch apod.) včetně doprovodných programů.
- Rozvoj tradičního lázeňství.
- Rozšiřování spolupráce příhraničních regionů v rámci euroregionů.
- Vstup ČR do Evropské unie.

Ohrožení:

- Ztráta konkurenceschopnosti, nezlepší-li se výrazně kvalita služeb a infrastruktury cestovního ruchu, včetně doprovodné infrastruktury.
- Podcenění lidského faktoru a profesionální přípravy odborníků v oblasti cestovního ruchu, včetně poradenské a vzdělávací činnosti pro začínající podnikatele (oblast vzdělávání dospělých).
- Nedostatek kapitálu pro stabilizaci a další rozvoj podnikání v cestovním ruchu.
- Podcenění významu koordinace společného postupu veřejného a soukromého sektoru a sociálních partnerů.

- Podcenění údržby kulturních a technických památek využitelných pro cestovní ruch
- Podcenění potřeby uchovat bohatství přírody a ráz krajiny jako součást atraktivitu území pro cestovní ruch.
- Podcenění významu zajištění dopravní obslužnosti v oblastech atraktivních pro cestovní ruch.

5 ROZVOJOVÁ STRATEGIE A CÍLE

Globálním cílem SOP CRL je zvýšení konkurenceschopnosti a ekonomického přínosu cestovního ruchu v ČR.

V současné době se extenzivní růstové faktory vyčerpaly. Česká republika se zařadila mezi standardní turistické země a destinace. Další rozvoj cestovního ruchu proto vyžaduje věnovat zvýšenou pozornost:

- kvalitě infrastruktury cestovního ruchu;
- přípravě lidských zdrojů pro cestovní ruch (tato problematika bude řešena v rámci SOP Rozvoj lidských zdrojů ve spolupráci s MPSV a MŠMT);
- postavení ČR na mezinárodním trhu cestovního ruchu, zejména vytvářením nových produktů a ucelených produktů cestovního ruchu nadregionálního, resp. mezinárodního významu;
- kvalitě nabídky služeb cestovního ruchu;
- zprostředkování a přenosu nových technologií cestovního ruchu;
- údržbě a obnově movitého i nemovitého kulturně historického dědictví;
- vytváření podmínek pro trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu;
- podnikatelskému klimatu;
- ochraně spotřebitele a jeho bezpečnosti.

Sektorový operační program Cestovní ruch a lázeňství po vstupu ČR do EU umožní zajistit tyto strategické cíle rozvoje cestovního ruchu v České republice:

- zkvalitnit nabídku služeb cestovního ruchu;
- posílit konkurenceschopnost produktů a služeb cestovního ruchu na mezinárodním trhu cestovního ruchu;
- přispět k uchování a kvalitě životního prostředí a udržitelného rozvoje cestovního ruchu;
- přispět ke zvyšování devizových příjmů cestovního ruchu v platební bilanci;
- přispět ke zvyšování příjmů státního, krajských a místních rozpočtů;
- přispět k vytváření trvale udržitelných pracovních příležitostí v oblastech s vysokou nezaměstnaností a strukturálně postižených oblastech.

6 PRIORITY A OPATŘENÍ SOP CRL

PRIORITY A OPATŘENÍ SOP CRL	
PR 1: Podpora budování služeb pro cestovní ruch	
	OP 1.1: Zkvalitnění společných služeb pro cestovní ruch a lázeňství
	OP 1.2: Rozvoj informačních systémů v cestovním ruchu
PR 2: Podpora tvorby produktů cestovního ruchu	
	OP 2.1: Marketingová podpora cestovního ruchu
	OP 2.2: Podpora tvorby nových produktů cestovního ruchu
	OP 2.3: Podpora hmotných investic do ucelených produktů cestovního ruchu a lázeňství
	OP 2.4: Podpora obnovy, údržby a využití kulturně-historických a technických památek a přírodních atrakтивit pro cestovní ruch nadregionálního významu

PRIORITA Č.1 – Podpora budování služeb pro cestovní ruch

Priorita číslo 1 podporuje řešení problémů kvality společných služeb a důslednějšího uplatňování principu partnerství subjektů cestovního ruchu v ČR.

Hlavní cíle priority:

- výrazné zkvalitnění a rozšíření nabídky služeb cestovního ruchu;
- podpora vytvoření partnerský65
- ch vztahů a vzájemného propojení nadregionální, regionální a lokální úrovně cestovního ruchu;
- podpora rozvoje informačních systémů v cestovním ruchu.

Opatření 1.1.: Zkvalitnění společných služeb pro cestovní ruch a lázeňství

V ČR existuje velké množství profesně zájmových sdružení cestovního ruchu (cca 20) a více než 170 regionálních sdružení cestovního ruchu (mikroregiony apod.). Účast v tradičních vrcholných podnikatelských sdruženích jako jsou např. Hospodářská a Agrární komora apod. není povinná.

Spolupráce těchto sdružení, podnikatelských subjektů a veřejného sektoru je nedostatečná a komplikuje např. plošné uplatňování standardů služeb cestovního ruchu, zdražuje účast jednotlivých nezávislých podnikatelských subjektů, ale i regionálních sdružení na veletrzích a výstavách cestovního ruchu doma i v zahraničí, omezuje možnosti poradenské a vzdělávací činnosti jednotlivých zájmových podnikatelských sdružení cestovního ruchu ve vztahu k novým produktům a moderním technologiím cestovního ruchu.

Opatření 1.2: Rozvoj informačních systémů v cestovním ruchu

Současný stav rozvoje moderních informačních a rezervačních systémů v cestovním ruchu v ČR je nedostačující ve srovnání se zeměmi s vyspělým turistickým průmyslem. V České republice sice existuje několik samostatně provozovaných informačních systémů cestovního ruchu, jsou však vzájemně nekompatibilní. Chybí národní informační a rezervační systém cestovního ruchu. V ČR je registrováno cca 300 informačních středisek cestovního ruchu. Nejedná se však o homogenní síť, ale organizačně, statutárně a technologicky velmi různorodý konglomerát subjektů bez garance standardu kvality jejich služeb, vzájemné propojenosti a spolupráce při celoplošné nabídce produktů cestovního ruchu, včetně napojení na mezinárodní informační síť.

V současné době je zahajován provoz integrovaného informačního systému cestovního ruchu (tzv. czechtourservice), ovšem dobudování systému si bude vyžadovat další hmotné i nehmotné investice, jejichž účel a zaměření nelze realizovat izolovaně, např. z regionální úrovně.

Nedostatečná je i vypovídací schopnost stávající statistiky cestovního ruchu, zejména z důvodů neexistence satelitního účtu o cestovním ruchu, málo podrobné klasifikace ekonomických činností pro odvětví cestovního ruchu, absence regionální

a lokální statistiky cestovního ruchu např. o návštěvnosti.

Výše uvedené problematiky lze řešit efektivně pouze na republikové úrovni, zejména ve vztahu ke konkurenceschopnosti nabízených produktů cestovního ruchu v oblasti příjezdového cestovního ruchu, který z hlediska platební bilance státu představuje v současnosti důležitou oblast exportní politiky.

Priorita č. 2 – Podpora tvorby produktů cestovního ruchu

V současné době neexistuje v ČR ucelená nadregionální marketingová studie rozvoje cestovního ruchu. Ve srovnání s vyspělými turistickými zeměmi je na velmi nízké úrovni nabídka moderních produktů cestovního ruchu. Systém státní propagace ČR jako turistického cíle není dostačující a to zejména pro:

- absenci soustavné marketingové činnosti cestovního ruchu z hlediska České republiky jako součásti evropské destinace;
- nedostatečný teritoriální rozsah (propagačně nejsou např. dostatečně pokryta perspektivní teritoria severoamerická, středovýchodní, asijská a severoevropská);
- malou nabídku nových a ucelených produktů a i speciálních produktů, které přesahují hranice turistických regionů a vyžadují hmotnou i nehmotnou podporu z centrálních zdrojů (např. lázeňská turistika, kongresová turistika, Stezky dědictví, využití historických kulturních a technických památek a přírodních atraktivit nadregionálního, resp. mezinárodního významu pro cestovní ruch apod.);

Hlavní cíle priority:

- výrazné rozšíření a zkvalitnění nabídky moderních produktů a programů cestovního ruchu,
- soustavná podpora marketingové činnosti.

Opatření 2.1: Marketingová podpora cestovního ruchu

Opatření je zaměřeno na výrazné kvalitativní zlepšení nedostatků v marketingu cestovního ruchu s cílem zlepšit celkově konkurenceschopnost nabídky produktů a služeb cestovního ruchu v ČR a přispět ke zvýšení domácích a zahraničních návštěvností, zejména pobytové. Oblasti podpory lze očekávat zejména v dlouhodobé reklamě a propagační kampani o nabídce služeb cestovního ruchu ČR doma a v zahraničí, v účastech na rozhodujících evropských a světových veletrzích cestovního ruchu, v propagaci a podpoře prodeje produktů cestovního ruchu, v tvorbě společných propagačních materiálů, v marketingovém výzkumu návštěvnosti a trendů v cestovním ruchu ČR, tvorbě marketingových studií pro Českou republiku jako součást evropské destinace aj.

Opatření 2.2: Podpora tvorby nových produktů cestovního ruchu

Česká republika má jedinečnou šanci uplatnit se na mezinárodním trhu cestovního ruchu nabídkou nových produktů, jako např. kongresové turistiky, kulturní turistiky včetně nejruznějších celoplošných programů vázaných na kulturní a historické dědictví, ekoturistiky a venkovské turistiky s jejími různorodými formami, pro které má ideální podmínky. Tato šance však zůstává stále nevyužitá, a to z důvodu absence potřebného know-how a zejména pak nedostatečných finančních zdrojů do základní a doprovodné infrastruktury cestovního ruchu, která je většinou nadregionálního významu.

Hlavním cílem opatření je podpora tvorby nových produktů cestovního ruchu nadregionálního, národního a mezinárodního významu s využitím specifických atraktivit ČR.

Opatření 2.3: Podpora hmotných investic do ucelených produktů cestovního ruchu a lázeňství

Slabou stránkou naší nabídky ve srovnání s vyspělými zahraničními turistickými regiony je kvalita základní infrastruktury cestovního ruchu, která negativně ovlivňuje tvorbu ucelených produktů cestovního ruchu. Navíc existuje značná rozdílnost i v kvalitě nabízených služeb.

Tento handicap lze řešit podporou hmotných i nehmotných investic do ucelených produktů cestovního ruchu důležitých z hlediska kvality poskytovaných služeb cestovního ruchu a následně konkurenceschopnosti českého cestovního ruchu na mezinárodních trzích. Ucelený produkt cestovního ruchu „tzv. package“, představuje komplexní materiálně technické zázemí nabídky služeb (ubytovací a stravovací služby, infrastruktura), včetně odpovídajících doprovodných programů navazujících na organizaci volného času turistů.

Cíle opatření sledují rozšíření a zkvalitnění jak základní, tak doprovodné turistické infrastruktury, zvýšení konkurenceschopnosti a rozšíření turistické nabídky vytvořením ucelených produktů cestovního ruchu, které budou odpovídat mezinárodním standardům kvality a požadavkům cílové klientely.

Opatření 2.4: Podpora obnovy, údržby a využití kulturně-historických a technických památek a přírodních atraktivit pro cestovní ruch nadregionálního významu

Přírodní bohatství a zvláště historické a kulturní dědictví jsou důležitým faktorem pro rozvoj cestovního ruchu v ČR. Přesto patří obě oblasti mezi nejproblematictější část turistické nabídky. Cílem opatření je:

- zpřístupnění a využití kulturních, historických, církevních a technických památek nadregionálního významu pro cestovní ruch, především se bude jednat o péči o tzv. Světové dědictví, tj. o památky zapsané do seznamu UNESCO a o

památkové rezervace zapsané do seznamu Ministerstva kultury ČR.

- podpora rozvoje infrastruktury cestovního ruchu v souladu se zásadami trvale udržitelného rozvoje týkající se především využití chráněných krajinných oblastí a národních parků pro cestovní ruch.

7 ZÁVĚRY

Analýza současného stavu a dosavadních vývojových tendencí rozvoje tohoto významného ekonomického odvětví v ČR identifikovala silné stránky a základní bariéry dalšího rozvoje cestovního ruchu na jedné straně a stanovila cíle a možnosti jeho dalšího rozvoje na straně druhé. Realizace strategického cíle, totiž zvýšení konkurenceschopnosti a ekonomického přínosu cestovního ruchu, je v SOP CRL zajištěna, resp. podpořena konkrétními prioritami a opatřeními. Opatření se soustřeďují na odstranění slabých rozvojových stránek, které jsou celoplošného charakteru.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Agenda 2000. Náročné úkoly pro rozšíření. Evropská komise, 1997.
- [2] BOLLEN F., HARTWIG I., NICOLAIDES P.: EU Structural Funds beyond Agenda 2000: Reform and Implications for Current and Future Member States. European Institute of Public Administration, Maastricht, 2000.
- [3] BRANSON, W. , JAYARAJAH, C.: Structural and Sectoral Adjustment, World Bank, 1995.
- [4] Kolektiv autorů: Úvod do regionálních věd a veřejné správy. 3.vydání. IFEC, Praha 2001.
- [5] WOKOUN, R.: Regionální politika a rozvoj v České republice. 2.vydání. MMR ČR, Praha 1999.
- [6] WOKOUN, R. a kol.: Analýza ekonomické a sociální úrovně regionů v České republice. Projekt GAČR, VŠE, Praha 1998.
- [7] WOKOUN R., LUKÁŠ Z., KOUŘILOVÁ J.: Výkladový slovník regionální a strukturální politiky Evropské unie. IFEC, Praha 2002.

PODKLADOVÉ MATERIÁLY:

- [1] Nařízení Rady č. 1260/1999
- [2] Operational Programme for Tourism, 1994 – 1999. Bord Failte, Ireland 1993.
- [3] Opinion on a policy for the development of rural tourism in the regions of the EU. Official Journal of the European Communities, No. C 210/99, 1995.
- [4] Opinion on the role of the Union in the field of tourism – Commission Green Paper. Official Journal of the European Communities, No. C 301/68, 1995.
- [5] Regional authorities and tourism development. European travel policy – Instant news on travel policy in Europe. Waterloo, Sept 29 2000.
- [6] Report of the Management Board for Product Development - Bord Fáilte Area fo the year ended 31 December 1998. European Union, European Regional Development Fund, 1999.
- [7] Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Ekonomickému a sociálnímu výboru a Výboru regionů o implementaci nařízení Rady 95/57/EC o sběru statistických informací v oblasti cestovního ruchu. Český překlad materiálu EC. Brusel 2001.

- [8] Rezoluce Evropského parlamentu o komuniké Komise o spolupráci při zajišťování budoucnosti evropského cestovního ruchu, Brusel 2002.
- [9] Materiály vlády a ministerstev ČR:
- [10] Koncepce účinnější péče o památkový fond v České republice do r. 2005, 1998.
- [11] Koncepce státní politiky cestovního ruchu ČR, 1999.
- [12] Národní rozvojový plán ČR na období 2000-2006. 2000, 2001.
- [13] Politika podpory malého a středního podnikání do roku 2004. 2000.
- [14] Rajonizace cestovního ruchu ve zvláště chráněných územích. MMR ČR, 2000.
- [15] Regionální podpora malého a středního podnikání v letech 2001 – 2004. MMR leden 2001.
- [16] Státní politika životního prostředí, 1999, 2000, 2001.
- [17] Státní program ochrany přírody a krajiny- MŽP, 1998
- [18] Státní program podpory CR 2000, 2001.
- [19] Strategie regionálního rozvoje ČR, 1999.
- [20] Usnesení vlády ČR č. 714 (14.7.1999) k návrhu sektorových a regionálních priorit Národního rozvojového plánu České republiky na léta 2000 až 2006
- [21] Usnesení vlády ČR č. 1140 (27.10.1999) k návrhu první verze Národního rozvojového plánu České republiky na léta 2000 až 2006
- [22] Usnesení vlády ČR č. 14 (5.1.2000) k návrhu Národního rozvojového plánu České republiky na léta 2000 – 2006
- [23] Usnesení vlády ČR č. 470 (14.5.2001) k návrhu Národního rozvojového plánu (aktualizované znění)

PŘÍPRAVA PROJEKTŮ PRO PŘEDVSTUPNÍ PROGRAMY EU A PROGRAM LEADER +

Ing. Petr HALÁMEK

*Masarykova Univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta
Katedra Regionálního rozvoje a správy, Lipová 41a, 659 79 Brno
tel.: +420 5 43523235, fax: +420 5 43523222, e-mail: halamek@econ.muni.cz*

Anotace

Príspevek se zabývá analýzou formální přípravy projektové dokumentace pro předvstupní programy pomoci EU, zejména s důrazem na podmínky programu Sapard (opatření 2.1. a 2.2.) a programu Phare CBC SFMP. Z této analýzy je patrná jistá neefektivita spojená s náročnými požadavky implementační agentury, zejména tedy agentury Sapard.

Druhá část článku popisuje program EU Leader +, který by měl v budoucnosti program Sapard nahradit. Je ale velmi pravděpodobné, že Česká republika bude mít i případě našeho plnění v EU přístup k finančním prostředkům z tohoto programu až po roce 2006.

S blížícím se termínem vstupu České republiky do Evropské unie stále stoupá očekávání mezi širokou vrstvou českých ekonomických subjektů. Podporu si slibují nejen města, obce, školy, neziskové organizace a zemědělci, ale i průmyslové podniky od velkých, původně státních gigantů, až po malé a nově vznikající firmy orientující se na nové technologie. Ne všechna očekávání jsou ale reálná. Již nyní je možno žádat o podporu z tzv. „předvstupních“ fondů Evropské unie jako jsou Phare, ISPA nebo SAPARD a také z programů běžících v zemích unie, které jsou otevřeny i pro kandidátské země, např. Leonardo nebo V. resp. VI. rámcový program.

1 PŘÍPRAVA PROJEKTŮ PRO PROGRAMY PHARE A SAPARD

Vedle přímé pomoci České republice mají tyto programy také za úkol naučit nás pravidlům implementace prostředků z EU a seznámit jednotlivé ekonomické subjekty s formální přípravou projektů podle požadavků Evropské komise.

Téměř všechny projekty v rámci široké skupiny programů Phare (oblasti Evropská integrace, Infrastruktura, Rozvoj lidských zdrojů, Sociální sektor, Malé a střední podniky, Přeshranční spolupráce a další) mají takřka shodný formulář, který je rok od roku komplikovanější a představuje stále věrnější obraz tradičního formuláře v EU.

Při přípravě žádosti o podporu musíte formulovat nejen konkrétní aktivity a cíle projektu, ale musíte zvládnout i popis a zdůvodnění použité metodologie. Jako přílohu projektu je nutno zpracovat podrobný rozpočet projektu a tzv. „tabulku logického rámce“. Přestože příprava projektu zabere hodně času, je stále ještě reálná a může při zodpovědné přípravě přinést ucelený pohled na problematiku a dopady projektu.

Komplikovanější situace nastává při přípravě projektů pro program Sapard. Na spuštění programu Sapard bylo v první fázi nutno velmi dlouho čekat. Program měl být spuštěn již v roce 2000, podepsat „Víceletou finanční dohodu pro program Sapard mezi ČR a EK se podařilo již 5. února 2001, ale akreditace národní agentury Sapard, která byla zahájena 26. března 2001, se protáhla až do května 2002.

Jako určitou satisfakci pro žadatele vyhlásilo na podzim roku 2001 Program Test 1 a Test 2. Program Test 1 odpovídal pravidlům z programu Sapard a byl z prostředků MMR realizován v pilotních regionech Severozápad a Ostravsko (Severozápad). Obcím bylo rozděleno zhruba 30 mil. Kč a podnikatelům asi 10 mil. Kč. Nemalý význam pro další přípravu projektů pro program Sapard měl také program Test 2. Tento program sloužil k úhradě nákladů spojených s přípravou projektů pro program Sapard. Všem přijatým projektům byla přiznána částka v rozmezí 20 - 100 tis. Kč z prostředků MMR na úhradu nákladů vzniklých s vypracováním projektu. Celkem bylo podáno 328 žádostí, z toho přijato bylo 184. Na podporách pro vypracování projektů bylo vyplaceno přes 8,8 mil. Kč. Úspěch projektu v Testu 2 ale neměl dále žádný vliv na další průběh programu, všechny projekty musely být v první výzvě programu na jaře 2002 předkládány znovu. V současnosti je aktuální druhá výzva programu s uzávěrkou v listopadu 2002.

2 POVINNÉ SOUČÁSTI ŽÁDOSTI O DOTACI Z PROGRAMU SAPARD (OPATŘENÍ MMR)

Žádost o dotaci z prostředků programu Sapard (budeme dále hovořit pouze o prioritách v gesci MMR - 2.1.a. Obnova a rozvoj vesnic, 2.1.b. Obnova a rozvoj venkovské infrastruktury a 2.2. Rozvoj a diverzifikace hospodářských činností, zajišťující rozmanitost činností a alternativní zdroje příjmu) musí obsahovat zejména:

Tabulka logického rámce - stručné shrnutí aktivit, výsledků, specifických a všeobecných cílů projektu včetně měřitelných indikátorů a předpokladů pro úspěšnou realizaci a dosažení všech výsledků projektu.

Osnova projektu - podrobný popis projektu, bližší pohled na jednotlivé položky uvedené v tabulce logického rámce, dále je zde nutno uvést časový harmonogram projektu, rozpočet projektu, popis plánovaného výběrového řízení a další podrobnosti týkající se připravovaného záměru.

CBA analýza - analýza nákladů a výnosů zachycující jak přímé hotovostní toky plynoucí z realizace projektu (finanční míra návratnosti), tak i celospolečenské - ekonomické hodnocení projektu (ekonomická míra návratnosti). Zde vznikají první problémy spojené s přípravou projektů. Celá analýza je relativně komplikovaná, vyžaduje od zpracovatele již určitou znalost ekonomické teorie a hlavně zcela chybí centrální stanovení klíčových koeficientů pro její výpočet. MMR se v současné době snaží tuto chybu odstranit vydáním manuálu pro její vypracování, ale publikace celou problematiku spíše komplikuje, než aby stanovila přehledná pravidla a zásady pro vypracování CBA analýzy pro potřeby programu Sapard.

Podnikatelský plán - u projektů realizovaných podnikatelskými subjekty na venkově (opatření 2.2. programu Sapard) je nutno zpracovat podnikatelský plán, jehož součástí musí být také výše zmíněná CBA analýza. Jinak pravidla pro vypracování Podnikatelského plánu pro program Sapard se příliš neliší od běžně vypracovávaných podnikatelských plánů pro účely bankovního úvěru.

Studie proveditelnosti - u projektů nad 5 mil. Kč musí být dále vypracována tzv. Studie proveditelnosti. Tato studie musí být vypracována třetí nezávislou stranou, běžná praxe ale je, že studii proveditelnosti zpracovává vyhotovitel celé žádosti. Obvyklým nedostatkem těchto studií je absence alternativních řešení, bez nichž celá příprava studie ztrácí opodstatnění. Přestože tedy je studie proveditelnosti agenturou Sapard vyžadována, je dále kontrolována pouze její formální správnost, smysl a výsledek už zůstávají stranou.

Strategie rozvoje mikroregionu - pouze u projektů podávaných obcemi (opatření 2.1.). Tento dokument má pomoci stanovit cíle a priority rozvoje mikroregionu a připravovaný projekt musí těmto prioritám jasně odpovídat. Nevýhodou při přípravě Strategie je její velká časová a finanční náročnost. Častým jevem je také příprava Strategie pouze pro potřeby programu Sapard, její další využití je sporné. V ideálním případě Strategie rozvoje vznikne za široké účasti všech zúčastněných subjektů v mikroregionu - zastupitelstev, občanů, představitelů firem a dalších - a má šanci stát se alespoň určitým zásobníkem reálně připravovaných projektů a dokumentem umožňující kontrolu jejich realizace.

Projektová dokumentace - při žádosti o podporu z prostředků programu Sapard je nutno odevzdat dvojmo vyhotovenou projektovou dokumentaci do úrovně pro stavební povolení. Vzhledem k nízké pravděpodobnosti přijetí projektu je její nenávratné předání v okamžiku podání žádosti krajně nevhodné.

Finanční zdraví - obce dokládají k žádosti zprávu auditora a výpočet ukazatele dluhové služby. Podnikatelé dokládají výsledky hospodaření za poslední 3 roky. Tyto doklady odpovídají standardním podmínkám, nejsou připomínky.

Smlouva o spolupráci mezi obcemi - v případě, že je nositelem mikroregionálního projektu obec (99 % případů), je nutno doložit tzv. „smlouvu o spolupráci mezi obcemi“. Její nevýhodou je velmi zdouhavá příprava a nutnost projít zastupitelstvu

všech obcí. Tímto je sice zajištěna celková mikroregionální podpora projektu, ale v případě nejednotnosti nebo velké rozsáhlosti mikroregionu může představovat nesplnitelný problém.

Výpis z rejstříku trestů - k žádosti je nutno přikládat výpis z rejstříku trestů statutárního zástupce žadatele, v případě obecních projektů je bohužel tento požadavek zcela neopodstatněný, vzhledem ke skutečnosti, že starosta v případě odsouzení není oprávněn dále vykonávat svoji funkci. Celý problém je ale nepatrný a nevyžaduje bližší pozornost.

Vyjádření státních organizací - agentura Sapard zde vyžaduje vyjádření o bezdlužnosti od Fondu národního majetku, SFŽP, Pozemkového fondu, Fondu pro rozvoj bydlení, Zemědělské agentury, jednotlivých zdravotních pojišťoven, OSSZ, a příslušného finančního úřadu. Zde na žádost výše zmíněných organizací přijala zajištění těchto vyjádření agentura Sapard centrálně. Na žadateli zůstalo zajištění vyjádření pouze od FÚ a OSSZ.

Finanční krytí - vzhledem ke skutečnosti, že finanční prostředky z programu Sapard jsou vypláceny zpětně, je žadatel povinen doložit, že je schopen celou částku projektu včetně DPH profinancovat z vlastních zdrojů. Jako doklad zde připadá v úvahu výpis z běžného účtu nebo úvěrový příslib. Přestože vyžadování těchto dokumentů ze strany agentury Sapard je jednoznačně oprávněné, je tento požadavek do jisté míry diskriminující pro chudé obce. Přes veškerou snahu se agentuře Sapard dosud nepodařilo přesvědčit komerční banky o bezrizikosti financování projektu, který je již podpořen jejím kladným rozhodnutím.

Územní rozhodnutí - všechny žádosti musí obsahovat pravomocné územní rozhodnutí nebo potvrzení, že územní rozhodnutí není vyžadováno. Stavební povolení je tradičně vyžadováno až v okamžiku podpisu smlouvy.

Nový účet pro potřeby programu Sapard - na žádost MZe jsou žadatelé povinni v okamžiku žádosti již mít otevřený nový účet vyhrazený pouze pro potřeby programu Sapard. Ze skutečnosti, že v mnoha v případech zcela zbytečně, mají radost především komerční banky.

Další vyjádření a potvrzení - zde se jedná zejména o vyjádření referátu regionálního rozvoje, v případě podnikatelských opatření kladné vyjádření starosty obce, potvrzení úřadu práce o přepočteném počtu zaměstnanců, v případě rekonstrukce památkových objektů kladné vyjádření památkového úřadu a další.

Pravděpodobnost přijetí projektu v opatření 2.1. a 2.2. programu Sapard. Zatímco prostředky rozdělované v rámci MZe v rámci zemědělských opatření pokryly takřka všechny oprávněné žadatele, v resortu MMR se na mnohé žadatele nedostalo. Rozhodujícím kritériem zde byla bodová hodnota projektu, největší důraz byl kladen zejména na vytvoření nových pracovních míst a další celospolečenské dopady projektu.

Tab. 1.: Procentuální úspěšnost uspokojených projektů v gesci MMR za jednotlivá opatření (jarní výzva 2002)

region	2.1. a)	2.1. b)	2.2.	Suma
Střední Čechy	32 %	17 %	0 %	24 %
Jižní Čechy	26 %	27 %	50 %	34 %
Severozápad	31 %	9 %	29 %	23 %
Severovýchod	43 %	6 %	46 %	34 %
Jihovýchod	29 %	44 %	41 %	36 %
Střední Morava	11 %	11 %	53 %	20 %
Ostravsko	18 %	5 %	14 %	13 %
průměr za ČR	26 %	16 %	41 %	27 %

Zdroj: agentura Sapard, MMR, 2002

Z této tabulky je jednoznačně patrná pravděpodobnost, jakou má projekt na podporu z prostředků programu Sapard. Průměrná míra pravděpodobnosti pro projekty typu 2.1.a. (Obnova a rozvoj vesnic) se pohybuje okolo 26 %, tedy pouze každý čtvrtý projekt má šanci na úspěch. Klíčovou roli pro úspěch zde hrály především nově vzniklá pracovní místa. U opatření 2.1.b. (Obnova a rozvoj venkovské infrastruktury) je míra pravděpodobnosti ještě nižší a nedosahuje ani 20 %. Zde např. klasické infrastrukturální projekty obcí týkající se komunikací nebo kanalizace bez dalších celospolečenských vlivů mají velmi malou šanci na úspěch. Zde je nutno brát v úvahu např. napojení malých a středních podniků apod. V rámci tohoto opatření byly dobře hodnoceny zejména projekty řešící odpadové hospodářství nebo využití alternativních zdrojů energie, vždy s důrazem na nová pracovní místa.

U podnikatelských opatření 2.2. se vedle vzniku nových pracovních míst klade důraz především na vzdělávací aktivity a rozvoj tradičních řemesel. Velkou šanci na úspěch mají také projekty týkající se rozvoje turistického ruchu. Pro toto opatření je typický především nižší počet žádostí, vzhledem k neochotě podnikatelských subjektů čelit časové nejistotě spojené s podáním žádosti. Míra pravděpodobnosti přijetí projektu mírně přesahuje obě „obecní“ opatření.

3 NÁKLADY SPOJENÉ S PODÁNÍM PROJEKTU PRO SAPARD

Vzhledem k velmi nízké pravděpodobnosti přijetí žádosti jsou náklady spojené s jejím vypracováním neúnosně vysoké. Pro vysokou formální náročnost žádosti využívá většina žadatelů služeb profesionálních zpracovatelů. Náklady na vypracování dokumentace pro projekt se pohybují podle náročnosti projektu mezi 20 až 80 tis. Kč, v případě nutnosti zpracovávat Studii proveditelnosti ještě výše. K těmto nákladům je nutno v případě obecních projektů ještě přidat náklady na zpracování Strategie rozvoje (řádově kolem 100 tis. Kč) a náklady na projektovou dokumentaci. Vícenáklady spojené pouze! s podáním projektu pro Sapard lze tedy reálně odhadnout na 50.000,- Kč v případě průměrné velikosti projektu. Do této částky lze zahrnout jak odměnu zpracovateli, tak i další náklady bezprostředně

spojené s přípravou projektu.

Při celkovém počtu nepřijatých žádostí 525 (700 podáno, 175 podpořeno) to představuje 26 mil. Kč, které byly zcela zbytečně vynaloženy. Do těchto nákladů není ještě zahrnuta náhrada ztraceného času žadatelů a také náklady spojené s příjmem a zpracováním projektů agenturou Sapard. Při relativně nízkém objemu finančních prostředků, které jsou k dispozici to může představovat až 15 % celkového objemu finanční pomoci, což rozhodně není zanedbatelná částka.

4 PROGRAM LEADER +

Programu Sapard se v mnohém podobá program Leader +. Tento program je jednou ze čtyř iniciativ Evropské unie zajišťovaných strukturálními fondy v období 2000 - 2006; a Česká republika k němu před svým plnohodnotným vstupem nemá přístup. Okamžik rozšíření ale nebude rozhodujícím momentem našeho přistoupení k tomuto programu. Je velmi pravděpodobné, že Česká republika bude moci bez ohledu na datum rozšíření využít prostředků z tohoto programu až po roce 2006. MMR ale již nyní připravuje prostředí pro využívání prostředků z programu Leader + prostřednictvím podpory projektů odpovídajících jeho kritériím v rámci 7 dotačního titulu POV.

Tedy stejně jako u Sapardu je program Leader Plus zaměřen na rozvoj venkovských oblastí a jeho základním předpokladem je spolupráce samosprávy, místních podnikatelů a dalších organizací.

Program zahrnuje tři hlavní tématické celky:

Aktivita I. - Integrovaný rozvoj venkova

- zvýšení kvality života ve venkovských oblastech
- zlepšení využití místních kulturních a přírodních zdrojů
- zhodnocení místní produkce, zejména usnadnění přístupu na trh společnými akcemi malých výrobců
- využití nových technologií a technologických postupů

Přednost se bude dávat aktivitám, které vytváří nová pracovní místa, zejména potom pro problémové skupiny populace.

Aktivita II. - Spolupráce mezi venkovskými oblastmi

- podpora společným aktivitám uvnitř členské země
- podpora mezinárodní spolupráce mezi členskými zeměmi (jsou zahrnuty i kandidátské země)

Aktivita III - Vytváření sítě venkovských oblastí

- výměna zkušeností
- stimulace spolupráce mezi oblastmi.

Charakteristické pro tento program potom je vytvoření místní akční skupiny, tzv. „LAG“ (Local Action Group), která je tvořena zástupci samosprávy, místních podnikatelů a dalších zainteresovaných organizací. Tato skupina se dokonce stává přímým příjemcem finančních prostředků a implementátorem programu. Tyto skupiny jsou a budou oprávněny a povinny zajistit výběr, kontrolu a financování jednotlivých projektů. Tímto jsou zajištěny podmínky pro možnost rozhodování na místní úrovni a je splněn jeden ze základních principů regionální politiky EU - princip decentralizace. S tímto je také spojen princip přístupu zdola nahoru, kdy je občanům a místním firmám poskytnuta možnost podílet se na přípravě projektů a na rozhodovacím procesu o nich. Například v Dolním Rakousku je jako LAG stanoven místní svaz Weinviertel, který představuje ideálního zástupce regionu. Tedy vyplývá z toho také poněkud jednostranné zaměření na jedinečný regionální produkt – víno. V této oblasti jsou potom podporovány projekty typu: víno a turistika, víno a zdraví, víno a kultura, víno a vzdělávání nebo víno a polní plody.

Dále je kladen velký důraz na celkovou integritu a vzájemnou provázanost jednotlivých projektů. Program bude opět vyžadovat přípravu strategií, poněkud odlišných než jak bylo vyžadováno u Sapardu, ale v případě kvalitně připraveného dokumentu lze s úspěchem vycházet i z těchto. Dalším důležitým principem charakterizujícím program Leader + je důraz na inovativní (pilotní) charakter projektu.

Pilotní charakter jednotlivých projektů má spočívat zejména v:

- ve vytvoření originálních možností spolupráce veřejného a soukromého sektoru
- v použití nových technologií a výrobních postupů a v propojení oborů, které jsou tradičně odděleny
- v posílení jedinečnosti jednotlivých oblastí.

5 SHRnutí

V článku je největší pozornost věnována přípravě projektů pro program Sapard. Z této analýzy jednoznačně vyplývá vysoký stupeň neefektivity spojený s vysokými náklady nutnými na zpracování žádosti a nízkým procentem úspěšnosti projektů. Na základě těchto závěrů je třeba všem případným žadatelům zdůraznit, že není možno vytvářet projekt jen proto, že zde existuje dotační titul. Je třeba zvážit, které projekty je nutné v daném regionu realizovat a stanovit jejich priority. Potom je možné hledat pro ně vhodné dotační tituly, mezi které program Sapard rozhodně patří.

Program Sapard by okamžikem našeho vstupu do EU měl nahradit program Leader +. Bohužel vše nasvědčuje tomu, že toto bude možné bez ohledu na datum vstupu až po roce 2006. Je ale třeba, aby v této době Česká republika již byla na podmínky tohoto programu dobře připravena.

POUŽITÁ LITERATURA:

- [1] ČEPELKA, O.: 5-4-3-2-1 Leader, příspěvek na semináři Leader +, Praha MZE ČR 3.6.2002
- [2] ČEPELKA, O.: Iniciativa Evropské unie Leader pro rozvoj venkova, MMR ČR edice Strukturální fondy – svazek 14/2001, Praha 2001
- [3] Gemeinschaftsinitiative Leader + Programmplannungsdokument Österreich, Bundes-ministerium für Land- und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserwirtschaft, Wien 2001
- [4] interní materiály agentury Sapard
- [5] interní materiály MMR
- [6] Mitteilung der Kommission an die Mitgliedstaaten vom 14. April 2000 über die Leitlinien für die Gemeinschaftsinitiative für die Entwicklung des ländlichen Raums Leader +, Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften 2000/C 139/05
- [7] Internetové stránky (všechny 25. 6. 2002)
- [8] www.mmr.cz
- [9] www.isu.cz/pov
- [10] <http://gpool.lfrz.at>
- [11] www.noe.gv.at
- [12] www.weinviertelforum.at

DIFERENCIACE V EKONOMICKÉM POSTAVENÍ ADMINISTRATIVNÍCH MIKROREGIONÁLNÍCH CENTER

Ing. Simona HRABALOVÁ

*Masarykova Univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta
Katedra Regionální ekonomie a správy, Lipová 41a, 659 79 Brno
tel.: +420 5 43523234, fax: +420 5 43523222, e-mail: hrabal@econ.muni.cz*

V současné době probíhá v České republice reforma veřejné správy. V rámci změn v územněsprávním uspořádání budou k 31. 12. 2002 zrušeny okresní úřady. Jejich pravomoci přejdou zčásti na kraje, zčásti na nově vymezené obce s rozšířenou působností. Vytvoří se nové „malé okresy“ v rámci správních obvodů těchto obcí. Obce s rozšířenou působností se stanou administrativními mikroregionálními centry. Dá se předpokládat, že se jejich význam zvýší i fakticky.

Obce jsou jedním ze subjektů, které se podílejí na financování rozvoje svého území. I když forma podpory místního rozvoje a výběr aktivit, které jsou považovány za rozvojové, závisí na rozhodnutí daného zastupitelstva obce, zásadním předpokladem pro možnost této podpory je objem dostupných prostředků v obecním rozpočtu. Vystává tedy otázka, jak velká je diferencovanost ve zdrojích jednotlivých mikroregionálních center, jaký je finanční potenciál pro financování rozvoje území.

Původní návrh reformy územní veřejné správy počítal s ustanovením 180 – 200 obcí s rozšířenou působností. Konečný počet daný Zákonem č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností, překročil horní hranici odhadu. Důvodem byly zejména senátorské pozměňovací návrhy a nutnost schválení zákona v senátu přijaté formě. Pokud by nebyl zákon poslaneckou sněmovnou přijat, nepodařilo by se dokončit legislativní proces ještě v minulém volebním období poslanecké sněmovny parlamentu a celý legislativní proces by musel začít znovu; tím by se posunula i realizace reformy územní veřejné správy. Následující tabulka vyjadřuje velikostní strukturu obcí s rozšířenou působností. Kromě zákonem vymezených 205 obcí s rozšířenou působností je v daných analýzách zapojeno i hlavní město Praha.

Tabulka č. 1: Velikostní struktura pověřených obcí s rozšířenou působností*

Počet obyvatel obce	Počet obcí v kategorii
do 5 000 obyvatel	13
5 001 - 10 000	68
10 001 - 20 000	62
20 001 - 50 000	41
nad 50 000	22
Celkem	206

Pramen: ČSÚ, zákon č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností
 *K obcím s rozšířenou působností je přičítána i Praha.

Předmětem pozornosti budou diference v jednotlivých kategoriích příjmů obcí s rozšířenou působností. Tyto diference budou zkoumány jednak z hlediska velikosti dané obce, respektive jejího zatřídění do výše vymezených velikostních kategorií, jednak z hlediska územního, kde podstatná bude náležitost obcí k jednotlivým krajům. Poměrovány budou vždy dané příjmy přepočtené na počet obyvatel.

ANALÝZA CELKOVÝCH PŘÍJMŮ

Za podklad pro provedení analýzy slouží celkové příjmy obcí s rozšířenou působností za rok 2001. Rozpočty obcí byly v tomto roce již relativně stabilizované oproti rokům 1999 a 2000, kdy se v rozpočtech promítly příjmy z prodeje majetkových podílů a akcionářských práv převedených na obce v rámci privatizace. Jedná se o příjmy po konsolidaci. Základní charakteristiky celkových příjmů přepočtených na jednoho obyvatele poskytuje následující tabulka č. 2.

Tabulka č. 2: Charakteristiky rozložení celkových příjmů obcí s rozšířenou působností přepočtených na jednoho obyvatele

Charakteristika	Obec	Kč/obyv.
Min.	Mnichovo Hradiště	9 868
Max.	Čáslav	38 221
Průměr		17 771
Medián	Náměšť nad Oslavou, Olomouc	17 215
Směrodatná odchylka		4 146

Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

Na základě rozložení výše celkových příjmů přepočtených na jednoho obyvatele byly vymezeny následující klasifikační skupiny:

Tabulka č. 3: Vymezení klasifikačních skupin celkových příjmů obcí s rozšířenou působností

	Kč/obyv.
I.	méně než 13 000
II.	13 001 - 16 000
III.	16 001 - 19 000
IV.	19 001 - 22 000
V.	více než 22 000

Zastoupení obcí ve velikostních skupinách postihují tabulky č. 4 a 5.

Tabulka č. 4: Zastoupení obcí v jednotlivých klasifikačních skupinách dle velikostních kategorií obcí – celkové příjmy/obyv.

	I.	II.	III.	IV.	V.
do 5 000 obyvatel	0	3	3	5	2
5 001 - 10 000	9	16	26	9	8
10 001 - 20 000	6	17	21	11	7
20 001 - 50 000	0	15	18	4	4
nad 50 000	0	7	9	2	4
Celkem	15	58	77	31	25

Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

Tabulka č. 5: Relativní rozložení obcí dle velikostních kategorií do jednotlivých klasifikačních skupin – celkové příjmy/obyv. (v %)

	I.	II.	III.	IV.	V.
do 5 000 obyvatel	0	23	23	38	15
5 001 - 10 000	13	24	38	13	12
10 001 - 20 000	10	27	34	18	11
20 001 - 50 000	0	37	44	10	10
nad 50 000	0	32	41	9	18

Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

Pokud se podíváme na zatřídění obcí do jednotlivých klasifikačních skupin, nejčetnější jsou kategorie průměrné a podprůměrné příjmy, kam spadá asi 65% všech obcí.

Zajímavá je struktura okrajových skupin – tzn. vysoce nadprůměrných a vysoce podprůměrných celkových příjmů na jednoho obyvatele. Ve skupině vysoce podprůměrných příjmů jsou zastoupeny pouze obce z velikostních kategorií od 5 do 20 tis. obyvatel. Není zde zastoupena ani jedna obec pod 5 000 obyvatel. Stejně tak zde nejsou zastoupeny obce nad 20 000 obyvatel.

Do skupiny vysoce nadprůměrných příjmů spadlo 10 obcí do 10 000 obyvatel – důvodem jsou přijaté dotace (jedná se např. o obce Stod, Jilemnice, Konice) nebo daňové příjmy – zde především výnosy daně z příjmu právnických osob placené obcí (Blatná, Bystřice nad Pernštejnem, Luhačovice). Problém daně z příjmů právnických osob placené obcí spočívá v tom, že se nejedná o efektivní daňový příjem, neboť tato daň se ve stejné výši objevuje i na výdajové straně rozpočtu obce. Bylo by tedy vhodnější příjmy o tuto daň očistit. Na druhé straně tato daň svědčí o tom, že obec realizuje ziskové činnosti, které dani z příjmů právnických osob podléhají.

Tabulka č. 6: Zastoupení obcí v jednotlivých klasifikačních skupinách dle krajů – celkové příjmy/ obyv.

	I.	II.	III.	IV.	V.
Hl. město Praha	0	0	0	0	1
Jihočeský	2	2	8	1	4
Jihomoravský	1	7	5	5	3
Karlovarský	1	2	3	0	1
Královéhradecký	2	7	5	1	0
Liberecký	0	4	3	1	2
Moravskoslezský	0	9	9	2	2
Olomoucký	0	3	6	2	2
Pardubický	0	3	7	4	1
Plzeňský	2	2	5	4	2
Středočeský	3	10	7	4	2
Ústecký	0	2	7	4	3
Vysočina	3	3	7	1	1
Zlínský	1	4	5	2	1

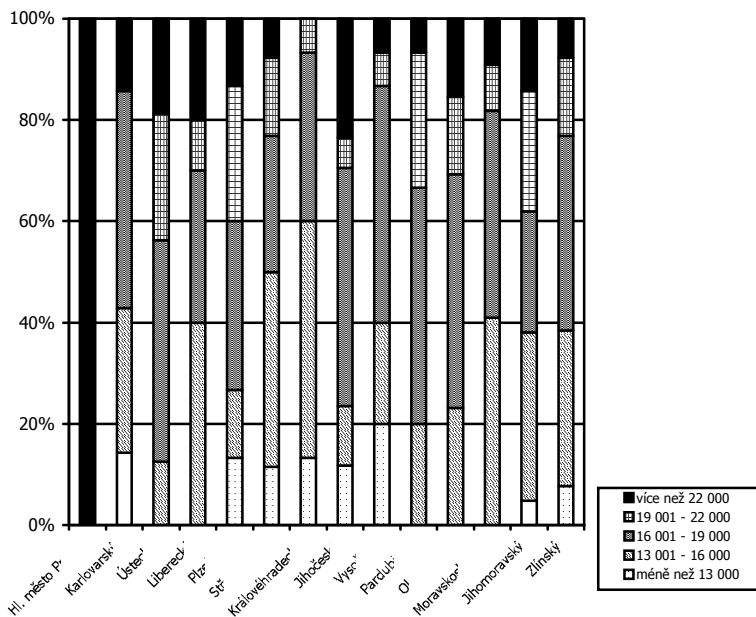
Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

O územním rozložení obcí dle jednotlivých klasifikačních skupin vypovídá tabulka č. 6 a následující graf č. 1, který postihuje situaci v jednotlivých krajích. Mezi kraje s relativně vysokým podílem obcí s podprůměrnými a vysoce podprůměrnými příjmy patří kraj Královéhradecký (60%), Středočeský (50%), Vysočina (40%) a kraj Karlovarský (42%).

Naopak překvapivé je relativně dobré umístění obcí v kraji Moravskoslezském, které je dáno především velikostí obcí s rozšířenou působností tohoto kraje a současným způsobem přerozdělování daní, kdy kritériem, na něž je vázán výpočet podílu obce na příjmech daně, je právě počet obyvatel obce umocněn velikostním koeficientem obce.

Kromě Prahy je převaha obcí s průměrnými a nadprůměrnými celkovými příjmy přepočtenými na obyvatele v kraji Olomouckém, Pardubickém, Ústeckém a Libereckém. Tyto kraje (včetně Moravskoslezského) nemají žádnou obec ve skupině vysoce podprůměrných příjmů.

Graf č 1: Zastoupení obcí dle klasifikačních skupin v jednotlivých krajích – celkové příjmy/obyv.

Relativně velkou roli hrají v předchozím zatřídění obcí dotace (viz maximální výše přepočtených celkových příjmů, které dosáhla Čáslav). Většinou se jedná o účelové prostředky, o jejichž použití obec nemůže rozhodovat, a to, zda dotaci obec získá i v dalším období, není zaručeno. Dalším svým charakterem neopakujícím se příjmem jsou kapitálové příjmy – tedy příjmy z prodeje majetku. Při další analýze budou tyto „nahodilé a jednorázové“ příjmy vyloučeny.

ANALÝZA BĚŽNÝCH VLASTNÍCH PŘÍJMŮ

Následující části se budu věnovat opakujícím se obecním příjmům – tedy běžným vlastním příjmům. Tyto příjmy jsou tvořeny příjmy daňovými a nedaňovými. Přehled základních charakteristik běžných vlastních příjmů přepočtených na jednoho obyvatele poskytuje následující tabulka č. 7.

Tabulka č. 7: Charakteristiky rozložení běžných vlastních příjmů obcí s rozšířenou působností přepočtených na jednoho obyvatele

Charakteristika	Obec	Kč/obyv.
Minimum	Rýmařov	5 822
Maximum	Praha	22 594
Průměr		9 338
Medián	Lovosice, Poděbrady	8 862
Směrodatná odchylka		2 425

Pramen: ARIS – Ministerstvo financí, výpočty autorky

Na základě rozložení běžných vlastních příjmů přepočtených na jednoho obyvatele byly vymezeny následující klasifikační skupiny:

Tabulka č. 8: Vymezení klasifikačních skupin běžných vlastních příjmů obcí s rozšířenou působností

	Kč/obyvatele
I.	méně než 7 000
II.	7 001 - 8 500
III.	8 501 - 10 000
IV.	10 001 - 12 000
V.	více než 12 001

Zastoupení obcí ve velikostních skupinách postihují tabulky č. 9 a 10.

Tabulka č. 9: Zastoupení obcí v jednotlivých klasifikačních skupinách dle velikostních kategorií obcí – běžné vlastní příjmy/ obyv.

	I.	II.	III.	IV.	V.
do 5 000 obyvatel	4	4	1	2	2
5 001 - 10 000	17	25	17	7	2
10 001 - 20 000	2	20	17	15	8
20 001 - 50 000	1	13	12	10	5
nad 50 000	0	5	5	7	5
Celkem	24	67	52	41	22

Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

Tabulka č. 10: Relativní rozložení obcí dle velikostních kategorií do jednotlivých klasifikačních skupin – běžné vlastní příjmy/obyv. (v %)

	I.	II.	III.	IV.	V.
do 5 000 obyvatel	31	31	8	15	15
5 001 - 10 000	25	37	25	10	3
10 001 - 20 000	3	32	27	24	13
20 001 - 50 000	2	32	29	24	12
nad 50 000	0	23	23	32	23
Celkem	12	33	25	20	11

Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

Jak vyplývá z tabulek č. 9 a 10, situace se oproti celkovým příjmům poněkud změnila, do kategorie vysoce podprůměrných příjmů spadá 17 obcí mezi 5 a 10 tisíci obyvateli, 4 obce pod 5 tis. obyvatel (mezi nimi i Konice, u nichž celkové příjmy přepočtené na jednoho obyvatele spadaly do skupiny vysoce nadprůměrné) a tři obce nad 10 000 obyvatel (Bruntál, Vyškov a Zábřeh). Naopak ve skupině vysoce podprůměrných příjmů není žádná obec s více jak 50 000 obyvateli.

Z kategorie těch nejmenších obcí patří do skupiny nadprůměrných a vysoce nadprůměrných Pohořelice, Blovice, Stod a Nepomuk – všechny díky výnosům daně z příjmu právnických osob placené obcí. Stejně tak hraje daň z příjmů právnických osob rozhodující roli i u dalších menších obcí, které se objevují v kategorii vysoce nadprůměrných příjmů (Čáslav, Třeboň).

Je tedy zřejmé, že výše běžných vlastních příjmů je značně diferencována dle velikosti obce, neboť do skupiny vysoce podprůměrných spadají zejména obce do 10 000 obyvatel. U obcí do 5 000 obyvatel je tato skutečnost ještě markantnější, neboť z celkového počtu 13 obcí v této velikostní kategorii osm obcí spadá do skupin vysoce podprůměrných a podprůměrných běžných vlastních příjmů. Naopak 12 z 22 obcí nad 50 000 obyvatel je zařazeno ve skupině nadprůměrných a vysoce nadprůměrných příjmů.

Tabulka č. 11: Zastoupení obcí v jednotlivých klasifikačních skupinách dle krajů – běžné vlastní příjmy/ obyv.

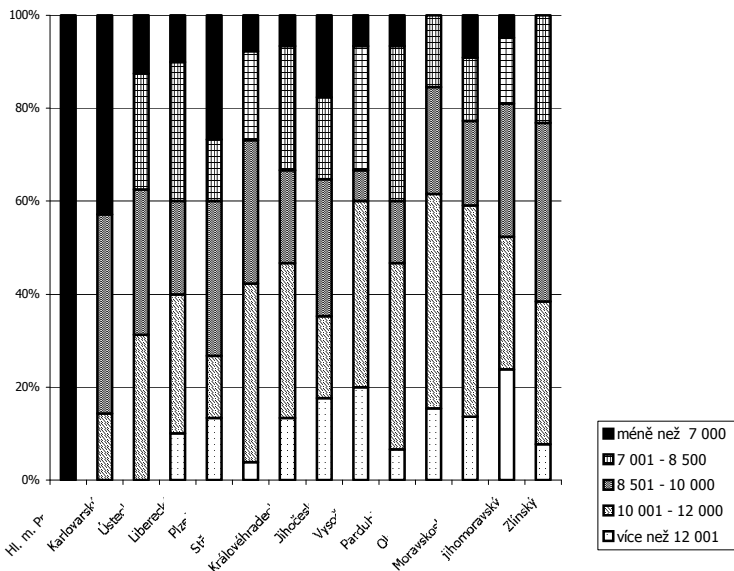
	I.	II.	III.	IV.	V.
Hl. m. Praha	0	0	0	0	1
Karlovarský	0	1	3	0	3
Ústecký	0	5	5	4	2
Liberecký	1	3	2	3	1
Plzeňský	2	2	5	2	4
Středočeský	1	10	8	5	2
Královéhradecký	2	5	3	4	1
Jihočeský	3	3	5	3	3
Vysočina	3	6	1	4	1
Pardubický	1	6	2	5	1
Olomoucký	2	6	3	2	0
Moravskoslezský	3	10	4	3	2
Jihomoravský	5	6	6	3	1
Zlínský	1	4	5	3	0
	24	67	52	41	22

Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

Pokud se podíváme na situaci obcí dle jednotlivých krajů, jak nám ji postihuje tabulka č. 11 a graf č. 2, základní rozdíl je mezi kraji českými a moravskými. Zatímco v žádném českém kraji nepřesahuje podíl obcí s podprůměrnými a vysoce podprůměrnými příjmy 50% obcí s rozšířenou působností v kraji, v moravských krajích je situace právě opačná, neboť kromě kraje zlínského ve čtyřech ostatních krajích je podíl obcí s rozšířenou působností s vlastními běžnými příjmy v kategoriích podprůměrné a vysoce podprůměrné vyšší než 50%. V moravskoslezském kraji se tato situace týká 13 z 22 obcí s rozšířenou působností, v kraji Vysočina 9 z 15 obcí s rozšířenou působností, v Jihomoravském kraji 11 obcí z 21 obcí s rozšířenou působností a v Olomouckém kraji 8 z 13 obcí s rozšířenou působností, přičemž ani jedna obec Olomouckého kraje nespadá do skupiny vysoce nadprůměrných běžných vlastních příjmů.

Nejlépe z územního srovnání vychází kraje Karlovarský a Ústecký, kdy ani jedna obec z těchto krajů se nenachází ve skupině vysoce podprůměrných příjmů. Naopak 3 ze 7 obcí s rozšířenou působností karlovarského kraje spadají do skupiny s vysoce nadprůměrnými běžnými vlastními příjmy.

Graf č 2: Zastoupení obcí dle klasifikačních skupin v jednotlivých krajích – běžné vlastní příjmy/obyv.

V následující části bude ještě krátce věnována pozornost diferenciacím v daňových příjmech obcí s rozšířenou působností, zejména dopadu změny daňového určení.

ANALÝZA DAŇOVÝCH PŘÍJMŮ

V roce 2001 začal platit nový zákon o rozpočtovém určení daní územním rozpočtům³⁴. Tato změna znamenala pro obecní rozpočty zvýšení počtu sdílených daní a změnu přerozdělovacích mechanismů sdílených daní mezi rozpočty jednotlivých obcí. Následující srovnání se zaměří na diferenciaci daňových příjmů obcí s rozšířenou působností v letech 2000 a 2001.

V roce 2000 byly daňové příjmy obcí tvořeny těmito daněmi:

- 100 % daň z nemovitostí, příjemcem je ta obec, na jejímž území se nemovitost nachází
- 100% daň z příjmů fyzických osob samostatně výdělečně činných dle bydliště fyzické osoby

³⁴ Zákon č. 243 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům.

- 10% daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti dle umístění pokladny plátce, do rozpočtu Prahy, Ostravy, Brna a Plzně plyne 70% z této daně
- 20% okresního výnosu daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti dle poměru počtu obyvatel obce k počtu obyvatel v okrese
- 20% celostátního výnosu daně z příjmů právnických osob dle poměru počtu obyvatel dané obce k počtu obyvatel republiky
- 100% daně z příjmů právnických osob, pokud je plátcem této daně obec

Dle nového zákona o rozpočtovém určení daní plynuly do obecních rozpočtů v roce 2001 tyto daňové příjmy:

- 100% daně z nemovitostí, příjemcem je ta obec, na jejímž území se nemovitost nachází
- podíl 20,59% na výnosu daně z přidané hodnoty, který se mezi obce rozděloval na základě počtu obyvatel obce a velikostního koeficientu obce
- podíl 20,59% na výnosu daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti, který se mezi obce rozděloval na základě počtu obyvatel obce a velikostního koeficientu obce
- podíl 20,59% na dani z příjmů fyzických osob vybírané srážkou, který se mezi obce rozděloval na základě počtu obyvatel obce a velikostního koeficientu obce
- podíl 20,59% na dani z příjmu právnických osob, který se mezi obce rozděloval na základě počtu obyvatel obce a velikostního koeficientu obce
- podíl 20,59% ze 70% výnosu daně z příjmu fyzických osob samostatně výdělečně činných
- 30% daně z příjmu fyzických osob samostatně výdělečně činných dle bydliště podnikatele
- 100% daně z příjmu právnických osob, pokud je poplatníkem samotná obec

K přerozdělování většiny daňových příjmů dle nové úpravy dochází na základě počtu obyvatel v obci a velikostního koeficientu obce. Každá obec se potom podílí na daňových příjmech, které plynou do rozpočtů obcí určitým procentem. Toto procento zveřejňuje Ministerstvo financí každoročně vyhláškou k 1. 9. daného roku. Procento se vypočítá jako násobek počtu obyvatel obce a koeficientu velikostní kategorie obce k součtu těchto násobků všech obcí v ČR.

Na základě rozložení daňových příjmů v letech 2000 a 2001 přepočtených na jednoho obyvatele byly vymezeny následující klasifikační skupiny:

Tabulka č. 12: Vymezení klasifikačních skupin daňových příjmů obcí s rozšířenou působností

	Kč/obyvatele
I.	méně než 5 000
II.	5 001 - 6 500
III.	6 501 - 8 000
IV.	8 001 - 9 500
V.	více než 9501

Zastoupení obcí v klasifikačních skupinách v jednotlivých letech zachycují následující tabulky č. 13 a 14. Je zřejmé, že rozdíl mezi roky 2000 a 2001 bude dán i růstem objemu celkových daňových příjmů, které plynuly do obecních rozpočtů. Celkové daňové příjmy přitom meziročně v daných letech vzrostly asi o 5,6%.

Tabulka č. 13: Zastoupení obcí v jednotlivých klasifikačních skupinách dle velikostních kategorií obcí – daňové příjmy/ obyv. v r. 2000

	I.	II.	III.	IV.	V.
do 5 000 obyvatel	3	7	2	1	0
5 001 - 10 000	21	25	12	8	2
10 001 - 20 000	12	23	16	7	4
20 001 - 50 000	7	19	10	3	2
nad 50 000	1	9	5	2	5
	44	83	45	21	13

Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

Tabulka č. 13: Zastoupení obcí v jednotlivých klasifikačních skupinách dle velikostních kategorií obcí – daňové příjmy/ obyv. v r. 2001

	I.	II.	III.	IV.	V.
do 5 000 obyvatel	1	10	1	1	0
5 001 - 10 000	2	53	11	2	0
10 001 - 20 000	0	23	31	7	1
20 001 - 50 000	0	17	18	5	1
nad 50 000	0	2	8	7	5
	3	105	69	22	7

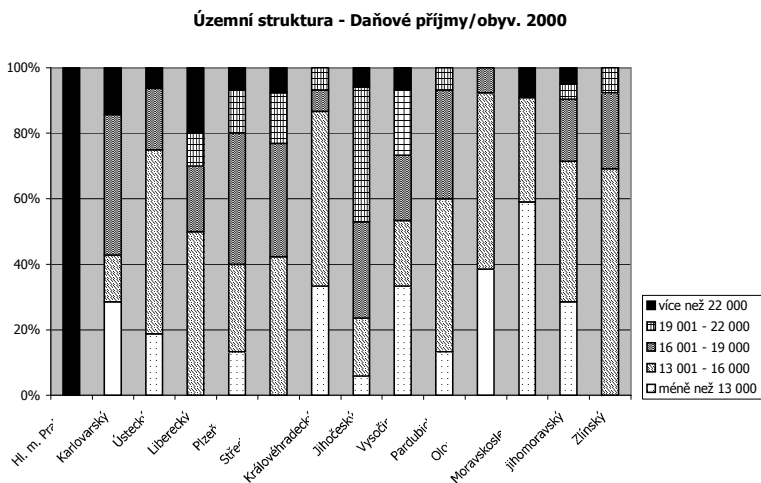
Pramen: ARIS - Ministerstvo financí, výpočty autorky

Z tabulek č. 12 a 13 je zřejmý dopad nového daňového určení na rozpočty obcí s rozšířenou působností. Nové daňové určení je založeno na posílení principu solidarity mezi obcemi díky novému systému přerozdělování daňových příjmů mezi jednotlivé obce; tato skutečnost je potvrzena snížením počtu obcí, které v roce 2001 spadnou do obou okrajových skupin, tedy do skupiny vysoce nadprůměrných a vysoce podprůměrných daňových příjmů. Jestliže v roce 2000 spadalo do skupiny vysoce podprůměrných daňových příjmů 44 obcí s rozšířenou působností, v roce 2001 sem náleží jen tři obce (Dobruška, Vimperk a Vizovice), přičemž všechny tři mají méně jak 10 000 obyvatel. Dobruška a Vimperk spadly v roce 2000 do skupiny obcí s podprůměrnými příjmy.

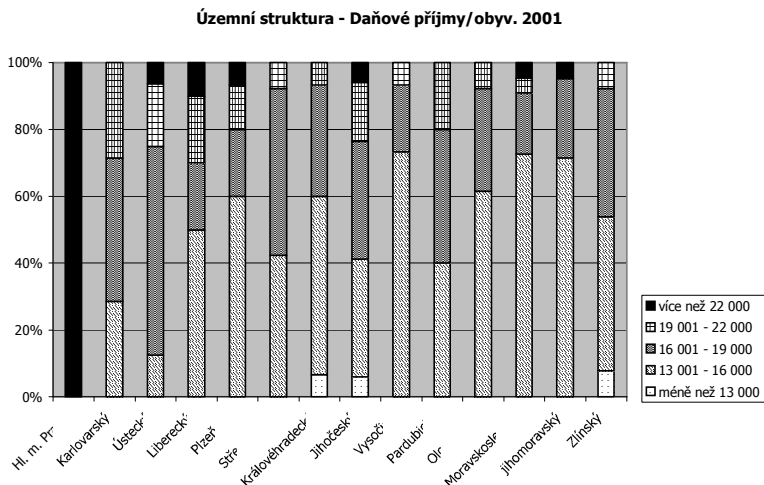
Do skupiny vysoce nadprůměrných daňových příjmů spadlo v roce 2000 třináct obcí, v roce 2001 jen 7 obcí (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, Liberec, Tábor, Kadaň), kromě magistrátních měst tedy další tři obce, z nichž ani jedna nemá méně než 10 000 obyvatel. Příklad např. Liberec byl v roce 2000 ve druhé klasifikační skupině. Jeho posun byl způsoben mechanismem přerozdělování daňových příjmů, kdy podíl daňových příjmů plynoucích do rozpočtu obce je závislý zejména na počtu obyvatel obce.

Z tabulek č. 12 a 13 je zřejmé, že nové rozpočtové určení daní nivelizovalo daňové příjmy obcí, neboť se snížil počet obcí v okrajových klasifikačních skupinách a zvýšil se počet obcí ve skupinách průměrných a podprůměrných daňových příjmů (v roce 2000 spadlo do kategorie průměrných daňových příjmů 45 obcí s rozšířenou působností, v roce 2001 jich bylo 69, v roce 2000 spadlo do kategorie podprůměrných daňových příjmů 83 obcí s rozšířenou působností, v roce 2001 jich bylo 105).

Graf č. 3: Daňové příjmy obcí s rozšířenou působností na jednoho obyvatele v roce 2000 dle jednotlivých krajů

Graf č. 4: Daňové příjmy obcí s rozšířenou působností na jednoho obyvatele v roce 2001 dle jednotlivých krajů

Dopady nového rozpočtového určení daní z územního hlediska zachycují grafy č. 3 a 4. I z těchto grafů je patrný jeho nivelizační účinek. Zřejmě nejvíce novou úpravou získaly moravské kraje, zejména Moravskoslezský a Olomoucký, neboť v těchto krajích se zvýšil podíl obcí s rozšířenou působností s průměrnými a vyššími příjmy a žádná obec těchto krajů nespada v roce 2001 do skupiny vysoce podprůměrných daňových příjmů. Na druhé straně např. v kraji Vysočina v roce 2001 sice žádná obec není ve skupině vysoce podprůměrných daňových příjmů, ale snížil se počet obcí ve skupině nadprůměrných daňových příjmů a žádná obec není ani ve skupině vysoce nadprůměrných daňových příjmů.

Z českých krajů novým rozpočtovým určením daní získal především kraj Ústecký, což je dáno zejména velikostní strukturou obcí v tomto kraji. Naopak novým daňovým určením nejvíce ztrácí kraj Plzeňský, neboť se zvýšil podíl obcí s rozšířenou působností s podprůměrnými a vysoce podprůměrnými daňovými příjmy ze 40% v roce 2000 na 60% v roce 2001. I zde je důvodem velikostní struktura těchto obcí.

Rozpočtové určení daní pro rok 2001 se stalo předmětem kritiky ze stran obcí především pro chybějící vazbu mezi rozvojem území obce a výší daňových příjmů, které do jejího rozpočtu plynou. Obce tak neměly motivaci pro podporu podnikání na svém území. Zákon o rozpočtovém určení daní byl v roce 2001 novelizován a od roku 2002 plyne do rozpočtu obcí 1,5% daně z příjmu fyzických osob ze závislé činnosti na základě podílu zaměstnaných v obci ku celkovému počtu zaměstnaných v České republice. Pořád se však jedná o velmi malé procento daňových příjmů, které jsou tímto způsobem přerozdělovány. Do budoucnosti se dá předpokládat, že by podíl daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti přerozdělovaný tímto způsobem mohl zvyšovat.

ZÁVĚR

Pokud se podíváme na celkové příjmy obcí s rozšířenou působností, neplatí, že výše celkových příjmů těchto obcí přepočtená na jednoho obyvatele je závislá na velikosti obce, neboť i obce s počtem obyvatel menším než 5000 měly zastoupení ve skupině vysoce nadprůměrných celkových příjmů. Tato kategorie příjmů by si jistě zasloužila další analýzu; zejména u malých obcí dlouhodobější pohled na podíl a roli dotací, či daně z příjmu právnických osob placené obcí na jejich celkových příjmech.

Naopak velikost obce ovlivňuje výši vlastních běžných příjmů přepočtených na jednoho obyvatele. Ukazuje se zde také rozdíl mezi obcemi s rozšířenou působností v českých a moravských krajích.

Srovnání daňových příjmů přepočtených na jednoho obyvatele v letech 2000 a 2001 dokumentovalo nivelizační dopad nového rozpočtového určení daní na daňové příjmy obcí s rozšířenou působností.

Tento článek nabízí pouze základní pohled na diferenciaci v příjmech obcí s rozšířenou působností. Tato problematika si jistě zaslouží další, podrobnější analýzy.

LITERATURA

- [1] MARKOVÁ, H.: *Finance obcí měst a krajů*, Orac, Praha, 2000
- [2] MELION, M.: *Finance územních samospráv*, E. I. A., Hradec Králové 2000
- [3] Zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, v aktuálním znění
- [4] Zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům, v aktuálním znění
- [5] Zákon č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností

ÚSPĚŠNOST REALIZACE AKTIVNÍ POLITIKY ZAMĚSTNANOSTI (REGIONÁLNÍ KOMPARACE)

Ing. Vladimír ŽÍTEK
Ing. Svatava NUNVÁŘOVÁ

*Ekonomicko-správní fakulta MU, Katedra regionální ekonomie a správy
Lípová 41a, 659 79 Brno, Česká republika
tel: +420 5 43 523 234, e-mail: zitek@econ.muni.cz, nunvar@econ.muni.cz*

ÚVOD

Veřejná správa si dobře uvědomuje, že nejrůznější determinanty trhu práce (stanovení minimální mzdy, činnost odborových svazů, nepružnost mezd směrem dolů a pod.) neumožní všem uchazečům nalézt na trhu práce odpovídající uplatnění, a proto v rámci politiky zaměstnanosti dochází k výrazné změně, kdy se těžiště politiky zaměstnanosti přesunuje od pouhého hmotného zabezpečení občana postiženého nezaměstnaností (tj. od pasivního pobírání dávek) k aktivnímu přístupu k řešení situace nezaměstnaného, jehož cílem je návrat resp. vstup na trh práce. Politika zaměstnanosti se proto zaměřuje na podporu vytváření nových pracovních míst, adaptabilitu a flexibilitu pracovní síly a zaměstnatelnost. Aktivní forma podpory má z pohledu uchazeče o zaměstnání podobu věcného programu, tedy nezaměstnaný dostává např. místo v rekvalifikačním kurzu, možnost účastnit se praxe či přímo možnost pracovního uplatnění. Politika zaměstnanosti v tomto pojetí může být úspěšná pouze tehdy, je-li vhodně provázána s ostatními rezortními politikami, především pak s hospodářskou, sociální, regionální a vzdělávací politikou.

Významnou, ale velmi často opomíjenou skutečností je regionální charakter nezaměstnanosti. Ale jsou to právě konkrétní lokality, jednotlivé obce a mikroregiony, v nichž se fenomén nezaměstnanosti a jeho reálné důsledky projevují. A právě tento fakt je velmi důležité zohlednit při rozhodování na úseku politiky zaměstnanosti. Vždyť právě to, zda se daří či nedaří eliminovat růst míry nezaměstnanosti resp. její dynamiku, v oblastech kde dosahuje nejvyšších hodnot vytváří v očích veřejnosti představu o tom, zda je veřejná správa při řešení problému nezaměstnanosti úspěšná. Jinou otázkou je pak to, zda dostávají daňový poplatníci nejvyšší možný užitek vzhledem k vynaloženým prostředkům. Ekonomická efektivnost je nedílnou součástí úspěšnosti.

STRUKTURA PŘÍSPĚVKU

Obsahově je příspěvek rozdělen do třech logicky provázaných částí. Nejprve je bez dalších komentářů provedena analýza jednotlivých nástrojů APZ ve smyslu zhodnocení jejich pozitivních a negativních vlastností. Tento přehled slouží jako podklad resp. východisko pro další části. V návaznosti na tuto část jsou prezentovány hodnotící přístupy k APZ, nejprve dílčí analýzy finančně věcných charakteristik politiky zaměstnanosti v okresech Jihomoravského kraje a následně komplexní (i když prozatím neúplná) analýza hodnocení úspěšnosti realizace APZ ve všech okresech České republiky.

VÝHODY A NEVÝHODY NÁSTROJŮ APZ

Samotná konstrukce jednotlivých nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti vytváří předpoklady pro to, zda v konečném důsledku bude resp. vůbec může být konkrétní nástroj považován za přínosný při řešení problému nezaměstnaných uchazečů, tedy zda je efektivní (vynaložené prostředky přinášejí nejvyšší možný užitek a ten je vzhledem k výdajům považován za dostatečný).

Uvedené přehledy jsou založeny na zkušenosti autorů s realizací APZ a na reálných výsledcích jednotlivých Úřadů práce. Ve sloupcích jsou symbolem "+" označeny pozitivní charakteristiky nástroje a symbolem "-" negativní charakteristiky.

Společensky účelná pracovní místa

+ řeší dlouhodobou nezaměstnanost	- špatně se kontroluje
+ řeší nezaměstnanosti osob se změněnou pracovní schopností	- nejsou na kontrolu prostředky a účinné nástroje
+ samostatně výdělečná činnost je nejlepší má tzv. multiplikační efekt	- k obsazení musí ÚP vyvinout značnou aktivitu
+ může pomoci i začínajícím podnikatelům	
+ vytváří místa pro všechny uchazeče z problémových skupin	
+ jedná se většinou o kvalitní místa	

Absolventské praxe

+ umožňuje získávat absolventům a mladistvým praxi	- špatně se kontroluje
+ umožňuje firmám vychovat si pracovníka dle svých představ	- nejsou na kontrolu prostředky a účinné nástroje
+ nástroj pro malé a střední firmy	- malý zájem o tento nástroj ze strany firem
+ pomáhá vytvářet u mladých pracovníků pracovní návyk a motivaci k práci	- uchazeč se po ukončení vyplácení podpory může vrátit zpět do evidence ÚP
+ může pozitivně ovlivňovat cykličnost změn počtů uchazečů ABS	- zneužívání ze strany podnikatelů

Rekvalifikace

- + mohou částečně napravit nekoordinovanost školství s trhem práce
- + zvyšuje flexibilitu pracovní síly
- + lze pořádat specifické rekvalifikace s příslibem pracovního místa
- + pomáhá odstraňovat strukturální nezaměstnanost
- nevhodně volené kurzy pro různé uchazeče
- je pro ně pracně kurz domluvit a kontrolovat jeho kvalitu
- ÚP musí dle situace na trhu práce vybrat různé kurzy
- averze úřadu k nespécifickým rekvalifikacím
- nelze pracovníka k rekvalifikaci donutit
- možnost zneužití známými

Veřejně prospěšné práce

- + řeší i dlouhodobou nezaměstnanost tím, že navrácí režim pracovního dne
- + řeší sezónní nezaměstnanost
- + řeší obsazování nechtěných nekvalifikovaných míst
- + řeší nezaměstnanost nekvalifikovaných či méně kvalifikovaných pracovníků
- + pomáhá obcím a veřejným institucím v naplňování jejich úkolů (veřejná čistota a pořádek)
- kvantita oproti kvalitě
- vytváří se tím nekvalifikovaná místa
- místa mají pouze krátkodobý charakter nepomohou k návratu do procesu
- nezlepšuje předpoklady pro nalezení trvalého pracovního uplatnění
- po skončení se uchazeč vrátí zpět do evidence ÚP
- jde o místo ve veřejné instituci a s těmi se lze vždy nějak domluvit
- jde o plýtvání prostředky, když nějaké zbývají vytvoří se VPP, není problém je vytvářet

Chráněné dílny a pracoviště

- + řeší nezaměstnanosti uchazečů se změněnou pracovní schopností
- + povinnost ze zákona zaměstnávat osoby se změněnou pracovní schopností
- + snaha o zařazení do společnosti
- finanční náročnost
- uchazeči se změněnou pracovní schopností jsou většinou málo kvalifikovaní
- jsou často bez zájmu o práci
- jsou taky hodně postižení (málokdo je chce zaměstnat – komplikovaná přeprava, vysoká nemocnost)
- malý až žádný zájem o zaměstnávání těchto uchazečů
- příliš malé výdělky oslabují pracovní motivaci

ANALÝZA FINANČNĚ VĚCNÝCH CHARAKTERISTIK AKTIVNÍ POLITIKY ZAMĚSTNANOSTI V OKRESECH JIHMORAVSKÉHO KRAJE

Mezi nejdůležitější ukazatele využitelné při hodnocení aktivní politiky zaměstnanosti patří bezesporu výdaje spojené s její realizací. V tabulce č. 1 jsou uvedeny výpočty průměrných nákladů na jedno vytvořené pracovní místo pomocí jednotlivých nástrojů APZ v okresech Jihomoravského kraje (hodnoty jsou prostým podílem sumy výdajů na nástroj a počtem nově vytvořených míst, tento zjednodušující postup výpočtu je zvolen z důvodu datové nouze).

Tabulka č. 1: Náklady na jedno místo v programech APZ

Okres	SÚPM	ABS	VPP	CHDP	REKV
Blansko	41 563,8	71 666,7	35 888,9	0,0	14 564,6
Brno-město	91 952,2	57 137,9	64 551,0	41 044,6	34 486,3
Brno-venkov	26 872,1	22 640,7	29 819,5	0,0	24 433,9
Břeclav	42 534,6	32 503,1	31 158,4	36 250,0	19 007,9
Hodonín	50 858,7	43 831,7	44 351,0	34 780,5	21 766,9
Vyškov	45 337,2	25 062,5	40 583,7	130 000,0	11 045,2
Znojmo	32 528,8	40 495,0	36 650,4	47 272,7	36 790,1
Kraj	46 719,7	41 273,1	39 092,1	42 420,0	20 809,0

Vypovídací schopnost tohoto ukazatele je však velmi omezená. Je totiž třeba počítat především s tím, že se jedná o agregované údaje jak už vynaložených prostředků na nástroj APZ, i počtu umístěných uchazečů v jednom roce. Není zde zohledněno to, že některá místa byla zřízena na počátku roku, a tedy prostředky na jeho zřízení byly čerpány ve větší míře než na pracovní místo, které vzniklo až ke konci sledovaného období. Navíc je třeba počítat také s tím, že různé nástroje jsou poskytovány na různá období. Např. veřejně prospěšné práce bývají obvykle sjednávány na 1 rok, zatímco absolventské praxe na 0,5 až 1 rok. Pro korektnější analýzu je nezbytné mít podstatně podrobnější data.

Výše popsané metodologické nedostatky lze částečně očistit tak, že se při analýze sníží jejich váha. Takovým přístupem je konstrukce tzv. **indexu efektivnosti umístění uchazečů**, i když pochopitelně dostupnost kvalitativně vhodnějších dat by přispěla i k jeho lepší interpretovatelnosti.

Index efektivnosti umístění uchazečů je definován jako podíl dvou dílčích koeficientů, a to výdajového a koeficientu umístění uchazečů.

Výdajový koeficient je určen poměrem výdajů na APZ. V prvním sloupci tabulky č. 2 se nachází poměr celkových výdajů na APZ vynaložených v okrese ku celkovým výdajům na realizaci APZ v rámci Jihomoravského kraje. Další sloupce se zabývají poměrem výdajů na jednotlivé nástroje APZ k celkovým výdajům na APZ v kraji.

Tabulka č. 2: Výdajové koeficienty

Okres	Vo/ Vkraji	Vsupm/ Vkraji	Vabs/ Vkraji	Vppp/ Vkraji	Vchdp/ Vkraji	Vrek/ Vkraji
Blansko	9,42	5,40	1,34	0,89	0,00	1,79
Brno-město	16,59	6,64	2,86	1,09	3,81	2,18
Brno-venkov	5,86	2,10	0,96	1,27	0,61	0,92
Břeclav	11,87	5,53	1,81	2,38	0,50	1,66
Hodonín	32,52	14,67	4,59	7,25	2,46	3,55
Vyškov	9,04	4,04	0,42	3,60	0,13	0,84
Znojmo	14,71	3,61	4,22	5,15	0,54	1,18
Kraj	100,00	41,98	16,20	21,63	8,06	12,13

Koeficient umístění uchazečů je vyjádřen poměrem umístěných uchazečů v okrese ku umístěným uchazečům v kraji, což ukazuje první sloupec tabulky č. 3, v dalších sloupcích je tento koeficient členěn nejen podle okresu, ale i podle nástroje APZ, díky kterému vzniklo nové pracovní místo.

Tabulka č. 3: Koeficienty umístění uchazečů

Okres	Celkem	SÚPM	ABS	VPP	CHDP	REKV
Blansko	11,33	4,96	0,71	0,95	0,00	4,70
Brno-město	11,29	2,76	1,91	0,65	3,55	2,42
Brno-venkov	7,67	2,98	1,62	1,62	0,00	1,44
Břeclav	13,87	4,96	2,13	2,92	0,53	3,34
Hodonín	30,20	11,02	4,00	6,24	2,71	6,23
Vyškov	10,39	3,41	0,63	3,39	0,04	2,92
Znojmo	15,26	4,24	3,99	5,37	0,44	1,23
Kraj	100,00	34,33	14,99	21,15	7,26	22,27

Takto definované koeficienty mají dvojí význam. Jednak se zdůrazňuje regionální dimenze trhu práce, tedy skutečnost, že "okresní" trhy práce nelze chápat jako izolované ostrůvky (a to i přes to, že systém APZ k tomu inklinuje). A dále posiluje vnímání APZ jako celku, nikoliv jako izolované projekty, ale komplexní balík programů (ať už je realita jakákoliv).

Ze znalosti výdajových koeficientů a koeficientů umístěných uchazečů lze již snadno vyjádřit indexy efektivnosti umístění uchazečů (tabulka č. 4). Při pohledu na jejich hodnoty lze dospět k celé řadě závěrů. Z prvního sloupce je patrné, jak různorodě využívají jednotlivé okresy prostředky na APZ k umístění uchazečů. V dalších sloupcích údaje vypovídají o poměru výdajů a počtu umístěných uchazečů u jednotlivých nástrojů APZ samostatně.

Tabulka č. 4: Indexy efektivnosti umístění uchazečů

Okres	Kraj	SÚPM	ABS	VPP	CHDP	REKV
Blansko	0,83	1,09	1,88	0,94	0,00	0,38
Brno-město	1,47	2,41	1,50	1,69	1,07	0,90
Brno-venkov	0,76	0,70	0,59	0,78	0,00	0,64
Břeclav	0,86	1,11	0,85	0,82	0,95	0,50
Hodonín	1,08	1,33	1,15	1,16	0,91	0,57
Vyškov	0,87	1,19	0,66	1,06	3,40	0,29
Znojmo	0,96	0,85	1,06	0,96	1,24	0,96
Kraj	1,00	1,22	1,08	1,02	1,11	0,54

Bylo by dobré uvedené číselné hodnoty nějakým způsobem interpretovat a využít při hlubší analýze APZ. Je jasné, že zobecňovat některé závěry typu "rekvalifikace jsou levné" není příliš přesné a rozdíly v jednotlivých případech jsou příliš velké. Než bude však možné jednoznačně konstatovat, že některý ÚP realizuje APZ nehospodárným způsobem, bude nezbytné zajistit pro analýzu taková vstupní data, která ještě dále sníží chybovost a zvýší vypovídací schopnost uvedených indexů.

ANALÝZA HODNOCENÍ ÚSPĚŠNOSTI REALIZACE APZ V OKRESECH ČESKÉ REPUBLIKY

Na základě poznatků uvedených v předchozích částech příspěvku je provedena následující analýza. Jejím hlavním požadavkem je korektnost, správnost a relevantnost předkládaného hodnocení. Z tohoto důvodu je upuštěno od finanční stránky věci a celá analýza se snaží v co nejširším smyslu postihnout věcné aspekty APZ. Abstrahuje se tedy od definice občana jakožto daňového poplatníka a zdůrazňuje se jeho požadavek na maximální efektivnost. Jinak řečeno, velikost výdajů je jednoznačně definována a při daném objemu (schválený státní rozpočet) finančních prostředků občan požaduje maximalizaci užítku.

Pro jednotlivé nástroje APZ jsou definovány vhodné ukazatele, případně jsou vysvětlena omezení, díky kterým nebyl nástroj do analýzy zahrnut. Vypočtené hodnoty jednotlivých ukazatelů jsou prezentovány v přehledných tabulkách, přičemž se vždy uvádí patnáct nejlepších a stejný počet nejhorších okresů.

Společensky účelná pracovní místa a Absolventské praxe

Ukazatele: SÚPM/CR, ABS/CR

Je jednoznačně neobjektivnějším ukazatelem hodnocení úspěšnosti (efektivnosti) APZ neboť cílem APZ je navracet resp. umožňovat vstup registrovaných uchazečů na trh práce. V případě absolventských praxí má podobný význam jako SÚPM neboť dle praktických zkušeností se 85 – 90 % ABS následně mění ve standardní pracovní poměr.

Mimo jiné též vyjadřuje určitým způsobem alokační efektivnost veřejných financí. Důležité je vztáhnout ukazatel k CR a nikoliv např. k CÚ, neboť vypovídací schopnost je následně podstatně vhodnější, občana totiž nejvíce zajímá právě to, kolika uchazečům o zaměstnání se zlepší jejich statut.

Pro úplnost je snad třeba ještě uvést, že v případě těchto ukazatelů jednoznačně platí, že čím je jejich hodnota vyšší, tím je to z pohledu řešení otázky nezaměstnanosti lepší (větší procento registrovaných uchazečů je umístěno). Výsledky jsou znázorněny v tabulkách č. 5 a 6.

Tabulky č. 5 a 6: Hodnoty ukazatelů SÚPM/CR a ABS/CR v okresech ČR

	Okres	SÚPM/CR
1	Žďár nad Sázavou	9,29
2	Třebíč	9,08
3	Děčín	8,47
4	Svitavy	8,37
5	Semily	6,91
6	Šumperk	6,57
7	Český Krumlov	6,53
8	Příbram	6,42
9	Chrudim	6,37
10	Strakonice	6,29
11	Havlíčkův Brod	6,07
12	Prachatice	5,92
13	Louny	5,87
14	Benešov	5,81
15	Bruntál	5,73
63	Tábor	1,33
64	Brno - město	1,31
65	Nymburk	1,15
66	Klatovy	1,15
67	Zlín	1,14
68	Trutnov	1,10
69	Karlovy Vary	0,94
70	Jihlava	0,70
71	Kolín	0,69
72	Mladá Boleslav	0,53
73	Praha	0,45
74	Liberec	0,35
75	Beroun	0,34
76	Cheb	0,27
77	Praha - východ	0,00

	Okres	ABS/CR
1	Pelhřimov	6,58
2	Písek	5,22
3	Jihlava	5,12
4	Žďár nad Sázavou	4,89
5	Pardubice	4,57
6	Prostějov	4,39
7	Břeclav	4,18
8	Přerov	3,93
9	Chrudim	3,83
10	Uherské Hradiště	3,82
11	Kolín	3,81
12	Zlín	3,78
13	Plzeň - sever	3,54
14	Náchod	3,46
15	Louny	3,42
63	Plzeň - město	1,68
64	Benešov	1,65
65	Klatovy	1,60
66	Most	1,54
67	Trutnov	1,52
68	Vyškov	1,48
69	Tachov	1,47
70	Mladá Boleslav	1,46
71	Domažlice	1,20
72	Teplice	0,85
73	Kladno	0,83
74	Brno - město	0,83
75	Praha - východ	0,79
76	Český Krumlov	0,64
77	Praha	0,49

Veřejně prospěšné práce

Ukazatel: VPP/CÚ

Význam a funkce VPP je velmi diskutabilní, často je spojována s naplněním distribuční funkce veřejných financí (případně stabilizační). Obecně je však třeba se přiklonit k tvrzení, že s narůstajícím procentem podílu na APZ lze hovořit o alokační neefektivnosti. Růst podílu VPP na APZ je často důsledkem selhání některých vnitřních faktorů efektivnosti ÚP – tedy způsobeno schopnostmi pracovníků ÚP (důvody mohou být i jiné, ale tento se jeví jako nejvýznamnější). Kritérium úspěšnosti je tedy dáno podílem VPP na celkovém počtu umístěných uchazečů v programech APZ.

Z výše uvedených důvodů se v případě VPP hodnotí úspěšnost jednotlivých ÚP tak, že čím vyšší je hodnota ukazatele, tím je to z pohledu řešení otázky nezaměstnanosti horší (k obdobným závěrům dochází většina českých i zahraničních studií např. Zijl, M. et al. 2002). Výsledky jsou znázorněny v tabulce č. 7.

Rekvalifikace

Do analýzy je velmi problematické zahrnout rekvalifikace jako celek, neboť existuje podstatný rozdíl mezi efektivností specifických a nespecifických. U nespecifických rekvalifikací není dle našeho názoru až příliš často splněn požadavek na naplnění reálnosti přínosu rekvalifikací a to jak z důvodu nekvality kurzu (častá preference obecných kurzů, které nezvyšují odbornost a nelepší předpoklady umístitelnosti uchazeče), tak z důvodu nevhodnosti uchazeče (před objektivizací potenciálu uchazeče je dáována přednost ukazatelům řadícím uchazeče do některé ze znevýhodněných skupin, což lze považovat za neekonomické, ale v podstatě i za nesociální – zabírá místo druhému, který by poznatky lépe využil k prospěchu).

Chráněná pracoviště a dílny

Fakticky není možné hodnotit vytváření chráněných pracovišť a dílen z celé řady důvodů. Vztah mezi umístěním uchazeče a vynesemím závěru o efektivnosti není možný vzhledem k velké finanční náročnosti bez vazby na veřejné výdaje, které však v tomto případě znamenají nepřetržitý odliv financí do budoucna (i proto řada ÚP shledává jiné nástroje vhodnější pro umístění uchazeče se ZPS a vytváření chráněných dílen a pracovišť nepodporuje).

Celková umístitelnost

Ukazatel: CÚ/CR (stabilizační koeficient)

Vyjádřuje schopnost APZ jako celku zapojit registrovaného uchazeče do procesů vedoucích buď přímo nebo nepřímo ke vstupu resp. návratu na trh práce. Veřejný výdajový program představovaný APZ naplňuje v obecné rovině stabilizační funkci. Částečně to také objektivizuje přílišnou preferenci některého jednotlivého nástroje používaného způsobem "ať to stojí, co to stojí".

Podobně jako v případě společensky účelných pracovních míst a absolventských praxí tak i v tomto případě tedy platí, že čím je hodnota ukazatele vyšší, tím je to z pohledu řešení otázky nezaměstnanosti lepší (větší procento registrovaných uchazečů je umístěno v programech APZ). Výsledky jsou znázorněny v tabulce č. 8.

Tabulka č.7: Hodnoty ukazatele VPP/CÚ v okresech ČR

	Okres	VPP/CÚ
1	Plzeň - město	2,69
2	Brno - město	3,88
3	Domažlice	5,22
4	Kladno	6,26
5	Zlín	6,66
6	Přerov	7,13
7	Blansko	8,54
8	Chrudim	8,77
9	Olomouc	9,47
10	Písek	9,53
11	Praha	11,20
12	Brno - venkov	12,58
13	Karviná	12,60
14	Hradec Králové	13,39
15	Praha -západ	13,87
63	Pardubice	34,78
64	Bruntál	34,90
65	Kutná Hora	36,75
66	Most	38,65
67	Chomutov	39,54
68	Náchod	40,00
69	Litoměřice	40,54
70	Liberec	43,23
71	Tachov	44,07
72	Louny	47,97
73	Jindřichův Hradec	48,69
74	Benešov	49,54
75	Jeseník	50,57
76	Teplice	53,20
77	Cheb	57,45

Tabulka č. 8: Hodnoty ukazatele CÚ/CR v okresech ČR

	Okres	CÚ/CR
1	Pelhřimov	34,93
2	Žďár nad Sázavou	32,48
3	Louny	31,59
4	Písek	31,46
5	Přerov	25,50
6	Jeseník	22,25
7	Děčín	22,01
8	Vsetín	20,94
9	České Budějovice	20,83
10	Strakonice	20,60
11	Vyškov	20,57
12	Chomutov	20,01
13	Třebíč	19,84
14	Benešov	19,77
15	Ústí nad Labem	19,59
63	Rokycany	10,23
64	Trutnov	10,14
65	Plzeň - město	10,11
66	Česká Lípa	10,07
67	Mladá Boleslav	9,50
68	Jičín	9,42
69	Cheb	9,36
70	Brno - venkov	9,30
71	Beroun	8,91
72	Domažlice	8,46
73	Klatovy	7,83
74	Karlovy Vary	7,34
75	Brno - město	6,57
76	Praha	3,23
77	Praha - východ	2,95

Aby bylo možné provést **komplexní hodnocení úspěšnosti APZ** je třeba veškeré výsledky převést na shodnou klasifikační stupnici. Pro jednotlivé ukazatele tedy použijeme intervalovou klasifikaci, pro každý ukazatel se vytvoří 11 intervalů, jimž se přiřadí hodnoty od nejlepšího po nejhorší od +5 do -5. Tím dostaneme pro každý okres 4 hodnoty, a jejich součtem pak celkový výsledek efektivnosti, což je znázorněno v tabulce č. 9.

Tabulka č. 9: Komplexní hodnocení úspěšnosti APZ

	Okres	$\frac{CÚ}{CR}$	$\frac{SÚPM}{CR}$	$\frac{ABS}{CR}$	$\frac{VPP}{CÚ}$	Součet
1	Písek	5	3	5	3	16
2	Přerov	4	3	3	4	14
3	Žďár nad Sázavou	5	5	4	-1	13
4	Chrudim	1	4	2	3	10
5	Semily	1	5	0	2	8
6	Pelhřimov	5	-2	5	0	8
7	Děčín	3	5	0	-1	7
8	Svitavy	2	5	0	0	7
9	Šumperk	0	4	1	2	7
10	Příbram	1	4	0	1	6
11	Třebíč	2	5	-1	0	6
12	Louny	5	3	2	-5	5
13	Blansko	-1	2	1	3	5
14	Prachatice	0	3	0	1	4
15	Strakonice	2	4	-1	-1	4
63	Mělník	-2	-2	-1	-1	-6
64	Tachov	-1	1	-2	-4	-6
65	Jičín	-3	-3	1	-1	-6
66	Klatovy	-3	-3	-2	1	-7
67	Trutnov	-2	-3	-2	0	-7
68	Brno - město	-4	-3	-4	4	-7
69	Karlovvy Vary	-3	-4	0	-1	-8
70	Sokolov	-2	-3	-2	-1	-8
71	Mladá Boleslav	-2	-4	-2	-1	-9
72	Jindřichův Hradec	-2	-2	0	-5	-9
73	Liberec	1	-4	-2	-4	-9
74	Praha	-5	-4	-4	3	-10
75	Teplice	-1	0	-4	-5	-10
76	Praha - východ	-5	-5	-4	0	-14
77	Cheb	-3	-5	-1	-5	-14

ZÁVĚR

K interpretaci hodnocení úspěšnosti realizace APZ, tak jak bylo popsáno, je třeba přistoupit velmi obezřetně a nelze veškeré výsledky zobecnit bez bližšího pohledu na konkrétní případ. Není též možné jednoznačně konstatovat, že např. některý ÚP je zcela neefektivní, neboť analýza příliš nezohledňuje finanční stránku věci. I přes tyto skutečnosti však analýza prokázala některé závažné skutečnosti, které bude více či méně možné dále zkoumat a ověřovat. Je pochopitelně jasné, že regionální specifika nějakým způsobem modifikují výsledky APZ, na stranu druhou je nezbytné přijmout fakt, že analýza to částečně akceptuje tím, že výdaje považuje za dané a ty jsou jak známo (viz. např. Žitek, V. 2001) velmi těsně spjaty s mírou nezaměstnanosti, která v sobě zmíněná specifika obsahuje (dokumentuje to i skutečnost, že nejpostiženější okresy Most a Karviná v poslední patnáctce nefigurují).

POUŽITÉ ZKRATKY

APZ – aktivní politika zaměstnanosti

ÚP – úřad práce

SÚPM – společensky účelná pracovní místa

ABS – Absolventské praxe

VPP – veřejně prospěšné práce

REKV – rekvalifikace

CHDP – chráněné dílny a pracoviště

CR – registrovaní uchazeči celkem

CU – Umístění uchazeči nástroji

APZ celkem

LITERATURA

- [1] Ministerstvo práce a sociálních věcí - internetové stránky.
- [2] NUNVÁŘOVÁ, S.: *Analýza nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti v okresech Jihomoravského kraje*. ESF MU, Brno 2002.
- [3] PROJSOVÁ, I. - PROCHÁZKOVÁ, E. - PTÁČNÍKOVÁ, N.: *Aktivní politika zaměstnanosti v České republice 1992-1999*. MPSV, Praha 2000.
- [4] Vyhláška MPSV č. 21/1991 Sb., o bližších podmínkách zabezpečování rekvalifikace uchazečů o zaměstnání a zaměstnanců.
- [5] Vyhláška MPSV č. 35/1997 Sb., kterou se stanoví podrobnosti zřizování společensky účelných pracovních míst a vytváření veřejně prospěšných prací.
- [6] ZIJL, M. et al.: *Dutch Experiences with the European Employment Strategy*. SEO, Amsterdam 2002.
- [7] ŽÍTEK, V.: *Financování, efektivnost a regionální rozdíly APZ. In IV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. ESF MU, Brno 2001.
- [8] ŽÍTEK, V.: *Possibilities of Assessment the Effectiveness of Active Employment Policy in the Czech Republic. In Employment, unemployment, under-employment*. The Robert Gordon University, Aberdeen (UK) 2002.

PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE A REGIONÁLNÍ ROZVOJ

Mgr. Petr TONEV
RNDr. Václav TOUŠEK, CSc.

*Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy, Lipová 41a, 659 79 Brno
tel.: +420 5 43 523 234, fax: +420 5 43 523 222, e-mail: tonev@econ.muni.cz*

*Masarykova univerzita v Brně, Přírodovědecká fakulta
Katedra geografie, Kotlářská 2, 611 37 Brno
tel.: +420 5 42 128 351, e-mail: tousek@portbos.geogr.muni.cz*

ÚVOD

Úloha přímých zahraničních investic (PZI) v ekonomice je v současnosti nesporně jednou z nejdiskutovanějších otázek a to nejen na ekonomickém fóru. Většina regionalistů považuje přímé zahraniční investice za jednu neefektivnějších metod rozvoje především regionálních ekonomik a výše jejich přílivu je jedním ze základních ekonomických indikátorů národních ekonomik. Jsou specifickou formou mezinárodních kapitálových toků, prostřednictvím kterých investoři (zpravidla multinacionální korporace) získávají dlouhodobou kontrolu nad společnostmi v zahraničí (pobočky, dceřinné a sesterské organizace, afilace aj.). Přímou zahraniční investicí se rozumí desetiprocentní a vyšší podíl zahraničního investora na základním jmění společnosti, přičemž podmínkou je trvalý zájem investora na společnosti a jeho podíl na řízení. Dále PZI zahrnují reinvestovaný zisk a ostatní kapitál, zejména přijaté úvěry.

Cílem tohoto příspěvku je zhodnocení přímých zahraničních investic v ČR pro rozvoj regionu po roce 1989. Zvláštní pozornost je věnována Jihlavsku, tj. regionu, ve kterém PZI velmi výrazně ovlivnily jeho ekonomiku na konci devadesátých let a na počátku tohoto století.

PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE V ČR: VÝVOJ, REGIONÁLNÍ A ODVĚTOVÁ STRUKTURA

V období let 1990-1997 dosáhly v ČR přímé zahraniční investice výše 9,2 mld. USD, což bylo méně, než v sousedním Polsku a Maďarsku (viz. tab.1). Pro období po roce 1997 je však charakteristický výrazný nárůst přímých zahraničních investic do české ekonomiky, jejichž objem (včetně reinvestovaného zisku a ostatního

kapitálu) podle údajů České národní banky (ČNB) představoval 3,7 mld. USD v roce 1998, 6,3 mld. USD v roce 1999, 5,0 mld. USD v roce 2000 a podle předběžných údajů 4,9 mld. v roce 2001. Uvedený nárůst byl ovlivněn především přijetím poměrně rozsáhlého vládního pobídkového systému pro investory v ČR.

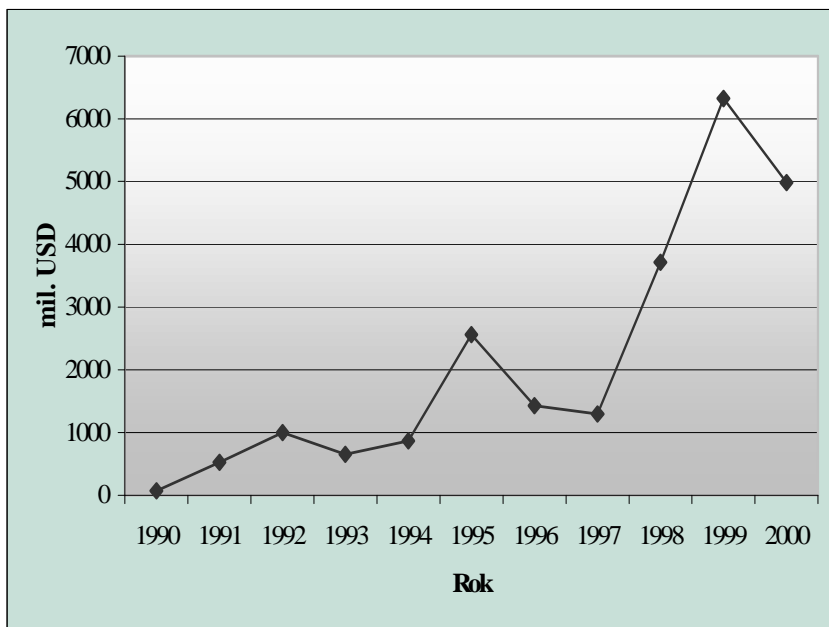
Tab. 1. Příliv přímých zahraničních investic do České republiky, Maďarska a Polska v letech 1990 - 1997 (mil. USD)

Země/ Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Celkem
Česká republika	72	523	1 004	654	869	2 562	1 428	1 300	9 234
Maďarsko	311	1 459	1 471	2 339	1 147	4 453	1 983	2 085	15 882
Polsko	109	316	678	1 715	1 875	3 659	4 498	4 908	14 587

Pramen: ČNB, webové stránky, přístup 6.11.2002

Do roku 1998 byl postoj české vlády k poskytování zvýhodnění zahraničním investorům poměrně „negativistický“ a speciální investiční pobídky se ve větší míře prakticky nenabízely. Určitá podpora ze strany státu byla poskytována pouze výjimečně u některých projektů, např. formou zaplacení cla a DPH. Systém investičních pobídek pro zahraniční, ale i tuzemské investory schválila vláda usnesením č. 298/1998. Systém se vztahoval pouze na investice „na zelené louce“ a joint-ventures, jejichž hodnota přesáhla hranici 25 mil. USD. Na konci roku 1998 byl systém pobídek rozšířen o další výhody pro potenciální investory. Nejdůležitější bylo snížení limitu pro poskytnutí pobídky z původních 25 mil. USD na 10 mil. USD. V únoru roku 2000 podpora investorů, která byla deklarována do té doby jednotlivými usneseními vlády, vyústila ve schválení zákona č. 72/2000 Sb. o investičních pobídkách. Investičními pobídkami podle znění tohoto zákona jsou: slevy na daních z příjmů, dotace obcím na technické vybavení území, dotace na vytváření nových pracovních příležitostí, dotace na školení a rekvalifikace zaměstnanců. Minimální objem investic pro nárok na poskytnutí podpory byl Parlamentem ČR v roce 2002 snížen na 3 mil. USD pro oblasti procházející zásadními hospodářskými změnami („oblasti procházející prudkou hospodářskou restrukturalizací“). Investiční pobídky mají významný regionální rozměr - výše pobídek závisí na míře nezaměstnanosti. Vyšší pobídky směřují do regionů ve kterých je situace na trhu práce problematická, obvykle se jedná o oblasti strukturálně postižené nebo oblasti zaostalé.

Obr. 1. Příliv přímých zahraničních investic do ČR v letech 1990 – 2000 (v mil. USD)

Pramen: Přímé zahraniční investice 2000. ČNB, 2001

Podle ČNB dosáhl od roku 1993 ke konci roku 2000 stav přímých zahraničních investic v ČR hodnoty 818,4 mld. Kč (21,6 mld. USD), z toho připadalo 641,4 mld. Kč na investice do základního kapitálu a 177 mld. Kč na reinvestovaný zisk a ostatní kapitál. Hlavními investory do české ekonomiky jsou zejména země EU s objemem investic 687,9 mld. Kč ke konci roku 2000. Téměř dvě třetiny investic zemí EU připadají pouze na dvě země, a to Nizozemsko (246,1 mld. Kč) a Německo (208,8 mld. Kč).

V regionálním rozložení přímých zahraničních investic v ČR je patrná dominantní pozice Prahy. V podnicích se sídlem v hlavním městě byla v období let 1993 – 2000 realizována dle odhadů ČNB bezmála polovina (47,6%) všech přímých zahraničních investic směřujících do ČR a na jednoho pracujícího v NH zde připadalo více jak 500 tis. Kč investic. Poměrně vysokým podílem investic na jednoho pracujícího v NH se v uvedeném období vyznačovaly i kraje Středočeský a Ústecký. V okresním měřítku byl nejvyšší podíl zahraničních investic realizován v okresech Mladá Boleslav (561,3 tis. Kč), Praha-západ (457,7 tis. Kč), Rakovník (369,2 tis. Kč),

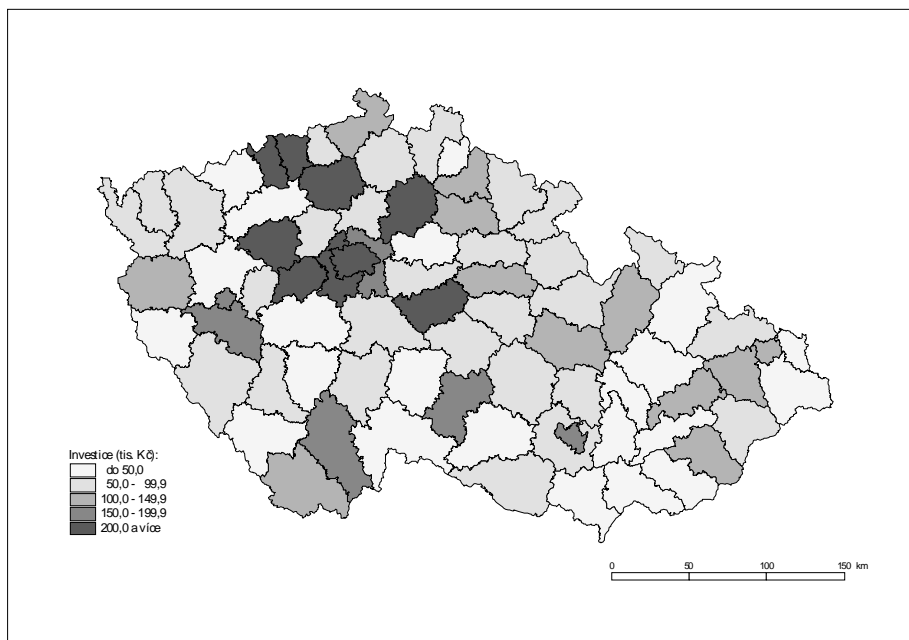
Beroun (288,5 tis. Kč), Kutná Hora (267,9 tis. Kč), Děčín (257,1 tis. Kč) a Teplice (246,3 tis. Kč). Naproti tomu malý objem investic a s ním souvisejícím nízký podíl na jednoho pracovníka byl zaznamenán zejména v okresech moravských krajů. Nejnižších hodnot dosahovaly okresy Kroměříž (8,0 tis. Kč), Pelhřimov (14,7 tis. Kč), Karviná (15,8 tis. Kč) a Bruntál (16,6 tis. Kč).

Tab. 2. Přímé zahraniční investice v krajích ČR za období 1993 - 2000

Kraj	Investice (mil.Kč)	Podíl na investicích do NH	Investice na jednoho pracovníka (tis. Kč)
Praha	389 363,8	47,6	509,4
Středočeský	97 035,1	11,9	212,8
Jihočeský	31 074,6	3,8	109,1
Plzeňský	33 262,6	4,1	122,2
Karlovarský	10 507,6	1,3	74,5
Ústecký	60 947,1	7,4	174,7
Liberecký	15 774,9	1,9	75,8
Královohradecký	17 100,5	2,1	64,5
Pardubický	22 410,8	2,7	98,3
Vysočina	14 482,4	1,8	65,7
Jihomoravský	51 409,5	6,3	99,6
Olomoucký	17 866,3	2,2	65,9
Zlínský	20 328,3	2,5	77,9
Moravskoslezský	36 848,2	4,5	69,4
ČR	818 411,7	100,0	171,6

Pramen: Přímé zahraniční investice 2000, ČNB, Praha, 2001. Vlastní výpočty.

Obr. 2. Přímé zahraniční investice na jedno pracovní místo v národním hospodářství ČR k 31.12.

Pramen: ČNB Praha, 2001

Ve struktuře podle sektorů NH převažovaly investice do sektoru služeb, které ke konci roku 2000 dosáhly výše 423,2 mld. Kč (51,7% všech PZI). V tomto sektoru směřovaly největší investiční toky zejména do obchodu (123,0 mld. Kč) a do peněžnictví a pojišťovnictví (120,3 mld. Kč). V zemědělství, rybnářství a lesním hospodářství bylo v období let 1993 - 2000 realizováno pouze 1,3 mld. Kč a ve stavebnictví 12,7 mld. Kč PZI. Celkové investice do průmyslových odvětví k 31.12. 2000 činily 381,2 mld. Kč, přičemž největší část z nich směřovala do odvětví zpracovatelského průmyslu.

Tab. 3. Přímé zahraničních investice v ČR do průmyslových odvětví za období 1993 - 2000

Odvětví	Investice (mil. Kč)	Podíl na investicích do průmyslu	Podíl na investicích do NH
těžba nerostných surovin	15 151,9	4,0	1,9
zpracovatelský průmysl celkem	312 191,4	81,9	38,1
z toho:			
výroba potravin a nápojů	31 424,5	8,2	3,8
zpracování tabáku	7 879,0	2,1	1,0
textilní, oděvní a kožedělný	10 976,4	2,9	1,3
dřevozpracující	4 023,1	1,1	0,5
papírenský a polygrafický	21 304,2	5,6	2,6
chemický	53 512,9	14,0	6,5
skla a stavebních hmot	47 948,9	12,6	5,9
hutnický	10 493,3	2,8	1,3
kovozpracující	19 586,5	5,1	2,4
strojírenský	67 376,1	17,7	8,2
elektrotechnický	32 956,3	8,6	4,0
ostatní	4 710,2	1,2	0,6
výroba a rozvod energií	53 886,4	14,1	6,6
Průmysl celkem	381 229,7	100,0	46,6

Pramen: Přímé zahraniční investice 2000, ČNB, Praha, 2001

Nejvyšší podíl PZI na jednoho pracovníka byl zaznamenán ve zpracování tabáku (3 282,9 tis. Kč), charakteristickým malým počtem pracovníků a prakticky monopolním postavením jednoho výrobce. Přílivem investic vyšším jak 0,5 mil Kč na jednoho pracovníka průmyslového odvětví se vyznačovaly průmysl skla a stavebních hmot (615,1 tis. Kč) a chemický průmysl (525,4 tis. Kč), kde se jednalo zejména o petrochemii a gumárenství. V papírenském a polygrafickém průmyslu dosáhl příliv PZI 377,6 tis. Kč na jednoho pracovníka. Potravinářský průmysl (218,2 tis. Kč) se řadil mezi skupinu odvětví (společně se strojírenským a kovozpracujícím průmyslem – 220,9 tis. Kč a elektrotechnickým průmyslem – 221,1 tis. Kč) s mírně podprůměrnou hodnotou oproti celému zpracovatelskému průmyslu (241,1 tis. Kč). Nejnižších hodnot dosahoval průmysl dřevozpracující (53,3 tis. Kč) a textilní, oděvní a kožedělný (75,3 tis. Kč).

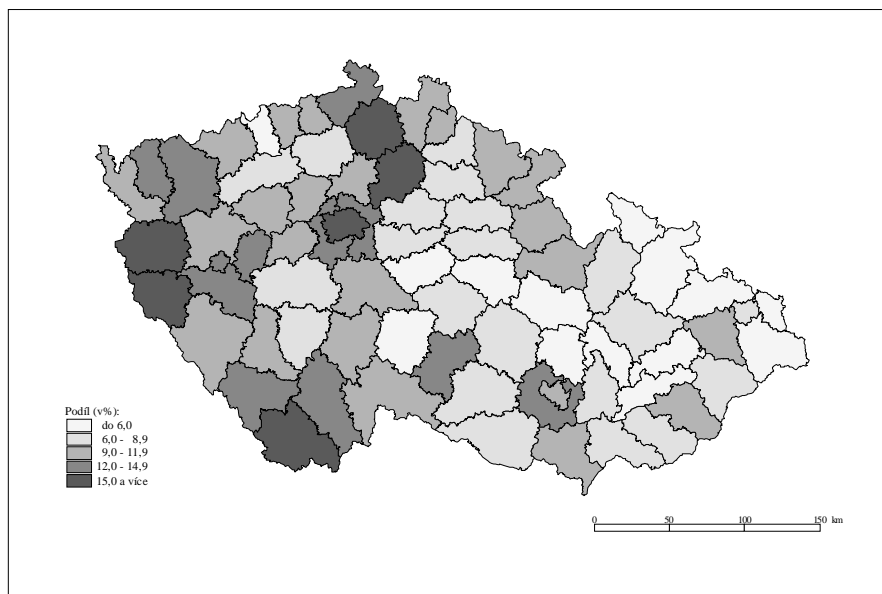
Přímé zahraniční investice směřující do odvětví zpracovatelského průmyslu představují kombinaci portfoliových investic do existujících výrobních struktur, v rámci privatizačního procesu založeného převážně na výběru zahraničního strategického partnera, a investic na „zelené louce“. Příliv těchto investic je

podporován investičními pobídkami a budováním průmyslových zón. Investice do zpracovatelského průmyslu mají nesporně pozitivní vliv na vývoj zaměstnanosti, a to přímý i zprostředkovaný, vytvářejí předpoklady pro zvyšování exportní aktivity, a tím - při vhodné odvětvové struktuře – mohou působit na kladný vývoj obchodní bilance.

S přímými zahraničními investicemi do zpracovatelského průmyslu je velmi často spojován tzv. multiplikační efekt, za příklad je dáván zejména automobilový průmysl a na něj navazující výroba autopříslušenství. Problematika subdodávek pro firmy ovládané zahraničním kapitálem, resp. nadnárodními společnostmi je nicméně často zjednodušována. Subdodavatelské možnosti českých firem se v investiční fázi omezují spíše na dodávky stavebních prací realizovaných převážně velkými firmami, zatímco podíl českých firem na technologických subdodávkách je spíše výjimečný a nepodstatný. Pokud jde o subdodávky pro vyráběnou produkci, je situace o něco příznivější, nicméně i tak některé firmy pod zahraniční kapitálovou kontrolou využívají českých subdodavatelů spíše sporadicky, s poukazem na nižší technickou úroveň, nestandardní kvalitu a spolehlivost jejich dodávek, která je údajně nutí, alespoň dočasně, řešit svou potřebu příslušných komponentů dovozem. Dalším problémem je, že řada komponentů a agregátů tvořících subdodávky českých firem je výsledkem víceméně prosté montáže dodávaných polotovarů a nijak výrazně nepřispívá ke snížení dovozní náročnosti.

Pozitivní přínos přímých zahraničních investic do zpracovatelského průmyslu v České republice pro vývoj zaměstnanosti je všeobecně považován za nesporný, autoři příspěvku se však s tímto názorem ne vždy plně ztotožňují. Lze usuzovat, že existují jisté rozdíly v důsledcích působení investic různého charakteru na rozvoj kvalifikace pracovní síly. Řada zahraničních investorů, jejichž investice směřují do výroby technologicky vysoce náročných výrobků, má zpravidla propracovaný systém rozvoje kvalifikace pracovních sil. Zejména u technologicky méně náročných druhů výrob ovšem může docházet k využívání pracovních sil s vyšší kvalifikací k pracovním činnostem, na níž by postačila nižší kvalifikace, především vlivem mzdových relací ve firmách se zahraniční účastí a ostatními potenciálními zaměstnavateli v daném regionu. Tento stav může ve specifických případech působit jako faktor omezující rozvoj malého a středního podnikání.

Obr. 3. Podíl firem se zahraniční kapitálovou účastí (min. 10%) na celkové zaměstnanosti v okresech ČR k 31.12. 1999

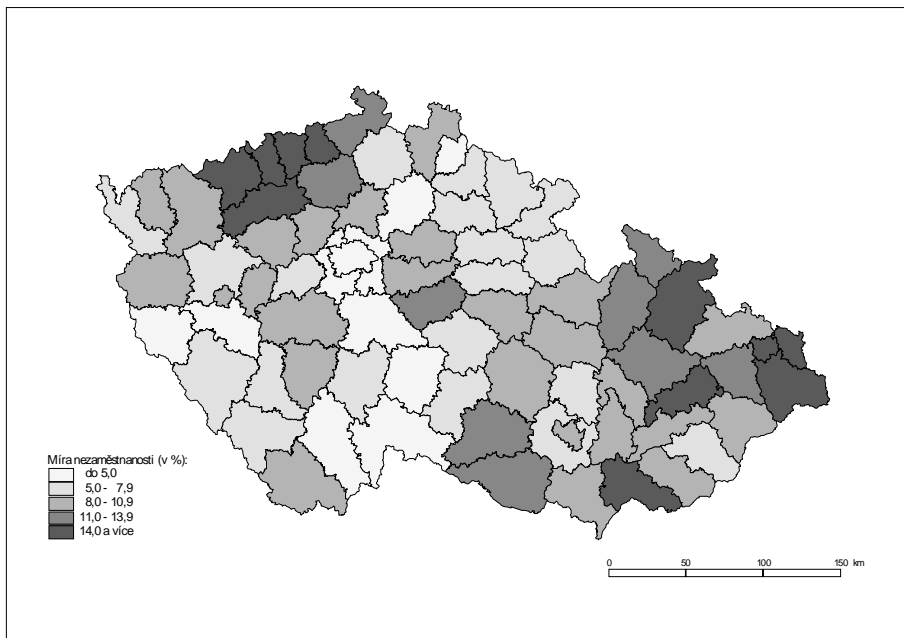
Pramen: Registr ekonomických subjektů, Evidenční počty zaměstnanců a jejich mzdy ČSÚ Praha 1999

Analýza vztahu „přímé zahraniční investice na jednoho pracovní místo versus míra nezaměstnanosti k 31.12. 2000“ v okresech ČR pomocí Pearsonova korelačního koeficientu neprokázala závislost míry nezaměstnanosti na výši PZI (index korelace $-0,16$). Míra nezaměstnanosti v jednotlivých okresech je ovlivňována daleko více jinými faktory než pouze PZI. Vyšší závislost byla zjištěna při analýze vztahu: „podíl zahraničních firem na celkové zaměstnanosti v okrese k míře nezaměstnanosti v daném okrese“ (index korelace $-0,41$). Na konci roku 1999 firmy s alespoň 10% kapitálovou účastí zahraničních investorů zaměstnávaly v ČR více než 500 tis. pracovníků (tj. 10,7% pracovní síly).

Daleko nejvyšší podíl zaměstnaných v zahraničních firmách byl v okrese Mladá Boleslav (41,3), kde byl příchod zahraničních firem vyvolán masivní investicí německé automobilky Volkswagen. Poté následují přhraniční okresy sousedící s Bavorskem (Tachov 29,7% a Domažlice 18,1%) a Rakouskem (Český Krumlov 17,5%). Více než patnácti procentní podíl byl zjištěn také v Praze a okrese Česká Lípa. Naopak velmi nízký podíl dosahovaly východní Čechy vyjma pohraničí a

moravské okresy. Minimum vykazovaly okresy Bruntál (3,1%), Jeseník (3,5%), Frýdek – Místek a Kroměříž (shodně 3,8%). Jak uvádí vládní agentura na podporu přílivu zahraničních investic Czechinvest v roce 2000 došlo k nárůstu počtu pracovních příležitostí ve zpracovatelském průmyslu o 18,4 tis., z toho 11,9 tis. díky výše zmiňovaným pobídkám. Míra nezaměstnanosti v roce 2000 klesla z 9,4% na 8,8%.

Obr. 4. Míra nezaměstnanosti v okresech ČR k 31.12. 2000

Pramen: Správa služeb zaměstnanosti, MPSV ČR

V ČR existují významná prostorová diference v situace na okresních trzích práce – variační rozpětí na konci roku 2000 dosahovalo 18,7% (maximum Most 21,5% a minimum Praha – západ 2,8%). V tomto roce míra nezaměstnanosti poklesla nejvíce v okrese Jihlava a to z 8,6% na 6,3%. Na snížení míry nezaměstnanosti se v rozhodující míře nejvíce podílely firmy se zahraniční kapitálovou účastí.

ZAHRA NIČNÍ INVESTICE V JIHLAVĚ

Nové společenské a ekonomické poměry v ČR po listopadu 1989 významně ovlivnily strukturu zaměstnanosti podobně jako v jiných městech také v Jihlavě. V roce 1990 začalo docházet k uvolňování pracovníků v největších průmyslových podnicích. V té době se jednalo především o technicko-hospodářské pracovníky. Avšak ještě v době sčítání lidu v roce 1991 (3. března) vytvářel nejvíce pracovních příležitostí nadále sekundární sektor ekonomiky (50,2% z obsazených pracovních míst). V průmyslu bylo zaměstnáno 13,3 tis. a ve stavebnictví 3,7 tis. osob. Na zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství připadalo 3,5 % pracovníků a na terciární sektor zbylých 46,3%.

V zásadě lze konstatovat, že privatizace největších průmyslových podniků v Jihlavě, až na některé výjimky (např. Modeta), se celkem zdařila. Ve srovnání s jinými významnějšími středisky osídlení na Vysočině zde vstoupil do průmyslu v daleko větším rozsahu zahraniční kapitál. V případě Jihlavských dřevařských závodů (dříve Jihomoravských), Pivovaru a sodovkáren Jihlava a Moravských kováren se jednalo o kapitál rakouský, v případě Jihlavských skláren Bohemia o kapitál USA a prostřednictvím Motorpalu o kapitál německý. Do Jihlavy směřovaly také přímé zahraniční investice italské firmy Magnetti Marelli. Nejen z hlediska velikosti investic, ale také z hlediska počtu nově vytvořených pracovních míst je nejdůležitějším zahraničním investorem v Jihlavě firma Robert Bosch GmbH. Společnost založená ve Stuttgartu roku 1886 Robertem Boschem je dnes jednou z největších německých firem. Celé uskupení čítající kolem 250 dceřinných společností v padesáti zemích světa zaměstnávalo na konci roku 2000 téměř 200 tis. pracovníků (z toho více než polovinu mimo Německo) a jeho tržby dosáhly 61,7 miliard DM.

Firma BOSCH DIESEL, s.r.o. byla v Jihlavě založena již v roce 1993. Partnerem německého koncernu se stal Motorpal, jihlavský výrobce systémů a komponentů pro vstřikování paliva dieselových motorů, v jehož areálu byla pro společný podnik postavena nová hala (nyní závod I). Motorpal vložil do společného podniku pozemek a rozestavěnou halu a BOSCH technologii, stroje a dokončil stavbu této haly. Většinový podíl (76%) držel v nové společnosti podnik Robert Bosch GmbH, který v roce 1996 odkoupil menšinový podíl tuzemského partnera. Následovala postupná expanze firmy, které brzy přestaly stačit původní prostory v areálu Motorpalu. V roce 1998 došlo ke sloučení s výrobcem autozámků BOMORO (Roznov pod Radhoštěm), který se stal odštěpným závodem BOSCH DIESEL a byla zahájena výstavba nové výrobní haly v jihlavské čtvrti Pávov, která měla sloužit především divizi výroby světel. Ta se však v rámci celé skupiny Bosch v roce 1999 vydělila a stala se součástí nové společnosti Automotive Lighting. Na sklonku roku 1999 se vedení BOSCH DIESEL rozhodlo postavit v Pávově další halu pro výrobu, která byla dočasně umístěna do pronajatých prostor bývalého závodu Alfatex v lokalitě Na dolech (závod II).

Významný zlom znamenal rok 2001, kdy mateřská společnost pod vlivem rostoucí poptávky po automobilech s dieselovými motory rozhodla výrazně rozšířit svoji dceřinnou firmu v Jihlavě a investovat 4,5 mld Kč. BOSCH DIESEL na začátku roku 2001 uvedl v Pávově na ploše 33 000 metrů čtverečních do provozu nový závod (závod III) na výrobu vysokotlakých čerpadel a na konci roku zde dokončil výstavbu druhé haly pro stejnou výrobu, ale o polovičních rozměrech. Během téhož roku také koupil výrobní halu Na dolech (nyní montáž balicích strojů), kterou měl jen v pronájmu a ve třech lokalitách tak v Jihlavě disponuje výrobní plochou asi 80 000 metrů čtverečních. Dynamiku firmy dokládají také ekonomické údaje: v roce 2001 zaznamenala více než dvojnásobné zvýšení obratu z 4,6 mld. na 9,8 mld. Kč a počet zaměstnanců stoupl z 2,2 tis. na 4,1 tis. Od roku 1993 do konce roku 2001 vložil Bosch Diesel do koupě pozemků, výstavby, nákupu technologií atd. 10,5 mld. Kč.

V rámci jednoho z největších investičních projektů roku 2001 v České republice, na který firma obdržela úlevu na daní z příjmů a osvobození od dovozního cla, se BOSCH DIESEL zavázal investovat do konce roku 2003 dalších osm a půl miliardy korun. Investice bude směřovat hlavně do rozšíření výroby vysokotlakých čerpadel Common Rail, které společně se vstřikovacími zařízeními do dieselových motorů a balicími stroji pro potravinářský a farmaceutický průmysl tvoří hlavní výrobní program společnosti. Připravovaná investice by měla přinést 1500 nových pracovních míst. Firma BOSCH DIESEL plánuje ke konci roku 2004 zaměstnávat 6850 osob, z toho 400 v Rožnově pod Radhoštěm.

Další dynamicky rostoucí společností se zahraničním majitelem je Automotive Lighting s.r.o., která vznikla teprve nedávno jako součást joint venture firem Robert Bosch a Magneti Marelli (spojení jejich divizí zabývajících se výrobou automobilové osvětlovací techniky). Při založení nové společnosti v roce 1999 měli oba investoři poloviční podíl, ovšem o rok později italská Magneti Marelli ovládaná Fiatem převzala největšího evropského výrobce zadních automobilových světel Seima Group a začlenila jej do společného podniku s Boschem, kde po dohodě zvýšila svůj podíl na 75%. Uskupení Automotive Lighting Holding GmbH sídlící nyní v Innsbrucku ke konci roku 2000 zaměstnávalo na 8,2 tisíce pracovníků a zařadilo se mezi rozhodující výrobce automobilové osvětlovací techniky. Veškerá produkce jihlavského závodu jde na export. Přední a boční světla tvořící hlavní náplň výrobního programu jsou určena především pro Daimler Benz, BMW a Porsche. Přes celosvětové oslabení poptávky firma předpokládá v dalším období nárůst obratu i počtu zaměstnanců. Automotive Lighting v Jihlavě zaměstnává již více než tisíc pracovníků.

Oproti dvěma předchozím firmám, které byly po roce 1989 vybudovány víceméně na zelené louce, sahají počátky Moravských kováren, a.s. do minulého století. Společnost procházela řadou organizačních změn, po druhé světové válce patřila postupně pod Zbrojovku Brno, Zbrojovku Vsetín a nakonec Kovolit Modřice. Hned v roce 1990 začala spolupráce s rakouskou rodinnou firmou Penn, která o tři roky později v privatizaci koupila třetinu akcií Moravských kováren. V současnosti

skupina Penn (konkrétně Penn, GmbH a PENN, s r.o.) vlastní pětadevadesát procent akciové společnosti, zaměstnávající přes pět set lidí. Klíčovým produktem kováren jsou zápusťkové výkvyky pro automobilový průmysl, pětadevadesát procent výrobků putuje do země Evropské unie. V posledních letech podnik prodělal nákladnou modernizaci, trvale zvyšuje výrobu a po propadu na počátku devadesátých let postupně i počet zaměstnanců, kterých bylo na konci roku 2001 už 560.

Další firmou se zahraniční účastí patří mezi největší průmyslové zaměstnavatele v Jihlavě je firma Kronospan CR. Vznikla v roce 1994, kdy rakouská skupina Kronospan založila společný podnik s jihlavskými dřevařskými závody, které se v roce 1990 vyčlenily z Jihomoravských dřevařských závodů. V roce 1998 Kronospan odkoupil majetek a převzal zaměstnance jihlavských dřevařských závodů, které jsou od té chvíle pouze nevýrobní organizací se zaměřením na obchodování ve finanční oblasti. Kronospan investoval do jihlavského závodu téměř 1,5 mld Kč (speciální laminovací linka a nový lis), který se tak stal největším tuzemským výrobcem dřevotřískových a laminovaných desek (určených především pro nábytkářský průmysl) a v roce 2000 jeho tržby překročily 3 mld. Kč. V stejném roce také získal jako první společnost dřevozpracujícího průmyslu v ČR investiční pobídky. Dalším výrobcem jihlavského závodu, který třetinu produkce vyvážá, jsou obkladové panely. Vedle Kronospanu CR působí v Jihlavě v areálu bývalých Jihlavských dřevařských závodů ještě další dvě společnosti vlastněné skupinou Kronospan. Jde o Kronodoor, spol. s r.o. (na konci roku 2000 zaměstnával 155 osob), výrobce vnitřních a protipožárních dveří, dveřních křidel a zárubní a Kronomech spol. s r.o. (72 osob), který se zabývá výrobou přepravních zařízení pro dřevozpracující závody.

Na druhé straně však v Jihlavě existují podniky, ve kterých vstup zahraničního kapitálu nelze hodnotit jednoznačně pozitivně. Například v roce 1995, v období po kupónové privatizaci, se stala největším vlastníkem akciové společnosti Pivovar a sodovkárna Jihlava, a.s. rakouská firma Zwettler. Ta však ke konci roku 1997 odprodala akcie do českých rukou a teprve poté byla zahájena náročná rekonstrukce pivovaru. Nesplnila se očekávání od kapitálového vstupu americké společnosti Winslow Partners do Jihlavských skláren Bohemia (výrobce olovnatého křišťálu). Společnost působící v Jihlavě – Antonínově Dole a Dobroníně na Jihlavsku a v Brodčích na Třebíčsku zaměstnávala 1200 osob (v samotné Jihlavě 655 pracovníků). V roce 1999 sklárny vykázaly ztrátu 105 mil. Kč. V březnu 2000, kdy společnost stála na pokraji konkursu, skupina investorů pod vedením americké společnosti investovala do skláren 550 milionů korun z vlastních zdrojů. Tento kapitál spolu s bankovními půjčkami měl stačit k pokrytí finančních potřeb a ke změně a modernizaci výroby. Ztrátu z roku 1999 se v následujícím roce podařilo snížit, ale v roce 2001, kdy se začala rozvíjet nová technologie, ztráta opět narostla, takže v polovině letošního roku byla společnost dána do konkursu (platební neschopnost). Za tři měsíce od vyhlášení konkursu 170 pracovníků odešlo a 270 zaměstnanců dostalo výpověď. V případě, že správce konkursní podstaty nenalezne strategického partnera lze počítat s dalším omezením výroby.

Nicméně realizace zahraničních investic v Jihlavě se v poslední době pozitivně

promítla nejen do situace na trhu práce v okrese Jihlava, ale dokonce i v dalších okresech kraje Vysočina. Na konci roku 1999 v okrese Jihlava bylo 4,7 tis. nezaměstnaných uchazečů, o rok později 3,6 tis. a na konci roku 2001 3,3 tis. Počet volných pracovních míst za období posledních 2 let však nijak enormně nevzrostl. Na konci roku 1999 jich bylo vytvořeno 734 a na konci roku 2001 jen asi o 200 více, a to 941. Příčinou je poměrně vysoká atraktivita volných míst ve společnostech BOSCH DIESEL a Automotive Lighting.

Průměrná měsíční mzda zaměstnance ve společnosti BOSCH DIESEL již v roce 2000 překračovala hranici 20 tis. Kč (21842 Kč) a byla plně srovnatelná s takovými průmyslovými tahouny české ekonomiky jako jsou Škoda Auto Mladá Boleslav nebo Barum Continental v Otrokovicích. Měsíční mzda ve společnosti Automotive Lighting byla sice nižší, a to 17,7 tis. Kč, ale vzhledem k průměrnému měsíčnímu platu v ČR a zejména v kraji Vysočina byla vysoce nadprůměrná. Navíc automobilové zahraniční firmy na Jihlavsku mají významný podíl na vytváření sekundárních pracovních míst, zejména v dopravních společnostech jako jsou ICOM transport, a.s. a JIPOCAR transport, s.r.o. Rozsáhlý nábor pracovníků především firmy BOSCH DIESEL však vyvolává personální problémy jiným společnostem působícím v regionu, a to zejména v dělnických profesích. Jde především o společnost Motorpal, ze které přešla kromě dělníků i řada techniků za lepším výdělkem k německému konkurentovi. Jediným východiskem pro Motorpal (průměrná měsíční mzda 13 tis. Kč) bylo získání pracovníků v zahraničí. Jedná se o 200 cizinců ze Slovenska, Ukrajiny, Bulharska a Moldávie. Nicméně orientace celé řady jihlavských firem na automobilový průmysl přináší alespoň v současnosti významný profit jihlavskému regionu. V období po roce 1989 se personálně zeštíhlily podniky privatizované „českou“ cestou, takže pořadí jihlavských průmyslových firem podle počtu zaměstnanců bylo na konci roku 2000 následující: BOSCH DIESEL (2233 pracovníků, přitom na konci předchozího roku jenom 779, ale na konci roku 2001 již 4107), Motorpal (1308), Tesla (1220), Automotive Lighting (985, na konci roku 1999 pouze 501), Jihlavské sklárny Bohemia (655), Moravské kovárny (533), Kronospan CR (401) a Jihlavan (328). Oproti roku 1989 poklesl v absolutním vyjádření nejvíce počet zaměstnanců v Motorpalu a také v Jihlavanu. Významné snížení počtu pracovníků v této společnosti zaměřené především na výrobu hydraulických prvků a agregátů pro letectví souvisí s útlumem výroby civilních i vojenských letadel u nás. Společnost se proto začala více orientovat, podobně jako některé jiné jihlavské průmyslové firmy, na dodávky automobilových komponentů.

Počet pracovníků v jihlavském průmyslu činil na konci roku 2000 asi 13,5 tis., tedy o něco více než tomu bylo na počátku března 1991. Ve všech ostatních okresních městech ČR však došlo v období transformace naší ekonomiky k redukci (v mnoha případech velmi výrazné) počtu zaměstnaných v průmyslu. Město Jihlava je jedinou výjimkou. Poměrně značný pokles zaměstnanosti v průmyslu lze zaregistrovat i ve větších městech kraje Vysočina. Na konci roku 1989 např. v druhém největším městě kraje Třebíči byly 3 průmyslové podniky s více než tisíc pracovníky (spolu zaměstnávaly 7,7 tis. osob), ale na konci roku 2000 největším průmyslovým

zaměstnavatelem v Třebíči byl nábytkářský závod společnosti Tusculum s 678 pracovníky. Také v dalších okresních městech Pelhřimov a Havlíčkův Brod již neexistuje průmyslový podnik alespoň s 1000 zaměstnanci. Takový podnik je pouze ve Žďáru nad Sázavou, a to strojírensko-hutnický podnik Žďas, v kterém na konci roku 2000 pracovalo 3300 osob (v roce 1989 to bylo 5560). V roce 2001 Žďas ztratil postavení největšího průmyslového podniku kraje Vysočina, kterým se stala jihlavská společnost BOSCH DIESEL.

ZÁVĚR

Nabytí statutu krajského města vede k posílení střediskové funkce města a je obvykle doprovázeno rozvojem samotné ekonomické základny. Např. v období padesátých let byla v Jihlavě založena řada průmyslových podniků, které se brzy zařadily mezi největší zaměstnavatele. Město Jihlava v té době vzrostlo o více než 5 tis. obyvatel. V nejbližší budoucnosti, z důvodu změny reprodukčního chování naší populace, však nelze předpokládat nějaký významnější nárůst obyvatelstva ve městě. V souladu s probíhajícím procesem suburbanizace bude migrace obyvatelstva směřovat spíše do obcí ležících v nejbližším zázemí Jihlavy, než do samotného města. Nicméně tlak na získání nového bydlení se v Jihlavě bude zesilovat. Atraktivita Jihlavy pro bydlení vzrostla v posledních dvou letech enormně a ceny bytů jsou srovnatelné i s daleko většími městy (např. Brnem). Lze předpokládat, že výhodná geografická poloha Jihlavy bude nadále přitahovat zajímavé investory. S podporou vlády nově vybudovaný průmyslový park k tomu poskytuje výhodné podmínky (28 ha volných pozemků, lokalizace v severní části města pouze 3 km od dálnice D1 a komunikace I/38, atd.).

Nadprůměrná mzda ve firmách BOSCH DIESEL, Automotive Lighting či Kronospan CR je příčinou zesilující se dojížděky za prací do Jihlavy. V roce 1990 na dojíždějící obyvatelstvo z jiných obcí připadalo 24,5% obsazených pracovních míst ve městě. Jednalo se převážně o obyvatelstvo z jiných obcí okresu Jihlava (19%). V současnosti reálné odhady hovoří již o třetinovém podílu dojíždějících. Oproti roku 1991 se zvýšila pracovní dojížděka z obcí dalších okresů kraje Vysočina, a to především z okresů Třebíč, ve kterém je, i na české poměry, vysoká míra nezaměstnanosti. K areálu nového závodu III firmy Bosch jsou denně vypravovány 4 autobusy z Třebíče a 2 autobusy z Hrotovic.

V posledním období, kromě pracovní funkce, nabyla na významu také obslužná funkce města. Za jediný významný deficit Jihlavy lze snad považovat absenci vysoké školy.

Jak vyplývá z analýzy některých statistických ukazatelů nebylo postavení okresu Jihlava v souboru 77 okresů ČR v roce 1999 ještě nijak významné. Míra nezaměstnanosti byla sice nižší (8,6%) než celorepublikový průměr (9,4%), ale jednalo se pouze o 36. nejnižší okresní hodnotu. Průměrná měsíční mzda činila na Jihlavsku podle údajů Českého statistického úřadu 11381 Kč, což byla 33. nejvyšší okresní mzda. O dva roky později se především zásluhou zahraničních investorů

zvýšila na 14164 Kč. Pouze 11 jiných okresů vykazovalo v roce 2001 průměrnou mzdu vyšší. Na Jihlavsku se také zlepšila situace v nezaměstnanosti (viz výše). Na konci roku 2001 míra nezaměstnanosti dosahovala 5,8% (ČR 8,9%) a to byla v souboru okresů ČR 18. nejnižší hodnota. Žádný jiný okres v ČR již nezaznamenal v průběhu pouhých dvou let tak pronikavé zlepšení situace na trhu práce, jako tomu bylo v případě okresu Jihlava. I tato skutečnost naznačuje, že Jihlava má předpoklady se stát nejvýznamnějším hospodářským střediskem kraje Vysočina.

LITERATURA

- [1] BARTOŠ, J. a kol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek I. Profil, Ostrava, 1966, 336 s.
- [2] CARTER, W. (1999): The Geography of Foreign Direct Investment in Central - East Europe during the 1990's. Wirtschaftsgeographische Studien., 24/25, Wien, s. 40-70.
- [3] JAROŠ, J. a kol.: Historie a současnost podnikání na Jihlavsku. DTP Městské knihy, Žehušice, 2001, 296 s.
- [4] PAVLINEK, P. (1998): The Role of Foreign Direct Investment in the Czech Republic's Transition to Capitalism'. The Professional Geographer, 50, č. 1, s. 71-85.
- [5] POMERY, Ch. (1998): Zpráva o zahraničních investicích ve výrobním sektoru v České republice. CzechInvest, Praha, 40 s.
- [6] TOUŠEK, V., VANČURA, M., VITURKA, M.: Geographical Aspects of Industrial Transformation in the Czech Republic. Geografie–Sborník ČGS, 105, 2, 2000, pp. 155 – 165.
- [7] TOUŠEK, V., VANČURA, M., VITURKA, M.: Geographical Aspects of Industrial Transformation in the Czech Republic. Geografie–Sborník ČGS, 105, 2, 2000, pp. 155 – 165.
- [8] TOUŠEK, V., TONEV, P. (2002): Změny ve struktuře zaměstnanosti v regionech České republiky; vliv zahraničních investic (na příkladu okresu Blansko a Jihlava). In: Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako výchozího faktoru efektivnosti regionálních rozvojových projektů. ESF MU, Brno, s. 51-92.
- [9] VANČURA, M. (2002): Geografické aspekty transformace průmyslové výroby v ČR po roce 1989 (na příkladě potravinářského průmyslu). Disertační práce, Katedra geografie PřF MU, Brno. 154 s.
- [10] VITURKA, M. (1998): Investiční atraktivita vybraných měst České republiky. Masarykova univerzita, Brno, 119 s.
- [11] VITURKA, M. (2000): Zahraniční investice a strategie regionálního rozvoje. ESF MU, Brno, 81 s.

REGIONÁLNÍ DIFERENCE PODNIKATELSKÉ AKTIVITY FYZICKÝCH OSOB V POHOSTINSTVÍ A UBYTOVÁNÍ

RNDr. Jaroslav MARYÁŠ, CSc.

*Masarykova Univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta
Katedra Regionálního rozvoje a správy, Lipová 41a, 659 79 Brno
tel.: +420 5 43523236, fax: +420 5 43523222, e-mail: maryas@econ.muni.cz*

Odvětví pohostinství a ubytování, zkráceně nazývané termínem Eurostatu HORECA, patří mezi typická odvětví s vysokým zastoupením malých podniků (viz např. Vystoupil, 2001). V našich podmínkách je rovněž odvětvím významně diferencujícím venkovský prostor (viz Maryáš, 1997). V příspěvku analyzujeme podnikatelskou aktivitu v odvětví na dvou hierarchických úrovních - na úrovni současných okresů a na úrovni obcí.

Pro analýzy používáme údaje o počtu podnikatelů - fyzických osob z registru ekonomických subjektů, kdy do počtu podnikatelů jsou zahrnuti všichni soukromí podnikatelé - fyzické osoby (podnikající podle živnostenského zákona, zapsaní hospodařící rolníci a svobodná povolání), zapsaní i nezapsaní v obchodním rejstříku, jejichž hlavní činnost je v odvětví pohostinství a ubytování. Pro hodnocení obcí ČR vycházíme z registru ekonomických subjektů z listopadu 2000 přepočteného podle data vzniku firmy k 31.12.1999 z důvodu možnosti srovnání s ostatními okresy ČR (viz Maryáš, 2001). Údaje o počtu obyvatel obcí jsou převzaty z obecní statistiky ČSÚ - k 1.1.2000 a přepočteny na administrativní stav k 31.12.1999.

Na základě analýzy průměru souboru okresů a směrodatné odchylky počtu podnikatelů na 1000 obyvatel v pohostinství a ubytování byly okresy kategorizovány do 5 skupin:

1. okresy s vysoce nadprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity

- zde byly zařazeny okresy s hodnotou ukazatele vyšší než +1 směrodatná odchylka od průměru souboru okresů ČR

2. okresy s nadprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity

- okresy s hodnotou ukazatele vyšší než +1/3 a nižší než +1 směrodatná odchylka od průměru souboru okresů

3. okresy s průměrnou intenzitou podnikatelské aktivity

- jsou to okresy s hodnotou ukazatele od +1/3 do -1/3 směrodatné odchylky od průměru souboru okresů

4. okresy s podprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity

- jsou to okresy s hodnotou ukazatele nižší než -1/3 a vyšší než -1 směrodatná odchylka od průměru souboru okresů

5. okresy s vysoce podprůměrnou intenzitou podnikatelské aktivity

- okresy s hodnotou ukazatele nižší než -1 směrodatná odchylka od průměru souboru hodnocených okresů.

Výsledky analýzy zobrazuje přiložený kartogram. Nejvyšší podnikatelskou aktivitu z okresů ČR dosahuje okres Semily (25,1 podnikatelů na 1000 obyvatel) a významně nadprůměrná je podnikatelská aktivita i v dalších okresech krkonošsko-jizerské oblasti, Trutnov (16,5) a Jablonec nad Nisou (14,2). Nadprůměrné hodnoty dosahují dále okresy jižních a západních Čech podél hranice s Rakouskem a starými spolkovými zeměmi SRN (od Jindřichova Hradce po Cheb). Nejvyšší intenzity jsou zde v okresech šumavské oblasti - Český Krumlov (23,7), Prachatice (15,5) a Klatovy (14,5) a lázeňských okresech západních Čech – Cheb (23,5) a Karlovy Vary (15,1). Na ostatním území patří mezi významně nadprůměrné jen okres Jeseník (18,2 podnikatelů na 1000 obyvatel) a do skupiny nadprůměrných ještě okresy Benešov a Beroun v rekreačním zázemí Prahy a severočeský Děčín.

Průměrná podnikatelská aktivita v tomto odvětví (průměr ČR je 8,7 podnikatelů na 1000 obyvatel), je ve většině ostatních okresů v Čechách, zatímco na Moravě dosahují průměrných hodnot jen pohraniční okresy Znojmo, Břeclav, Zlín a Vsetín a dále okres Šumperk v jesenícké oblasti. Ostatní okresy východní části republiky jsou z hlediska podnikání v pohostinství a ubytování podprůměrné resp. významně podprůměrné s minimy v okresech Hodonín a Karviná (v obou okresech jen 5,0 podnikatelů na 1000 obyvatel).

Obdobným způsobem (podle průměru souboru obcí České republiky a směrodatné odchylky) byla provedena kategorizace obcí ČR. V přiloženém kartodiagramu však zobrazujeme jen všechny obce s 10 a více podnikateli v odvětví (s rozlišením na nadprůměrné a ostatní) a u obcí s počtem 5-9 subjektů jen obce s nadprůměrnou intenzitou podnikání³⁵.

Obce s nadprůměrnou intenzitou podnikání jsou soustředěny v několika oblastech. Především je to oblast krkonošsko-jizerská - Krkonoše s předhůřím a část Jizerských hor s nejvyššími intenzitami podnikání v pohostinství a ubytování v ČR. Obce Malá Úpa, Strážné, Pec pod Sněžkou, Harrachov, Špindlerův Mlýn, Paseky nad Jizerou, Rokytnice nad Jizerou, Vítkovice a Jestřábí v Krkonoších a Bedřichov a Albrechtice v Jizerských horách dosahují více než 100 podnikatelských subjektů na 1000 obyvatel.

Územně nejrozsáhlejší oblastí nadprůměrných intenzit je Šumava s přilehlou částí Českého lesa, s nejvyššími hodnotami v obcích Nové Hutě, Kvilda, Kubova Huť,

³⁵ Podnikatelské subjekty v odvětví pohostinství a ubytování byly v 5364 obcích. Obce s nadprůměrnými ukazateli jsou často i velmi malé obce, kde absolutní počty podnikatelů v tomto odvětví nepřevyšují 1-2 subjekty, ale vzhledem k malé populační velikosti obcí dosahuje podnikatelská aktivita vysokých hodnot.

Černá v Pošumaví, Železná Ruda a Babylon (všechny s více než 100 subjekty na 1000 obyvatel). Na jihovýchodě tato oblast volně pokračuje do jihočeské oblasti s významnými středisky Český Krumlov, Hluboká nad Vltavou a Třeboň.

Další oblastí významně nadprůměrné podnikatelské aktivity v tomto odvětví je oblast západočeských lázní (Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně) kam můžeme zařadit i město Cheb. Na severu přechází do oblasti Krušných hor s hlavními středisky v karlovarském okrese (Boží Dar, Jáchymov).

Významnější soustředění podnikatelské aktivity je rovněž na Děčínsku (s velmi vysokou intenzitou podnikání v Hřensku), v oblasti Českého ráje, Lužických a Orlických horách. V oblasti Máchova jezera je převážná většina podnikatelů soustředěna přímo v Doksech. Ve Středočeském kraji jsou významnější soustředění obcí s nadprůměrnou intenzitou podnikání na Karlštejnku a Křivoklátsku a dále v obcích kolem Sázavy a přehradních nádrží na Vltavě. V Praze je nejvyšší počet podnikatelských subjektů v odvětví (téměř 11 tis.), ale intenzitou je mezi obcemi ČR jen na průměrné úrovni.

Na Moravě a ve Slezsku je úroveň podnikání v tomto odvětví, tak jako celková podnikatelská aktivita, podstatně nižší než v Čechách. Všeobecně se projevující západně východní gradient v intenzitách socioekonomických aktivit v transformačním období (viz např. Hampl, M., 2001) platí i v tomto odvětví. Z oblastí nadprůměrných intenzit je zde nejvýznamnější území Jeseníků s hlavním centrem ve městě Jeseník a nejvyššími intenzitami v obci Ostružná (nejvyšší ve východní části republiky). Menší soustředění je i v Moravskoslezských Beskydech a přilehlé části Vsetínska. Na ostatním území jsou nadprůměrné hodnoty především v Luhačovicích a okolních obcích a obcích v okolí jihomoravských přehradních nádrží (Vranov nad Dyjí a Nové Mlýny).

Vzhledem k tomu, že v současné době jsou k dispozici i první průběžné výsledky ze sčítání lidu 2001 bude zajímavé srovnat podnikatelskou aktivitu s celkovou zaměstnaností v odvětví. V současnosti jsme provedli první analýzy, zatím jen na území Libereckého kraje. Obce jsme kategorizovali obdobným způsobem jako u podnikatelské aktivity – na základě průměru souboru obcí a směrodatné odchylky. Základním ukazatelem byl podíl ekonomicky aktivních v pohostinství a ubytování z ekonomicky aktivních celkem. I když ukazatele o podnikatelské aktivitě a celkové zaměstnanosti v odvětví nejsou zcela srovnatelné (ukazatele úrovně podnikání “znevýhodňují” velké subjekty), oblasti nadprůměrných a vysoce nadprůměrných intenzit podnikání lze rozlišit i na základě podílu ekonomicky aktivních v pohostinství a ubytování. Významnější rozdíly jsou však v kategoriích průměrných a podprůměrných obcí – rozšířil se počet “průměrných” obcí, neboť většina měst byla zařazena do tohoto stupně vzhledem k větší velikosti provozoven (a tedy i většímu počtu zaměstnanců) ve městech.

LITERATURA

- [1] Hampl, M.: Geografie transformace v České republice: Celkové zhodnocení. In: Hampl, M. a kol.: Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Přírodovědecká fakulta UK, Praha 2001. s. 27-41.
- [2] Maryáš, J.: Regionální rozdíly v podnikatelské aktivitě v České republice. In: Aktuálne problémy regionálneho rozvoja. Zborník z medzinárodnej konferencie. Inštitút rozvoja obcí, miest a regiónov, Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Béla, Banská Bystrica 1997. s. 213-217.
- [3] Maryáš, J.: Hodnocení podnikatelské aktivity fyzických osob jako významného faktoru regionálního rozvoje na příkladě Brněnského kraje. In: The Case Study – Případová studie k problémům regionálního rozvoje ČR. ESF MU, Brno 2001. s. 79-91.
- [4] Vystoupil, J.: Státní a regionální politika cestovního ruchu – možnosti efektivnosti jeho veřejné podpory. In: The Case Study – Případová studie k problémům regionálního rozvoje ČR. ESF MU, Brno 2001. s. 93-123.

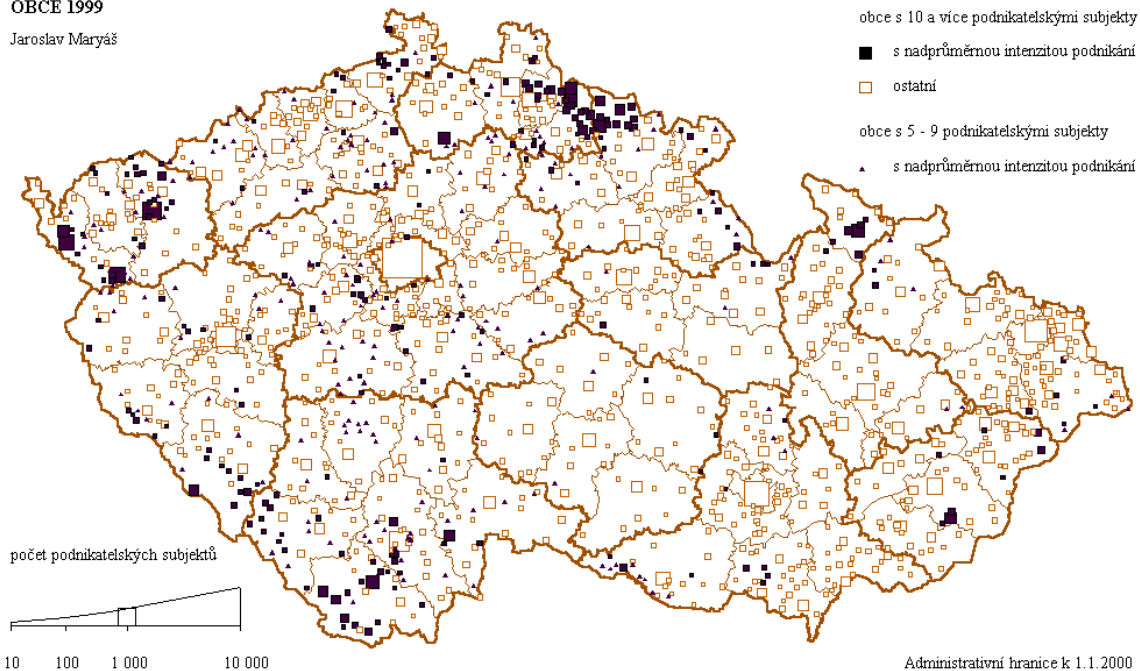
DATOVÉ ZDROJE

- [1] Registr ekonomických subjektů k 30.11.2000. ČSÚ Praha, 2000.
- [2] <http://www.czso.cz/>

REGIONÁLNÍ ROZDÍLY V MALÉM PODNIKÁNÍ - POHOSTINSTVÍ A UBYTOVÁNÍ

OBCE 1999

Jaroslav Maryáš

Vydala Masarykova univerzita v Brně roku 2002
Ekonomicko-správní fakulta, Katedra regionální ekonomie a správy
Vedoucí katedry: doc. RNDr. Milan Viturka, CSc.
Editor: doc. RNDr. Milan Viturka, CSc., RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.
Technická spolupráce: Iveta Dvořáková

V. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách

Sborník referátů z kolokvia pořádaného v návaznosti na řešení
výzkumného záměru 145600001 „Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR“
katedrou regionální ekonomie a správy ESF MU v Brně
ve spolupráci s Asociací regionalistiky a veřejné správy a Výzkumným centrem
regionálního rozvoje

EDIČNÍ RADA:

předseda:

doc. Ing. Jaroslav Rektořík, CSc.

členové:

prof. Ing. Ladislav Blažek, CSc., Ing. Martin Kvizda, Ph.D.,
Mgr. Radomír Kučera, RNDr. Jaroslav Maryáš, CSc.,
PhDr. Jaroslav Nekuda, doc. Ing. Antonín Slaný, CSc.,
doc. PhDr. Jan Šelešovský, CSc., doc. Ing. Osvald Vašíček, CSc.,
doc. Ing. František Kalouda, CSc.

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou v redakci vydavatele.
Za obsah příspěvků odpovídají jejich autoři.

1. vydání, 2002 náklad 100 výtisků

Tisk Olprint, Brno-Šlapanice

55-976B-2002 02/58 18/ESF

ISBN 80-210-3008-9